

EL PARLAR DE LA CODONYERA

Resultats d'unes enquestes*

*Es que mos ho han
amostrat així*

VICTÒRIA NICOLÀS

INTRODUCCIÓ

1. L'estudi que segueix pretén d'ésser el d'una llengua funcional entesa segons la definició d'E. Coseriu,¹ fent abstracció, doncs, del temps, de l'espai, de l'estructura social i de l'estil; és a dir, segons la terminologia d'aquests estudis, una presentació sincrònica, sintòpica, sinestràtica i sinfàsica de la llengua.

Tanmateix això és una abstracció, i sovint haurem d'introduir, vulgues no vulgues, consideracions de tipus diacrònic, diastràtic i diafàsic.

2. La nostra enquesta. — Començarem les enquestes a la Codonyera l'estiu del 1967. Des d'aleshores hi hem anat cada any, i així hem totalitzat uns sis o set mesos d'estada. La darrera enquesta, ja molt avançada la redacció d'aquest treball, fou d'uns deu dies l'estiu del 1972.

El mètode d'enquesta emprat ha estat múltiple: per mitjà de qüestionaris (NALC, ALEAr, l'adaptació del llibre de R. Hallig i W. von Wartburg,² amb

* [A proposta d'una ponència formada pels senyors Ramon Aramon i Serra i Pere Bohigas, membres de la Secció Filològica, i A. M. Mundó i Marçet, membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT, designats per aquest, del senyor Jordi Carbonell, designat per la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i del senyor Ferran Cuito, designat pel Patronat de la Fundació Palma Guillén de Nicolau, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 2 de maig de 1973, acordà per unanimitat d'atorgar l'XI Premi Nicolau d'Olwer al senyor Artur Quintana i Font pel seu treball *El parlar de la Codonyera: Resultat d'unes enquestes*.

En la mateixa sessió plenària l'INSTITUT prengué l'acord de publicar aquest treball. — R. A. i S.]

1. *Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes* (Tübingen 1970), 32-33.
2. *Begriffsystem als Grundlage der Lexikographie* (Berlín 1963).

converses obertes centrades sobre un tema (la collita de l'oli, la sega, les veremes, etc.), formulant preguntes directes — «coneixeu tal o tal mot?» — utilitzant sobretot alguns treballs d'A. Badia Margarit,³ els mots de l'ALC de Morella, Calaceit i Maella, entre altres, i pel contacte repetit i perllongat amb la gent de la Codonyera, amb la seva *vida vidanta*. El material obtingut ha estat recollit en cinta magnetofònica (unes quaranta hores, trenta de la Codonyera i deu d'altres llocs del Matarranya) i en quaderns de notes. Utilitzem també les poesies de Tomàs Bosque, escrites en català de la Codonyera, i un quadern de notes de la senyora Loreto Margelí († 1964), datat el 1963, quan l'autora tenia 77 anys. El quadern és en castellà, i l'autora hi exposa les seves opinions sobre el parlar local i el català del Matarranya; recull també uns quants mots del parlar de la Codonyera. Ocasionalment ens referirem també a lletres de Victòria Nicolàs i Tomàs Bosque, adreçades a nosaltres i escrites en català de la Codonyera.

A més de les enquestes a la Codonyera en férem unes altres de més breus, amb un qüestionari reduït, a moltes localitats del Matarranya i de les valls del Guadalop. Aquestes enquestes oscil·laren entre uns quants dies i poques hores, segons els llocs. Només les hem aprofitades en una petita part per a la redacció d'aquest treball.

3. Relació d'informadors.

a) Localitats catalanes:

La Codonyera. El nostre principal informador ha estat Victòria Nicolàs, de 67 anys d'edat; pagesa; sap llegir i escriure, però amb no gaire fluïdesa. Els altres informadors han estat: Delfín Moliner, 78 anys, pagès. Manuela Sancho, 76 anys, pagesa. Leonardo Lorenzo, 74 anys, pagès. Joaquín Nicolás, 77 anys, pagès. Blasa Carbó, 57 anys, pagesa. Plácido Bonfil, 58 anys, pagès. Luisa Faci, 56 anys, pagesa. Loretana Gazulla, 60 anys, pagesa. Fernando Pérez, 47 anys, ferrer. Gregorio Ferrer, 48 anys, pagès i barber. Carmen Lorenzo, 44 anys, pagesa. José María Celma, 40 anys, paleta. Nelia Ferrer, 35 anys. José Molinos, 32 anys, pagès. Angeles Andreu, 32 anys, pagesa. Luis Celma, 35 anys, fuster. Antonio Bartolí, 35 anys, forner. Tomás Bosque, 24 anys, pagès; escriu poesies i cançons en el parlar de la Codonyera.⁴ José Sancho, 24 anys, estudiant de Medicina. José Antonio Moliner, 16 anys. María Carmen Ferrer, 10 anys. José Antonio Celma, 10 anys.

La Canyada de Beric. Enquesta d'un matí. Juan Manuel Ramia, 70 anys, pagès.

La Sorollera. Enquesta d'un dia. Francisco Agut, 50 anys pagès.

La Portellada. Enquesta d'un dia. Alfredo Piquer, 40 anys, pagès.

3. *El habla del Valle de Bielsa* (Barcelona 1950); *Contribución al Vocabulario Aragonés Moderno* (Saragossa 1948).

4. Sobre Tomàs Bosque, vegeu el nostre reportatge *La frontera absoluta de la llengua: les valls del Guadalop i del Mesquí*, «Serra d'Or», núm. 134 (Barcelona 1970), pàgs. 31 ss.

La Fresneda. Enquesta d'un dia. Francisco Grau, 30 anys, i Carmen Ferrer, 28 anys, pagesos.

La Vall del Tormo. Enquesta d'una tarda. Felisa Boj i Alberto Monclús, uns 55 anys, forners.

La Ginebrosa. Enquesta d'una tarda. Àngela Beser, 50 anys, i Diego Martí, 30 anys, pagesos.

Fórnois. Enquesta d'un dia. Juan Ramón Conchello, 45 anys, pagès.

Pena-roja. Enquesta d'una tarda. Francisco Esteve, 60 anys, pagès.

Calaceit. Jesús Suñer Serrano, 40 anys, pagès.

Mont-roig. Enquesta d'una tarda. Desiderio Belda, 45 anys, pagès.

Aiguaviva. Enquesta de tres dies. Severiana Pastor, 60 anys, Rafela Benedicto, 50 anys, i Aurelio Fuster, 35 anys, tots tres pagesos. Antonio Ibáñez Clemente, 45 anys.

Torredarques. Enquesta d'una tarda. Josefa Serrat, 35 anys, pagesa.

Bellmunt. Enquesta de quatre dies. Lorenzo Gascon Guimerà (mort el 1971, 70 anys), pagès.

Enquestes molt breus d'una vintena de paraules a *la Torre del Comte* (Emiliana Solanà Bajadó, 40 anys); a *Massalió* (donya Amanda, mestra nacional, 50 anys); a *la Pobleta*, barri de Morella (un home de 45 anys que no va voler dir com es deia); a *Sorita* (Juan-Antonio Julián, 30 anys, pagès); al *Mas del Llaurador*, barri de Valljunquera avui deshabitat (Pilar Serrano, 35 anys; residia a Valljunquera, però havia nascut i s'havia criat al Mas).

Valljunquera. Enquesta de dos dies. José Andreu, 50 anys, pagès. Desideria Andreu, 30 anys, pagesa.

Ràfels. Enquesta de quatre dies. M. Montserrat, metge; feia molt de temps que no parlava català sinó ocasionalment.

Per a algunes comprovacions anàrem a Ràfels.

Beseit. Enquesta d'un dia. Juan Antonio Millán, 45 anys.

Maella. Enquesta d'un dia. V. Balaguer, 80 anys, pagesa.

La Torre de Vilella. Mariano Faci, 45 anys, minaire i pagès. Faustina Vallès, 44 anys, pagesa.

b) *Localitats castellanés:*

Castellseràs. Enquesta de tres dies. Pablo Domene, 38 anys.

La Torrocella d'Alcanyis. Enquesta de quinze dies. César Alquézar, 45 anys, pagès.

Totes aquestes persones són o eren filles del lloc enquestat i hi residien, en general, continuadament. Amb poques excepcions, tots saben llegir i escriure. Els regradem llur col·laboració.

4. L'explorador. — L'explorador és l'autor d'aquest treball, 36 anys i llicenciat en lletres.

Al començament de les enquestes la llengua utilitzada per l'explorador era un català occidental, més o menys convencional. Aquest català occidental es va anar transformant, amb el temps, en el parlar de la Codonyera. En aquest parlar foren fetes les enquestes en els altres pobles catalans del Matarranya. A Castellseràs i Torrecilla de Alcañiz les enquestes foren fetes en castellà.

Sovint apehàrem a la competència gramatical de l'informant en tots els camps. Les declaracions dels informants ens serviren per a acceptar o rebutjar formes que havíem sentit, o creïem haver sentit. Per a la determinació de termes intensos i extensos en semàntica, aquesta crida a la competència de l'informant ha estat constant.

El mètode no és infal·lible, car l'informant té també una *Sprachbetrachtung* que li farà negar, segons com, allò que ha dit un moment abans. Tanmateix, un coneixement aprofundit del parlar local i la llarga convivència amb els informadors ajuden a reduir força possibilitats d'error, sense, és clar, eliminar-les del tot. Per una part augmenta la franquesa de l'informant envers l'explorador i per l'altra el nostre millor coneixement de l'informant ens permet d'advertir més fàcilment quan parla obertament i sense prejudicis.

5. La transcripció. — Posem entre claudàtors la transcripció fonètica i indiquem entre barres la fonològica. Per a la transcripció fonètica utilitzem el sistema emprat per A. M. Badia i Margarit en la seva *Gramàtica històrica catalana*.⁵ En tots els altres casos transcrivim en ortografia considerablement normalitzada. Per a la lectura de les transcripcions normalitzades cal tenir en compte les correspondències següents entre els sons de la Codonyera i els grafemes emprats. Posem en cursiva els mots en parlar de la Codonyera.

Les vocals són sempre mitjanes, ni obertes ni tancades, indiferentment de si són àtones o tòniques.

La lletra *c* davant *e*, *i*, i la lletra *ç* en tota altra posició s'han de llegir sempre [ç].

La *j*, la *g* (quan no és pronunciada [g] o [g] en la llengua literària) i la *x* en posició inicial o després de consonant es pronuncien sempre [ʃ].

La *s* es pronuncia sempre [s].

La *v* es pronuncia sempre [b], [b].

La resta dels grafemes corresponen aproximadament als de la llengua literària.

El so [x] és reproduït segons l'ortografia castellana; *j* i *g* davant *e*, *i* corresponen tant a [ʃ] com a [x]; per a diferenciar-los indiquem els casos que

5. Barcelona 1951, vegeu pàgs. 18-19 especialment.

corresponen a [x] sempre amb un asterisc: així *juçgat*, és a dir *jutjat*, serà transcrit *juçgat**.

Indiquem l'allargament d'un so mitjançant els dos punts (:).

Quan no estem segurs del so transcrit posem un so — el que creiem sentir més aviat — sota l'altre. Quan hi ha sorolls que dificulten la transcripció, posem barres (//). Les pauses les indiquem per punts suspensius (...).

I

L'HOME I LA TERRA

La Codonyera és un ajuntament de la província de Terol a la vall del riu Mesquí, dins la conca del Guadalop, a la comarca del Matarranya.¹

Es troba al límit de les serralades del Maestrat amb la depressió aragonesa. El terme és muntanyós, d'una altitud mitjana d'uns 600 metres (mínima 480, màxima 746), sense massa estimballs.

El poble, *lo lloc*, es troba a la punta d'un turó que cau, lleugerament estimbat, cap a una vall que va al Mesquí. És un *Stadtdorf* amb tendència, malgrat l'escassa demografia, a la formació de barris. Els dos o tres masos escampats pel terme no han estat mai habitats permanentment.

La població (518 habitants el 1970) ha anat minvant considerablement al llarg de tot aquest segle, bé que tendeix ara a estabilitzar-se. L'emigració encara continua, però, i va dirigida sobretot a Barcelona, però també a Saragossa i a Alcanyís. El contacte dels emigrats amb el poble es manté i hi solen venir a l'estiu a passar-hi les vacances.

La principal activitat és l'agricultura. Hi ha pocs grans propietaris. La terra és molt repartida. Moltes famílies necessiten altres ingressos, a part dels que els dona l'agricultura, per a viure. Les dones, fins fa poc, es llogaven a ciutat com a minyones i els homes anaven a treballar temporalment per les veremes al Principat o al Lluenguadoc. Aquesta emigració temporera s'ha reduït molt, però encara continua avui. Unes deu persones treballen regularment fora de la localitat: a les mines de la Canyada de Veric o a les indústries d'Alcanyís (conserves de fruita). Els cinc o sis botiguers i els menestrals practiquen també, més o menys, l'agricultura. Les professions liberals són representades per un metge, una mestra, un secretari i un capellà.

El terme és quasi tot de secà, tret d'una horta molt migrada a la vora del riu Mesquí o a la riera dita de la Vall. El que es cull al regadiu és insuficient fins i tot per a les necessitats locals. La collita més important és la de l'oliva, i a continuació la dels cereals (blat, ordi, blat de moro). Hi ha poca vinya, quasi només per al consum local. Darrerament hom tendeix a substituir l'oli-

1. Sobre l'atribució de la Codonyera al Matarranya, vegeu JOAN COROMINAS, *Noms Catalans d'Aragó*, RLIR, XXIII (1959), 36, i el nostre esmentat reportatge a «Serra d'Or», pàgs. 31 ss.

verar per cereals o ametllers. La ramaderia es redueix a dos ramats de bens i un de cabres.

Gairebé tots els pagesos estan organitzats en una cooperativa agrícola, tant per a la venda de la producció com per a la compra d'adobs i maquinària, o prestació de serveis.

Al poble hi ha una escola mixta només per als quatre primers cursos de l'educació general bàsica. Des del curs 1971-1972 els infants de cinquè curs d'educació general bàsica van a escoles graduades a Alcanyís.

Eclesiàsticament la Codonyera és una parròquia del bisbat de Saragossa, arxiprestat d'Alcanyís.

La Codonyera depenia d'Alcanyís fins una data molt tardana, concretament fins l'any 1776.

Llegim en un document guardat a l'arxiu municipal de la Codonyera: «VM concede privilegio de villazgo al lugar de la Codoñera, Reyno de Aragón, eximiéndole de la Jurisdicción de la Ciudad de Alcañiz a que estaba sujeto». Porta la data de 21 de maig de 1776.

II

L'HOME I LA LLENGUA

1. El parlar de la Codonyera és una variant del català occidental, amb característiques comarcals i fins i tot locals molt acusades. No té justificació parlar ací de català de transició a l'aragonès o al castellà o bé al revés. La frontera lingüística és abrupta enfront dels pobles veïns, al nord i a ponent, de llengua castellana.

La llengua parlada per tothom — la sola excepció són, generalment, els representants de les professions liberals, que parlen castellà — és el català, i és també la que es transmet de pares a fills.

Tothom sap també el castellà, llevat dels infants que encara no van a escola. El castellà parlat a la Codonyera és el regional, amb nombrosos aragonesismes.

El català, tanmateix, no s'usa en cap acte públic ni tampoc a l'escola, on l'article de la Llei General d'Educació del 1970 que preveu l'ensenyament de la llengua materna no ha estat aplicat. Tot això es fa en castellà, així com la predicació i la catequesi, fins i tot ara després del darrer Concili Vaticà. La correspondència privada sol ésser en castellà, a vegades també en català però sempre en grafia castellana.

2. El nom donat a la Codonyera al parlar local, i en general a tot el Matarranya al català regional, és *xapurriau* [šapuñiáu]. La gent té clara consciència del significat del mot, és a dir de parlar mixt, híbrid, barrejat. Hom declara que el parlar local no és català, ni valencià, ni castellà, sinó una barreja de tot, un *xapurriau*. El mot és un préstec del castellà regional i reflecteix prò-

piament no pas la reacció dels parlants castellans dels pobles aragonesos veïns enfront d'un, diguem-ne, parlar aragonès deformat, «un chapurriau», sinó davant el fet que una població políticament aragonesa sigui lingüísticament catalana. L'hibridisme advertit és aquest: la no coincidència entre llengua i regió; no pas d'ordre lingüístic, car els aragonesos de parla castellana dels pobles veïns del Matarranya no entenen el català d'aquella comarca i per tant no es troben en condicions de judicar si és o no és un parlar mixt. En fi, tot plegat reflecteix la informació tan poc exacta que l'escola i els mitjans de comunicació¹ han difós sobre determinades qüestions de lingüística a Espanya fins a dates ben recents. El testimoniatge de l'anomenat sentiment lingüístic del parlant pot ésser útil a l'hora d'establir un límit dialectal, amb d'altres factors, però cal conèixer bé la situació política local, que en molts casos pot deformar-lo, com és ara el cas present.

El mot *xapurriau*, d'altra part, és poc usat a la Codonyera i en general al Matarranya, i gairebé només davant la pregunta directa: «En quina llengua parlu vosaltres?». En altres situacions hom diu: *ia parle com nantros, parle en la nostra llengua, ha de parlà com aci, nantros ho diem així, en la nostrà llengua / aci se diu d'esta manera*, etc. Hom no anomena mai català o valencià el parlar local. Al costat d'escarafalls localistes: *Lo nostre no és català ni valencià*, no massa entusiastes, car hom afegeix a la frase anterior, a vegades, *ni no res*,² se senten afirmacions realistes del tipus: *Lo català — o lo valencià — i lo nostre poc se duguen*.

Una certa erudició localista es devia adonar del poc encert del mot «chapurreao» i de la limitació dels que acabo de mencionar. La solució va ésser anomenar el parlar local *lemosín*.³ L'origen del mot és ben conegut i sembla un ressò, més aviat tronat, de la Renaixença. L'hem recollit, tot amb tot, de gent d'escassa instrucció, a la Codonyera i a Maella.

3. A la Codonyera hom es dirigeix a un desconegut en castellà, generalment. El català és usat en els intercanvis amb altres parlants catalans eliminant-ne els localismes més acusats de lèxic i fonètics, la [ð] i el diftong [iá] especialment.⁴

El coneixement passiu del català barceloní (pel fet de l'emigració temporera i per l'estiueig al poble dels qui han anat a viure permanentment a Bar-

1. El terme *chapurriao* el sentírem en una emissió de ràdio Saragossa essent nosaltres a la Codonyera.

2. El complex d'inferioritat quant a la llengua pròpia enfront del castellà és molt fort. Hom ens ha dit amb insistència, en un i altre llogaret del Matarranya, que «Parlem molt mal nantros», i ha afegit, com aconsolant-se, «però a... [i segueix el poble de més amunt] encara parlen més mal que nantros».

3. En el quadern de notes de la senyora Loreto Margelí llegim: «*Nuestra lengua no es un idioma, es un dialecto llamado lemosín, lo hablan en todos los pueblos del Maestrazgo, excepto muy pocos. En una provincia francesa, llamada Limoges, hablan este dialecto. Es probable que el maestro fuera de esta provincia*».

4. Al Matarranya, hom escarneix els de la Codonyera dient «*ja ha aplegat lo corriau de les siat?*», en comptes de les formes més generals «*correu de les set*». Els de la Codonyera diuen del seu parlar que «*fem anà mol la ceta*».

celona) és considerable, però no n'hem trobat cap influència en el parlar actiu.

Observem també que en els intercanvis amb parlants occitans — per a les veremes al Llenguadoc — la llengua emprada era el català i no, com hom podria esperar, el castellà. *Femna* [féno], *cambajon* [kambašú], *picasson* [pikasú] són mots que hem recollit a la Codonyera, no pas del parlar actiu, però sí passiu, testimoniatge de la intercomprensió catalano-occitana.

4. Del que hem dit fins ací podem treure un esquema que resumeixi la situació lingüística a la Codonyera: si distingim entre llengua espontània, llengua de comunicació, llengua de cultura i llengua de ritual, tindrem, a la Codonyera:

	<i>Espontània</i>	<i>Comunicació</i>	<i>Cultura</i>	<i>Ritual</i>
Català	×	×		
Castellà		×	×	×
Llatí				×

(fins al II Concili Vaticà)

És una situació típica de diglòssia. Parlem de diglòssia quan els àmbits vitals de l'individu (la casa, el veïnat, la feina, l'estudi, el culte, etc.) es distribueixen d'una manera diferent segons les diverses llengües. En algun cas les diverses llengües poden aparèixer conjuntament en un àmbit vital, però sempre hi ha, si més no, un àmbit vital representat per una sola llengua.⁵

Al contrari, si almenys una de les llengües és representada en tots els àmbits vitals, en rigor, encara que sigui amb una freqüència baixa, parlem de bilingüisme.

Aquest no és el cas, efectivament, a la Codonyera, on alguns àmbits vitals són clarament separats segons les llengües. Ho il·lustrem amb uns quants exemples de tràgica ingenuïtat: en reproduir les gravacions d'una conversa en català de la Codonyera, un dels qui hi havien participat restà tot sorprès que la reproducció fos en la seva llengua; ell esperava que sortiria en castellà; en força ocasions els infants de primer antuvi responien en castellà a les preguntes que els fèiem utilitzant uns còmics (el text era en alemany). Uns moments abans havíem estat parlant normalment en català, era la situació pròpia de la llengua espontània; ara, en produir-se una situació de «sembla-escola», l'infant es veia forçat a canviar de llengua.

5. Aplicant l'esquema d'Uriel Weinreich,⁶ modificat lleugerament, ens trobem:⁷

5. Per a aquest concepte de diglòssia, vegeu la tesi inèdita de SIGRID SCHMIDT, *Untersuchungen zur Zweisprachigkeit bzw. Dreisprachigkeit Freiburger Kinder spanischer Abstammung* (Friburg de Brisgòvia, Pädagogische Hochschule 1970).

6. *Languages in contact* (La Haia 1968), pàg. 80.

7. O = no pertinent.

	Català	Castellà
Domini relatiu de la llengua	+	—
Lligams emocionals amb la llengua	+	—
Ús escrit de la llengua	—	+
Ús oral de la llengua	+	+
Utilitat de la llengua per a la comunicació:		
a) dins la comunitat (ajuntament)	+	—
b) fora de la comunitat	+	+
Utilitat de la llengua per a la promoció social	0	0
Valors culturals i literaris	—	+

6. La poca estructuració social — tothom és pagès amb alguna terra, no hi ha «grans famílies» — fa que el valor de la llengua com a símbol d'un *status* social sigui nul. El valor de símbol que té la llengua és el d'evidenciar que hom pertany a la mateixa comunitat, que hom és fill de la Codonyera.⁸

El castellà és la llengua prestigiosa, però d'un prestigi llunyà, remot; la *vida vidanta* és en català. Tanmateix, el castellà essent la sola llengua escrita, esdevé un model a imitar i el purisme en català consisteix, no a mantenir una forma catalana (posem per exemple la reintroducció de la paraula *Déu* que es manté només en alguna frase feta i és substituïda normalment per *Dios*), sinó a adaptar, més o menys, les formes catalanes al castellà. Així hom ens va rebutjar la forma *esturments* que proposàvem (l'havíem sentida a Fórnols), adduint que en castellà *se diu instrumentos*. Hi ha qui esborra del seu parlar formes com *dirigi** i *llimplo*, usades per alguns, per *digerí** i *llimpio*, segons el model castellà, però deixa inalterades *sunalà* i *acruçà* malgrat l'existència de *solana* i *curt*. Ja hem vist que hom tendeix, en els intercanvis amb els pobles catalans veïns, a eliminar els localismes de lèxic i de fonètica. Així, *torterol* esdevindrà *tobillo*, segons el model castellà, i no *turmell* que és el mot general al Matarranya. Sovint, doncs, hom entén per localisme lèxic la forma que no es pot relacionar «etimològicament» amb el castellà: és així com ens hem d'explicar la desaparició de mots com *cadira*, *taula*, *ganivet*, etc., vius a gairebé tot el Matarranya, substituïts pels castellanismes *silla*, *mesa*, *cotxillo*, a la Codonyera. Aquest procés el tenim davant els nostres ulls: així, *torterol*, *canella* i *oncle* són mots de les generacions velles, mentre les joves usen *tobillo*, *espenilla*, *tio*.

Creiem que aqueixa actitud deriva de la idea que, més o menys conscientment, es fan de llur propi parlar força gent de la Codonyera: el parlar de la Codonyera és un castellà degenerat, corromput; qualsevol castellanització és per tant una mesura de purisme. No cal dir que aquesta idea només és entrellucada i que les contradiccions i inconsistències són la norma.

8. La senyora Loreto Margelí escrivia: «Si por casualidad nos encontramos en otra población, dos o más personas codonyeranas, aunque en esta población hablen el castellano, nosotros hablamos el lemosín, vamos a nuestro lenguaje» (Quadern de notes citat més amunt).

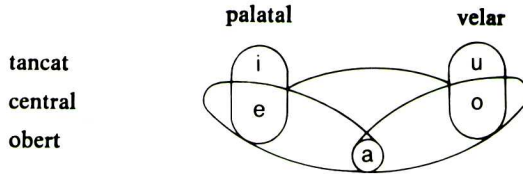

la comprensió. D'ací surten les formes *allegro*.

Sota el títol de *sistema vocàlic* i *consonàntic* presentem programàticament els fonemes que creiem haver trobat. Després intentem de demostrar que són tals fonemes. Sota el títol de *norma* fem una breu descripció fonètica (articulatòria) dels fonemes.

El sistema vocàlic

2. El parlar de la Codonyera presenta un sistema vocàlic de tres graus d'obertura i dins ells diferencia entre una sèrie velar i una sèrie palatal. Si fem un «mapa fonètic»¹ trobarem:

Ens caldrà demostrar que els grups units per un cercle no són un sol fonema, sinó dos. Presenten entre ells una qualitat comuna i són els més propers dins el continuum.

3. *Commutació:*

/a/ es distingeix de /o/: [kás] - [kós]; [más] - [mós]; [kánta] 'jo canti' - [kánto].

4. /a/ es distingeix de /e/: [pás] - [pés]; [más] - [més]; [kánta] 'jo canti' - [kánte] 'ell canta'.

5. /e/ es distingeix de /a/ segons III.4. i de /i/: [péses] - [píses] 'trepitges'; [mésés] 'taules' - [míses]; [notáre] 'ell notés' - [notári].

6. /o/ es distingeix de /a/ segons III.3 i de /u/: [kós] - [kús]; [pólðes] 'polzes' - [púlðes] 'puces'; [féo] 'lleig' - [séu].

7. Si ordenem aquests fonemes segons una matriu d'acord amb els trets pertinents tindrem (0 = no pertinent):

	<i>a</i>	<i>e</i>	<i>i</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
obert	+	—	—	—	—
tancat	—	—	+	—	+
velar	0	—	—	+	+

1. K. L. PIKE, *Phonemics* (Ann Arbor 1964), 68 ss

8. Cal fer ací un petit incís diatòpic. És ben sabut que la immensa majoria dels parlars catalans (la quasi totalitat dels occidentals i una gran part dels orientals) distingeixen un mínim de set fonemes vocàlics, i introdueixen, si els comparem amb el parlar de la Codonyera, un nou grau d'obertura per a la sèrie velar i la palatal. Els mots que en els parlars catalans occidentals generals presenten /ɛ/ tenen en el parlar de la Codonyera /iá/ o /á/ (després de palatal). La /é/ del parlar de la Codonyera que correspon a la /é/ del català occidental general no ha fonologitzat en cap cas les diferències d'obertura que veiem que presenta a la norma.

El mateix cal dir dels fonemes /ɔ/ i /ò/ del català occidental general. Tots dos corresponen en el parlar de la Codonyera a un sol fonema /ó/. Debades intentarem d'oposar parelles mínimes com és ara: [pón] 'pon' o 'pont', 'gens'; [tórt] 'tort', 'tord'; [dónes] 'dones', 'dónes'; [koða] cast. *cueva*, *incuba*; [mólta] cast. *mucha*, *molida*; [són] 'son', 'són'; [ósos] 'óssos', 'ossos'; [mók] cast. *muevo*, *moco*, ni casos on la influència del context fonològic és inversemblant: [móka] 'jo moqui' - [tóka] 'jo toqui'; [bóna] - [kóna] 'cotna'; [póta] - [góta]; [bort] - [kórp]. El mateix s'esdevé amb possibles parelles mínimes en el cas de /é/: [sét] cast. *sed*, *sido*, o contextos semblants: [espés] - [rēs] - [pés]; [érmo] - [sérp]; [ðél] - [bél]; [béres] un tipus d'olivera - [olibéra] - [primabéra] - [ðéra] - [séda]; [kafeté] - [té]; la [e] és sempre igual.

9. El parlar de la Codonyera presenta un nombre considerable de diftongs. Considerem que no tenen caràcter monofonemàtic sinó bifonemàtic. Ho exemplificarem amb el típic diftong del parlar de la Codonyera, el diftong /iá/ que equival a /ɛ/ del català occidental general. És evident que podem substituir cada una de les seves parts per una altra en quasi tots els casos:

/iá/ - /kiá/ 'noia' en vocatiu	/iá/ - /miá/ 'mel'
/ió/ - /kió/ 'noi' en vocatiu	/oá/ - impossible
/ié/ - /kiés/ 'noies' en vocatiu	/eá/ - /neál/ 'ou covarot'
/iú/ - /piú/ 'peüc'	/uá/ - /akuálo/ 'quin?'

Llista de diftongs de la Codonyera: [ái] *mai*; [iá] *cial* 'cel'; [áu] *cau*; [uá] *quatre*; [éi] *rei*; [ié] *fiebre*; [ué] *dueven* 'duien'; [ió] *quíó* 'noi' en vocatiu; [ói] *oi*, *boira*; [íu] *riu*; [úi] *vui* 'avui'; [iú] *piü* 'peü'; [uí] *ruin*; [óu] *cou*; [uó] *quota*.

Els casos d'hiat són els següents: [áe] *caen* 'cauen'; [aé] *caén* 'caient'; [éa] *fea* 'lletja'; [eá] *neal* 'ou covarot'; [aó] *raó*; [eé] *creén* 'creient'; [ée] *creen* 'creuen'; [eí] *creia* 'creia'; [éo] *feo* 'lleig'; [eó] *peó*; [oé] *coent*; [aí] *ahí* 'aquí'; [oí] *escó* 'mosquit'; [íe] *tenie*; [ío] *tio*; [iá] *tia*; [íeu] *tenieu*.
Triftongs: [iáu] *piau* 'peu'.

10. Els cinc fonemes vocàlics de la Codonyera són d'un rendiment alt, puix que els trobem en totes les posicions següents en el mot: (V = vocal)

pot dubtar si hi ha hagut un canvi a < e o [i]a < e, puix que en altres localitats del Matarranya trobem *serrà* (amb [é] a les formes rizotòniques) significat que les ovelles ja no indiquen l'edat per la dentadura, i a la Codonyera té també aquest sentit, a més del de tancar; tanmateix hi ha molts casos de [ð] + [iá] i en cap cas no es produeix desaparició de la [i], la qual desapareix normalment només després de palatal; cast. *encías - ancies; llagut - llegut*.

27. Per a [e] / [i]: cast. *bellota - billota; lledó - llidó; carnestoltes - carnistoltes; bicicleta - becicleta; civil - cevil; xeringa - xiringa; argelaga - argilaga; pollegana - polligana; senyal - sinyal; senyor - sinyó; castellà molinillo - morenillo; queixal - quixal; genoll - ginoll; deixar - dixà; menjar - minjà; coneixement - coneiximent; pessebre - pissebre*.

28. Per a [o] / [u]: cast. *cucurucho - cocorutxo; buirac - boirac; custòdia - costòdia*.

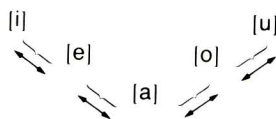
29. Per a [o] / [a]: *bombolla - bambolla; trontoll - trantoll*.

30. Per a [ua] / [o]: *quallar, quall - collà, coll*.

31. Per a altres casos: *fagina - fugina; escarola - esquirola; oscur - escur; empastifat - empastufat; guillotina - gallotina*.

32. Fem nostres ací les paraules de R. Trujillo per al parlar de Masca: ² «Bien es verdad que la mayoría de los casos o su totalidad pueden explicarse de diversas maneras, la influencia de una yod, dialectismo, arcaísmo, analogía, etcétera. Lo que nos importa aquí es que sea posible este margen de variabilidad y no las causas de cada variación concreta: desde el momento en que el sistema permite la variabilidad, ésta se produce bajo las más diversas presiones: y lo mismo da que sea conservando una vocal arcaica que modificando una vocal de la que no se tiene plena seguridad.»

33. Els exemples permeten d'apreciar una tendència a la neutralització, sense un terme marcat clar, del tipus següent:

34. La tendència a la neutralització es manifesta a les parelles [i] / [e], [o] / [u] amb bastants exemples, i amb menys a les parelles [e] / [a], [a] / [o].

És a dir, doncs, la tendència en síHaba àtona a un sistema de tres vocals:

[i] / [e]

[o] / [u]

[e] / [a] / [o]

2. R. TRUJILLO, *Resultados de dos encuestas dialectales en Masca* (La Laguna 1970), 21.

La norma vocàlica

35. El sistema vocàlic del parlar de la Codonyera és idèntic al dels parlars castellans veïns i al del castellà *lato sensu*. En la norma les realitzacions són més obertes per a /a/, /e/ i /o/. Els parlants de la Codonyera en tenen consciència quan escarneixen els parlants d'Aiguaviva (amb el mateix sistema vocàlic que a la Codonyera, però amb les vocals més tancades, com en castellà) dient que *parlen en lo morro* al·ludint a la posició dels llavis per a pronunciar una *o* més tancada que la pròpia en la frase aiguavivana *no mos van da cosa* (= 'res').

36. El sistema permet un cert desplaçament dins el contínuum vocàlic relativament poc aprofitat. La variació sembla produir-se només per a /e/, /o/ i /a/, amb formes obertes o tancades per als dos primers fonemes i palatals o velars per a /a/. De les dues possibilitats la primera sembla la que més sovint es realitza en la norma, especialment quan segueix palatal o líquida. Es tracta sempre de variants combinatòries lliures.

37. La *a* seguida de nasal velar es velaritzada considerablement. En el diftong [iá] la [a] és molt palatal. M. Sanchis i Guarner parla d'una *e doble abierta* i com a tal la transcriu.³ Nosaltres transcrivim *a* per les raons següents: *a)* persones no pas massa lletrades de la Codonyera escriuen sempre *ia*, tot i que el mot corresponent castellà té en molts casos *ie*; *b)* sobretot pel testimoniatge de les rimes: hom accepta una rima *fiebre - llebre*, però no *piala - pera* o *pela, jandre - vendre*; *mial* pot rimar amb *sal* però no amb *cascabell* o *laurel*. En els versos de Tomás Bosque *igual* rima amb *cial*.

Contràriament a allò que s'esdevé amb les consonants, les vocals, malgrat relaxar-se, no solen traspasar el marge de seguretat fonològic, sobretot en síl·laba tònica.

En la parla observem casos aïllats de trencament de la norma, és a dir de realitzacions ocasionals molt tancades o molt obertes, per exemple, *permeses*, és clar, pel sistema.

El sandhi entre vocals

38. Dues vocals iguals s'assimilen:

Exs.: *si ixen* [síſen]; *costera amun* [kostéramún]; *ixe encà anirie* [íſen-kániríe]; *és que estava io* [éskestábayó]; *ia haurie* [yáuríe]. Observem que es mantenen en el límit entre lexema i morfema: *fees*, *creen*, *creén* es pronuncien efectivament: [fées], [kréén], [kreén].

En els casos de dues vocals diferents només hi ha sinalefa si almenys una

3. M. SANCHIS GUARNER, *Noticia del habla de Aguaviva de Aragón*, RFE, XXXIII (1949).

de les vocals és àtona. Si una de les dues és tònica, aquesta és la que es manté: *ia està bé* [yástá bé]; *este any passat* [están pasát] i *io al llit* [i yóllít]; *ella ere mol estuta* [é]ére mó] estúta]; *este home* [estóme]; *mitja hora* [mišora]. Si les dues vocals són àtones, una de les dues sol ésser quasi sempre *e* i aquesta vocal no es manté: *m'ha enviat* [mambiát]; *si la envie* [si lambie]; *la esquena* [laskéna]; *pa que hu pose* [pakupóse]; *lo pose al pot* [lo pósal pót]; *és que olives* [éskolíbes]; *quan rato hu fas bolli?* [kuán řatu fáz bo]í]. Totes aquestes formes són pròpies de *tempo allegro*; en *tempo lento* reapareixen les vocals elidides. Per als casos d'apòstrof vegeu IV.211. i IV.208. L'article femení singular es manté generalment sense elisió.

39. En un grup de paraules que tenen *o* inicial àtona (corresponent a *o* del català occidental general) trobem una considerable variació en la llengua, també en *tempo lento*:

<i>omplí</i>	<i>obrí</i>	<i>oliera</i>	<i>ovella</i>	<i>orella</i>	<i>oló</i>	<i>olorà</i>	<i>orera</i>
<i>amplí</i>	<i>abrí</i>						
<i>aumplí</i>	<i>aubrí</i>	<i>auliera</i>	<i>auvella</i>	<i>aurella</i>	<i>auló</i>	<i>aulorà</i>	<i>aurera</i>
<i>umplí</i>	<i>ubrí</i>	<i>uliera</i>	<i>uvella</i>	<i>urella</i>	<i>uló</i>	<i>ulorà</i>	<i>urera</i>

¿Cal pensar ací en formes com *la oliera*, *la omplim* en les quals s'hagi produït una més gran diferenciació de les vocals en contacte *ao* > *au*, i finalment una «falsa» separació del tipus *l'auliera*, *l'aurim*, etc.? Aquests fets no són privatis del parlar de la Codonyera, ans semblen prou generals en català.

El sistema consonàntic

40. *La qüestió de les dites semivocals i semiconsonants.* — És consonant tot aquell fonema que no pot ésser nucli siHàbic. És vocal tot aquell fonema que pot ésser nucli siHàbic. L'oposició vocal/consonant és per tant impossible en la posició de nucli siHàbic. En la tensió i la distensió siHàbiques es poden oposar determinades vocals (/i/, /u/) a les consonants:

seu — *set, reses, sen*
mai — *mar, mal, mall, ramat*
ia — *ma, pa, ta, sa, va*
aiir — *allí, ací, anit, marit*

Hom pot argumentar de tres maneres: 1) Considerar si més no la /i/ com a consonant en la tensió siHàbica després de pausa o al límit siHàbic (tipus *io*, *vaia*), car en aquesta posició només poden haver-hi consonants; 2) Establir una tríade: consonants = sons que no poden ésser mai nucli siHàbic, vocals = sons que només poden ésser nucli siHàbic, semivocals o semiconsonants = sons que poden ésser nucli siHàbic i trobar-se també en la tensió i distensió siHàbiques; 3) Finalment, considerar que les diverses realitzacions fonètiques [i],

[i], [j], [y] són totes variants combinatòries d'un sol fonema /i/. Es tracta evidentment de sons estretament emparentats, i efectivament el context ens permet de saber sempre per endavant quina realització fonètica trobarem. Els quatre sons en qüestió es troben en distribució complementària (C = consonant; V = vocal: [i] en posició /CiC/; [j] en posició /CiV/; [i] en posició /CVi/; [y] en posició / $\frac{1}{2}$ iV/ o /límit sil·làbic iV/ ($\frac{1}{2}$ = pausa).

Això mateix trobaríem per a la /u/ si admetíem certes formes *allegro* en la nostra anàlisi.

	bilabials		labiodentals		interdentals		dentals		alveolars		prepalatals		palatals		velars	
	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so
clusives	[p]	[b]					[t]	[d]							[k]	[g]
nasals		[m]	[ɱ]		[ɲ]		[ɲ]	[n]					[ŋ]		[ŋ]	[ŋ]
fricades									[s]			[š]	[ž]			
llicatives		[b]	[f]	[v]	[ð]	[z]	[d̄]	[ʃ]	[z]	[s]	[z]	[š]	[ž]		[x]	[g]
laterals					[l]		[l]		[l]					[l]		
brants									[r]	[r]						

41. De les tres possibilitats esmentades adoptem la darrera. Hom podria argumentar que d'aquesta manera hem destruït l'oposició sintagmàtica entre consonants i vocals puix que han passat de trobar-se en distribució complementària, sense tractar-se, és clar, de sons estretament emparentats, a trobar-se en distribució defectiva, i per tant en certs casos paradigmàtica. Però és evident que tant acústicament com articulatòriament o auditivament, arriba un moment en què la distribució complementària entre consonants i vocals manca de la condició *sine qua non* per a poder afirmar, que, malgrat la distribució complementària, es tracta de fonemes diferents: perquè dos sons que es troben en distribució complementària siguin dos fonemes diferents cal que els dos sons siguin fonèticament no emparentats; i *contrario sensu*, si dos sons es troben en distribució complementària i són fonèticament emparentats, es consideren variants combinatòries d'un mateix fonema. La solució adoptada per a les dites semivocals i semiconsonants no sembla mancar mai de subjectivisme, més o menys apuntalada per raons d'economia del sistema. Hom sol acceptar la /y/ per al castellà, l'anglès o l'alemany, on és freqüent, mentre que en català, on és relativament poc freqüent, trobem les dues solucions, és a dir declarar-la fonema o variant combinatòria de /i/. Tanmateix advertirem que hom no ha presentat mai per a cap de les quatre llengües suara esmentades una oposició tipus /i/ - /y/ a la tensió sil·làbica, per exemple.

42. Observem també un nombre molt baix de mots en el parlar de la Codonyera que tinguin [y]: una trentena escassa de mots, dels quals només quatre (*io, ia, aiir, vaia*) són d'ús freqüent.

Les consonants

43. Vegeu el mapa fonètic adjunt. Cal indicar que el ressò velar de la /l/ [ɫ], típic de gran part del català, no es manifesta d'una manera acusada en el català de la Codonyera. Quant al so de [š] no correspon al de [s̺] tal com el descriu A. Badia i Margarit en la *Gramàtica Històrica Catalana*.⁴ Cal parlar ací d'un so lleugerament més palatal que [s] però menys palatal que la [š], posem, del català central. Els nostres informants de la Codonyera manifesten que aixequen la punta de la llengua lleugerament més que en pronunciar [s] per a la pronunciació de [š]. Aquestes consideracions foren fetes comparant parelles mínimes tipus [gises] *guises* - [gíšes] *guixes*. Hem comprovat que hi ha també a la [š] del parlar de la Codonyera l'acampament de llavis que es produeix, per exemple, en català central, en la pronunciació molt emfàtica (*lentissimo*) de [š]. [ž] és la variant sonora de [š], variant que només trobem en sandhi entre lexemes davant consonant sonora.

44. No creiem que calgui demostrar el caràcter de variants combinatòries de [m̥], [n̥], [b̥], [d̥], [z̥], [g̥], [s̺], [z̺], [ʃ], [ʃ̺] respectivament d'uns temptatius fonemes /m/, /n/, /b/, /d/, /θ/, /g/, /s/, /z/, i els dos darrers, de /l/.⁵

45. El mapa fonètic es redueix considerablement:

	bilabial		labiodental		interdental		dental		alveolar		prepalatal		palatal		velar	
	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so
oclusives	[p]	[b]					[t]	[d]							[k]	[g]
nasals		[m]								[n]			[ɲ]			[ŋ]
africades									[š]				[š̺]	[ž̺]		
fricatives			[f]	[v]	[θ]	[z]			[s]	[z]	[š]	[ž]			[x]	
laterals										[l]					[ʎ]	
vibrants										[r]	[r̺]					

4. Pàg. 104.

5. E. ALARCOS, *Fonología española* (Madrid 1971), 161 ss.

Els grups de sons que hem encerclat no són evidentment els únics «sospitosos» d'ésser variants combinatòries d'un sol fonema. Són, però, els que creiem poder demostrar que es tracta efectivament de variants combinatòries d'un sol fonema tal com explicitem seguidament.

46. El so [z] només el trobem en els mots *juçgat* [xuzgát] i *juçgà* [xuzgá]. El context determina ací l'aparició de la variant: davant consonant sonora trobem una variant combinatòria del fonema temptatiu /ð/, un aHòfon sonor d'aquest. El sandhi entre mots confirma aquesta opinió.

47. La mateixa cosa s'esdevé amb el so [z], que només trobem davant consonant sonora: *musgo* [múzgo], *esbarraïç* [ezbařaíř]. Es tracta d'una variant combinatòria de /s/ davant consonant sonora. Contràriament a [d], és bastant freqüent a la llengua, bé que quasi sempre en el límit entre lexema i morfema, després dels prefixos *es-* i *des-* especialment. També el sandhi entre mots confirma aquesta interpretació.

Una argumentació anàloga demostra que [ž] i [z] són variants combinatòries de /š/ i /s/ davant consonant sonora. Això mateix val per a [f] i [v], respecte a /f/.

48. [ŋ] és l'única nasal que trobem davant consonant velar: *enguany* [eŋguán], *sang* [sáŋk], *çanja* [çaŋxa]. La influència del context explica ací la forma [ŋ]: davant velar trobem sempre la nasal velaritzada. És una variant combinatòria de /n/.

49. El so [š] es troba només en un mot de la llengua: *potsé* [pošé]. L'argument a favor d'una interpretació monofonemàtica /š/ és el fet que articulatòriament hi ha ací una combinació homorgànica de sons, és a dir, que tant l'element fricatiu com el plosiu es formen en el mateix lloc.

Els arguments en contra són, a part del rendiment baixíssim, el fet que per al parlant és evident el caràcter de mot compost de dos lexemes; ens trobem, doncs, de fet en sandhi entre mots, zona que només subsidiàriament utilitzem per a la commutació. La llengua, efectivament, es comporta en *tempo allegro* de la mateix manera a *potsé* com a *pot sé*: reducció del grup per pèrdua de la primera consonant: [pošé]. Tant la [s] com la [t] commuten amb zero: *poteta*, *coseta*; [ts] commuta amb [st]: *posteta*; en lloc de la [s] poden aparèixer [r]: *fotré* i en lloc de la [t] poden aparèixer [l], [r] i [n]: *porteta*, *pontet*, *molteta*. Interpretem doncs bifonemàticament com /t/ i /s/.

50. [s] i [š]. Són dos sons fonèticament molt propers. Tanmateix els parlants tenen consciència de pronunciar un so diferent de [s] en pronunciar [š]; aquest és un so diferent de tots els altres. Ho demostra la frase *moixó no se pot escriure* (en grafia castellana caldria afegir).

Observeu una llista de grafies de gent poc lletrada i coneixedora només de la grafia castellana: *ixagueda* escrit *ysagueda*, *reixa* escrit *reiysa*, *baixet* escrit *bayset*, *caixa* escrit *caïysa*, *pixe* escrit *piyse*, *pixum* escrit *piyum*, *ixugue* escrit *iyugue*; en posició final trobem *iys* i *is* per a *ix*, *coneix* s'escriu *coneis*, etc. En quasi tots els casos, doncs, veiem un senyal de palatalització: el grafema *y* del castellà. Les formes dobles en posició final s'expliquen perquè en aquesta posició trobem ocasionalment [s] en *tempo allegro*. Algunes persones que coneixen la grafia catalana de la *xeix* no s'equivoquen mai. Les dites faltes d'ortografia que caldria esperar, tipus *caixa* per *casa*, no es produeixen mai, com tampoc, per als semilletrats, formes com *caysa* per *casa*. Les grafies *caysa* i *caixa* corresponen sempre a *a* [káiša]. En les parelles mínimes que podem trobar entre [s] i [š] la distinció auditiva és clara, com hem pogut comprovar mitjançant tests: *pixà* [pišá] no es confon amb *pisà* [pisá] ni *guises* amb *guixes*, ni *misses* amb *m'ixes*, *is* amb *ix*, *parix* amb *París* i *s'ix* amb *sis*. Aquests exemples són, creiem, les úniques parelles mínimes que presenta la llengua, algunes prou forçades, però d'altres indiscutibles.

I tanmateix creiem que cal considerar [š] una variant combinatòria de /s/, car mentre aquest so es troba en totes les posicions llevat de després de so palatal, (š) només es troba en aquesta posició, o sia després de so palatal.

L'excepció són les parelles mínimes que hem presentat més amunt i que interpretem fonològicament com *pisà* [pisá] /pisá/ i *pixà* [pišá] /pišá/. Hi ha ací una clivella oberta a la fonologització, evidentment.

El procés de palatalització de [s] després de [i] és viu en el parlar de la Codonyera. Així la segona persona de l'imperfet dels verbs en -à es presenta en dues variants lliures (sense que l'una sigui variant *allegro* de l'altra, evidentment): *cantaes* [kantáes] i *cantax* [kantáiš]. El mot *reis* l'hem sentit [rēiš] i també [rēišš], d'on deriva el «fals» plural *reixos*. La *d* intervocàlica entre *a* i *e* es perd a la Codonyera; d'ací les formes -*aes* per al participi femení plural dels verbs en -à, forma que alterna amb -*aix*.

Queda el cas de [š], so freqüentíssim en el parlar de la Codonyera, de tipus apitxat. Adoptem la solució que A. Martinet⁶ i E. Alarcos⁷ donen per al castellà, és a dir, l'interpretem monofonemàticament. Podem commutar [tš] amb [tr] però no trobarem cap cas on [š] pugui aparèixer combinat amb una altra consonant o amb zero, ni tampoc una oposició del tipus [št] / [tš].

51. Per a la resta dels sons adduïm les commutacions següents, en posició inicial, intervocàlica i final. Per a alguns sons no totes les posicions són possibles: això és vàlid especialment per a la posició final.

Els sons així commutatats són els fonemes consonàntics del parlar de la Codonyera:

6. A. MARTINET, *Uno o dos fonemas*, dins *La lingüística sincrónica* (Madrid 1968), 111 ss.

7. ALARCOS, *Op. cit.*, 172 ss.

	bilabial		labiodental		interdental		dental		palatal		velar	
	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so	sd	so
oclusives	/p/	/b/					/t/	/d/			/k/	/g/
nasals		/m/						/n/		/ɲ/		
africades									/ʃ/	[i]		
fricatives			/f/		/θ/		/s/				/x/	
laterals							/l/		/ʎ/			
vibrants							/r/	/r̄/				

Si ordenem aquests sons segons els mínims trets pertinents, obtenim el quadre següent (+ = sonoritat, — = sordesa, o no pertinència de les vibracions o manca de vibracions de les cordes vocàliques):

	greu		dental		agut					
	o	+	—	+	—	o	o	o		
difús	/m/	/b/	/p/	/d/	/t/	/n/	/l/	/r/	/r̄/	difús
			/f/		/ç/					
				/o/						
dens	/g/	/k/	/s/		/ɲ/	/ʎ/				dens
		/x/	/s/							
	velars		palatals				líquides			
	greu				agut					

Observem un rendiment baix per a l'oposició sorda/sonora que no és pertinent en molts casos.

Procedim a la commutació d'aquells fonemes que tenen o el punt d'articulació o el mode d'articulació en comú, d'acord amb el mapa fonètic establert; també en alguns casos quan el punt d'articulació o el mode d'articulació són semblants.

52:

- 1) /p/ es distingeix de /t/: *pota - tota; espès - estès; cap - sacat.*
- 1.2) /p/ es distingeix de /d/: *piau - diau; capa - cada; impossible.*
- 1.3) /p/ es distingeix de /b/: *pota - bota; capa - cava; impossible.*
- 1.4) /p/ es distingeix de /k/: *poca - coca; copa - coga; sap - sac.*
- 1.5) /p/ es distingeix de /g/: *pas - gas; copa - coga; impossible.*
- 1.6) /p/ es distingeix de /m/: *pes - mes; capeta - cameta; cap - cam.*
- 1.7) /p/ es distingeix de /f/: *pi - fi; apilara - afilara; cap - baf.*

- 2) /b/ es distingeix de /p/ segons ha estat demostrat a 1.3. i
- 2.1) /b/ es distingeix de /t/: *beu - teu; acabà - acatà*; impossible.
- 2.2) /b/ es distingeix de /d/: *beu - deu; cava - cada*; impossible.
- 2.3) /b/ es distingeix de /k/: *val - cal; coves - coques*; impossible.
- 2.4) /b/ es distingeix de /g/: *boç - goç* ('gos'); *cava - caga*; impossible.
- 2.5) /b/ es distingeix de /m/: *vés - mes; raves - rames*; impossible.
- 2.6) /b/ es distingeix de /f/: *bé - fe; ràbia - ràfia*; impossible.

En posició final de mot /b/ i /p/ es neutralitzen; l'arxifonema és /P/.

- 3) /t/ es distingeix de /b/ i /p/ segons ha estat demostrat a 1. i 2.1. i:
- 3.1) /t/ es distingeix de /d/: *tus - dus; teda - teta*; impossible.
- 3.2) /t/ es distingeix de /k/: *tos - cos; tota - toca; pit - pic*.
- 3.3) /t/ es distingeix de /g/: *tota - gota; néta - nega*; impossible.
- 3.4) /t/ es distingeix de /n/: *teu - neu; rates - ranes; tat - tan*.
- 3.5) /t/ es distingeix de /ð/: *toca - çoca; rotes - roces; bot - boç*.
- 3.6) /t/ es distingeix de /s/: *teu - seu; ratera - rasera; tos - tos*.
- 3.7) /t/ es distingeix de /l/: *ta - la; coteta - coleta; bot - vol*.
- 3.8) /t/ es distingeix de /r̄/: *toca - roca; totes - torres*; impossible.
- 3.9) /t/ es distingeix de /r/: impossible; *rateta - ratera; m'ha dut - madur*.
- 3.10) /t/ es distingeix de /ʃ̂/: *torres - xorres; botes - botges; bot - boig*.

- 4) /d/ es distingeix de /p/, /b/ i /t/ segons ha estat demostrat a 1.2., 2.2. i 3.1., i:

- 4.1) /d/ es distingeix de /k/: *dona - cona; cada - caca*; impossible.
- 4.2) /d/ es distingeix de /g/: *dat - gat; cada - caga*; impossible.
- 4.3) /d/ es distingeix de /n/: *dit - nit; agradà - agranà*; impossible.
- 4.4) /d/ es distingeix de /ð/: *dent - cent; cada - caça*; impossible.
- 4.5) /d/ es distingeix de /s/: *dent - sent; cada - casa*; impossible.
- 4.6) /d/ es distingeix de /l/: *da - la; cada - cala*; impossible.
- 4.7) /d/ es distingeix de /r̄/: *dic - ric; modos - morros*; impossible.
- 4.8) /d/ es distingeix de /r/: impossible; *cada - cara*.
- 4.9) /d/ es distingeix de /ʃ̂/: *dic - xic; roda - roja*; impossible.

En posició final de mot /d/ es neutralitza amb /t/; l'arxifonema és /T/.

- 5) /k/ es distingeix de /p/, /b/, /t/ i /d/ segons ha estat demostrat a 1.4., 2.3., 3.2. i 4.1., i:

- 5.1.) /k/ es distingeix de /g/: *gota - coca; suca - suga*; impossible.
- 5.2) /k/ es distingeix de /x/: *carro - jarro; *coteta - joteta; *impossible*.

- 6) /g/ es distingeix de /p/, /b/, /t/, /d/ i /k/ segons ha estat demostrat a 1.5., 2.4., 3.3., 4.2., 5.1.; i:

- 6.1) /g/ es distingeix de /x/: *gota - jota; *garra - jarra; *impossible*.
/g/ i /k/ es neutralitzen en posició final; l'arxifonema és /K/.

- 7) /m/ es distingeix de /p/, de /b/ segons ha estat demostrat a 1.6. i 2.5., i:

- 7.1) /m/ es distingeix de /n/: *mas - nas; rames - ranes; sem - sent*.

- 7.2) /m/ es distingeix de /ŋ/: *m'havie - ny'havie* ('n'hi havia'); *cama-canya; com-cony*.
- 7.3) /m/ es distingeix de /f/: *mial - fial; garrafes - rames; vam - baf*.
- 8) /n/ es distingeix de /t/, de /d/, de /m/ segons ha estat demostrat a 3.4., 4.3., 7.1., i:
- 8.1) /n/ es distingeix de /ŋ/: *nispro - nyisclo; manes - manyes; han - any*.
- 8.2) /n/ es distingeix de /ð/: *nafrà - çafrà; cones - coces; son - çoç*.
- 8.3) /n/ es distingeix de /s/: *neu - seu; cones - coses; han - has*.
- 8.4) /n/ es distingeix de /l/: *lo - no; penes - peles; van - val*.
- 8.5) /n/ es distingeix de /r/: *nata - rata; monos - morros; impossible*.
- 8.6) /n/ es distingeix de /r/: *impossible; monos - moros; van - bar*.
- 9) /ŋ/ es distingeix de /m/ segons s'ha demostrat a 7.2., de /n/ segons ha estat demostrat a 8.1. i:
- 9.1) /ŋ/ es distingeix de /l/: *nyisclo - llis; canyes - calles; cony - coll*.
- 9.2) /ŋ/ es distingeix de [š̂]: *nyisclo - xics; banya - vaja; bany - vaig*.
- 10) [š̂] es distingeix de /t/, de /d/, de /ŋ/ segons ha estat demostrat a 3.10., 4.9., 9.2. i:
- 10.1) [š̂] es distingeix de /l/: *git - llit; fuges - fulles; maig - mall*.
- 10.2) [š̂] es distingeix de /s/: *xilles - silles; rosa - roja; maig - mas*.
- 11) /f/ es distingeix de /p/, /b/ i /m/ segons ha estat demostrat a 1.7., 2.6. i 7.3., i:
- 11.1) /f/ es distingeix de /ð/: *fial - cial; bufos - buços; baf - paç*.
- 11.2) /f/ es distingeix de la /s/: *fem - sem; bafos - vasos; vas - baf*.
- 11.3) /f/ es distingeix de la /x/: *fotes - jotes; *efe - eje; *impossible*.
- 12) /ð/ es distingeix de la /t/, /d/, /n/, /f/ segons s'ha demostrat a 3.5., 4.4., 8.2. i 11.1., i:
- 12.1) /ð/ es distingeix de la /s/: *cen - sen; coces - coses; çoç - cos*.
- 12.2) /ð/ es distingeix de la /x/: *çarro - jarro; *maço - majo; *impossible*.
- 12.3) /ð/ es distingeix de la /l/: *centes - lentes; caces - cales; çoç - col*.
- 12.4) /ð/ es distingeix de /r/: *çoca - roca; moços - morros; impossible*.
- 12.5) /ð/ es distingeix de /r/: *impossible; caces - cares; çoç - cor*.
- 13) /s/ es distingeix de /t/, /d/, /n/, [š̂], /f/, /ð/, segons ha estat demostrat a 3.6., 4.5., 8.3., 10.2., 11.2. i 12.1., i:
- 13.1) /s/ es distingeix de /x/: *sopa - jopa; ese - eje; impossible*.
- 13.2) /s/ es distingeix de /l/: *sa - la; passa - pala; mas - mal*.
- 13.3) /s/ es distingeix de /r/: *sic - ric; casos - carros; impossible*.
- 13.4) /s/ es distingeix de /r/: *impossible; cases - cares; cas - car*.
- 14) /x/ es distingeix de /f/, de /ð/, /s/, /k/ i /g/ segons ha estat demostrat a 13.3., 12.2., 13.1., 5.2. i 6.1.
- 15) /l/ es distingeix de /t/, /d/, /n/, /ð/ i /s/ segons ha estat demostrat a 3.7., 4.6., 8.4., 12.3. i 13.2., i:

grups només en els mots: *alt, solt, mòlt, malalt, salt*; [p], [ps], [l], [ls], [r], [rs], [rt], [rŝ], [rp], [rps], [rk], [rks], [rn], [rns], [rð], [f], aquest darrer so només en els mots *baf i buf*; [s] [sk], [st], [sp], [ŝ], [ð] i [ðk].

62. En posició final absoluta en síl·laba àtona el nombre de consonants es redueix considerablement. En aquesta posició només trobem: [s], [n], [ns], [k], [ks], [t], [l], [ls], [ŝ].

Presentem ací el quadre de combinacions en sandhi sihàbic. Prescindim dels casos poc freqüents exposats en III.55.

A l'horitzontal indiquem les consonants que es troben en la distensió sil·làbica, és a dir, la posició subratllada del grup següent: VCCV; en la vertical indiquem les consonants que es troben en la tensió sihàbica, és a dir, la posició subratllada en el grup següent: VCCV; els signes + (=presència) i — (=absència) es refereixen a les consonants del darrer grup esmentat.

	n	l	r	s
/p/	+	+	+	+
/b/	+	+	+	+
/t/	+	+	+	+
/d/	+	+	+	+
/k/	+	+	+	+
/g/	+	+	+	+
/m/	—	+	+	+
/n/	—	—	+	+
/ŋ/	—	—	—	—
/l/	—	—	+	+
/l̄/	+	—	—	+
/r/	—	—	—	—
/r̄/	—	—	—	—
/s/	+	+	+	—
/ŝ/	+	+	+	—
/ð/	+	+	+	—
/f/	+	+	+	+
/x/	+	—	—	—

Observem que [ŋ], [r] i [r̄] no apareixen mai en la tensió sihàbica. [x] és escassament representada en aqueixa posició.

Resum de l'estructura sihàbica

63. Emprem ací el signe Ɂ per a indicar pausa.

La posició de més rendiment és -VCV-, segueixen Ɂ CV- (en aquesta posició hi ha poques neutralitzacions: /r/ i /r̄/, arxifonema /R/) i -VC Ɂ (ací hi ha

un nombre considerable de llacunes i neutralitzacions, especialment en paroxítons i proparoxítons).

En el sandhi entre consonants observem un paral·lisme amb el que s'esdevé després o abans de *h*. Tenim un nombre més considerable de realitzacions en la tensió (= /C) que en la distensió (= C/). Tant en un cas com en l'altre el nombre de possibilitats combinatòries és més baix que abans o després de pausa.

La funció demarcativa (*Grenzsignal*) del sons i llurs combinacions es dedueix dels esquemes i de les consideracions presentades.

La norma

64. Hi ha alguns casos, pocs, de neutralització (*r*) - (*l*) en sandhi sil·làbic: *albelló* (forma general) - *arbelló* (V.N., T.B.); *pórca*, *aporcat* - *polca*, *apolcat* (totes d'ús general). Històricament tenim *almari* per *armari*, *calolífero* per cast. *calorífero*, *fleixera* per *freixera* i *morenillo* per cast. *molinillo*. Trobem neutralització (*l*) - (*r*), essent (*l*) el terme marcat, al *tempo allegro*: *ia d'havè algo* [yadabé árgo], *sol m'ha dit* [sór má dít].

65. També hi ha alguns casos de neutralització (*ð*) - (*f*): *fincaiç* (forma general) - *cincaiç* (V.N.); *afincà* (forma general) - *acincà* (V.N.). En diacronia observem: *sanefa* - *fenefa* (cast. *cenefa*).

És general l'alternança *juere* - *juere* (*x*), *telijorcio* (*x*) - *teliforcio*.

66. Observem un comportament semblant entre les tres oclusives sonores. Totes tres són emprades com a consonants antihiàtiques: *coga* per *coa*, *teda* per *tea*, *atabut* per *ataüt*. Totes tres poden desaparèixer en posició entre vocals, especialment en *tempo allegro*, però també en *tempo lento*: *agrade* alternant amb *agrae/agrai*; *cantave* amb *cantae/cantai*; *estiradeta* amb *estiraeta* i en general els casos de *-adeta*, *-adet/-aeta*, *-aet*. En *tempo allegro* trobem *coa* per *coga*; *aelles* per *abelles*; *beüt* per *begut*; *una ocena* per *una docena*; *dieve*, *dueve*, *rieva* per *digueve*, *dugueve*, *rigueve*; *çaburi/çauri*; *seua* [séwa] per *segua*; *meua* [méwa] per *megua* i altres. Un cas de restitució molt conscient és el del mateix nom de la localitat: Codonyera, pronunciat en *allegro* [koŋéra]; d'ací deriva el qualificatiu de *pueblo del pecado* que donen alguns pobles veïns a la Codonyera. Algunes persones eviten curosament, en tot moment, la pèrdua de la *d* intervocàlica en el nom de la localitat. La preposició *de* es perd en *allegro*; en alguns topònims no hi ha restitució en *tempo lento*.

Els casos de pèrdua de la *d* en posició intervocàlica són nombrosos en diacronia: *maeixa* per *madeixa*; *abaejo* per *abadejo*; *escuella* per *escudella*; *piaç* i *apiaçà* per *pedaç* i *apedaçar*; el sufix *-iç* provoca la pèrdua de la *d* esdevinguda intervocàlica en *cremaiç*, *esbarraiç*, *escorreïç* i altres; tots els participis de la conjugació *-a* femenins: *trencà*, *trencaes* per *trencada*, *trencades*; *la estral* per *la destral*; *ceaç* per *sedàs* i altres.

grafemes	formes <i>lento</i>	formes <i>allegro</i>	
<i>boig</i>	[bóŕ]	[bóŕ]	[bóŕ]
<i>bots</i>	[bós]	[bót ^ŕ]	[bóts]

Cf. les grafies de gent no gaire lletrada: *chermanetchs* per *germanets*, *chiquets* per *xiquets*, *iyich* per *eixits*, *asentachs* per *assentats*, *tots i toch* per *tots, clotech clotets, borts borts*.

79. Els resultats del sandhi suposen sempre una pèrdua de redundància: així davant palatal es neutralitza l'oposició /n/ - /ɲ/ o /l/ - /ʎ/, davant consonant la de /r/ - /l/, davant labial la de /m/ - /n/, etc.

La sonorització de [p], [t], [k], [θ], [s], [f] produeix una reducció de la redundància, perquè, si les vocals són sempre sonores, les consonants només ho són en part. Com més elevat sigui el nombre de consonants sonores, més es redueix l'oposició (redundant evidentment) entre vocal (sempre sonora) / consonant (no sempre sonora). Desapareix també el caràcter de senyal demarcatiu que tenien [p], [t], [k] en posició final de mot.

Els casos de sandhi *allegro* suposen una reducció clara i considerable del sistema consonàntic. En posició -VC CV- només trobem [n], [m], [ɲ] (és a dir, nasal), [l], [ŕ] i [r] (/R/ arxifonema de /r/, /l/, /s/; davant consonant sorda trobem també s. Aquest sistema «empobrit» recorda bastant el del sandhi sil·làbic. A la posició de sandhi sil·làbic (-C/C-) trobàvem només *n, l, r, s*, vegeu III. 56 ss. És la solució adoptada diacrònicament: *lletsó* > *llició*, *conna* > *cona*, *cap-sigrany* > *cacigrá*, *dotze* > *doce*, *setmana* > *semana*, cast. *lección* > *lección*.

80. Alguns mots d'ús molt freqüent presenten formes *allegro* que escapen, en part, a la sistematització: *haguera* / *haera*, *pareix* / *paeix*, *encara* / *encà*, *pe les cases* / *pes cases*, *els hòmens* / *es hòmens*.

81. Entre els sons no estructurats però que tenen un valor simbòlic evident esmentarem:

clic lateral palatalitzat, únic o repetit, per a fer avançar les cavalleries i el bestiar.

clic dental únic, a vegades també repetit, acompanyat, sovint, de moviment oscil·latori del cap d'elevació, amb el significat de no. És d'ús freqüentíssim.

Una s llarga, significa *sí*, d'ús també molt freqüent.

Els trets prosòdics.

82. La col·locació de l'accent és fonològicament pertinent. Dos mots poden diferenciar-se per la posició diferent de l'accent. Tanmateix l'accent és sempre culminatiu, mai distintiu: una parella ' - oposada a - - (és a dir presència contra absència de l'accent) és impossible en el parlar de la Codonyera, com

en la llengua literària. L'oposició és sempre ' - / -'. Casos com (lá) - (la) o (hú) - (u) són, bé que molt rars, possibles: *hu va di / u va di, canta-la / canta la*.

Observem que fins i tot en aquests casos que acabem d'esmentar l'oposició només és possible més enllà de la unitat mot, car si bé hi ha situacions del tipus: *Què diu? Fustes (i no fustés)*, per a la situació; *Què diu? U (i no ho)*, ens trobarem que tant *U* com *ho* són pronunciats en ambdós casos (ú).

Els mots de la Codonyera poden ésser classificats segons la síl·laba accentuada en oxítons, paroxítons i proparoxítons. Tanmateix, a la Codonyera hi ha un conflicte entre dues normes en relació amb l'accent: una norma, considerada més bona, que presenta els tres tipus de col·locació de l'accent, i una altra, que hom considera antiquada i dolenta, «*anima és baturro*» ens van dir, és a dir pronunciar (*ánima* per *ànima*). Així hem sentit criticar un infant perquè deia «*M'abrigo, pare!*» i no «*M'àbrigo, pare!*», és a dir «*Abrigu'm, pare*», en comptes d'«*Obri'm (o, si voleu, "òbriga'm") pare!*»

El resultat és una vacil·lació considerable en els proparoxítons. Entre els vells de més de setanta anys, i més com més baix és el nivell cultural, els proparoxítons són rars. Entre els de menys edat és normal la falta de proparoxítons en els préstecs del castellà (*tempano* per cast. *témpano*, *parpado* per cast. *párpado*, *tuetano* per cast. *tuétano*, *comoda* per cast. *cómoda*, *portico* per cast. *pórtico*, *çangano* per cast. *zángano*, *Candida* per cast. *Cándida*, *Plácido* per cast. *Plácido*). Quant als mots genuïns, hi ha vacil·lació amb tendència a mantenir el proparoxíton (*ànima*, *llàgrima*, *dòrmigo*, *andròmina*, *òbrigo*, *ómpligo*, *córrego*, *múrgola*, *càrrega*, però sempre *fotego*, *Barbera* (malgrat l'homònimia amb *barbera*), *guiles* i menys *aguiles* i *àguiles*). El nombre de proparoxítons és baix, en tot cas.

Exemples d'oposició segons l'accent: *càrrega - carrega - carregà*, les nombroses parelles del tipus *canta - cantà*.

83. Dels altres trets prosòdics esmentarem només l'anomenat accent aragonès, la cantarella amb què hom estraïa a les sarsueles els aragonesos.

Aquesta entonació sembla consistir en elevació del to al final de frase, tant si aquesta és afirmativa com interrogativa, i suposa també una considerable accentuació de la darrera síl·laba de la frase, independentment del fet que sigui àtona o tònica, amb tancament de les vocals del darrer mot de la frase i allargament de la vocal final: [Li agrái éste teřenó: ?] [Anám per alí pel má: s] (: = allargament de la vocal).

IV

MORFOLOGIA

1. Distingim en el parlar de la Codonyera entre lexemes i morfemes. Els primers són teòricament en nombre il·limitat, els segons són en nombre limitat. Els primers poden aparèixer aïllats, els segons van sempre units a un lexema.

Classificarem els lexemes segons que hagin d'aparèixer combinats necessàriament amb un morfema (les categories tradicionals de verb, substantiu-adjectiu i en part el pronom), puguin aparèixer combinats amb un morfema (la categoria tradicional de l'adverbi, en part) o no puguin aparèixer combinats amb un morfema (les categories tradicionals de la conjunció, preposició i en part adverbi i pronom).

Aquesta classificació condiona i és condicionada per la dels morfemes. Hi ha morfemes de combinació forçosa amb determinats lexemes (les desinències tradicionals del verb i del substantiu-adjectiu) i els de combinació facultativa amb determinats lexemes (els sufixos, prefixos i infixos tradicionals).

Per als lexemes parlarem sovint d'arrels; per als morfemes del primer tipus, de morfemes, i per als del segon, de sufixos, infixos i prefixos segons correspondrà, seguint així la nomenclatura que creiem més general.

2. En l'estructura fonològica d'un lexema, res no ens indica a quin grup pertany. Escau a la competència dels parlants de la llengua de decidir enfront de quin tipus de lexema es troben. Tanmateix, un cop decidit això, el lexema resta sotmès a un nombre determinat de combinacions (obligatòries i facultatives) que el parlant ja no pot alterar.

Així, una arrel *coll-* pot combinar-se tant amb el grup de morfemes que constitueixen la conjugació com amb el grup de morfemes que constitueixen la flexió del substantiu-adjectiu. Si hom es decideix pel primer grup ens trobarem amb una llarga sèrie de morfemes possibles, facultatius els uns, per exemple el tipus de conjugació (hom pot triar entre tres tipus de conjugació) i obtindrà *collà* 'quallar' o *collí*, els prefixos (*des-*, *re-*, *so-*, *tres-*, etc.), obligatoris els altres (els de temps, persona, mode). Si ens decidim pel segon grup, és a dir per la flexió del substantiu-adjectiu, seran diferents les sèries de morfemes obligatoris (nombre, gènere) i facultatius (augmentatius, diminutius).

3. Abans de tractar de la morfologia en detall, cal observar una sèrie de variacions en l'arrel d'un grup considerable de mots i en els morfemes. Aquestes variacions afecten d'igual manera el lexema quan es combina amb morfemes facultatius com quan ho fa amb morfemes obligatoris.

Alguns d'aquests canvis són previsibles atesa l'estructura fonològica del parlar; d'altres, no. Aquests darrers casos, que responen, generalment, a canvis previsibles en un altre temps de la història de la llengua, ens fan parlar d'arrels dobles, rarament triples.

4. Parlarem primer dels canvis previsibles.

Veiem que la llengua neutralitza els grups d'oclusives en la posició final de mot. Segons els atzars del paradigma trobarem doncs la sèrie sorda o la sonora. Així l'arrel /kab-/ esdevindrà *cap* o *caps*, però també *cabet*, *cabeçana*, *cabeçal*; l'arrel /piard-/ esdevindrà *piart*, *perdrà*.

Pot succeir que els atzars del paradigma general portin la llengua a determinats casos que podríem qualificar de «contradiccions», és a dir, a combina-

cions fonològicament «impossibles». De les possibles solucions al «dilema» — a) creació per la pressió del paradigma de noves combinacions fonològiques, b) abandonament de les diferències morfològiques que exigeix el paradigma i manteniment només per sincretisme i c) creació de noves variants morfològiques des de les combinacions fonològiques «permeses» — la llengua adopta generalment la darrera solució.

5. Observem els següents casos:

Quan s'afegeix a un lexema que acaba en sibilant o en grup que conté sibilant, o en *f*, el morfema *-s* de plural o de segona persona de singular, es produeix un grup impossible en la llengua. La solució és l'aparició d'una vocal epentètica, i això suposa, atesa la distribució general, l'aparició d'una variant del morfema *-s*, que unes vegades esdevé *-os* (per als plurals masculins del grup nominal) i unes altres vegades *-es* (per al plural femení del grup nominal o per al grup verbal). La solució de sincretisme és també possible per a un cert nombre de mots (els dies de la setmana que acaben en *-s* en el singular).

6. En altres casos: en els grups *-br*, *-bl*, *-r̄*, impossibles en posició final o davant consonant, trobem una *e* o una *o* epentètiques.

7. El diftong *ià* es troba només en síl·laba tònica. Si per l'afegiment d'un morfema s'exigeix canvi de l'accent, ens trobarem amb un canvi a l'arrel del tipus *ià - e*.

8. La llengua no admet el grup final *-nt*. Quan això s'hauria d'esdevenir per les exigències del paradigma, la llengua simplifica el grup per desaparició de la consonant final.

9. La llengua no admet el grup *VwV*. Quan això s'hauria d'esdevenir la llengua adopta dues solucions: a) *V_{qu}V*; b) *VbV*, en distribució complementària. La solució adoptada és imprevisible (prescindim ací dels casos que es produeixen al paradigma verbal: els tipus *cauen*, *diuen*, *deuen*, etc., de la llengua literària).

En aquest cas el sistema fonològic de la llengua no ens permet de preveure d'alguna manera la solució adoptada.

10. Els canvis que segueixen no són previsibles ni obeeixen a cap «impossibilitat» actual de la llengua.

En un nombre de mots el grup *-lt* se simplifica en posició final a *-l*, en d'altres es manté. Així *molta* esdevé *molt* (cast. *molido*) o *mol* (cast. *mucho*).

11. Un nombre considerable de mots que acaben en vocal tònica presenten davant determinats morfemes una *n* o una *r*. Res no permet de decidir si un mot com *capità* esdevindrà *capitanet* (en afegir el sufix diminutiu *-et*) o ho farà segons el tipus *canemà - canemaret*.

12. El plural dels mots acabats en *-t*. Ens trobem ací amb variacions del tipus sg. [gát], pl. [gás̃], que ens obligarien, en una primera anàlisi, a postular una arrel *ga-* i no *gat-* i un morfema de plural ξ enfront d'un de singular *t*, cosa que es contradiu però amb tots els altres casos de substitució: *gat gat-a* com *goç goç-a*, *xic xic-a*, *xiquet, xiquet-a*; *gat, gat-et* com *goç goc-et*; *gat gat-era* com *badall badall-era*, *badall badall-et*; *gat* i [gás̃] enfront de *xic, xics* i *badall, badalls*. Tot això demostra a bastament que l'arrel és *gat-* i el morfema de plural és *s*. Tanmateix cal una explicació per a l'aparició de la forma ξ en comptes de la forma *ts* que era lícit d'esperar. Ja hem indicat que [s] i [ʃ] alternen en la llengua en distribució complementària ([ʃ] després de palatal, *s* en tots els altres casos). Creiem que s'ha produït ací una assimilació del grup *ts* final provocada per la presència en la llengua d'un nombre de mots d'ús freqüent (*vaig, veig, faig, fuig, maig, roig, goig*) on hi ha (ξ), i per influència de casos en fonètica sintàctica del tipus *gats* i *goços* (hem trobat un cas de palatalització de [s] seguida, no precedida, de palatal, *siat* en *tempo allegro* pronunciat [šát]). En *tempo allegro* ja hem observat que dos mots idèntics en *lento, boig* (cast. *loco*) i *bots* (cast. *pellejos*) pronunciat ambdós (*boš*) esdevenen (*boš*) (cast. *loco*) i (*bot^ξ*) (cast. *pellejos*). Per tot això creiem que la interpretació morfològica de (*gaš*), és *gat-s*, sense haver de recórrer a una arrel *gat* per al singular i a l'amalgama morfològica (*gaš*) per al plural, on el límit entre morfema i lexema és dins un fonema (sense que amb això vulguem dir que aquesta interpretació no sigui possible en altres llengües).

13. Una altra qüestió és el cas dels participis. Observem que en els verbs en *-e* i en *-i* el participi es forma afegint a l'arrel +, morfema de conjugació el morfema modal (de participi) *-d*, tenim així *hav-u-t (d)*, *sent-i-t (d)*. Els participis presenten també combinacions del tipus nominal i prenen així els morfemes:

	masculí	femení
singular	ø	-a
plural	-s	-es

i els derivats: *malparid-et, corregud-eta*.

Doncs bé, per als participis dels verbs en *-à* observem el següent paradigma:

	masculí	femení
singular	<i>cant-a-t</i>	<i>cant-à</i>
plural	<i>cant-a-ts</i>	<i>cant-a-es / cant-a-ix</i>

i els derivats *çarra-et, çarra-eta / çarrad-eta*.

En un cert nombre de mots hi ha variants lliures entre formes del tipus *-àe* i *-àde*; són, ja ho hem vist, els diminutius: *paraeta - paradeta, aixadelleta - aixaelleta*. En *tempo allegro* observem que la desaparició de *d* (i en general de les oclusives sonores) és prou general. Hi ha doncs encara un hàbit d'alternar *d* i $\emptyset$, en determinats mots.

Que es tracta de *d* i no de *t* sembla demostrar-ho la comparació amb un mot com *barat* i derivats (*baratet*, *barata*, *barates*), on la diferència de comportament només s'explica pel fet de tractar-se de fonemes diferents (ja sabem que es neutralitzen en posició final).

Interpretem doncs d'acord amb el paradigma general:

	masc.	fem.		masc.	fem.		masc.	fem.
singular	-d	-a(d)a		-d	ø		-d	-à (à = àa)
			i no			o		
plural	-ds	-a(d)es		-ds	-es		-ds	-es

La pèrdua de la *d* és previsible sempre i és un fet viu en el sistema, si més no en alguns casos. Tanmateix, és innegable que hi ha ací un procés de morfologització que es consumarà en el moment que la pèrdua de *d* en determinades posicions no sigui lliure (alternant amb manteniment) i que pot, teòricament, fer-se productiu.

El mateix passa amb el sufix *-ada*, que és *-à* en el parlar de la Codonyera. Així *sostovà* significa tant 'sostovar' com 'sostovada'. Per a un altre cas de manteniment de la *d* observeu el mot *aixadà* 'aixadada', derivat d'*aixà* 'aixada'.

Per a un nombre considerable de mots trobem dues o més arrels. Parlarem aleshores d'una arrel aparent i d'altres de subjacents.¹ Si partíem en el substantiu/adjectiu, per exemple, de l'arrel més extensa, ens trobaríem que sabríem d'avançada si teníem *p*, *t*, *k* o *b*, *d*, *g* i si teníem *nt* o només *n*, però seguiríem ignorant si *-lt* esdevindrà *-lt* o *-l* (*alta* esdevé *alt*, *molta* (cast. *mucha*) esdevé *mol*), si *r* esdevindrà *ø* o es mantindrà (*fornera* esdevé *forné*, però *madura* esdevé *madur*), si *n* es mantindrà o esdevindrà *ø* (*plana* esdevé *pla*, *blana* esdevé *blan*).

Morfologia del grup nominal.

14. Morfològicament l'adjectiu i el substantiu es diferencien només en la derivació: hi ha un cert nombre de sufixos que només són possibles per al substantiu o per a l'adjectiu. Tanmateix, n'hi ha un nombre molt considerable de comuns, i entre ells alguns d'ús molt freqüent.

15. La categoria de gènere es manifesta en un nombre de substantius més aviat reduït, però de gran freqüència en la llengua.

L'expressió del gènere que trobem en el substantiu es repeteix — redundantment, és clar — en l'adjectiu (hi ha ací alguns casos de sincretisme) i en els pronoms i articles.

16. El morfema de masculí presenta tres alomorfs principals: *ø*, *e*, *o*. El de femení és sempre *a*.

1. J. Roca i Pons, *Introducció a l'estudi de la llengua catalana* (Barcelona 1971), 140.

Per a un nombre molt breu de mots trobem altres variants d'aquest morfema: $\emptyset$ *ina*; $\emptyset$ *na*; *on*, *a*; $\emptyset$ *sa*; $\emptyset$ *era*:

gall, *gallina*; *rei*, *reina*; *montxon*, *montxa*; *sastre*, *sastressa*; *company*, *companyera*. Casos supletius: *home*, *dona*.

17. La majoria dels substantius, però, no tenen morfema de gènere. Tanmateix, mentre els uns poden combinar-se només amb els adjectius que presenten els morfemes de masculí, els altres només ho poden fer amb els que presenten els morfemes de femení. Llevat dels casos en què un substantiu acaba en *-o* (no massa nombrosos) no hi ha res en l'estructura fonològica d'un mot que permeti de predir si serà «masculí» o «femení». La llengua aprofita en alguns casos les dues categories del gènere per a diferenciar mots d'una manera semblant a com s'esdevé amb les anomenades conjugacions: així els mots (*kláu*), (*bál*) canvien de significat segons que puguin combinar-se amb adjectius, articles, etc., «masculins» o «femenins».

18. Un nombre molt considerable de substantius (tots els que són comptables) presenten una diferenciació morfològica entre 1 i més d'1: el nombre. Aquesta categoria s'expressa — redundantment — pels adjectius, article, etc.

19. El morfema de singular és $\emptyset$. El plural és *-s*. La llengua no admet *a* en síl·laba final àtona travada; d'ací el canvi sg. *-a*, pl. *-e-s*.

20. Combinant els morfemes de gènere i de nombre tenim:

	m.	f.	m.	f.	m.	f.
sg.	$\emptyset$	a	$\emptyset$	a	o	a
pl.	s	(e)s	(o)s	(e)s	s	(e)s

Exemples: del primer tipus, *gat*, *gat-a*, *gat-s* (*gaš*), *gates*; del segon *goç*, *goça*, *goços*, *goces* (pertanyen a aquest tipus els mots acabats en sibilant o en grup de consonants amb sibilant); tercer tipus: *broixo*, *broixa*, *broixos*, *broixes*.

Hi ha sincretisme en:

	m.	f.	m.	f.
sg.	e	a	$\emptyset$	
pl.		(e)s	os	es

Exemples: del primer tipus, *sogre*, *sogra*, *sogres*; del segon tipus (pertanyen a aquest tipus un cert nombre d'adjectius que tenen sibilant en posició final), *capaç*, *capaços*, *capaces*.

I també en:

	m.,	f.			
sg.	ø		i	a	}
pl.	(e)s				

Entre els primers tenim *maltreballa, maltreballes; dilluns*, entre els segons.

21. Per a un nombre considerable de lexemes hi ha dues arrels: una de més extensa que l'altra. L'arrel més extensa, que anomenen arrel subjacent, suposa una certa redundància morfològica. Així, si hom sent *man-*, abans encara de sentir el morfema (que pot ésser *-s* o els sufixos *-eta, -aça, -ota*, etc.) ja sap que cal excloure el de singular. No, però, la forma *mà*, car ací cal apreciar el zero morfològic (és a dir comprovar la pausa o el mot que segueix) per a decidir.

Les arrels dites subjacents són: *-n* (tipus *mà - mans*); *-t* (tipus *santa - san, molta - (mol)*); canvi *b/p* (tipus *loba - llop*); canvi *g/c* (tipus *amarga - amarc*); canvi *d/t* (tipus *borda - bort*); canvi *u/gü* (tipus *seu - segua*); canvi *u/v* (tipus *nou - nova*).

Morfologia del verb.

22. Observem en el verb la presència d'un lexema i d'un nombre considerable de morfemes: un morfema distributiu (indica el tipus de conjugació a què pertany el verb), un morfema que indica la persona, un morfema que indica el temps i un morfema que indica el mode.

El que hem anomenat morfema distributiu presenta tres aïllaments: les conjugacions. D'aquestes, només dues són productives. Res no delata en la forma del lexema verbal si pertany a una conjugació o a una altra. Tot lexema verbal ha d'anar acompanyat necessàriament del morfema distributiu. Cada morfema distributiu exigeix la combinació amb un grup d'aïllaments diferents de temps i mode; els morfemes de persona són els mateixos per a totes les conjugacions, amb poques excepcions. Els casos de coincidència dels aïllaments són pocs, resolts sempre per sincretisme. Sense ésser freqüents, la llengua evita l'homonímia, en alguns casos, entre dos lexemes verbals per la distribució segons les diferents conjugacions: *podè - podà; volè - volà; parí - parà; collí - collà* 'quallar'; *obrí - obrà*.

En el verb no trobem el lexema combinat amb més de tres morfemes. Els casos de sincretisme són freqüents.

23. Indiquem a continuació els morfemes verbals segons les conjugacions: morfema temps = t, morfema mode = m, morfema persona = p, morfema distributiu o marca de conjugació = v (la vocal temàtica tradicional). Seguim l'ordre: conjugació *-à, -è, -í*.

Present d'indicatiu

	tmv	p	tmv	p	tmv	p
1.		<u>o</u>		o		<u>o</u>
2.	e	s	∅	s		
3.	e	∅	∅	∅		
4.	è	m			í	m
5.	è	u			í	u
6.	e	n				

Present subjuntiu

	tmv	p	tmv	p	tmv	p
				a		
	o	s	e	s		
	o	∅	e	∅		
	è	m			í	m
	è	u			í	u
	o	n	e	n		

Present d'imperatiu: aquest temps només presenta la segona persona del singular quan és afirmatiu. Per a la segona persona del plural afirmatiu trobem una forma idèntica a la de present d'indicatiu. Per a tots els altres casos trobem formes idèntiques al present de subjuntiu.

	tmv	p	tmv	p	tmv	p
2.	a	∅	∅	∅		

24. Imperfet d'indicatiu:

Aquest temps presenta a la conjugació -à una variant en distribució lliure. La segona i tercera conjugació són iguals.

	v	mt	p	v	mt	p	v	mt	p
1.	à		<u>va</u>	à		<u>va</u>	í		<u>a</u>
2.	à	ve	s	à	i/e	s/ś	í	e	s
3.	à	ve	∅	à	i/e	∅	í	e	∅
4.	à	ve	m	à	e	m	í	e	m
5.	à	ve	u	à	e	u	í	e	u
6.	à	ve	n	à	e	n	í	e	n

25. L'imperfet de subjuntiu:

	v	mt	p	v	tm	p	v	tm	p
1.	à		<u>ra</u>	é		<u>ra</u>	í		<u>ra</u>
2.	à	re	s	é	re	s	í	re	s
3.	à	re	∅	é	re	∅	í	re	∅
4.	à	re	m	é	re	m	í	re	m
5.	à	re	u	é	re	u	í	re	u
6.	à	re	n	é	re	n	í	re	n

26. El futur d'indicatiu:

	v	mt	p	v	tm	p	v	tm	p
1.	a	ré		e	ré		i	ré	
2.	a	rà	s	e	rà	s	i	rà	s
3.	a	rà	ø	e	rà	ø	i	rà	ø
4.	a	rè	m	e	rè	m	i	rè	m
5.	a	rè	u	e	rè	u	i	rè	u
6.	a	rà	n	e	rà	n	i	rà	n

27. El condicional:

	v	mt	p	v	mt	p	v	mt	p
1.	a	ria		e	ria		i	ria	
2.	a	rie	s	e	rie	s	i	rie	s
3.	a	rie	ø	e	rie	ø	i	rie	ø
4.	a	rie	m	e	rie	m	i	rie	m
5.	a	rie	u	e	rie	u	i	rie	u
6.	a	rie	n	e	rie	n	i	rie	n

28. Les formes nominals no tenen morfema de persona:

Gerundi:

v	tm	v	tm	v	tm
à	n	é	n	í	n

29. Participi:

v	tm	v	tm	v	tm
à	t(d)	ú	t(d)	í	t(d)

30. Infinitiu:

v	tm	v	tm	v	tm
à	ø	è/e	ø	í	ø

31. Model *cantà*: PI, *canto, cantes, cante, cantem, canteu, canten*; PS, *canta, cantos, canto, cantem, canteu, cànton*; Impr., *canta*; Impf. I, *cantava, cantaves, cantave, cantàvem, cantàveu, cantaven* || *cantava, cantaes / cantaix, cantae / cantai, cantàem, cantàeu, cantàen*; Impf. S, *cantara, cantares, cantare, cantàrem, cantàreu, cantaren*; F, *cantaré, cantaràs, cantarà, cantarem, cantareu,*

PI, *torçco/tòrcego, torces, torç, torcem, torceu, torcen*; PS, *torçca/tòrcega, torçques/tòrcegues, torçque/tòrcegue, torçquem/torceguem, torçqueu/torcegueu, torçquen/tòrceguen*; Impr., *torç*; Impf. I, *torcia, torcies*, etc.; Impf. S, *torçquera/torceguera, torçqueres/torcegueres*, etc.; F, *torçré, torçràs, torçrà, torçrem, torçreu, torçran*; C, *torçria, torçries, torçrie, torçriem, torçrieu, torçrien*; G, *torcén*; Pt., *torçut*.

43. *Plaindre*: arrel *plaing-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6, Impf. S, Pt.; en el F i C arrel *plainyd-*, en la resta l'arrel *plany*; *plainydr-* en Inf.

PI, *plango, planys, plany, planyem, planyeu, planyen*; PS, *planyga, planygues, planygue, planyem, planyeu, planyguen*; Impr., *plany*; *planydré, planydràs*, etcètera; C, *planydria, plandries*, etc.; G, *planyén*; Pt., *planyut*.

44. *Valè*: arrel *vallg-* en PI 1, PS, Impf. S, Pt.; arrel *vald-* en F i C, en la resta *val-*.

PI, *vallgo, vals, val, valem, valeu, valen*; PS, *vallga, vallgues, vallgue, vallguem, vallgueu, vallguen*; Impf. I, *valia, valies*, etc.; Impf. S, *vallguera, vallguere*, etcètera; F, *valdré, valdràs*, etc.; C, *valdria, valdries*, etc.; G, *valèn*; Pt., *vallgut*.

45. *Fotre* i *rompre* presenten un mateix model. Una arrel *foteg-* (però *rómpeg-*) en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; arrel *fot-* en la resta; *fotr-* en Inf.

PI, *fotego, fots, fot, fotem, foteu, foten*; PS, *fotega, fotegues, fotegue, fotem, foteu, foteguen*; Impr., *fot-et*; Impf. I, *fotia, foties*, etc.; Impf. S, *fotera, foterés*; F, *fotré, fotogràs*, etc.; C, *fotria, fotries*, etc.; G, *fotén*; Pt., *fotut*. Per a *fots* (fóš) vegeu IV.12.

46. *Ciandre* i *piandre* presenten en les formes rizotòniques *-ià-* en el voca­lisme de l'arrel; en les altres, *-e-*.

Piandre presenta l'arrel *piarg-/perg-* en PI 1, PS, Impf. S; *piadr-* en Inf.; en la resta *perd-/piard-*.

PI, *piargo, piarts, piart, perdem, perduu, piarden*; PS, *piarga, piargues, piargue, perguem, pergueu, piarguen*; Impr., *piart*; Impf. I, *perdia, perdies*, etcètera; Impf. S, *perguera, pergueres*, etc.; F, *perdré, perdràs*, etc.; C, *perdria, perdries*, etcètera; G, *perdén*; Pt., *perdut*, sovint també com a variant lliure *piart* als temps compostos. Per a *piarts* (*piárs*), vegeu IV.12.

ciandre presenta l'arrel *ciarng-/cerng-* en PI 1, PS, Impf. S; *ciandr-* en Inf.; *cend-* en F i C; *ciarn-/cern-* en la resta:

PI, *ciarngo, ciarns, ciarn, cernem, cerneu, ciarnen*; PS, *ciarnga, ciarngues, ciarngue, cernguem, cerngueu, ciarnguen*; Impr., *ciarn*; Impf. I, *cernia, cernies*, etcètera; Impf. S, *cernguera, cerngueres*, etc.; F, *ceñdré, ceñdràs*, etc.; C, *ceñdria, ceñdries*, etc.; Pt., *ceñnut*; G, *ceñnén*.

47. *Corre*: arrel *correg-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6, Pt.; arrel *corr-* en la resta.

PI, *córrego, corres, corre, correm, correu, corren*; PS, *córrega, córregues, córregue, correm, correu, córreguen*; Impr., *corre*; Impf. Ind., *corria, corries*, etcètera; Impf. S, *correra, correrés*, etc.; F, *corréré, correràs*, etc.; C, *correria, corrieres*, etc.; G, *corrén*; Pt., *corregut*.

48. *Cabre*: arrel *cabr-* en Inf., arrel *cap-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; arrel *cab-* en la resta.

PI, *càpio, caps, cap, cabem, cabeu, caben*; PS, *càpia, càpies, càpie, cabem, cabeu, càpien*; Impf. I, *cabia, cabies*, etc.; Impf. S, *cabera, caberes*, etc.; F, *cabré, cabràs*, etc.; C, *cabria, cabries*, etc.; G, *cabèn*; Pt., *cabut*.

49. *Viure*: arrel *viur-* en Inf.; arrel *viu* en PI 2, 3 i Impr.; arrel *vixc-* en PI 1, PS, Impf. S, Pt.; en la resta *viv-*. Els morfemes de PI i G són de la conjugació *i*.

PI, *vixco, vius, viu, vivim, viviu, viven*; PS, *vixca, vixques, vixque, vixquem, vixqueu, vixquen*; Impr., *viu*; Impf. I, *vivia, vivies*, etc.; Impf. S, *vixquera, vixqueres*, etc.; F, *viuré, viuràs*; C, *viuria, viuries*, etc.; G, *vivín*; Pt., *vixcut*.

50. *Caure*: arrel *caig-* en PI 1, PS, Impf. S, Pt.; arrel *cau-* en PI 2, 3, Impr.; arrel *caur-* en Inf.; arrel *ca-* en la resta. *Rauré* i *distraure* segons aquest model; Pt. de *distraure* és *distret, -ta*.

PI, *caigo, caus, cau, caem, caeu, caen*; PS, *caiga, caigues, caigue, caiguem, caigueu, caiguen*; Impr., *cau*; Impf. I, *caïa, caïes*, etc.; Impf. S, *caiguera, caigueres*, etc.; F, *cauré, cauràs*, etc.; C, *cauria, cauries*, etc.; G, *caén*; Pt., *caigut*.

51. Els verbs que segueixen presenten a la primera persona del present d'indicatiu el morfema $\emptyset$.

molde, pondre, vendre, entendre, encendre, estendre presenten les arrels *molg-, pong-, veng-, enceng-, enteng-* en PI 1, PS, Impf. S; arrel *moldr-, pondr-, vendr-, entendr-, encendr-* en Inf.; *mol-, pond-, vend-, encend-, estend-* en F i C; en la resta l'arrel *mol-, pon-, ven-, enten- encen-*. Per als participis, vegeu el model.

PI, *molc, mols, mol, molem, moleu, molen*; PS, *molga, molgues, molgue, molguem, molgueu, molguen*; Impr., *mol*; Impf. I, *molïa, molïes*, etc.; Impf. S, *molguera, molgueres*, etc.; F, *moldré, moldràs*, etc.; C, *moltria, moltries*, etc.; G, *molén*; Pt., *molt*, f. *-ta*; de *pondre, post*, f. *-ta*, pl. m. *posts* (poş, egeu IV.12), rarament *pongut*, f. *-da*; de *vendre, venut*; d'*entendre, entès*; d'*encendre, encès*.

52. *Doldre* és impersonal. Arrel *doldr-* en Inf.; arrel *dold-* en F i C; arrel *dollg-* en PS, Impf. S, arrel *dol-* en la resta. *Calé* presenta les mateixes formes menys en l'Inf.

PI, *dol*; PS, *dollgue*; Impf. I, *dolie*; Impf. S, *dollguere*; F, *doldrà*; C, *doldrie*; G, *dolén*; Pt., *dollgut*.

53. *Solè* és defectiu. Té només PI, PS, Impf. Ind. Arrel *solg-* en PI 1, PS; arrel *sol-* en la resta.

PI, *solc, sols, sol, solem, soleu, solen*; PS, *solga, solgues, solgue, solguem, solgueu, solguen*; Impf. I, *solïa, solïes*, etc.

54. *Volè*: arrel *vold-* en F i C; arrel *vullg-* en PI 1, PS, Impf. S; arrel *vollg-* en el Pt.; arrel *vol-* en la resta.

	v	mt	p	
1.	è	<table border="1"><tr><td>va</td></tr></table>	va	
va				
2.	è	ve	s	
3.	è	ve	ø	
4.	è	ve	m	
5.	è	ve	u	
6.	è	ve	n	

67. *Du*: arrel *dug-* en PI 1, 4, 5, 6, PS, Impf. S, Impf. I, G. En la resta arrel *du-*; per al participi i Impr. vegeu model: *d-* a Inf.

PI, *duc, dus, du, duguem, dugueu, duguen*; PS, *duga, dugues, dugue, duguem, dugueu, duguen*; Impr. *dus/du (du-lo)*; Impf. I, *dugueva, dugueves, dugueve, duguèvem, duguèveu, dugueven*; Impf. S, *duguera, dugueres, etc.*; F, *duré, duràs, etc.*; C, *duria, duries, etc.*; G, *duguén*; Pt., *dut, f. -ta*.

68. *Di* arrel *dig-* en PI 1, 4, 5, 6, PS, Impf. S, G; arrel *di-* en la resta; per a Impr. i Pt., vegeu model; arrel *diu-* en PI 2, 3; *d-* en Inf.

PI, *dics, dius, diu, diguem, digueu, diguen*; PS, *diga, digues, digue, diguem, digueu, diguen*; Impr., *dis/di* (amb pronoms àtons només *di*); Impf. I, *digueva, digueves, digueve, diguèvem, diguèveu, digueven*; Impf. S, *diguera, digueres, etc.*; F, *diré, diràs, etc.*; C, *diria, diries, etc.*; G, *diguén*; Pt., *dit, f. -ta*.

69. *Riure*: arrel *rig-* en PI 1, 4, 5, 6, PS, Impf. S, Impf. I, G, Pt.; Inf. arrel *riur-*; F i C, i també en PI 2, 3, i Impr. *riu-*:

PI, *ric, rius, riu, riguem, rigueu, riguen*; PS, *riga, rigues, rigue, riguem, rigueu, riguen*; Impr., *riu*; Impf. I, *rigueva, rigueves, rigueve, riguèvem, riguèveu, rigueven*; Impf. S, *riguera, rigueres, etc.*; F, *riuré, riuràs, etc.*; C, *riuria, riuries, etcètera*; C, *riuria, riuries, etc.*; G, *riguén*; Pt., *rigut*.

70. *Se*: arrel *sig-* en PI 1, PS; arrel *er-* en PI 2, Impf. I (els morfemes de temps i mode són propis d'aquest verb, vegeu model); arrel *s-* en PI 1, 4, 5, F, C, Pt., G; arrel *és* en PI 3; arrel *fu-* en Impf. S. Per a determinats morfemes vegeu model:

PI, *sic, eres, és, sem, seu, són*; PS, *sig, sigues, sigue, siguem, sigueu, siguen*; Impf. I, *era, eres, ere, érem, éreu, eren*; Impf. S, *fuera, fueres, fuere, fuérem, fuéreu, fueren*; F, *seré, seràs, etc.*; C, *seria, series, etc.*; G, *sen*; Pt., *set*.

71. *Prometre, permetre* i *acometre* presenten també variants lliures segons la tercera conjugació amb infix incoatiu.

72. Per a un nombre considerable de verbs de la segona conjugació desapareix la vocal temàtica del futur i condicional. Cf.:

mereix-e-r-é
creu -r-é

També per a molts verbs d'aquesta conjugació l'infinitiu s'accentua sobre l'arrel. L'arrel de l'infinitiu en aquests casos és sempre ampliada per *r* o *rd*. Aquesta ampliació de l'arrel desapareix quan l'infinitiu va seguit d'un pronom àton. La *-s* final d'alguns imperatius es perd també davant pronom àton:

Torçre, fotre, rompre, ciandre, piadre, moldre, pondre, vendre, tindre, beure, moure, escriure, coure, creure, veure, riure alternen amb *torce-lo fote-lo, rompe-lo, cian-lo, piar-lo, mol-lo, pon-lo, ven-lo, tin-lo, beu-lo, mou-lo, escriu-lo, cou-lo, creu-lo, veu-lo, riu-lo*.

Pendre alterna amb *pren-lo*.

Fes (esto), dis (esto), dus (esto) alternen amb *fe-lo, di-lo, du-lo*.

73. Verbs irregulars de la tercera conjugació:

Tots els verbs irregulars de la tercera conjugació (tret de *ixí*) presenten variants lliures segons els models regulars. En les persones de més de seixanta anys són rares però no impossibles les formes segons els models regulars. En les de menys de trenta anys predominen les formes regulars, a excepció de per a les persones PI 2, 3.

74. *Ixi*: arrel *ixc-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; arrel *ix-* en la resta:

PI, *ixco, ixes, ix, ixim, ixiu, ixen*; PS, *ixca, ixques, ixque, ixim, ixiu, ixquen*; Impr., *ix*; Impf. I, *ixia, ixies, etc.*; Impf. S, *ixira, ixires, etc.*; F, *ixiré, ixiràs, etc.*; C, *ixiria, ixiries, etc.*; G, *ixín*; Pt., *ixit*.

75. *Fugir*: PI, *fujo, fuges, fuig, fugim, fugiu, fugen*; PS, *fuja, fuges, fuge, fugim, fugiu, fugen*; Impr., *fuig*; Impf. I, *fugia, fugies, etc.*; Impf. S, *fugira, fugires, etc.*; F, *fugiré, fugiràs, etc.*; C, *fugiria, fugiries, etc.*; G, *fugin*; Pt., *fugit*.

76. *Cosí* i *tossí* presenten *u* en les formes rizotòniques; arrel *cus-*, *tusc-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; *cus-* en la resta.

PI, *cusco, cuses, cus, cosim, cosiu, cusen*; PS, *cusca, cusques, cusque, cosim, cosiu, cusquen*; Impr., *cus*; Impf. I, *cosia, cosies, etc.*; Impf. S, *cosira, cosires, etcètera*; F, *cosiré, cosiràs, etc.*; C, *cosiria, cosiries, etc.*; G, *cosín*; Pt., *cosit*.

77. *Teixí*: presenta *i* en les formes rizotòniques; arrel *tixc-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; *tix-* en la resta.

PI, *tixco, tixes, tix, teixim, teixiu, tixen*; PS, *tixca, tixques, tixque, teixim, teixiu, tixquen*; Impr., *tix*; Impf. I, *teixia, teixies, etc.*; Impf. S, *teixira, teixires, etcètera*; F, *teixiré, teixiràs, etc.*; C, *teixiria, teixiries, etc.*; G, *teixín*; Pt., *teixit*.

78. *Sentí, morí, dormí*: arrel *séntig-*, *mòdrig-*, *dòrmig-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6. Pt. de morir és *mort*; l'imperatiu és *mor-i-t* 'mor-te'.

PI, *dòrmigo, dorms, dorm, dormim, dormiu, dormen*; PS, *dòrmiga, dòrmigues, dòrmigue, dormim, dormiu, dòrmiguen*; Impr., *dorm*; Impf. I, *dormia, dormies, etc.*; Impf. S, *dormira, dormires, etc.*; F, *dormiré, dormiràs, etc.*; C, *dormiria, dormiries, etc.*; G, *dormín*; Pt., *dormit*.

79. *Obri i ompli*: arrel *òbrig-*, *ómplig-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; les persones PI 2, 3 i Impr. mantenen la vocal temàtica. Pt. d'*obri* vegeu model:

PI, *òbrigo*, *obris*, *obri*, *obrim*, *obriu*, *obrin*; PS, *òbriga*, *òbrigues*, *òbrigue*, *obrim*, *obriu*, *òbriguen*; Impr., *obri*; Impf. I, *obria*, *obries*, etc.; Impf. S, *obrira*, *obrires*, etc.; F, *obriré*, *obriràs*, etc.; C, *obriria*, *obriries*, etcètera; G, *obrin*; Pt., *obiart*, f. *-ta*.

80. *Pudí i juní*: arrel *pudg-* i *jung-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6; arrel *pud-* en la resta:

PI, *jungo*, *juns*, *jun*, *junim*, *juniu*, *junen*; PS, *junga*, *jungues*, *jungue*, *junim*, *juniu*, *jungen*; Impr., *jun*; Impf. I, *junia*, *junies*, etc.; Impf. S, *junira*, *junires*, etcètera; F, *juniré*, *juniràs*, etc.; C, *juniria*, *juniries*, etc.; G, *junín*; Pt., *junit*.

En les formes no rizotòniques, *o* varia lliurement amb *u* a l'arrel. El mateix passa en:

81. *Bolí, monyí, collí* bé que ací hem sentit molt més *o* que no pas *u*. Tenen l'arrel *bullg-*, *cullg-* i *munyg-* en PI 1, PS 1, 2, 3, 6:

PI, *cullgo*, *culls*, *cull*, *collim*, *colliu*, *cullen*; PS, *cullga*, *cullgues*, *cullgue*, *collim*, *colliu*, *cullguen*; Impr., *cull*; Impf. I, *collia*, *collies*, etc.; Impf. S, *collira*, *collires*, etc.; F, *colliré*, *colliràs*, etc.; C, *colliria*, *colliries*, etc.; G, *collín*; Pt., *collit*.

82. *Batí* presenta, al costat de formes regulars, variants lliures segons la segona conjugació. *Batut* per al participi és molt corrent.

83. *Cobrí* té al Pt. *cubiart*, f. *-ta*.

La derivació.

84. Parlar de vitalitat o no d'un sufix o prefix és un fet que depèn no de la productivitat més o menys considerable del sufix, sinó de la possibilitat d'aïllar-lo com a tal sufix, encara que això només sigui factible en un sol cas. Una certa semblança semàntica sembla obligada a l'hora d'identificar l'arrel; tanmateix, aquesta semblança semàntica pot ésser prou fantasiosa (les anomenades etimologies populars) per a la comunitat o per a l'individu. Hi ha doncs una porta oberta a la subjectivitat.

85. *Prefixos*. — No són gaire nombrosos. En trobem uns quants per al verb, on són molt productius.

es-: significa separació fins a pèrdua.

En el primer cas trobem: *escampà*, *esportellà*, *esgarrà*, *esgarranyà*, *esballà*, *esfilagarxà*, *escamarrà-se*, *esnegri-se*, *esgrogui-se*, *esblanqui-se* (és a dir: separar-se d'una qualitat anterior i esdevenir negre, groc, etc.), *esmunyecà-se*, *eixaguà*, etc.

En el segon cas trobem: *esbordà, esculà, escoscà, eixalà, espelletà, esfullà, esfollinà*, etc.

86. *des-*: Significa sempre pèrdua. Això fa que en certs casos *es-* i *des-* siguin variants però sempre en distribució complementària, no en distribució lliure: cf. *descogà/eixalà*. Mentre *des-* és necessàriament perfectiu, *es-* ho és facultativament.

descarregà, desconsolà-se, desenterrà, despondre's, desenforjà, desenrunà, descarriçà, desgallà, descolori-se, desterroçà, desjuní, descalçà, desfé, destetà, deslligà, etc.

87. *en-*: significa acostament, entrada i s'oposa directament a *des-/es-*.

empedrà, endimonià-se, enterbolí, embocà, ensevà, encorre, enramà, enjoví-se, engordí-se, ensordí, enforjà, encerà, ençucrà, embadinà-se, enfarinà, etc.

Troblem *en-* en alguns verbs amb un significat oposat: indica separació. Es tracta de l'adverbi pronominal *ne* emprat ocasionalment com a prefix. Hom torna a afegir l'adverbi pronominal *ne*: *mo'n vam entornà*.

88. *re-*: significa repetició: *revestí, repartí, retrillà, reviscolà, relligà, respigà, rebuscà, recosí, refé, redí, revolà, recorre, recruixí*, etc.; significa intensificació: *reblaní, refregà, rebaixà, retorçillà, repretà*, etc.; significa moviment cap endarrera: *reculà, rebotà*.

89. *a-*: serveix per a obtenir verbs a partir de substantius i adjectius. Tanmateix això ja s'aconsegueix pels sufixos verbals; *a-* és, doncs, sempre redundant. Uns verbs el presenten, d'altres no. Així, de *dalla* obtenim *dallà*, de *granera agranà*, de *buit buidà*, de *clar aclarí*.

90. *so-* (*sos-*, *son-*): el significat etimològic evoluciona cap al significat d'excés o falta d'alguna cosa: *sosmoure* 'moure des de sota', *sostovà* 'fer tou des de sota, fer molt tou, apallissar', *sonregà* 'regar excessivament', *sofregí* 'fregir poc', *sondormí-se* 'adormir-se superficialment, no acabar d'adormir-se'.

91. *tres-*: manté el significat etimològic de portar d'un lloc a un altre: *tresplantà, tresportà, trescolà, trestocà* 'canviar totes les coses de lloc'.

92. Són freqüents els casos de dos prefixos, i menys els de tres: *relligà, enrelligà, desenrelligà* i els parells *enforjà/desenforjà, enrunà/desenrunà*, prou corrents.

93. En parlar de la morfologia verbal hem esmentat els sufixos verbals. Només cal afegir l'existència d'un infix *-ej-* de caràcter iteratiu i que es combina sempre amb el sufix *-à*: *plovinejà, palejà, culleretejà*, i un infix *-ic-*, molt rar, de diminutiu: *ploricà, sumicà/somicà*.

94. La parasíntesi és molt corrent (presenten parasíntesi, en rigor, tots els verbs que tenen prefixos).

95. *Prefixos de substantius i adjectius.*

re-: significa repetició: *regit, rebrot, repial, renou, revenedó, retorçilló, retall*; significa retrocés, endarrere i només s'empra amb substantius: *los reculans, rebassa, a recules, de reüll*; significa intensificació: *reclot* i s'usa especialment amb adjectius: *revell, regran, rebrut, ressec*, etc.

96. *con-*: significa companyia i només s'empra amb substantius: *conlloga, conllogué, consogre, consogra, comare*.

97. *tres*: significa 'a través de': *a la tresllum*.

98. *anti-*: *l'antivesprà, lo dia antiçagué*.

99. *in-*: negació: *infeliç, inciart, injustícia*.

100. *Sufixos: Diminutius, pejoratius, augmentatius.* — Són els sufixos d'ús més general, bé que, com ja hem dit, sempre facultatius. Tanmateix són els únics que poden combinar-se amb un adverbi, a més d'un substantiu i un adjectiu; per al verb vegeu IV.92. final.

-et m., f. *-eta*. A més del significat de 'més petit', significa sovint que la persona que parla estableix mitjançant el sufix una relació afectiva amb el mot al qual ha estat afegit el sufix. Així *un animallet* significa en molts casos no solament un animal petit, sinó que indica també que hom li té afecte. Això és en camí de lexicalitzar-se, puix que els animals domèstics són sovint anomenats *animallets*. Amb mots abstractes l'ús del diminutiu és menys freqüent que amb concrets, però no pas impossible o només esporàdic.

Exemples: *cap/cabet, corp/corpet, goç/gocet, caló/caloreta, menut/menu-det, gran/granet, sec/sequet*. En adverbis: *llun/lluntet, llugo/lluguet, tart/tardet*.

Els altres sufixos diminutius es presenten només en un nombre escàs de mots:

101. *-ó* m., f. *-ona*: *carreró*.

102. *arró* m., f. *-arrona*: *pontarró*.

103. *-í* m., f. *-ina*: *falcí, coscollina, mixina, fumarrina*.

104. *-ol* m., f. *-ola*: *malitjol*.

105. *-ell* m., f. *-ella*: *aixadella*.

106. *-ill* m., f. *-illa*: *forquilla*.

107. *-ino* m., f. *-ina*: *cebollino, pollino*.

108. Els procediments metafòrics són causa de la lexicalització de molts diminutius, reduint a més l'homonímia que sempre comporta el procediment metafòric de la formació de mots. Així un *cubell* no és un *cup*, però presenta algun sema en comú amb aquest (serveix per a guardar líquids) que justifica la metàfora, i també, evidentment, un *cubell* és més petit que un *cup*.

Sovint, però no sempre, hi ha canvi de gènere en els casos que el diminutiu es fa servir per a derivar un mot considerablement allunyat del mot primitiu:

farinetes, çoqueta, rodet, borrelló, finestró, pinyó, aranyola, llançol, verdrol, gentola, corretjola, serení, corrompina, carbací, camelles, portell, ratolí, calceí, cantrella, corbella, espadella, taulell, rosella, asprella, espenilla, revoltila, calcilles, clivilla, orelló, bledó, sostovó, forcó, etc.

109. *-ot* m., f. *-ota*: té significat pejoratiu: *vi/vinot, bassa/bassot, home/homenot, feo/feot, tart/tardot*.

110. *-uç* m., f. *-uçà*: té significat pejoratiu: *gentuça, carnuç*.

111. *-aç* m., f. *-açà*: té significat augmentatiu: *donaça*.

112. *-arra* f. és augmentatiu: *fumarra*.

113. *-utxo* m., *-utxa* f. és pejoratiu i diminutiu: *carrutxa, serrutxo, caputxa*. *-atxo* oscil·la entre pejoratiu i afectuós: *amigatxo, jovenatxo, mesatxo, semanatxa*.

114. Molts d'aquests sufixos serveixen per a la formació de derivats independents: *parigot, cullerot, pigota, garrot, esquellot, canyota, fregaça, oliança, pebraç, esquinaç, estiraç, fogaça, tevallaç, panarra, escarbatxo*.

115. Presentem ara per separat els sufixos de substantius i adjectius.

Sufixos de substantius:

-à: (arrel subjacent *-an*): *escolà, capellà*.

116. *-à* (arrel subjacent *-ar*) té significat col·lectiu: *fenaçà, canemà, bestia, muladà, fussa, olivà, favà, canyà, etc.*

117. *-adó* m., f. *-adora*; *-edó* m., f. *edora*; *-idó* m., f. *-idora*: per a oficis: *caçadó, teixidó, talladó, peladó, pescadó, balladó, amortalladó, reçadora, planxadora, tocadó, esfol·linadó, etc.*; indica el lloc on es fa quelcom: *plegado, ponedó, dormidó, minjadó, entradó, etc.*; indica cosa que serveix per a fer quelcom: *torcedó, debanadora, eslliçadó, porgadora, colgado, regadora, cubridó, etcètera*.

118. *aïç*: vegeu *-iç* IV.149.

119. *-aire*: *pelaire, xarraire*.

120. *-aina*: *gotaina, plantaina, tontaina*.
121. *-al* m., col·lectiu: *ginistal, çarçal, roquiçal, romeral, bancal, sotal, herbaçal*, etc.; indica qualitat/forma de: *ramal, brancal, puntal, camal, cabeçal, devantal, brocal, dental, quartal, corral*, etc.
122. *-all, -oll, -ull*: indica forma/qualitat de: *secall, crestall, colgall, manoll, mortalla, cascull*, etc.; col·lectiu: *pedregall, ramulla, jovenalla, menu-dall*, etc.
123. *-am*, col·lectiu: *brescam*.
124. *-ança* f. formació d'abstractes: *guanyança*.
125. *-ància* f. formació d'abstractes: *herància, penitència, majància,* tra-gància, jamància.**
126. *-ano*, qualitat de: *secano*.
127. *-any*: *fusany*.
128. *-ari*, col·lectiu: *ossari*.
129. *-ària*, formació d'abstractes: *llargària, fondària, amplària, llume-nària*, etc.
130. *-asca*: *fullarasca*.
131. *-astre* m., f. *-astra*: *fillastre, padastre, germanastre*.
132. *-at* m., f. *-à(da)*: cop a/amb una cosa: *portà, cantalà, aixadà, potà, llosà, tiçonà, galtà, ganxà, dità*, etc.; col·lectiu: *clocà, corrà, flamerà, temporà, pollà, boirà, nugolà*, etc., i relacionat amb aquest sentit: *anyà, semanà, mesà, san Jonà, san Miquelà*, etc.; el que cap a: *faldà, jovà, almostà, bolsillà, tollà*, etcètera; que té forma de: *rodilà, cantonà, çocollà, entaulat, forcat*, etc.
133. *-at* f., abstractes: *fredat, humedat*.
134. *-atge* m.: *cequiatge, oratge, solatge*.
135. *-ció* f., abstractes: *donació, mostració*.
136. *-eça* f.: *maleça, franqueça, fineça, tristesça, pereça*, etc.
137. *-edat* f.: *viudedat, velledat*.
138. *-edó*: vegeu *-adó* IV.117.
139. *-era/-iario*: *babero, masiario, sombiario, culiario, cabiario*.
140. *-é* m., f. *-era*, indica ofici: *ferré, carnicé, carboné, tellé, adobé, dulé, obré, masové, mitgé*, etc.; *-é* m. per a uns i *-era* f. per a uns altres indica arbre

o planta: *armelé, pataquera, llidoné, terongé, vimenera, fleixera, nogué*, etc.; indica lloc on hi ha quelcom: *jimé, arené, calcinera, carbonera*, etc.; indica recipient que conté quelcom: *cremallé, salé, pastera, candelé, quesera, cantrellé, oliera, panera*, etc.; indica el lloc on és situat quelcom: *pitralera, collera, barriguera, ullera, pulsera*, etc.; indica la forma: *caixé, cornalera, orellera, llumera, llacera, taulé, munyequera*, etc.; que té ganes de: *badallera, vosera, caguera, pixera*, etc.; que té la qualitat de: *costera, polseguera, pedrinyera, soleguera, mortalera, botxornera, aigulera, ventolera*, etc.; indica el lloc per on passa quelcom: *aigüera, gatera, gotera*, etc.

141. *-et*: *xuflet*.

142. *-í*: *arestí, a eòlmantí*.

143. *-ia* (àton): *pàssia*.

144. *-ia* (tònic): *llamineria, cavalleria, fusteria, heretgia, capellania, telleria*, etc.

145. *-ianda*: *clarianda*.

146. *-iala*, col·lectiu: *parentiala*.

147. *-iau, -iu*: *corriau, regadiu*.

148. *-iç, -aiç*, indica la qualitat, que és semblant: *carrasquiç, ginebriça, paniç, llastríça, glapiça, carriça, canyiç, telliç, palliça, tallaiç, cremaiç, fincaiç*, etc.

149. *-ici* m., f. *-ícia*: *lladronici, casalici, durícia, brutícia*.

150. *-idó*: vegeu *-adó* IV.117.

151. *-imén*: *coneiximén, sentimén*.

152. *-it*: *xuflit, xelit*.

153. *-ó* (arrel subjacent *-or*), abstractes derivats d'adjectius: *grogó, verdó, azuló, negró, blancó, rojó, caló, picó, coentó, fredó, calentó, pudó, dolçó, fortó, tristó, amargó*, etc.

154. *-oc*: *piloc*.

155. *-oç, uç*, qualitat de: *terroç, palluç*.

156. *-oll*: vegeu *-all* IV.122.

157. *-uc*: *piüc*.

158. *-uç*: vegeu *-oç* IV.154.

159. *-uga*: *mínjuga, piàrduga*.

160. *-ull*: vegeu *-all* IV.122.
161. *-um*: *farum, pixum*.
162. *-ura* f., abstractes d'adjectius: *ixidura, verdura, cremadura, gordura, calentura, rojadura, altura*, etc.
163. *Sufixos d'adjectius*:
-à, f. *-ana*: *morellà, català, valencià; culà, tardà*, etc.
164. *-al* m., f. *-ala*: *primala, frescal, neal, marçal*, etc.
165. *-all* m., f. *-alla*: *segalla, secall*.
166. *-ango* m., f. *-anga*: *tontango*.
167. *-ano* m., f. *-ana*: *torrocellano, serrano*.
168. *-asca*: *farasca*.
169. *-é* m., f. *-era*: *vinaté, modorré, raspallera, saquera, llaminé, romancé, pané, faldeté, tripé*, etc.
170. *-ell* m., f. *-ella*: *sedella, mançanella*.
171. *-eny* m., f. *-enya*: *cabrenya*.
172. *-enc* m., f. *-enca*: *forolenc, azulenc, rogenic, grisenc, salobrenc, malenc, famolenc, moixonenca, llunenc, lloquenc, tercenca*.
173. *-iç* m., f. *-iça*: *solteriç, bordiç, escorreïç*, etc.
174. *-ico* m., f. *-ica*: *pobrico, bonico*.
175. *-ino* m., f. *-ina*: *caspolino, calandrino, mortino*.
176. *-iu* m., f. *-iva*: *secatiu*.
177. *-ó* m., f. *-ora*: *sugadó, patidó, matinadó, comboiadó, xarradó, treballadó, malgastadó*, etc.
178. *-ó* m., f. *-ona*: *somicó/sumicó, pobretó*, etc.
179. *-oc* m., f. *-oca*: *badoc*.
180. *-on* m., f. *-ona*: *ploron, gemecon, ploron, tragon, pixon*, etc.
181. *-ós* m., f. *-osa*: *apegalós, plovinyós, arjalós, aigualós, verós, arenós, rabiós, llaganyós, bavós, arçós, gibós*, etc.
182. *-ús* m., *-usa*: *xorrús*.
- El sufix *-íssim* és desconegut; el sufix *-mén* gairebé no s'usa: tenim recollit *rapidamén*.

183. Els sufixos que segueixen coincideixen amb els morfemes del participi de present que no hem tractat en parlar del verb:

-an m., f. -anta; -én m., f. -enta: per a la formació d'adjectius: *sabenta* (aigua s.), *abundan*, *pendén*, *eslliçan*, *calén*, *valén*, etc.; per a la formació de substantius: *vertén*, *comedian*, *tiran*, etc.; el femení té sentit col·lectiu, pejoratiu i és molt usat: *trillamenta*, *segamenta*, *cantamenta*, *collimenta*, *xarramenta*, etc.

184. Els sufixos següents coincideixen amb els del participi del passat: -ut és molt usat per a la formació d'adjectius: *ossut*, *cornut*, *caborçut*, *pelut*, *cellut*, *moçlut*, *golut*, *toçut*, *orellut*, *baçcollut*, *llanut*, *gibut*, *çocollut*, *narigalut*, etc.

-at: *garrofat*, *curvat*, *quadrat*, *desustanciat*, etc.

185. *Habilitació:*

Participis emprats com a substantius: *afillat*, *criat*, *estesa*, etc.

186. Infinitius usats com a substantius: *minjà*, *almoçà*, *dinà*, etc.

187. *Deverbals:* *la sega*, *la cena*, *la bulla*, *lo bull*, *la tira*, *la junta*, *la troca*, *lo toc*, *lo treball*, *lo xorro*, etc.

188. *AHiteració, apofonia, consonància:*

Exemples: *xics i xacos*, *ni suc ni muc*, *ni fa ni fo*, *allà dellà*, *camallí-camallà*.

189. *Composició:*

Verbs:

Substantiu + verb = verb: *camalligà*, *pel mudà*, *mantornà*.

190. Adverbi + verb = verb: *malparí*, *malgastà*, *malvendre*, *malcrià*, *maljurà*, *benedí*.

191. Preposició + verb = verb: *entrecavà*, *contradí*.

192. Substantius:

Substantiu + adjectiu = substantiu: *aiguaneu*, *carasol*, *camatimó*, *vall-clau*, *malvaviçc*, *arcoiris*.

193. Verb + substantiu = substantiu: *mataparens*, *contaforats*, *abriülls*, *rodadits*, *camalliga*, *furtadinés*, *passapiso*, *cobrellit*, *escarbadens*, *apanyaqüencos*, *picaport*, *cagarniu*, *passaripiaus*, etc.

194. Adverbi + verb = substantiu: *benestà*, *malestà*.

195. Preposició + adjectiu = substantiu: *sobrestan*.

196. Preposició + substantiu = substantiu: *contraperna*, *entresugós*.

197. Adjectiu + substantiu = substantiu: *migdià*, *migdia*, *mitjanit*.

li és més corrent que *le*. En algunes frases fetes *se* esdevé *si*: *tan si val, tan me si'n done*.

Les formes d'acusatiu/datiu i els pronoms adverbials són sempre àtons i proclítics o enclítics del verb.

Els pronoms àtons van darrera el verb si aquest és un infinitiu o gerundi absoluts o un imperatiu afirmatiu de les persones 2, 4 i 5. En els casos d'imperatiu afirmatiu o negatiu de tercera persona (*vostè, vostès*) van sempre davant: *la miro* 'miri-la', *la dixo ahí* 'deixi-la aquí' *se'n poso* 'posi-se'n', i també en tots els altres casos.

La col·locació és lliure després d'un infinitiu o gerundi no absoluts.

207. Combinacions de dos pronoms febles:

	HI	NE	HU	SE	LOS	LI	LES	LO	LA
ME	<i>m'hi</i>	<i>me'n</i>	<i>m'hu</i>	<i>me se</i>	<i>me'ls</i>	<i>me li</i>	<i>me les</i>	<i>me'l</i>	<i>me la</i>
TE	<i>t'hi</i>	<i>te'n</i>	<i>t'hu</i>	<i>te se</i>	<i>te'ls</i>	<i>te li</i>	<i>te les</i>	<i>te'l</i>	<i>te la</i>
MOS	<i>mos hi</i>	<i>mo'n</i>	<i>mos hu</i>	<i>mo se</i>	<i>mo'ls</i>	<i>mo li</i>	<i>mo les</i>	<i>mo'l</i>	<i>mo la</i>
VOS	<i>vos hi</i>	<i>vo'n</i>	<i>vos hu</i>	<i>vo se</i>	<i>vo'ls</i>	<i>vo li</i>	<i>vo les</i>	<i>vo'l</i>	<i>vo la</i>
LO									<i>se'l</i>
LA									<i>se la</i>
LOS (acus.)									<i>se'ls</i>
LES									<i>se les</i>
LI	<i>l'hi</i>	<i>li'n</i>	<i>se hu</i>	<i>se li</i>					
LOS (datiu)	<i>los hi</i>	<i>lo'n</i>	<i>se hu</i>	<i>se'ls</i>					
SE	<i>s'hi</i>	<i>se'n</i>	<i>se hu</i>						
NE	<i>n'hi</i>								

me hu alterna amb *m'hu*, *te hu/t'hu*, *se hu/s'hu*. Si el verb comença per vocal *hu* esdevé *gu*: *me hu ha dit* [*me gu a dit*]. També hem sentit *los hu* per *se hu* (*los datiu + hu*).

Los amb valor de datiu presenta totes les combinacions indicades, amb valor d'acusatiu només les quatre primeres. És general el castellanisme *se* (datiu singular i plural de la tercera persona (3 i 6 dels nostres esquemes) llevat de les combinacions amb *HU*, *HI*, *NE*. A la cançó recollida a l'apèndix, vegeu A.9., trobem la forma *lo hi*, general al Matarranya: *mare no lo hi diga al pare*.

En els grups de tres pronoms observem la forma: *se'ls en van*.

Precedint el verb que comença per consonant, és a dir, quan cal esperar

les formes plenes, ens trobem amb formes elidides i que formen síl·laba amb la vocal final absoluta del mot precedent; tanmateix, això només passa en *tempo allegro*: *si'ls haeres trobat, no'n se cap més, què'ls hai de donà, no'n va havè, no't cregues, io no'n prenc, no'n va recorre po de llocs, no'ls podie (e)enganxà, posé que'n tenga mil, no's moven, és que no'l veu, est'home'n té, ma mare'n té uno, no'n deben de trobà, ia'l sabia io.*

En formes *allegro*, li pot esdevenir l' davant vocal: *l'hai dit (= li hai dit), l'han fet trenes (= li han fet trenes), me l'han pegat un colp (me li han pegat un colp).*

El pronom *hom* és desconegut. Per a l'expressió de la forma impersonal trobem la tercera persona del plural (quan el qui parla no s'hi inclou), *se* (quan és facultatiu que el qui parla s'hi inclogui) i *uno, una* (quan és obligatori que el qui parla s'hi inclogui): *allí parlen mol mal, quan se ve de llavà se té tanta gana, si estai uno sereno, si està calén uno, s'ha de fe aixina.*

208. *Notes als pronoms adverbials i a HU.* — *Ne* es presenta fossilitzat en uns quants verbs on ofereix sovint la variant *an*: *se l'andugueva, se l'ha andut, vo antorneu, se n'andú.* Sovint es repeteix el pronom adverbial: *se n'anriurie, se n'havie entornat, mo'n vam enriure.* Amb el verb *havé* equivalent a *hi ha* o a *s'ha de* presenta la variant *ny* [ɲ] amalgamat amb *hi* i es repeteix sovint: *si ne ny'ha, ne va havé, que n'hi haixque, n'hi ha voltes, ny'ha que creure.*

Ne és de gran vitalitat en el parlar de la Codonyera, contràriament al que passa amb *hi*. Exs.: *nou n'érem; se n'han de fe dos, de forats; de blaves no ne tinc; mal no te'n pot fe; se n'ha trobat un; no mo'n dugues cap ne vols dos de pecetes?; vo n'aneu a dormi?; se'ls en van; n'ixen molts; no me'n podie avindre.*

Hu és d'ús corrent; tanmateix, hom sent també *lo* on caldria esperar *hu*. *Lo* es presenta sempre després d'infinitiu no rizotònic i de la segona persona del plural de l'imperatiu. També ocasionalment en altres casos: *replegueu-lo!, lo ha de di en xapurriau.*

Hi es conserva viu només amb els verbs *havè* i *veure*; amb *cabre* és fossilitzat. Va amb *havè* quan aquest verb té el sentit *hi ha* o de *s'ha de*; va amb *veure* quan aquest verb és intransitiu: *ixe home no hi veu pon; si vols hi veure bé, abri la finestra; però s'hi veu ahí?; no va hi veure i se va arreà un toçoló; no va hi cabre.*

c) *este home ha piart la bolsa aquella que te vai du l'altre dia; allí detràs d'ella.*

En el diàleg, el canvi de perspectiva és constant: una dona entra en una cambra on no esperava trobar el seu fill i diu: *Ací·estàs?* i continua: *Què fas ahí?* Hom diu: *Mo n'anem un rato ahí dal, tan`done està ací com allí; a este lloc qu'anavem nantros, allí a Banyuls; unos que venen d'allà del pinà, d'ahí de la part de Morella; tenen ahí un xalet, que allí no els falte res.*

Exemples de neutre: *ha cantat d'aquello més; diu i eixò?; ixo de la sardana no és fàcil; aquello ere per amun; esto no m'agrai pon; conta, aquello va sé...*

En les oposicions entre dos demostratius trobem sempre *ací* versus *allí/allà*: *anave per ací o per allà; mo n'ham d'anà ací, mo n'ham d'anà allà; trompà ací, trompà llà.* A les enumeracions: *ací se va gità un rato, va cagà allà un ixo, allà un altre troç, llarga allí descansan...*

Per a substituir qualsevol substantiu que el parlant no troba en el moment de dir una frase s'usa prou sovint el neutre: *les dones si tingerem una mica més d'esto, de jersés...; lo ixo de Santiago* (vol dir carretera = via làctia); *ací la flocaeta d'ixo, los valons; los han posat mol ixo, una mula, un cavall...; va obrí la porta de l'ixo.*

Exemples de determinació en el temps: *esta nit, esta vesprà, estos dies* solen ésser el present que hom viu; *lo dia (e)ixe* és un dia passat no massa allunyat: *a on vas a ixes hores?* diu hom a un que arriba massa tard. Si el temps és molt allunyat, hom dirà: *aquell dia vai naixe; en aquello ia va vení...*

Les formes emfàtiques: *este d'ací, ixe d'ahí,* etc., són prou corrents.

Els pronoms possessius.

211. Trobem els mateixos tipus que en la llengua literària, *tret de llur*, que és desconegut. Les formes àtones no són variants estilístiques de les tòniques com a la llengua literària, sinó les úniques possibles amb una sèrie de noms de membres de la família en singular. Es tracta dels mots següents: *pare, mare, agüelo, agüela, iaia, germà, germana, oncle, tio, tia, sogre, sogra, cosí, cosina* i llurs diminutius (*germanet* i *germaneta* són els únics correntment usats). També s'usen en expressions com *en ma vida, en ma casa no entraràs.*

Formes tòniques:

sg.	m.	f.	pl.	m.	f.
1.	<i>meu</i>	<i>megua</i>		<i>meus</i>	<i>megües</i>
2.	<i>teu</i>	<i>tegua</i>		<i>teus</i>	<i>tegües</i>
3 i 6.	<i>seu</i>	<i>segua</i>		<i>seus</i>	<i>segües</i>
4.	<i>nostre</i>	<i>nostra</i>		<i>nostres</i>	
5.	<i>vostre</i>	<i>vostra</i>		<i>vostres</i>	

Formes àtones:

	m.	f.
1.	<i>mon</i>	<i>ma</i>
2.	<i>ton</i>	<i>ta</i>
3.	<i>son</i>	<i>sa</i>

El masculí davant vocal esdevé *m'*, *t'*, *s'*.

Exemples: *Lo meu home*; *la megua cunyà*; *l'amo meu ne té*; *lo meu amo ia hu entén*; *mare megua!*; *a casa megua*; *a casa nostra*; *mon tio Ramon*; *m'agüelo*; *ma sogra*; *este bon home meu*; *on és la segua?*

Tenim registrat un cas de falta de l'article en els casos d'anteposició del possessiu al substantiu: *pe segua qüenta* al costat de *per la segua qüenta*.

L'ambigüitat de *seu* és eliminada sovint per la presència d'un complement determinatiu: *van aplegà sa mare i son pare d'ell*; *son germà de la Irene*; *és de son pare d'ella*; *son sogre d'ací*.

Els pronoms interrogatius.

212. El més usat és *què*, que pregunta per qualsevol substantiu. Amb sema explícit de persona hom usa *qui*. Això coincideix totalment amb la llengua literària. Exemples: *Què és esto?* *Qui ne tenie, d'abelles?*

Per a *quin* de la llengua literària trobem les formes següents:

sg.	m.	f.	pl.	m.	f.
	<i>qualo</i>	<i>quala</i>		<i>qualos</i>	<i>quales</i>

qualo presenta sovint la forma *qual* quan no és final de frase.

Tots aquests pronoms van sempre precedits de la preposició *a*. S'empren no solament amb el sentit del pronom *quin* de la llengua literària, ans serveixen també per a sollicitar a l'interlocutor que repeteixi allò que acaba de dir perquè hom no ho ha entès prou bé; tindriem així que davant la situació següent: la mare crida l'infant: «*Maria!*» i aquesta respondrà: «*Què!*», tant en la llengua literària com en el parlar de la Codonyera. Doncs, bé, si hom diu la frase: «*Vostè ha vist lo cotxe del Josè Maria?*» i l'interlocutor entén: «*Vostè ha vist lo / / / / / del Josè* Maria?*» l'interlocutor dirà «*A qualo?*», mentre que en la llengua literària dirà «*Què / el què / com?*».

Altres exemples: 1. *Ha vengut la Maria*. 2. *A quala?*; *A quala te minjaràs?*; *A qual te pendràs?*; *A qual vols?*; *A qualo és lo papa?* (la mare ensenya una fotografia a l'infant i vol que aquest hi identifiqui el pare).

L'adjectiu interrogatiu i exclamatiu es *què*: *Què bolsa vols?*; *Què llibre t'ha dut?*; *En què cotxe has vengut?*; *Què gen més rica!*; *Què dia més ruïn qu'hai passat.*

Els pronoms relatius.

213. Amb antecedent explícit hom usa només *que* sense anar precedit de preposició en els casos que hi va el substantiu.

Exemples: *uno que va està en la guiarra; la fam que patien; A la Ginebrosa que va naixe; tu saps la pressa que hu fie?; vai veure una caixa que està la tapadora de damun llevà; a quallquíé puesto que tiron mà...; a la casa que me'ls han fet...; aquell dia que plovien bunyols; l'any que se va morí ma tia; és una xica que sa mare és de Calanda.*

On com a relatiu només el tenim registrat si l'antecedent és un adverbi de lloc: *allà on anem a buscà la grava.*

Sense antecedent tenim (*lo, la, los, les*) *qui* per a determinats i *lo que* per a indeterminats, cf. demostratius, IV.210.

Exemples: *Lo qui vol ballà, balle; los qui van a treballà; a qui l'agrade...; lo qui ha de pagà un jornal...; lo que no vai podè és acercà-me. Qui és molt usat en els refranys: n'hi ha qui vol abarcà mol i no pot acudí; al juliol trille i vente qui vol.*

Les preposicions.

214. Espai: lloc a on hom és i a on hom va: *en, a*. Es tracta de variants lliures, si bé trobem molt més sovint *a*: *mos dolie en l'ànima, ho va tirà en tiarra, va caure per en tiarra, se note allí en la mateixa bresca, quan te fien una fineça d'ixe en un albre, en lo terreno d'esta gent; si ny'ha en una casa...; viven a Alcanyç, van anà al Forcall.*

Lloc a través del qual hom passa, espai on hom es mou: *per*: *van entrà per la finestra, estan per dal, se crien pel toçal.*

Direcció vers un lloc: *cap a, anta, cara*; *cap* i *anta* difereixen diacrònicament: entre les generacions joves *anta* és en decadència, quasi substituït actiuament per *cap a*. Entre les generacions velles alternen les dues formes i sembla ésser més freqüent *cap a*. La frase *fe-te anta allà!* 'fuig!', 'Aparta't!' es prou corrent; *No sap di-me ni un fe-te anta allà, com als animals, vam sentir dir d'una persona molt sorruda.*

Altres exemples: *ixò ixirà mol anta fora, se n'han anat cap al llavadó.*

Ocasionalment hem sentit també *cara*: *ella va vindre cara a mi i io cara a ella*; observem també *de part de nit*, és a dir, 'cap a la nit, ja de nit'.

Origen i destinació s'expressen per *de ... a, des de ... hasta: de/des de ... a/ hasta: de/des de la Torrocella a/hasta la Codonyera.*

Contra, entre: *va pegà contra una pedra, hu té entre cella i cella.*

Temps: moment: *a*: *a l'hiviarn, al verano, a l'agost, a les siat, a la vesprà, a la nit, al dematí*; *en*: *en lluna vella d'agost*; duració: *per*: *per dos o tres dies no val la pena de du música.*

Direcció: *cap a, anta*: *allà anta migdia, allà anta les sis*. Per a *anta* en oposició a *cap a*, vegeu més amunt.

Duració i datació: *pa: pa San Cosme, la mitja pa les siat.*

Origen i destinació: *de ... a, des de ... hasta: de les sis a les siat. Al cap de vint anys.*

Mode, causa, finalitat: *acompanyat de, en: se'n va anà en sa germana; no sap anà en bicicleta; no acompanyat de, sin: s'han quedat sin res; causal, per: per ixo hu fan, es per esto que se'n van; final, pa: esto es pa la tegua germana.*

llevat, en qüenta de: fes esto en qüenta d'aquello, han vengut tots llevat lo Juan.

El complement directe és introduït amb la preposició *a* especialment quan és un pronom o quan inicia la frase: *a ta mare l'hai vist; al fusté el coneix tamé; a ixa xica la coneixes; a qualo vols?; a qui ham d'esquilà?; la vol a esta?; ara coneix més xiquetes; has vist los pastorets?*

En + infinitiu = després de: en cenà, anirem; en ixí la mare totes se'n van. Al + infinitiu = quan: al llevantà-me hu vaig veure.

Per a les preposicions compostes d'adverbi + preposició (tipus *davan de*), vegeu V.211.

Pronoms indefinits.

215. Per als quantitius, vegeu V.230 ss. *Mateix, tal, quallquié* (adj.) i *quallquiere* (pron.) 'qualsevol', *cada* (adj.) i *cada uno* (pron.) 'cadascú, cadascun', *los demás* 'tots els altres'.

Exemples: *Ixo mateix; lo pisen a casa mateix; va trobà la mateixa agüelleta; a cada plat ne ny'havie dos; vuit copes cada uno; mira, tres olives de tal cam, estes olives de tal altre cam.*

Altri s'usa només a les frases: *treballe p'altri, va p'altri. Altre* s'usa d'una manera semblant a la llengua literària: *ne vullc un altre* i pronominalment amb el sentit de 'res', 'res més', situant-se així entre els quantitius: *no fien altre-més que llegí qüentos, no va di altre; no parlen altra llengua; ixo es un len-drino, nantros no diguem altre; no tenen altre que estos cams.*

Perífrasis verbals.

216. Trobem com en la llengua literària les perífrasis *havè + participi* per a l'expressió d'un nombre considerable de temps del passat. La perífrasi *anà + infinitiu* indica també com en la llengua literària el temps del passat anomenat perfet. No hem trobat cap forma de perfet simple; la forma *se'n degué anà* que vam suggerir ens fou rebutjada sempre i qualificada de «valenciana».

Només hem trobat el perfet d'indicatiu; el de subjuntiu és desconegut.

No tenim registrat cap exemple de pretèrit anterior, però sí casos de perífrasis amb *tindre*: *quan ia hu va tindre fet, pues se'n va anà.* Tenim exemples registrats espontanis de tots els anomenats temps compostos. Per a algunes peculiaritats en l'ús dels temps i dels modes vegeu IV.220.

Altres perífrasis:

tindre + participi: *ia lo tens cuit, lo pa?*

anà + *a* + infinitiu: *vaig a minjà-me un tomate.*

vindre + *a* + infinitiu: *vindrà a sé com una telleria.*

anà + gerundi: *vagen anan* 'vagin passant', 'ja poden anar passant'; *val més anà fen-se-hu.*

està + gerundi: *estan allí treballan.*

Totes aquestes perífrasis, llevat d'*està* + gerundi, són pocs freqüents.

217. La passiva amb *ésser* és desconeguda. Els exemples de la dita passiva d'estat (*està* + participi) són nombrosíssims: *ia està fet, çarrat, obiart*, etc. Hom usa la dita passiva amb *se*: *se diu aixina, se fa aixina.*

218. Les perífrasis d'obligació són: *havè de* + infinitiu, *n'hi ha que* + infinitiu, *tindre que* + infinitiu, *calè* + infinitiu (rarament *calè que* + subjuntiu). La més corrent és de bon tros *havè de* + infinitiu, que manté en alguns casos una clara significació futura; amb aquest significat no hem trobat mai *tindre que*: *a baix no has de baixà, no hem d'obri a ninguno, no n'hai de vendre cap, I vustès no s'han d'animà pa anà al ball o què? Claro que s'han d'animà i han de pagà la entrà i per avan; han de vindre d'Andorra.* En alguns casos *havè de* i *tindre que* són meres variants: *no se té que treballà, ha de parlà com ací, ha de sé parlà nantros.* En altres casos la perífrasi *tindre que* sembla més «enèrgica e intensa»³ com en castellà: *s'ha de fe, se té que fe.* Caldre és usat sobretot en la forma (*ixo*) *no cal* i rarament amb subjuntiu precedit de *que*: *no te cal patí, no cal parlà de dolços, només te cal mirà que...*

La perífrasi de possibilitat és *deure de* + infinitiu i també, menys, *deure* + infinitiu. És d'ús molt freqüent: *ixo deu de valè un milló, deu tindre alguna màquina, ella los anys los deu fé ara al setiembre, olives deu sé sol ací, lo vi d'allà deu de sé com a Francia.*

S é i e s t à.

219. Les diferències entre aquests dos verbs són segons la tipologia, prou coneguda, de la gramàtica castellana:⁴ qualsevol adjectiu, tant si fa referència a persones com a coses, pot ésser vist des d'una perspectiva perfectiva (*està*) o imperfectiva (*sé*) i no com en la llengua literària on únicament els adjectius referits a persones admeten aquesta doble visió. Amb sentit locatiu s'usa sempre *està* i no *sé*: *no està, està dal, estan al cam, on està ta mare?*

3. S. GILI I GAYA, *Curso Superior de Sintaxis española* (Barcelona 1955), 104.

4. GILI I GAYA, *op. cit.*, 55 ss.

Ús dels temps i modes.

220. El futur i condicional s'empren també, bé que no massa sovint, amb el sentit de probabilitat: *si l'hauran denunciat; ací no s'hi veurà pa cosí; és de l'aguacil? d'ell serà; a la luna de miel marxarien, claro.* L'ús d'ambdós temps sense significació modal és correntíssim: *demà tindrem que pujà a mirà-lo; los anys los ferà a l'agost; acaba de fé lo dinà i dinarem; i aixina quan ell vindrà io ia estaré arreglà; a l'últim ixo s'acabarà; enguany tamé hu passarem; m'ha dit que si me'n faltai alguno que me matarie.*

La diferència entre el perfet perifràstic i el perfet compost és feta com en la llengua literària. Amb *enguany* trobem una oposició entre els dos temps citats segons que la frase introduïda amb aquest mot es consideri amb relació amb el present (hom usará el perfet compost) o sense relació amb ell (hom usará el perfet perifràstic). És l'oposició general entre els dos temps citats quan no hi ha una determinació temporal adverbial: *enguany vai anà a Alcanyic* enfront d'*enguany la civà ha costat lo menos...*; en un cas l'acció es considera passada, en l'altre manté una relació amb el present (*enguany*), car *enguany* l'ordi no tornarà a ésser venut, el preu de l'ordi val per tot l'any.

Si l'oració principal és en futur, *quan* va seguit de subjuntiu; l'exemple de més amunt, on la subordinada introduïda per *quan* va també en futur, és excepcional. *Potsé* va sempre amb subjuntiu.

Les proposicions condicionals hipotètiques van de la manera següent: pròtasi: imperfet de subjuntiu - apòdosi: condicional, només ocasionalment imperfet: *si pasare un acidén, lo seguro no cobrai.*

A les proposicions condicionals impossibles tenim: pròtasi: plusquamperfet de subjuntiu - apòdosi: plusquamperfet de subjuntiu: *si ho haguera sabut, no haguera anat.* La forma *allegro haera*, etc., és ací molt corrent.

Conjuncions

221. Les enumerem sumàriament i comentem només els casos que presenten alguna divergència amb la llengua literària.

Conjuncions de coordinació: *i; ni; ni ... ni; o; o ... o; però; mes que: té la forma de una granera mes que sin mànec; i així anaven passen tots los dies, més que quan ell se n'anave al cam, ella ia estai de levante.*

De subordinació: *que: diu que no vol anà; si: no sap si vindrà; temporals: quan; a la que; antes, después, entonces, sempre, hasta, desde que: i a la que va aplegà a casa...; modals: com, conforme, tal com, com si: va ixí com si lo sabere, lo forat; tal com va ixin la flo, los canvien de terreno; lo préssec se dixé conforme està; més/menos... que, tan... com, contra més/menos... més/menos: contra més anta ací, més ne trobaran; concessives: enca(ra) que, i ixo que, rarament anque: anque estiga mala, anque fuere en domenge; condicionals: si, com: com sàpia que tornes a di a ninguno que t'has trobat una bolsa te des-*

patxaré; finals: pa que: no sé pa que hu pose esto; que: lo dixo ahi que se refredo; causal: que, perquè, com que: es claro com que no los amòstren de parla, no dixen fe fogueres perquè estan les carreres pavimentaix, me'n vaig que ara si que me voldrà la Juliana; consecutives: tan que.

*Consideracions diatòpiques, diacròniques,
diafàsiques i diastràtiques*

222. Dins la comunitat rural de la Codonyera no hi ha diferències diatòpiques en el parlar. És ben sabut que les isoglosses poden passar per dins un mateix ajuntament, si aquest és distribuït en barris allunyats i no molt comunicats entre ells, o fins i tot dins un ajuntament amb una sola agrupació urbana si els barris presenten una cohesió social prou definida els uns enfront dels altres. Des d'això no trobem a la Codonyera. Les preteses distincions diatòpiques a què els informants es refereixen ocasionalment traspassen sempre els límits de la comunitat rural de la Codonyera.

223. Les diferències diacròniques²⁹ dins la llengua funcional són evidents: hi ha diferències en el parlar de les diverses generacions. Els exemples han estat aduïts en els capítols dedicats a la fonologia i a la morfologia i en presentarem molts en el capítol següent: el lèxic. Resumint, podríem parlar de dos grups generacionals: els dels més vells, caracteritzat per diferenciació *ou/au*, conservació de formes no incoatives en els verbs de la tercera conjugació, manteniment de formes genuïnes al vocabulari; els de les generacions més joves, caracteritzat per la fusió en *au* de *ou/au*, generalització de les formes incoatives i pèrdua de mots genuïns substituïts per castellanismes. Hom té clara consciència d'aquests dos tipus de llengua funcional: els joves diran d'un mot que ja només coneixen passivament que «ixo algun agüelo hu dirà» i els vells diran d'un mot que ja no usen els joves que «ixo se diu poc».

224. Les diferències diafàsiques existeixen també dins la llengua funcional (prescindim ací de l'actitud davant un parlant d'una altra localitat). Així un adult parlant amb un infant molt menut empra un cert nombre de mots (*coco* per *ou*, *xitxa* per *carn*, *a nonon* per *dormir*, etc.) especials per a aquesta situació; caracteritza aquest estil l'ús freqüent dels diminutius, el fet de dirigir-se a l'infant en tercera persona i les imitacions ocasionals de certs fets de parla de l'infant per les persones que són en contacte continuat amb aquest. Un cert nombre de mots presenten variants segons que l'estil sigui neutre o festiu, ocasionalment també insultant; la ironia altera considerablement el camp conceptual de l'intel·lecte. Per a exemples, vegeu V. ss.

225. Les diferències diastràtiques procedeixen del fet que determinades persones reflexionen sobre la pròpia llengua i la milloren (per al mecanisme d'aquesta millora, vegeu II.6), malgrat que així s'apartin del parlar de la ma-

joria. Així V.N. presenta un tipus de llengua amb tendències diguem puristes (no dirà *l·limplo* o *l·limplà* sinó *l·limpio* i *l·limpià*, no dirà *dirigi** sinó *digeri**, emprarà *hu* i no *lo*, etc.). És evident que malgrat l'estructura relativament unitària de la societat de la Codonyera, la biografia individual pot variar considerablement, i d'ací la diferent actitud davant la llengua.

226. Observem que l'instrumentari del parlar de la Codonyera no difereix bàsicament del de la llengua literària. Les possibilitats per a l'expressió del pensament a través de la llengua són idèntiques, com ho són, és ben sabut, en qualsevol llengua del món. No creiem que calgui insistir sobre això. Tanmateix, moltes de les possibilitats expressives del parlar de la Codonyera no es realitzen: simplificants, i potser amb excés, direm que l'instrument llengua funciona plenament només ajudat per la situació extralingüística. Quan manca aquesta, les possibilitats d'expressió són migrades i qui escolta comprendrà amb dificultats.⁵

Es tracta del conegut fenomen dels diferents codis lingüístics per als parlants d'un mateixa llengua. En el cas de la Codonyera ens trobem davant parlants del codi restringit, l'únic codi útil per als parlants de la Codonyera en llur àmbit vital actual i, per tant, l'únic practicat. La llengua és perfectament adequada a aquest àmbit i no hi ha res en la llengua que li impedeixi d'adaptar-se a un àmbit vital on calgués emprar el codi elaborat. Malgrat això, per a molts parlants de la Codonyera aquest canvi és impossible, car a partir d'una determinada edat (encara en la infantesa) els hàbits lingüístics que ací considerem són ja quasi inalterables. Hi ha ací tota una problemàtica que afecta no solament el parlar de la Codonyera dins el marc del català i del castellà, sinó qualsevol parlar situat dins d'una societat de classes.

V

VOCABULARI

El vocabulari és teòricament il·limitat. En una visió funcional de la llengua, tan importants són els mots emprats per a designar les diferents parts del jou o de l'arada com els que designen les diferents parts del tractor o de la bicicleta. L'exemple no és pres a l'atzar: pretén de simbolitzar les dues cultures que trobem a la Codonyera en conflicte. Una cultura estàtica,

5. Cf. «Bernsteins Aussage, dass bestimmte Inhalte "in der 'öffentlichen' Sprache nicht angemessen kodiert werden", kann man so interpretieren: bei der Verbalisierung von bestimmten Inhalten (deren vorverbales Vorhandensein angenommen wird) in der "öffentlichen Sprache" werden die Möglichkeiten der Kultursprache (langue) nicht in der richtigen Weise aktualisiert, weil die (von der "langue" unabhängigen) Regeln der verbalen Planung, die nach Bernstein eine Abbildung sozialer Beziehungen im Individuum darstellen und somit schichtenspezifisch sind, die Auswahl aus dem Angebot der "langue" steuern». WULF NIEPOLD, *Sprache und soziale Schicht* (Berlín 1971), 12.

«un autre mond. Una altra mementa. D'autres estructuras mentalas. Un mond d'abans. Una mementa neòlitica.

*Risetz vosautres? Ieu ai trenta dos ans e ma memòria es neòlitica. Ai segat al volam, ai ventat al vent e fotjada la vinha al bigòs. Fa vint ans e pas mai. En Avairon. En Avairon ont i a tota una societat que sas estructuras mentalas son neòliticas encara».*¹

Aquest testimoniatge d'Ives Roqueta escrit el 1968, és perfectament vàlid per a la cultura tradicional de la Codonyera enfrontada ara amb la cultura industrial. És un procés d'aculturació, de substitució d'una cultura per l'altra amb més o menys violència. En cap cas no es tracta d'un procés d'evolució de la cultura tradicional.

Ens calia fer una tria, davant l'allau de material que és el vocabulari, i hem triat la cultura tradicional. Per això hi havia alguns motius: si havíem escollit el parlar de la Codonyera era perquè creïem que un parlar d'àrea marginal fóra ric en arcaïsmes. Tot fa suposar que aquests arcaïsmes es trobaran en el vocabulari de la cultura tradicional. Creïem també que la llengua de la cultura tradicional, instrument perfeccionat pel treball dels segles podríem dir, reflectiria més bé allò que d'original pogués tenir el parlar de la Codonyera. Finalment, posats a triar, la cultura tradicional se'ns presentava molt més homogènia.

El segon terme de la comparació és ací sempre la cultura industrial, és clar. Tanmateix, no hem rebutjat del tot el vocabulari de la cultura industrial; ací i allà, un mot o l'altre testimonia com resol la llengua el procés d'aculturació. Però mentre en el vocabulari tradicional hem pretès una certa exhaustivitat — i que hom ens perdoni la ingenuïtat — per a l'altre només presentem espigoladures.

El vocabulari ha estat catalogat seguint, prou lliurement, l'obra de Rudolf Hallig i Walther von Wartburg *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*.² Coneixem el relatiu descrèdit d'aquest sistema;³ tanmateix, fou fet pensant en una cultura tradicional del tipus de la que volem presentar, i observem també que els paradigmes semàntics raraments trenquen la classificació, dita intuïtiva, de Hallig von Wartburg.

Seguim doncs les grans línies de *Begriffssystem*, determinades més per les coses (*Sachen*), és cert, que no pas pels mots (*Wörter*). Dins aquestes categories intuïtives intentem de dibuixar els paradigmes semàntics, basant-nos sobretot en una classificació entre terme(s) intens(os) i extens(os) i procurant d'explicitar els semes que manquen o s'afegeixen a uns i altres.

1. IVES ROQUETA, recensió de *Lou Libre del Causse* de PAUL GAYRAUD, «Viure», 14 (Montpeller 1968), 39-40.

2. (Berlín, 1963).

3. Vegeu B. POTTIER, *Lingüística Moderna y Filología Hispánica* (Madrid 1968), 105.

Camp conceptual del temps atmosfèric

1. Sembla haver-hi ací un veritable camp semàntic representat per l'arxilexema *lo tems*, que en les preguntes *Com està lo tems?*, *Què tems mos fa?* és neutre i en les respostes és positiu: *bon tems*, o negatiu: *mal tems*.

El bon temps és menys matisat que el mal temps. Si és especialment agradable, hom diu que *fa bona hora*, *fa un està mol bo*. La presència del sol: *fa sol*, i la manca de núvols: *lo cial/lo tems està clar*, *està sereno*, *lo cial està ras* (com una espà 'espasa'), *lo tems/lo núgol/lo cial s'ha aclarit*, *ia s'ha rasat lo cial* són altres maneres d'indicar el bon temps.

Si el mal temps és especialment desagradable hom diu que *fa mala hora*, o que *recou l'hora* si a més fa un fred viu. Si el temps és inestable, hom diu que *està mogut* o que *ni plou, ni neve ni se lleve* 'ni s'aixeca el bon temps' o que *està lo dia tonto*.

2. Totes les alteracions atmosfèriques són incloses ací.

Els núvols: *lo núgol* és l'arxilexema. Si el núvol toca la terra, és *boira*. La *boira* pot ésser *negra* (de pluja) o *blanca* (de calor). *Les bartoles* assenyalen pluja: *quan ixen les bartoles ny'ha tronà*; *ia ha ixit la bartola*, *plourà*. Els cúmuls són *monxaïos*; el cel cobert de núvol com borrallons és senyal de pluja: *lo cial a clotets*, *aigua als povets* 'pouets'. *Lo cell* és un núvol allargassat i prim a l'horitzó (*se veden llun*) i indica nevada: *lo cell de la neu*.

La manca de sol expressa el mal temps: *ia s'ha amagat lo sol*.

3. Les precipitacions atmosfèriques: l'arxilexema és *tronà*, i és molt més usat que no pas els termes intensos. Aiò fa que sovint hom senti aquest mot en casos que la llengua literària empraria *pluja* i no necessàriament *tempesta*. Quan el sema d'intensitat és explícit, hom parla de *borrasca*. Hom diu *ia s'ha esvanit la tronà / lo núgol*, quan cessa la tempesta.

Ploure té el substantiu *ploguda* 'pluja', i ambdós són els arxilexemes. Si la intensitat és poca hom diu que *plovinege*, que *cauen quatre gotes/gotaines*, que *ha fet una mulladina / una banyadina/espurnegue*. Quan plou continuadament, hom diu que *està plovinyós*. Si plou poc, però amb força, és *una xapinà*. Si plou molt, *plou a canteres*. La manca de pluja és *la sequia*.

Nevà, verb. El substantiu: *la nevà*. Els flocs de *la neu* són *volves*; si són grosses, *pendatxos*. Neu i pluja és *aiguaneu*.

Pedregà i *la pedregà*. Hom diu també: *va caure pedra*.

La humitat de la nit és *la serena*; quan es diposita sobre les plantes, és *l'aigualera*, i quan és gebre, *la rosà*. El gel és *lo jal*. Gelar és *gelà*, i la *gelà* la gelada. Els *xupons de jal* són els caramells.

El llamp és *lo raio*, el llampec *lo rellàmpec*, llampegar és *rellampegà*; *centella* i *centellà*; *tro*. L'arc iris és *l'arco iris*.

4. El mot *vent* no es fa servir. Hom usa només *aire*: *fa aire*, *se gire aire*. *Aire* és l'arxilexema. Els lexemes intensos s'ordenen segons la força, la tempe-

11. Els camps situats al fons de la vall són *paraes*; els situats a les vessants, *bancals*. Si el camp és extens hom parla de *bancalà*. En una vall estreta o en un barranc, les vessants massa abruptes no permeten de fer bancals; hom parla aleshores d'*una vall* o d'*un barranc de paraetes*, car només se n'aprofita el fons.

Un conjunt de camps originàriament d'un mateix propietari són *una partida*. La majoria dels topònims són *partides*.

Els camps artigats són *les rotes* o *los roturats*: *eren toçals i han fet roturats*. Les terres no conreades són *tiarres ermes*, *cams ermos*: *està ermo*. Si són extenses i apartades, és *lo desiart*.

El terreny orientat al sud és *la solana* o *lo carasol*; al nord, *la umbria*. Quan és protegit del vent, és *lo rasé*: *està al rasé*.

12. Els cursos d'aigua són *rius*. Si *lo riu* gairebé mai no porta aigua, és *rambla*: *ere un riu però ara com no porta aigua s'ha quedat tot rambla*. Quan hi ha una rià 'riuada', *lo riu baix* *bramant*. Quan les aigües del riu s'aturen i s'escampen, és *lo remanso*; si és profund, és *lo toll*. *La corréen se l'endugueve*. *Vall 'riera'*, *barranc 'torrent'*, vegeu V.9.

La font és quan raja aigua, quan *xorre*. Si raja molt és *un xorradó*. Si només hi ha filtracions, és *un xumadó* i *xume*. Un raig és un *xorro*, un raig gran és una *xorrutà*; si porta empenta, un *burdo*: *ixie un burdo com lo puny*. Després de les pluges *ixen los aiguamolls*, *se fa aiguamoll*.

La pluja causa una sèrie de trastorns: *quan plou se fan regats* 'reguerots', els camps *s'embadinen*, *estan en badines*, hi ha aigua en excés (vegeu V.14 i V.224). La pluja fa forats als marges, *golerons*; si són grans, són *galarxos* i *la paret s'esgalarxe* o *s'esburdelle*, és a dir, *els burdos* 'raig' d'aigua s'emporten la terra. Quan s'ensorra un tros de marge (*paret*), hom diu que s'hi ha fet un *portell*. El marge s'enfondra *se sonsix*, *s'ha fet una sonsida*. Hom diu que *la tiarra s'ha escorregut de les tronaix*.

Les espigues caigudes de qualsevol manera o destrossades pel temporal són *estramallaes*: *un cam tot estramallat*; tot una fila de cereal caigut pels efectes del temporal és una *sirguera*: *no ny'ha mala sirguesa de civà que ha caigut*.

13. Hom distingeix entre *aigua* en moviment (*correnta*) i aturada (*estancà*), *blana* o *molla* (que gairebé no té minerals), *forta* (que en té en excés) i també *arjalosa* (que conté argila) o *de calcina* (que conté calç). L'aigua, en ploure, fa *clofos* 'bombolles' o *caragols* i *bufes* 'ones concèntriques'.

La mar o *lo mar*, *la plaia*, *la ola*, *lo lago*, *la isla*.

Camp conceptual dels minerals

14. Només trobem paradigmes semàntics per a *tiarra* 'terra' i *pedra*.

La tiarra es presenta en *terroços* o, si són més grossos, en *gleves*. Les capes de *tiarra* són *glapes*. L'*arjala* 'argila' és *una tiarra roja*, hi ha *tiarres arja-*

loses (està lloido) i arenoses. La llastrica és una tiarra rogenca, va a glapes, entremig de l'arjala i és més dura. L'humus és la molla; ny'ha poca molla. Si la terra conté sal és lo salobre o (tiarra) salobrenca, si conté molta aigua és lloido 'fang'; si és semilíquida és xanfuç o xafaret; quan té la humitat òptima per al conreu és que té saó o està assaonà; quan s'elimina l'excés d'humitat de les pluges s'ixugue; si li manca humitat per a la vida vegetal està seca, s'asseque i se fan crebaces o s'acribace (esquerdes per la secor); si en té amb excés està banyà; si hom l'ha regada amb excés està sonregà (vegeu V.12 i V.224).

15. *Pedra*: l'arrodonida per l'aigua és la *pedra de fava*, *bolo* o *còdol de fava*. Una pedra grossa, que hom ha d'agafar amb tota la mà, és un *còdol* o un *cantal*; més grossa encara, és un *llosmo*. Si és menudeta és un *rípio*; quan es fa un marge, les pedretes per a *falçà* d'altres pedres més grosses són *rípios*; una *ripjà* és una pedrada a una ovella o cabra que no ha de fer gaire mal. Pedres petites, sovint en conglomerat (*gleva*) o en capes (*glapes* o *glapiça*), és *cascall*. Una pedra sense motllo de terra que l'aguanti és *soltera* o *solteriça*. Hom distingeix entre *pedra salobrenca* (*pedra*) *pedrinyera* (pedra foguera emprada per als trills), (*pedra de*) *tosca* (emprada per a *socarrà gorrinos*). Un terreny amb moltes pedres és un *pedregall*; si consisteixen en *cascall*, un *cascallà*.

Roca no sembla neutralitzar-se amb *pedra*. On hi ha moltes roques és *lo roquiçal*.

16. Altres minerals: *algeç* 'algeps', *algeç esbrafat* 'esbravat', *çoFRE* 'sofre', *plom*, *or*, *plata*, *fiarro* 'ferro', *màrmol*, *acer*, *estany*, *cinc*, *arena*, *grava*, *calcina* 'calç'.

Verdete (de la caldera), *rovell* i *rovellà-se*. *Llauna*.

Camp conceptual dels vegetals

17. Aquest camp té un nombre reduït d'arxilixemes que obeeixen dos punts de vista, un diguem-ne botànic i l'altre orientat vers el consum.

En el primer sentit trobem: *albre*, *mata* i *herba*.

En el segon: *gra* (cereals), *llegum* m. i f. (poc usat; alguns informadors no accepten aquest mot que d'altres ens han dit), *hortaliça* o *verdura* (pensant en el consum immediat) i *plantes* (les de «test»). «Botànicament», tots són o *mates* o *herbes*.

Comparat amb la llengua literària, falta especialment el concepte 'arbrust': un *ginebre* és un *albre*. La llengua empra en alguns casos sufixos per a indicar l'arbre i la mata: *carrasca/carrasquic*, *ginebre/ginebrica*. Si la *mata* és grossa és *matorrà*; *botja* és lleugerament pejoratiu per a *mata*; si la *mata* és llenyosa és *matiça*. *Herbes* i *mates* que dificulten el pas són *maleça*; *brulla*, *broça*, *broceguera* tenen un significat semblant i inclouen a més branques i tronquets secs

Figa i figuera xumba, 'f. de moro'. *Teronja i terongé*. *Llimó i llimoné*. *Garrofa i garrofé*. *Mangrana i mangranera*. *Plàtano i ram de plàtanos*. *Mandarina*.

26. Atès que la terminologia del cep i de l'olivera és molt específica, la repetim ací.

Del cep surten *braços*, i d'aquests els *sarmens*. *La vinya*. El cep fa *rims*. Quan són pocs raïms, hom parla de *xingló (de rims)* 'gotim'. *Agraçots* són els raïms que, en no rebre prou sol, han madurat poc. La raspa és la *garraspa*. Hom parla d'un *gra de rim*; la pell és, com ja hem indicat, la *gallarofa*, i dins el gra hi ha *los granillons*. Hom distingeix entre *rim blanc i negre, rim del sans* (madura al juliol), *pobretó*, que és negre, de pell molt forta i de baixa qualitat, *pansa valenciana, garnatxa*. Quan comença a madurar, es diu que *ia pinte*. *Pampes* (pàmpols); *estisores* són els cavalls. *Parra i parral*. *Pansa*.

27. *L'olivera i l'oliva*. *L'olivà*. Hom distingeix entre *oliva vera — gorda i llarga —, mançanella* que és *redoneta, sevillana* quan és *gorda i redona*, per a conserva, *moixonenca* que té una taqueta negra a la punta, *borditja* que no val i *farga* que és *com llidons*.

Els diferents troncs que surten de la *çoca* de l'olivera són els *piaus*. De les *llúpies* de l'olivera surten els *pollicós*, que trasplantats són *los empials*. L'olivera té *crosta*, i el cor és *l'esca*. Quan els troncs són buits, hom parla de *lo tou*.

L'olivera *grille*, els *grills s'escapullen*, i d'ací surt la flor, *lo cadell*. Després de *l'espolsa* surt *l'oliva*, si fa un fred excessiu surt *l'olivó*, que no és aprofitable. *Lo renou*.

28. *Lo gra (cereals)*. — El *blat* té *canya i espigues*, on hi ha *les arestes i lo gra*. La pell és *lo cascull*.

Lo paniç 'blat de moro'. La planta és *la panicera*, i les fulles d'aquesta *los carriçons*. *La panolla* és envoltada per *les carrices*. *Lo çuro de la panolla*. *Paniç saltadó*, per a fer *palometes*.

Centeno és el sègol. L'ordi és *la civà*. La civada, *l'avena*. *L'arroç*.

29. *Llegum*. — *Fava i favera*. El camp és *favà*. *Alúbia* és la mongeta, *alubiera* la planta. Hom distingeix entre: *seques i tiandres* 'tendres', *de tripa de conill, garrofaes, de sin o sen* 'sense' *fil, de la botgeta*. Els cigrons són *garbanços*, i la planta *la garbancera*. Quant als pèsols, hi ha qui distingeix entre *pèsol* (tendre i menjat amb la pell) i *bisalto* (només el gra) i qui parla sempre de *bisaltos*. *Lentejes** són les lletilles. *Guixes*.

30. *Hortalitja*. — *Esquirola* és l'escarola. *La ensalà* és l'enciam. *Nap*. *Rave*. *Pataca* és la patata, i *pataquera* la planta. *Fañandòria* és la pastanaga. *La col*, si té les fulles premudes, és col de *grumo*; i la col-i-flor és *la (col de) pinya*. *Lo tomate* és el tomàquet, la planta és *la tomatera*. Quatre o cinc tomàquets és un *pom de tomates*. Si el tomàquet és petit i té forma de pera és

tomate de pera o de *pruna* (si és més arrodonit). *Los espinacs*. *Alberginya* és l'albergínia, la planta és l'*alberginyera*. El pebrot és *lo pimentó*, i la planta la *pimentonera*. El bitxo és la *pebreta* o *pebrera*. *La carbaça*; la planta és la *carbaca*, i el camp *lo carbaceral*. *Lo carbaci* és el que serveix, sec, per a guardar-hi vi. *Pepino* 'cogombre' i *pepinà*. *La carxofera* fa *carxofes* o *pinya* (de *carxofera*); la *pinya* té *màneg*; el borriçol blavet de la carxofa és l'*espigó*, hom l'anomena també *coll* o *quiaso*, perquè s'empra per a quallar la llet (vegeu V.156). *Cebolla* és la ceba; si és tendra, és *cebollino*. *Meló* (de *carn*) és el meló, i *meló d'aigua* la síndria; la planta és la *melonera*, el camp *lo melonà*. *Fresa* és la maduixa. *All* i una *den d'all*. *Çafrà* és safrà. *Xicòrnia* és la xicoira. *Moniato*. *L'àpit* 'api'. *Bleda*; la planta, *bledera*.

31. *Mates*. — *Çarçal* és l'esbarzer, la fruita és la *móra*. *La ginesta* i la *ginestera*; el camp, *lo ginistal*. *La gavarrera*, i la fruita, *picacul*. Hom diu: *quan florix la gavarrera, la perdiu per la cacera*. *Arç*; hi ha la variant *arç sardineté*, d'espines allargassades que es fan servir per a penjar-hi *orellons* o *figues*. *Romé* és el romaní, i el terreny abundant en *romé* es *lo romeral*. *La coscollina* serveix per a *rebaixà la sang*. L'aura és l'*edra*. *Gentiscle* (*Pistacia lentiscus*).⁴ *Espigol*. *Vime* és el vímet, i la planta *vimenera*. *Malva* i *malvera*. *Fonoll*; on n'hi ha molt, *fonollà*. *La çocollà* és la foixarda, per a purga de les cavalleries. *La ceduritja* és la sajolida, per a preparar les olives.

32. *Camamirla* és la camamilla. *Belenyo*. *Panical* (*Eryngium campestre*), usat per al mal de queixal. *Sàlvia*. *Regalícia* és la regalèssia, emprada per als constipats. El malví és *lo malvaviçc*, per a fer pegats. *Lo te* (*Jasonia glutinosa*) és emprat per a les tisanes, com a calmant, i també *lo poliòl*. *Lo timó* és la farigola. L'orenga és l'*orègano*. *L'esparc*, la planta és l'*esparraguera*. *Sisca* 'boga'. *Matapoll* (*Cistus libanotis*), i un paràsit que creix juntament amb ell *tetetes* (*Cytinus hypocistis*). *Junc* és el jonc, i on n'hi ha *lo juncà*. *Lo tártago* (*Euphorbia lathyris*) que es posa *al cul de una figa* per a provocar diarrea. *Estopera* (*Cystus albidus*). *Buçalaga*. *Abracera* (*Centaurea aspera*). *Abriülls* (*Centaurea chalcitrapa*). *Agaó* (*Ononis spinosa*). *Argilaga* és l'argelaga. *Sarga*. *Ontina* (*Santolina chamaecyparissus*). *Alfadega* és l'alfàbrega. *Ruda*.

Canya, *canyà*. *Veça*. *Girasol*,* *Lli* i *linaça* 'llosa'. *Cànem* i *canemà* (el camp). *Espart* i el camp *espartal*.

33. *Herbes*. — Clapes d'herbes són *motes*.

Plantaina 'plantatge'. *Card* i *angelet* (cast. *vilano del cardo*). *Catxurro* (boletes que s'enganxen a la roba o als cabells i pèl). On hi ha molta herba, és un *herbaçal*. *Ferratja* és la *civà* que ha estat segada encara verda. *Alfalç* és l'alfals. *Fenaç* (*Brachypodium phoenicoides* (L.) R. et Sch.) i *fenaça* és fenàs i fenassar; hom parla també de *fenaç de la botgeta* (*Brachypodium retusum* (Pers.) P.B.)

4. Per a la determinació de les plantes ens han ajudat els senyors Francesc Masclans i Oriol de Bolòs, del Museu Botànic de Barcelona. Els agraïm cordialment llur ajuda.

(= *B. ramosum* auct.). *Ravanices* són ravenisses. *Perejil** és el juliverd i lo *perejil** bort la cicuta.

Les greixes són els créixens. *Mialca* és la melga (*Medicago sativa*). *La tuca* (*Bryonia dioica*) es menja com a amanida. *Corretjoles*. *Passaripiaus*, herba per als conills (*Erodium cicutarium*). *Lo lliçó* és el lletsó. *Borraina* és la borratja. *Bledó* (*Chenopodium album*). *Esparvantalla* (*Scorzonera lasciniata*) herba per als conills.

34. *Lo gram* és l'agram. *Lletrera* (*Euphorbia serrata*). *Margall* (*Lolium rigidum*), gramínia per als conills. *Espigueta* (*Setaria viridis*). *Canyota* (*Phragmites communis*). *Cametes roges* (*Chondrilla juncea*). *Padastre* (*Mentha rotundifolia*). *Rabo de gato* (*Sideritis ilicifolia*). *Borró* (*Veronica polita*) semblant al fenàs. *Floreta groga*, nom genèric d'herbes amb flors grogues característiques. *Rim de broïxa* (*Sedum sediforme* [Jacq.] Pau) Herba apegalosa (*Rubia perigrina*). *Asprella* (*Sorghum halepense*). *Rosella* i *floc* a la flor. *Herba raspallera*, nom genèric d'herbes emprades per a fer raspalls per a l'era (una d'elles és el *Dorynium suffruticosum*). *Herba de la tronà* (*Helicrysum angustifolium serotynum*). *Sisallo* (*Salsola vermiculata*). *Millaca* (*Echium italicum*). *Sucarrell* i *fusillo*, herbes per a fer amanides no identificades. *Musgo* és la molsa. *Herbasana*.

35. *Plantes, anomenades també flos.*

Clavellinera, clavells. Clavellinera borda. Geranio* és el gerani. *Lo lídio 'lliri'* surt de la lidiera. *Lo rosé* fa roses. *Dàlia*.

36. *Fongo bolet* és l'arxillexema en competència amb *bolet*, usat aquest especialment amb sema de comestible. *Fongo* pot reduir molt la seva extensió i aleshores s'aplica només als bolets de *fimé* (*fongos de fimé*) o *de davall de les oliveres*. Tanmateix quan hom no donava a un bolet el seu nom concret era quasi sempre un *fongo*.

Rovelló, bavós 'pinetell', pebraç, cogomaça, cabrit, mataparens, cabacet, múrgola, crualda. Trubes són les trumfes.

Camp conceptual dels animals

37. L'arxillexema és *animal* i s'oposa a *persona*. El diminutiu és usat molt sovint, especialment per als animals domèstics, indiferentment de la grandària: *l'animallet*. Amb un sema poc precís de «nociu d'alguna manera», unit sovint però no sempre a «petits», són *bútxos*. Els ocells (alemany *Singvögel*) són *moixons*. *Peixos*. Els animals emprats per a la tracció són *cavalleries*; si són molt grossos, és a dir tots llevat del *burro*, són *bagatges*. Els que es mantenen en ramat són *bestià*, sempre col·lectiu: *ny'havie un bestià* (*de cabres, de gorriños, d'ovelles*).

38. Un terme com *aviram* és desconegut, segurament perquè hom pràcticament només cria gallines. Hom ens ha dit el mot *animal de ploma*, per a au, davant la nostra pregunta: «Què és un milano, un falcó, una àguila?» No l'hem sentit mai espontàniament. La paraula *bèstia* és gairebé només un insult.

Dels animals salvatges es diu que se *crien pel monte, per les cequietes* 'sequietes'.

39. Per a la descripció del cos dels animals, vegeu el camp conceptual de les persones (també per a la vida, mort, malaltia, etc.). Indiquem allà quines parts del cos són específiques d'uns o altres. La gran majoria són comunes, però, a persones i animals. Tanmateix, posem ací aquelles parts del cos molt específiques de *peixos, moixons*, etc.

El cadàver de l'animal és *lo carnuç*.

Los moixons tenen *ales*, on hi ha *plomes*; l'inici de la ploma és *lo canó*. El bec és *lo pic*, el bec ple de menjar *la bequerà*. *Los moixons alcen lo vol, volen, revolegen, piquen*, van a *bandaes* quan fan *la passa*. *Niu, nivarçá* 'niuada'. *Morella* 'pedrer'. *Ḃap. Espoló* 'esperó'. *Cresta i barbes* de les gallines.

Los peixos tenen *escates, espines, ganyes, aletes*.

La pell que muda la serp és *la espulla (de serp)*, emprada per a fer sortir la placenta de les ovelles en cas de retenció.

El fibló de molts insectes i aràcnids és *lo tiçó*.

La cua és *la coga. Estorrufà* 'estarrufada'.

Les banyes són *los corns*.

Arracacs o *mamelles* són un penjoll que tenen les cabres o les ovelles al coll en forma de mugró.

Un *vol de vespes, de pardals*.

40. Animals que només són ocasionalment *bitxos*. Per als domèstics, vegeu V.154 ss.

Rata, ratoli: *rata* és el terme extens com en la llengua literària: *se hu han minjat les rates, ne ny'ha rates. Rata sellarda. Rata empanà* és la rata pinyada. *Lo furó* és la fura. *Topo* és el talp i *eriço* l'eriçó. *Mustiala* és la mostela. El gat mesquer és *lo gat cerval*. La fagina és *la fugina. L'esquirol* vola amb *la coga* 'cua', que és *estorrufaeta. Lo conill (de monte o del terme)* és *lo catxap* si és jove; el cau on *crie* és *la catxapera*, on *s'amague* o habita és *lo cau. La llebre*, si és jove, és *la farnaca*, la llebre és *a la cubil* on *s'acubile*. El teixó és *lo tafugo*. La guineu és *la rabosa*. El porc senglar és *lo jabalí*.* *Lo llop, la lloba* i *los llobets. Lo ciervo* i *lo gamo. L'osso* és l'ós.

41. *Animals de ploma* que no són *moixons*. — *Milano* és el milà. *Esparvé. Falcó. Guiles/Aguiles. Corp. Cãcigrà* és el capsigrany. *Let-xuça* i *olipa* són l'òliba. *Muçol* és el mussol. *Çaboc* 'saboc'. *La perdiu* és la femella i el terme extens, el mascle és *lo perdigatxo* i l'animal jove *la perdigana* (vegeu V.31). *Garça. Gatjo* és el gaig. *La gralla* i *la sisella* 'tudó'. *Buitre* 'volor'. *La griva. Cisne* 'cigne'. *Cigüenya* 'cigonya', *fa lo niu en broça*.

42. Moixons. — *Lo codalbet té la cogueta blanca. La cobillà. La cardalina* és la cadenera. *L'estornell. La falciga. La jumaeta*: coll negre, cap terrós i cua roja. *L'oreneta* és la golondrina. *La tortola* és la tórtora. *Lo poput* és la puput. *L'enganyista* és l'enganyapastors. *Abellerol. La guala* és la guatlla. *Lo rossinyol. La miarla* és la merla. *Lo pardal. Lo pinyerol. Lo pinçà. Lo pipir-roig/pepirroig*, el pit-roig. *Lo tort. Lo verderol.*

43. Peixos. — *La carpa. La trutxa* és la truita. *Lo lluç. L'abaejo* és el bacallà. *La sardina. L'anguila. Lo musclo i la petxina. La sèpia. Lo pop. Lo calamar.*

44. Bitxos. — *La serp.* Hom en diferencia: *la vibora*, de 30 a 50 cm., *se crie a la siarra, té una cadeneta negra pel damun i l'es cruçó* és *serpeta de l'aigua, no pique.* *La serp s'esmuny, pique, mossegue.*

La sargantana. L'esfardatxo és el llangardaix. *La vipra* és un animal que *no hi veu, té el color i la forma de la sargantana, si hom la trepitja mossega, diuen.* És considerada molt perillosa. *Lo dragó.*

La rana és la granota, el cap-gros és *lo cullerot.* El gripau és *lo çapo.* *Los caragols* tenen *corns*; hom distingeix entre *judios* (boca negra), *vaquetes* (blancs) i *marietes* (caragolins). *Caragol sin clasca* és el llimac. A la fruita hom troba *cucs i gusanos.* La cuca de Sant Joan és *lo gusano de fé llum.* El cuc intestinal és *la llombriç.* El cuc de terra, *la papatiarra.* La sangonera, *la sanguinyola.*

45. *L'aranya fa taraganyes 'teranyines'.* *L'aranyola* és un insecte nociu a l'olivera. *Lo cangrejo** és el cranc. *L'arreclau f.* és l'escorpí. *L'estisora. L'andreu* és el plegamans; la fórmula màgica per a fer-lo pregar és: *andreu, andreu, plega los braços per l'amor de Déu.* Hom parla de *vespes i avespes.* *La botera* és un *bitxet* com un *escarbatxo 'escarabat'.* Les paneroles es diuen *calderes.* Les paparres són *caparres.* *La ciguiala* és la cigala. *Lo contaforats* és el borinot, si és *rubio 'ros'* porta bones notícies, si és *negre* desgràcies. *Corc i corca i corcó* es mengen la farina. *La quera* és el corc de la fusta. La libèhula és *lo dotó de bassa.* El centcames és *lo cientopiés.* El mosquit menut és *lo mosquito,* el gran de potes llargues *l'escoi.* La llémena és *lo lleme.* La llagosta és *lo grill,* i el grill *lo saltagiuerbas.* *La xinxe. La mosca;* un *mosqueral* és un mosquer. *L'oruga. La palometa* és la papallona blanca que es crema a la llum; *la mariposa* és la de colors. L'arna es diu *polilla i tinya. Lo poll. La pulça* és la puça. *Lo tavano* és el tàvec. *La forniga,* la formiga; *lo cau de les fornigues.*

Camp conceptual del cos humà (animal)

46. *Persona* s'oposa a *animal.* Amb sema explícit de sexe, hom parla d'*homes i dones* i per als animals de *mascles i femelles.* Entre aquestes parelles no hi ha mai neutralització. Els éssers humans (al. *die Menschen*) són *les persones* (el qui parla pot incloure-s'hi) o *la gen* (el qui parla se n'exclou).

Lo cos és també el tronc. D'una paràlisi que afecta tot el cos hom diu que *l'ha comprès tota la persona*. *Lo tipo* són les característiques individuals del cos d'una persona. *Posat* és la *postura* que adopta la persona i que reflecteix, o aparenta reflectir, el seu psiquisme. Un cos deforme, gros, és un *boltri/bultri*, un *esparavan*. *Té lo tipo esgarrat*.

47. Els adjectius que segueixen pertanyen a *l'a priori*, (vegeu V.220 ss.). Tanmateix, molts d'ells tenen formes específiques per al cos i per això els posem ací; allà en farem una exposició general.

Diuen que hom *té lo cos com un animal* si és molt gros, i *com un moixonet* si és molt petit. Les persones/animals són *grans* o *menudes* (*petit* és desconegut). Amb sema explícit d'altura són *altes*. Ocasionalment hom empra també *llarg* en aquest sentit: *ixa dona és més llarga que cordes de carrejadós*. Molt alt és *gigante*.* Sema explícit de baixesa és *baix*. Molt baix és *nano*. D'una persona molt gran es diu que *és un galipan*.

48. Gras és sempre *gordo*. Una variant només per a persones i que intensifica és *fati*, hem sentit també *fàtic/fàtiga*. El contrari és *prim*. Molt prim és *flac*, més prim encara *sec* i variants *secall*, *secallut*, *sec calamonat*, en extrem prim *carpit*.

La persona a la qual se li marquen els ossos és *ossuda*. La persona plena, que *fa goig*, és *lloçana*. Hom lloa l'ésser gras: *la carn damúin dels ossos està mol bé*.

Les metàfores són ací abundoses: *més sec / més sec que / sec com una aranya*, *més carpit que lo vidre*, *sol té la pell i l'os*, *sec com un gamo*, *me vai quedà com una canya*, *gordo com una trutxa*, *més gordo que una mola*.

49. La carn, si és abundosa, és *la molla*.

La pell té arrugues. Els sacsons són *les alforces*.

Lo cap (dim. *lo cabet*) és també el crani. Si és molt gros, diuen *té lo cap com un bou / com un cacigrà*. Hom hi distingeix *la coroneta* i *la cocota*.

50. *Lo pial* significa cabell, cabells i pèl. Els cabells són sovint *lo monyo* i *la grenya*; si són molt abundosos i llargs *la melena*. Un floc de cabells és *una metxa de pial*. Qui té molt de pèl pel cos és *pelut*. *La caspa*. *Los pials se posen de punta i s'esdericen*. Els rulls són *caragols*, i qui en té molts és *xorrús/xarrús*. El pèl moixí és *lo vello*. *Lo bigot* és el bigoti. *La barba*, *çarrat de barba* 'barba-serrat'. *Calbo* és calb. *Lo pial* és *blanc*, *negre*, *rubio* 'ros', *moreno*, *roig*. Hom diu: *home roig i goç pelut antes mort que conegut*. *Llana* de les ovelles, *lo clin* 'crina' dels cavalls.

51. A *la cara* hom hi distingeix: *lo fron*, *los polsos* o *la polsera*. *L'ull*. *La nineta*. *La cella*, *cellut*. *Los parpados* són les parpelles. *Les pestanyes/pastanyes*, *pestanyetjà*. No hi ha mot per a 'pòmuls'. *La galta*; ocasionalment hom empra també *cara* amb aquest sentit. El galtaplè és *mojflut* o *carut* o *té mojles* o *té carufla*.

Lo nas (nassos per a les cavalleries). Hom distingeix *nas de rei, de lorito*. Si és molt gros, hom diu: *té lo nas com una truba. Narigalüt, nassut. Xato. Orella*. El lòbul és *la molleta* o *çoca* (de l'orella).

Lo morro i, amb sema explícit de només per a persones, *los làbios*, cada un *lo làbio*.

52. A *la boca* hom distingeix: *les dens* i entre aquestes *los colomellos* 'ullals' i *quixals* 'queixals' i ací *lo quixal del coneiximen* 'del seny'. Hom parla de *primeres* i *segones dens. Desdentegat. Befo/beço* 'dents sortides'. Les genives són *les ancies. La llengua. Lo paladà. Lo gallet* és l'úvula.

53. *La barba* 'mentó' pot tenir *un clotet*. Les mandíbules són *les varilles*. Al *coll* hi ha *la nou del coll*. La papada és *la papà*. A la part posterior hom distingeix *lo baçcoll* (part d'unió amb el tronc), *la foeta* (part d'unió amb el crani) i, amb sema explícit de lloc d'unió de la columna vertebral amb el crani, *la nuca*. Quan hi ha fractura és sempre *esnucà-se*. Qui té molt de *baçcoll* és *baçcollut. La crucera* del cavall 'creuera'.

Lo pit, de les cavalleries també *pitral* i *pitralera. Lo pit* significa també *mamella/teta*, aquest darrer mç, solament per a persones. El mugró és *lo peçó*. Entre els *pits* hi ha *lo sic* 'la sina'. Pit molt gran és *pitrral*; es diu també: *té lo pit com una vaca*. El conjunt de mamelles dels animals és *lo bragué*.

54. Hom parla tant de *tripa* com de *ventre. Té la tripa com una tenalla* 'és molt panxut'. El baix ventre són *les parts. Lo melic* és també el cordó umbilical, en els animals aquest darrer és *lo xirigall*.

L'espatlla és *l'hombro. La esquena*, formada per *la espalda*, part superior o zona de l'omòplat, i *lo costellà* o part inferior. *Lo llomo* en els animals. *Giba* 'gep', *gibós* i *gibut* 'geperut'.

55. L'aixel·la és *lo sobaco* o *davall del braç*. Al *braç* hi ha *lo colce* 'colze'; el braó és *la mançana* (d)el *braç*. La unió entre el braç i la mà és *la munyeca. Manco*. A *la mà* hi ha el *palmell*. De qui té les mans molt grosses diuen que les té *com çapos*. La *mà dreta* i la *çurda*. Els *dits* no tenen nom llevat del *polce* 'polze' i *lo dit menut*. Els artells són *los nugos* (dels *dits*), i hom parla també de *les juntes* (dels *dits*), cara interna dels plecs. *Lo puny*, els cinc dits de la mà junts al mateix nivell és *lo punyet*. Hom diu: *fie tan fret que no podie ni fé lo punyet*.

Les ungles. Rosegà-se les ungles. Té les ungles com un esparvé 'esmolades'.

La rabà 'rabada' només en els corders (les ovelles són escuades). En la gallina i el porc és *la culacera*.

56. *La rinyonà* 'ronyonada'. *Lo costat. Lo cul*, també *lo trasero: té lo cul com un çabaté; té bona culacera. Les cuixes: té les cuixes com una rana* (que fan goig). *Les anques. L'ingle. Les juntes* és l'entrecoix. *La garra* és la cama. El mot *cama* es conserva en un nombre considerable de casos: *escamarrat*,

camallí-camallà, a la cama coixa, etc. *Coixo* 'coix', *garrós* (té les cames juntes), té les cames *retorçudes* 'tortes'. *La ginoll* és el genoll, *lo bolet* és la ròtula. *La pantorrilla*, el tou de la cama. De les definicions que dona el *Diccionari General* per a turmell: a) la protuberància del peroné i de la tibia en el lloc on la cama s'ajunta amb el peu, i b) la regió corresponent incloent-hi la part inferior de la cama, la primera és *tortèrol/tobillo* i la segona *garró*.

57. *Lo piau* és el peu. Dels *dits* del peu hom només distingeix *lo dit gordo (del piau)*. *La planta (del piau)*. *Lo taló*.

58. Dels ossos, ja n'hem indicat alguns més amunt (cf. V.56). La columna vertebral és *l'esquinaç* i també *lo rosari* (quan hom està molt prim). *Les costelles*. L'estèrnum és *lo peto* en el porc. *La paletilla* és l'omòplat. *La canella / l'espinilla* són la canyella. El moll de l'os és *lo tuetano*. *Lo tendó* i *la ternilla* 'tendrum'. *L'esqueleto, la calavera*.

Les extremitats dels animals són *potes, de davan o de detràs* 'darrera'. En les ovelles i vaques hom parla de *peçunya* i també *d'un gla* per a la peül·la, en les cavalleries de *casco*. La pota amb les ungles esteses del gat és *la çarpa* 'urpa'.

Òrgans i llurs funcions

59. El cervell és *la mollera, los sesos* i, amb sema explícit de només per a persones, *lo cerebro/celebre*. Com a vianda, només *sesos*.

La sang. *Sang collà* 'coagulada'. *Los nyirvis* 'nervis'. *Lo cor*. *Les venes* (venes i artèries), *lo pols*.

La faringe és *la gola* i l'esòfag *lo garganxó*, de les ovelles *l'herbè*. *Les gràndules* són les amígdals.

60. *Lo pulmó/plumó* i *lo lleu*. Hi ha tendència a reservar el primer mot per a persones i el segon per a animals i com a vianda. Hom *respire* o *alente*; *l'alieno* és l'alè: *li sap* o *li put* *l'alieno*. *La respiració*: *s'encane* 's'escanya'. *S'afogue* 's'ofega'. Engargussar-se és *pegà-li al vedat, passà per l'altre forat, embocà-se* o *embocinà-se*, això darrer sobretot per a les ovelles.

Bufà. *Estarnut, estarnudà*. *Badall, badallà, badallera*. *Tos, tossí*. *Sonà-se*; qui inspira les mucositats *puge lo nas per amún*. *Moc*; si és gros, *mocarça*, i si penja, *viales*: *li pengen les viales del nas*. Els xiquets que porten la cara bruta de mucositats són *mocosos* o *mocarçuts, vialuts*. *Mocà-se*. *Flemes*.

61. *Les entranyes* comprenen, a més del cor i els pulmons — vegeu més amunt —, *lo fetge, lo fial* 'fel', *la mialsa* 'melsa', *lo rinyó* 'ronyó'. El greix que embolcalla les entranyes és *la tiala* en les ovelles i els porcs. *L'estómeç* 'estómac'. *Reglot* 'rot' i *reglotà* 'rotar'. *Digeri/dirigi** o *fé la digestió** 'pair'. *Ramugà* 'remugar'.

62. *Els budells* o *les tripes*. En el porc hom distingeix: *les cordes* 'b. prim', *morqueres* 'b. gros', *lo budell culà* 'bisbe', *lo budell que no té ixida* o *lo goç* 'apèndix'.

Miarda 'merda' i *caca*. *Cagà*. *Cagarrites* 'cagallons'. *Bonyigo/Monyigo* és la bonyiga. *Pet* i *petà*; *bufa* 'llufa'.

La vesícula és *la bufa*. *Pixà*, *pixera*, *pixats* i *pixum*. *Pipí*.

Suar és *sugà*, *suor sugò*; si és poca, *sugadina*; *sugadó*, la persona que sua sovint: *estic amerat de sugó*; *estic sugat com la mar*; *posà-se com un toll de sugó*.

Saliva, *bava*. *Escopinyà*, vb. i subst. *Carcàs* és el gargall. *Bavejà*, *bavós*. *Llaganya* 'lleganya'; *llaganyós*.

63. Els noms dels òrgans genitals són diferents segons que siguin per al diàleg entre adults o entre adults i infants. El penis, entre adults, és *lo pitxorro*, *la pitxa*, *la gaita*, *lo cipot*, i entre adults i infants: *lo petxín/pitxín*, sovint en diminutiu: *lo petxinet*, *lo xorret* i *lo pitxorret*. El gland és *la fava*. Els testicles són *los collons*, *los ous*, *los cojones** (*overa* i *botons*, en els corders, com a vianda). L'animal amb un sol testicle és *sisclo/nyisclo*, dit també de l'*home* o *mascle* impotents. L'escrot és *la bolsa dels ous*. La vulva és, entre adults, *la figa*, *la castanya*, *la petaca*, *la rata*, *la carxofo*, *lo conyo* (*cony* gairebé només s'empra com a renec); entre adults i infants és *la petxina* o *la xorreta*. El clítoris és *lo gallo* o *lo gallet*. La matriu és *la matriç*. *La placenta* i també *lo llit*. Els ovaris, *vasos* i *ovàrios*. L'himen és *lo tial* o *lo virgo*.

64. El zel és *la calentó* i *la caló*. L'*home* o el *mascle* *van* o *estan calens/forts*. La *dona* o la *femella* *van* o *estan calentes*, *ixides*, *mogudes*. El semen és *la lleit* o *lo canet*. La menstruació és *la mostració*, *la semana*, *lo mes*, *lo negoci*, *la regla*. La menopausa: *me s'ha retirat la regla*, també com a trastorn.

L'erecció és: *entiesà-se*, *posà-se pito*, *du una branca com lo braç*, *anà armat*. El coit: *fotre*, *fotre un coet*, *rascà*, *cardà*, *fotre un polvo*, *tirà-se-la*, *joder**, *arreà-se-la*. El primer coit: *desvirgà*. Orgasme: *vindre lo gust* / *lo gustet*. Ejaculació: *l'escorreguda*; ejacular: *escorre's*, *ixí-se*. Masturbar-se l'*home*: *casà-se-la*, *sorollà-se-la*, *pelà-se-la*, *fé-se una palla*.

65. *Prenyà*; animals, *encorre*; *està prenyà* (*encorreguda*). *Està en estat*, *aguarde/espere família*. *Parí*. *Tindre un xic*, *tindre família*. *Tindre desig les prenyaes*. Tenir un *mal part*, un *abort*, els animals un *malpartit*.

La lleit, *lo calostre*.

Femella estèril és *matxorra*. Per al mascle, vegeu més amunt: *sisclo*.

Els sentits

66. *Veure*: *veus esto*; *ací no s'hi veurà pa cosí*. *Mirà*. *Mirà de reüll*. *Clucà l'ull* i *guinyà* (*l'ull*) 'fer l'ullet'. *Guipà* és, com en la llengua literària, mirar quan no s'hauria de mirar.

Defectes: *garxo* 'guenyo' i també *mire contra l(o) gobiarn, tort* 'borni', *mirà de costat, vista cruçà, curt de vista* 'miop', *vista cansà* 'prèsbita'. *Ciego* 'cec'. *M'ha llevat la llum dels ulls* 'enlluernar'.

Oservà 'observar'.

Sinyalà 'assenyalar'. *Cenyà* és fer-ho expressivament amb l'índex (vegeu V.214).

Fé lo tat 'observar atentament'. *Amostrà* 'ensenyar'.

Sentí: este home no sen. Escoltà. Sordo. Ensordí és eixordar.

Olorà. Lo fato 'olfacte'. *Oló*.

Gustà és tastar. *Savorejà*.

Llaminà és llepar. *Desustanciat, no té ni suc ni muc, no té gracia*: cosa fada. *Done pampúrries, asco, vòmit* 'fa fàstic' (vegeu també V.222).

Tocà. Palpà és més extens que en la llengua literària; significa no solament tocar una cosa quan el sentit del tacte no va acompanyat del de la vista — així *anà a palpote* 'a les palpentes' —, sinó també grapejar, potinejar, tocar una cosa amb excés: *los xics tot hu palpen; no palpos l'aigua; no hu palpos tant. Pecic, pecigà i pecigà-se o agarrà-se los dits en la porta* (quedar els dits entre el penell i el muntant de la porta). *Acaricià, fé o tindre cosquilletes* 'pessigolles'. Els vestits es desgasten pel ròcec 'frec'. *Rascà. Escarbà*.

Moviments del cos sobre si mateix

67. *Moimén: anà*; si el desplaçament és necessàriament «no amb vehicle» *camina*; la persona que camina molt és *camina*. *Anà a coscoll o a la cama coixa* 'a peu coix'. *Marxà. Passà. Cruçà. Acercà-se* és acostar-se; si hi ha alguna cosa que atreu, és *acudí* (*les grives acudixen al reclam*). *Té tanta faena que no pot acudí* 'donar l'abast'. *Aplegà* és arribar, *quan vam aplegà (a) migdia, a Fórnols*.

Amb adverbis: *anà apoquetet / poc a poc; anà a escape, de pressa o com un llegut o llegudet, anà a platons* 'aclaparat' (només amb sentit propi). D'una persona que gairebé no pot caminar a causa dels anys o de les xacres es diu que *està çompo*.

Corre: l'un corre i l'altre l'encorre. Els líquids *s'escorren*. *Corre com un rellàmpec, com un raio, com un boire, com una llebre, com un llegut/llegudet, com un galgo, com una centella. Correguda* 'cursa' i 'correguda'.

Aturà-se i parà-se coexisteixen amb predomini del segon. *Atascà-se* 'encallar un vehicle'.

Rodà, anà a la ventura, anà rodan pel món. Recorre: no ne va recorre pocs de puestos.

68. Iniciar un moviment és *arrencà, enganxà, arrea, tirà, pegà, pillà* (*costera amún*). Posar-se en moviment un vehicle és *engegà*.

Vindre, la venguda. Ana-se'n. Desertà: d'esta casa desertaràs altra volta, 'te n'aniràs (amb un lleu to irònic). *Lleva't d'ahí* 'vés-te'n', 'surt', 'aixeca't'. *Va vindre en quatre tranquillaes* 'gambades'.

'Trepitjar' és *pisà* i si és picant fort amb els peus *patejà*. *Potà* i *coç* 'guitza'. Ocasionalment hom diu *paltrigà* amb un sentit proper al de *patejà*. Quan una cosa de tant *patejà-la* queda feta una massa, diuen que està *matxucat* o *xafurnat*. *Montà*.

Cabre. Per a fer cabre una cosa per força hom diu *entapí*, també *embotí*. *Empanà-se* és 'amuntegar-se'.

Doblà i *plegà*. *Torçre* és 'tòrcer i *retorcillà* té sema d'intensitat 'recargolar'.

73. *Pegà*, *arreà un sobo* o *una sobà* 'pallissa', *abatanà* 'apallissar', *pegà una esclafità* 'bufetada'; amb sentit més o menys irònic hom dirà *atiçà*, *arreà*, *aventà* (amb complements com ara *punyetà*, *revés*, *esclafità*, *çurra*, *trompà*, *garrotà*, *ganxà*, *seca garrotà*, *seca ganxà*, *puntapiu* 'puntada de peu', *golp* cop, *coc*, 'cop al cap amb els artells', o *coquinot*; també sense; però *aventà* sempre amb complements). *Lo va posà (com un lídio de) morat* (vegeu també V.141).

Cabres i ovelles *se tocen*.

'Tirar poca aigua a algú' és *esguixà*, 'tirar-ne molta' és *arruixà*. 'Remoure l'aigua' és *xapollejà*, *fe xaparots*. *Regirà* té el significat de la llengua literària (*han entrat en casa i tot hu han regirat*) i també el de 'remenar líquids o sòlids': *regirà lo cafè*, *regirà la carn a la sartén*.

'Refregar' és *estregà*. *Untà*. *Apegà* és 'enganxar amb goma'.

74. *Tallà*. 'Tallar amb la destal' és *asclà*. *Partí per enmig*. *Estrocejà un conill*, *un tronc* 'fer a trossos'. *Lo pa està empeçat* 'encetat'.

Mossegà, *arreà un mos*. *Punxà*. *Garranyà* i *esgarranyà* 'esgarrapar'. Serps, ocells, insectes *piquen*.

Desfé. 'Destruir una casa' és *assolà-la*. Quan una cosa presenta esquerdes (*bades*), és que s'ha *badat* o *nafrat*. L'objecte *quede ressentit*. Un cavalló *desfet*, és que l'aigua l'ha *esburdellat*.

Sembla que hom no distingeix entre aixafar i trencar: *xafà* i *trencà* s'usen gairebé com a sinònims. Amb aquest sentit també *cruixí*. 'Esmicolar' és *picolà*. 'Esquinçar' és *esgarrà*. *Rompre* (vegeu V.158 i V.162).

Camp conceptual de la son

75. *Son*, m. i f. com en la llengua literària: *no podie agarrà lo son*; *té lo son mol llugé* 'lleuger'; *tenie molta son*; *té son arretrasà*. *La sonà* és també *lo son*: *trencà la sonà* 'dormir un momentet'; *la primera sonà és la milló*, diuen.

Dormí, *anà a dormí* i més (*anà a*) *gità-se*, *a nonon* parlant a un infant molt menut, en llenguatge familiar *anà a la cubil*. De qui dorm es diu *no està en tot lo món*. *Adormí*, *fé dormí*. 'Mig adormir-se' és *sondormí-se*. *Becà* és verb i substantiu, 'becaina': *ia beque*, *va pegà dos becaix*. 'Tenir ganes de dormir fora d'hores normals' és *modorra*; *modorré* és l'adjectiu, *amodorrà-se* és 'quasi adormir-se'. Qui dorm molt és *dormilon*. Si té el son fort *dorm com un tronc*. *Fé la migdià*.

Roncà; ronquit és 'ronc'. Ronque com un animal, molt.

'Somniar' és *ensomià/ensombià* i 'somni' *ensòmic/ensòmbic*.

'No dormir' és *velà*. *Despertà-se* i *està despiart*. Quan hom està ben despert o no pot adormir-se *està esvelat*. *Llevantà-se* 'llevar-se'. La persona que es lleva matinera és *matinadora*.

Un 'malson' és un *desosiego*.

Camp conceptual de la salut i les malalties

76. Els dos camps no tenen neutralitzacions. *La salut, la salut és lo principal*. No estar malalt és *està sa (i fort)*, tots els altres adjectius que indiquen salut suposen sempre haver estat malalt *abans*: *està/trobà-se (més) bé, està bo, està milló, està conforme, està/trobà-se de (més/mol) bon temple*.

L'afecció aguda és *enfermedat* i *malaltia*, si és de poca importància *una gorrupatxa*. La malaltia crònica i qualsevol alteració evident de la integritat física de la persona és *un mal*, si és de poca importància és *malitjol, buba* entre adults i infants. Estar malalt és *està mal*, molt malalt *està fotut* o *crismat*. Quan s'inicia l'afecció hom *està empiucat*. D'una persona menjada per la malaltia o que no acaba de recuperar-se diuen que *està feta un indial/andial/endial*, que *fa una careta com un endial*, que *s'està quedant com en endial*, que *fa careta d'antecrist*.

Lo malalt. La persona que malalteja *no està conforme, no està prou fina, té lo cap tonto, està potxa, patxutxa*. Hom diu dels infants: *los xics, quan no és una pedra, un cantal*, o sigui que sempre tenen una afecció o altra. I els vells diuen: *sem com l'ingüen blanc, pa tot valem i pa res aprofitem*, ahudint a la falta de forces i a les afeccions sovintejudes.

77. *Recaure* i *recaiguda* com en la llengua literària. *Me va quedà castigat, ressentit; me se ressén*.

Curà-se, apanyà-se, posà-se bo.

Encomanar-se una malaltia és *apegà-se-la*. Si hi ha passa d'una malaltia hom diu que *ny'ha pàssia*.

Mal és 'dolor en general': *me fa mal lo costat*. Si és fort o ben localitzat és *doló*. Si és intens, breu i puntual és *agullonà*. Un mal *s'endenye* 'empitjora'. Quan hom sent un dolor general diu: *se m'ha encondolit (lo braç); estic tot encondolit*. *Acorà-se*, 'sentir un mal intens, de mort'. *Patí*.

Tenie un malestà i, si és intens, *un desosiego, no té sosiego, està desasosegat, angúnia*. Un 'neguit' és un *desilici*. Els mals *piquen* i causen *picó* i *piçó*, si aquesta és intensa *coguen* i causen *coentó*.

78. *Hom fa ulleres, està ullerós, està pàlit, està groc, està trencat de coló, té lo coló ruïn*. Tenir febre és tenir *calentura* o *fiebre*. Hom *té calfrets* i *carn 'pell' de gallina*. *L'agarren entresugós* 'suors fortes'; *basques* 'suor i febre'. *Les calentures* o *les (fiebres) maltes*.

Camp conceptual del cicle vital

85. *La vida. Viure. Està viu. En viu: tallà les potes en viu. Naixe. Creixe; medrà* quan és positiu; si és negatiu és *està arguëllat, esllenguit*. Quan hom supera una mala creixença es diu que *ha tirat l'arguëll, ha tirat faves d'olla*, i quan comença a superar-la que *s'esbellece*. En cas de témer que un infant no sobreviurà diuen *no li camparà*.

86. L'infant acabat de néixer és *lo recién naixcut. Siatmesino*. Si hom s'interessa pel sexe de l'infant diu *què ha set, xic o xica? Volen un xic/-a o han tengut un xic/-a* (hom diu *xic i xica, casa rica*); si no, es diu que *aguarlen família* o que *ha tengut una família; ara ny'ha poca família* 'neixen menys infànts que abans'. Hom diu gairebé sempre *no tenen fills*. Dirigint-se als pares hom parla gairebé sempre del *xic* o la *xica*. Si són els pares que parlen dels fills empren tant *fill/-a com xic/-a*. Hom diu *codalbets* als infants, afectuosament.

87. L'infant *tete* o *mame*. Hom diu *a da-li teta. Destetà i desmamà. Se'l crie*, diuen de la dona que cria el seu fill amb la pròpia llet. La 'dida' era *l'ama* i la 'dida seca' la *ninyera*. *Lo xupete i lo biberon. La munyiqueta* és un drap amb aigua i sucre que hom dóna als infants perquè s'accontentin quan no els toca d'ésser alimentats. Hom els posa un *bavero*, abans un *sopero*. *La bolcà* constava de *los culiaros: lo prim i lo gordo* 'els bolquers'. Ara són *les gases*. Hom diu *abolcà* o *afaixà lo xic*. La bateta que els posaven era *lo balandran*. *Lo gorret* era la 'gorra de cop'. *La pollera* els 'caminadors'. Caminà de quatre grapes és *a marramiau*. Hom posava els infants al *breç* i els *breçave*. El darrer nat és *lo cagarniu*. L'infant que neix de pares vells és un *tardà, ia no és tems de tindre família*.

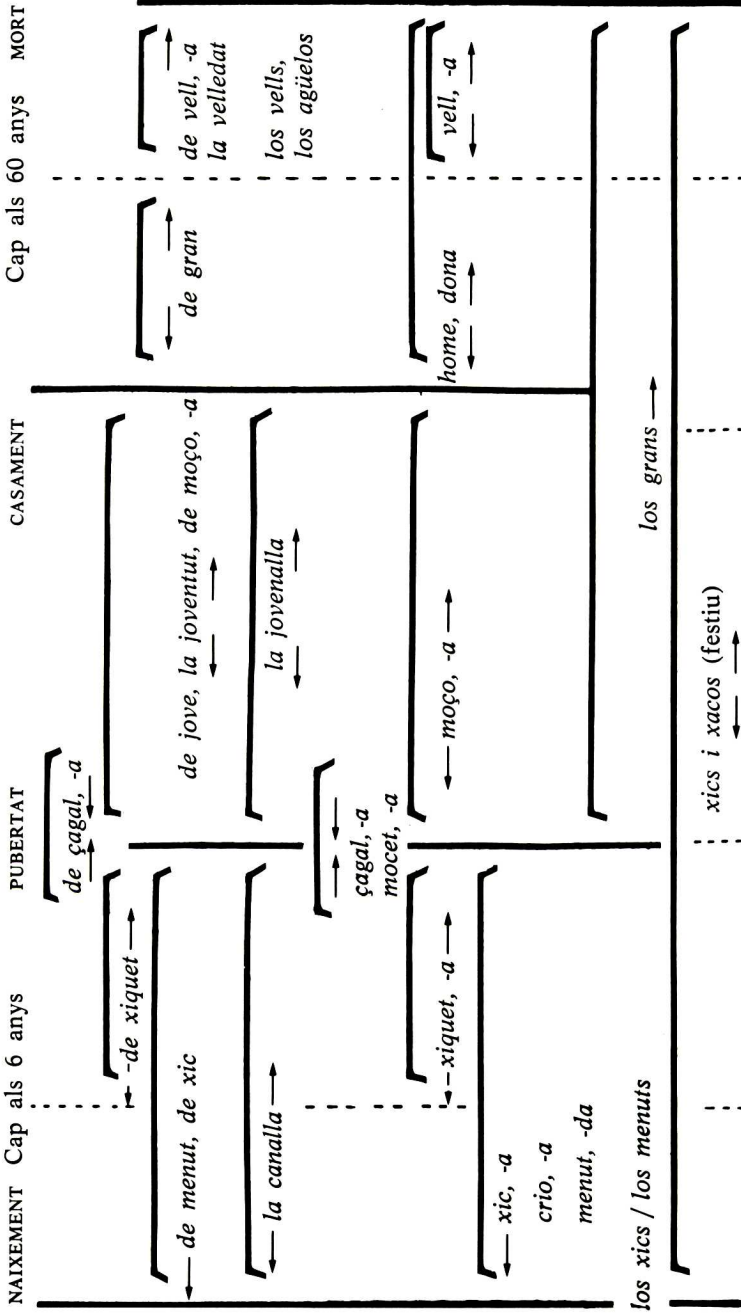
88. Hom *se fa gran* i *vell. Jove*. 'Rejovenir-se' és *enjoví-se*. 'Fer-se molt vell' és *revellí-se. L'edat, a l'edat d'ell ia parlave*. Quan hom compara es diu sempre *més vell* o *més menut*, no tant *més gran* (reservat a magnitud). De dos infants hom dirà que l'un és més vell que l'altre: *és lo més vell dels germans*. Hom diu *és del meu temps, sem del mateix tems* i, entre els homes, sovint *de la megua quinta. Quan se duen?*

Comparacions són: *més vell que la tos, que la sarrampió, que la tinya, que caminà a piau, que Sanson, que Noè, que les pedres, que los camins*.

Un vell *çarranclós/-a* és 'xaruc'. Als vells *se'ls va l'esme, piarden l'esme*.

89. *L'agonia. Lo rogall (de la mort). Morí-se. La mort. Los morts i los vius*. Eufemismes: *a fé-ne moltes, anà-se'n al cial de les panses, a l'altre món*. Hom diu: *Fulano s'ha mort, bona cosa d'anys que mos aguardo; antes de cen anys tots calbos*.

Matà. Matà com un conill, com un goç, 'violentament'.

90. Noms per a persona segons l'edat:

Només per a infants: *manyó, manya; galan, galana*. Són formes amb sema d'afectuositat. *Manyó, manya* és emprat també pel germà petit referint-se — o dirigint-se — al germà més gran: *on és lo manyó?; se hu diré al meu manyó*, dirà un infant per defensar-se.

Vocatus

Per a infants i adults: *xiqueta, xiquet; xic, xica; quió, quiá*.

Per a adults: *home, dona; xec*, només per al masculí.

'Suicidar-se' és *desgracià-se*.

D'algú mort molt vell i que hom considera que ja havia viscut el seu temps hom diu *tenie los dies cumplits*.

Reviscolà-se. Ressucità.

Camp conceptual de l'alimentació

91. *Tindre fam, està famolenc* és molt usat, i també *tindre gana*. Hom no fa diferència entre un mot i l'altre. *La gana ruïn; tot ixò és fam*, diuen d'una terra miserable. Als infants que sempre diuen que tenen fam hom se'ls treu del damunt amb la frase *si tens fam, agarra't al cul i minjaràs carn*. D'una persona molt afamada es diu que *té una fam com un(s) gitano(s)*. Hom critica el qui no vol menjar quan caldria, dient: (si tinguessis una) *Bona fam de quinze dies!* (ja menjaries). Quan hom té desig de menjar una cosa determinada diu que li *ja goig* o que *l'apetix*. El consum necessari d'aliments per a la vida és *mantín-se*. Com una sublimació ferotge d'independència en la misèria, vam sentir la frase: *Io encima una pedra me mantinc*.

Minjà és verb i substantiu. El menjar és també *la brena, la minja*; el que es consumeix diàriament és *lo gasto*. *Lo recapte* significa també el 'menjar ocasionalment': *lo recapte d'ací vos agrai?; t'has de guanyà lo çoquet* 'el pa de cada dia', diuen. *Jamà** és una forma festiva per a 'menjar'; per al substantiu s'usa: *la jamància,* la teca, lo tibiari, la pitança*. *A papà* significa 'menjar' (verb) en el llenguatge d'adults a infants molt menuts. *Picotà* és 'menjar un raïm gra a gra'.

Fé dentera és 'fer dentetes'. *Lo minjà t'ha fet profit*, diuen.

Mossegà, un mos. Mastegà. 'Tot el menjar que cap a la boca' és *un buçarró*.

92. *Té set, té més set que un burro. Beure a almostaes*, és a dir a *almos-tes*, el que cap en la conca de les dues mans juntes; *beure a xapaes* és beure aigua fent-la pujar a cops de mà d'una bassa o un toll. 'Beure a galet' és *a gargall* o *a gargallet*. *Xupà* és 'xuclar' i 'xumar'. Un 'glop' és *un sorbo*, el verb és *glopejà*.

'Empassar' és *tragà*. *Un trago*, si és gran *una tragallà*. També *engullí*.

Sucà i *la sucà* 'sucada'. *Fregà, refregà* i *llaminà* 'llepar' *lo plat*.

93. *Dijú, en dijunes* 'en dejú' i *dijunà*. Quan hom menja de bona gana diuen que *hu pose en saliva de dijuni* 'dejuni'.

Fart. Hom lloa la necessitat d'afartar-se: *qui no minje después de fart no treballe después de cansat*. 'Eliminar la sensació de fam' és *matà la maria*. *Golut* i el substantiu *gola* i sovint *goleta*. També *tragon* i *tragància*. El qui menja de qualsevol manera, brut, deixat, és *brocé*. *Pané/-ra* és aquell a qui li agrada molt el pa. *Llaminé* és aquell a qui li agrada *lo dolç*, és *més llaminé que la gata*; *esllaminat* 'atret pel dolç' *llaminereries*. *Afanós* és qui demostra voracitat tant en beure com en menjar. *Momé/-ra* i *fetillé/-ra* és el 'llepafils'.

Beure begudes alcohòliques, vi especialment, és en forma festiva *doblà lo colce* i *jé la bequerà*. 'Embriagar-se' és *està calén*, *calentà-se*, *engatà-se*, *està gat*, *du bona espartenya*, *està borratxo* com un *cep*, *canasta*, *cesta*, *çuro*. *A corre l'andola* és anar *de tabiarna en tabiarna* fins acabar totalment embriac. *Està sereno* 'serè'.

Servir-se menjar és *posà-se'n*: *se'n poso!* 'posi-se'n'. *Ha aconduït lo dinà* és que n'hi ha hagut prou.

94. Els à pats. — *Almorçà* és 'esmorzar'. *Fé lo bocí* o *los bocins* era el segon esmorzar dels segadors. *Dinà*. *Brenà* verb, i substantiu *la brena*. *Cenà* i *cena* és 'sopar' i el 'sopar'. *Merendilla*, el 'ressopó'.

Brena, *armà brenes* és un menjar ocasional, festiu. Es diu també del que hom s'emporta al camp. Un altre nom per a això darrer és *la vianda*.

95. La carn i els embotits. — *La carn*, també *la vianda*, *xitxa* en llenguatge d'adults a infants.

La carn és *tiandra* o *dura*. *La molla de la carn*, on hi ha poc o gens d'os. *Carn de vaca*, *de cordé*, *d'ovella*, *de cavall*, *de gorrino* 'porc'.

Carn de la presa és la que bull amb el brou. *Una posteta de carn* és un tall de carn ben tallat. *Tallà*, *tall*. *Xulla* és un tros de carn, sense ossos i fa referència a qualsevol animal, fins i tot d'un cargol diran que *té molta xulla*.

Un menut és *la tripa*, *cap* i *pota del cordé*. *Lo colgalló* és *lo cap* i *los lleus de l'ovella*. *Les menudàncies* són les 'entranyes', els menuts.

Les 'potes de davant' de *l'ovella* o del *cordé* són *los braçuelos*, les de darrera *les cuixes*. Hom parla també de *lo coll* com a peça de carn, *espalda* 'espatlla', del *palo* zona d'unió del *braçuelo* amb *lo pit*, de la *falda*, de la *rabà* i de *la punta del pit* (zona de l'estèrnum), de *la rinyonà*. Hom parla de *costelles del coll* (les superiors), *del pit* i *de la rinyonà*.

Matà lo gorrino. Quan hom mata el porc dóna una petita quantitat de carn fresca a amics i veïns: se'n diu *du lo plat*; quan hom el rep diu que l'altre *torne lo plat*.

En la carn de porc hom distingeix *la magra* (molt apreciada) del *gras*, o *lo blanc de la vira* 'la magra'. *La cona* és la 'cotna'. *Lo tocino* és la 'cansalada'. Si hi ha abundància de magra hom diu que està *entrevirat*. Hom distingeix *lo llomo*, la part més propera als ossos i que té més magra, de *la corretja*, que té més greix. La tira que va d'un extrem a l'altre del cos de l'animal és

la *bufanda*. Lo *pernil* és de les potes de darrera, les de davant són *les espaldes*, i lo *garró*. El greix de qualsevol animal és *la ensúndia*. Els llardons són *los grasetes*.

96. *Embutit*. *Butifarres/botifarres* són fetes amb lleus. Els 'embotits amb sang i greix' són *les morques*; *pelles* són com unes 'croquetes de sang i greix i farina'. *Morcadela* és la 'mortadella'. La 'llonganissa' és *la llenguaniça* i, si és estreta i seca, *lo fuet*. *Lo salsitxó*, fet de cansalada viada. *Lo modongo* és la barreja de sang i greix per a fer les *morques* i *pelles*. *Xoriço* i *xoricet de l'olleta* (picant). *Tenalla de l'olleta* (es conserva amb greix, carn de porc i embotits). L'adob dels embotits és *l'apany*. *Redonxa* és una 'rodanxa'.

La carn de porc és molt apreciada. Els versos següents no semblen ésser pas paremiològics, sinó expressar simplement l'alegria de menjar porc: *Aleluia, aleluia, lo qui no mate gorrino no minge xulla!* Per Sant Valer, patró de la Codonyera, hom diu: *Pa Sant Valé, entre morques i pelles lo caçol ple*.

97. El pa. — *Lo pa* és *sec, blan*. *Lo cul, la crosta* i *lo canto* 'crostó' del pa. *Un rosegó, un çoquet* de pa. *Pa del dia, d'air*. *Minjà lo pa a repiçcalló*, enduent-se'l a pessiguets; hom diu aleshores que *està ratat*. *La molla, una llesca* de pa. *Pa ullat*, quan s'ha inflat molt i hi queden forats.

98. Dolços. — L'arxilexema és *pastes*. *Rosca, roscó*. *Malaena/madalena* 'magdalena'. *Almendrats*. *Mostatxons* 'coca dolça per a les grans festes'. *Coscarana* 'coca rodona amb ous, oli escaldat i sucre'. *Torraetes de santa Teresa*. *Coques dolces* i *ensaginaes* (amb greix de porc) de *pinyons* i de *pimentó*. *Braço* 'braç de gitano'.

Bunyols. *Crispell* és 'borratja amb farina i mel'. *Terró* és el 'torró'. *Guirlatxe* és el 'torró d'ametlla'.

Confit. *Caramelo*. *Lo xocolate* i *una toma* 'mitja presa' de *xocolate*. *Orelló* 'préssec pelat i assecat'.

99. Ous. — *Ou, ovet*. *Cocó* en llenguatge d'adults a infants. *La gema* és el 'rovell' de l'ou. *La clara* i *lo tial* 'tel'. *La clasca*; si no en té és *en pinça*.

Ou dur, ou blan 'passat per aigua', *ou regirat* 'remenat', *ou estrelat* 'ferrat' i *begut* 'menjat cru'.

Tortilla 'truita'.

100. Preparació dels aliments. — *Coure* és l'arxilexema, com en la llengua literària. Anem a *fé vianda*, diuen molt ocasionalment. *Bollí* 'bullir'. *Guisà*. *Fregí*. *Escaldà*. *Posà al bany (de) maria*. *Calivà* 'escalivar'. *Torrà Sofregí*. *Escabetxà, escabetx*. *Rostí* és només *coure* carn/peix a la brasa. *Posà a remulla*. *Batí ous*. *Picà* i *picolà* la carn. *Pelà* patates, fruita.

Esmerà és *coure* molt, millorant així la qualitat de l'aliment. *Sonsi-se* és quan s'ha deixat *coure* massa temps i ha desaparegut tot el *suc* o *caldo*. *Socarà-se*. *Cremà-se*.

El menjar és *crugo* o *cuit*. *Se caliente* o *se dixé refredà*. *Ix baix*. *Untà*. *Enfarinà*. *Ençucrà* 'ensucrar'. *Posà sal* i *salà*. *Allà*.

L'apany són les espècies: *un puntet de...* *sal*, *all*, *pebre*, *canyella*, *çafrà*.

Minjua és un menjar, generalment, mal fet. *Sorigot* és una sopa infecta. *Xaparats* és un guisofi.

Vinagre, *oli*, *oli rosén* 'roent', *manteca* 'llard', *mantequilla* 'mantega', *açucra/çucra* 'sucre' i *un tormo* 'terròs' *d'açucra*.

Caldo, *suc*. *Salsa*.

101. *Sopa*. *Diuen sopa bollida allargue la vida*. *Sopes escuelleas* 'escaladades'.

Ensalà. Hi ha qui distingeix entre *ensalà* només per l'escarola i l'enciam i *amanida* de ceba, tomàquet, etc.

All macerat 'allioli': *me s'ha negat l'all macerat*.

Sopes de cucet 'sopes d'oli, pa i sucre per als infants'.

Fidiaus 'fideus'. *Farinetes*. *Xirigol* 'samfaina'. *Mondonguilles*. *Un plat de recapte* és 'col o bledes o mongetes amb patates'. *Postre* (m.). *Mermelà*. *Confitura*. *Codonyat*. *Mostillo* 'arrop'. *Palometa* és 'gra de blat de moro fregit i inflat'.

Relleu són les 'deixalles de menjar al plat': *sempre tenen lo relleu al plat*.

102. *Aigua*. *Sifó*. *Cerveça*. *Cafè*, *marro*, *cafè en lleit*. *Alguardén* 'aiguardent'. *Vi* (vegeu V.170). *Tabaco*. *Fumà*. *Cigarro*, *cigarrillo*, *colilla*. *Fumadó*.

Camp conceptual dels vestits

103. *Vestí-se*; *desnudàse* 'despullar-se'; *mudà-se* 'canviar-se la roba i vestir-se lluit'; *revestí-se* i *disfraçà-se* 'disfressar-se'. *Calçà-se*, *desçalçà-se*. *Botonà-se* 'cordar-se els botons', *lligà-se* 'cordar-se el calçat'. *Posà-se* i *llevà-se la roba*, *lo calcé*. *Arremangà-se*, *arrebullà* 'fer plecs de la roba': *dueve lo devantal arrebullat*, és a dir no estès, sinó plegat de qualsevol manera dins el cenyidor.

Va espitralat, *en manguetes* 'en mànigues de camisa', *du les calces* 'mitges' *al garró*, *va mal'farijat*, és un (mal) *farjoles* i *malgarbat* 'vestit de qualsevol manera', *paeixes los de la paniquesa* 'vestit de qualsevol manera i amb la roba bruta'; *baldrigues*, *baldragut* diuen de la persona que li cauen els pantalons.

Vestit. *Traje*.*

Lo calcé indica tot allò amb que hom cobreix els peus, és a dir sabates, mitjons, peücs, etc. Hom dirà, per exemple, que quan fa fred s'ha de dur *calcé de llana*.

104. Un 'estrip' és un *enganxó* i si és considerable un *esgarro*. *Un siat* 'set' *als pantalons*. *Un forat als calçetins* 'mitjons' rodó és un *tomate*. La roba dels vestits *s'esfilagartxe* 'esfilagarsa' i *colguen xirigalls* 'filagarses', 'parracs' o *pendatxos* 'parracs'. Un 'parrac' és també una *çàrrria*.

Els vestits *se taquen*, tenen *taques* i, si són d'oli, *llànties*. Tenen *plecs*, *ar-rugues* i *s'arruguen* i, si ho fan més encara, *se rebreguen*.

Hom està *vestit*, *despullat*, *descalç*, *calçat*.

105. Vestits d'home i comuns als dos sexes. — *Panta-lons*, que tenen *camals*, *lo plec* i *la bragueta*. *La corretja* i *la hebilla* 'sivella'. *Los tirans*. *Ajustadó* és l'armilla'.

Jaqueta. *Abrigo* 'abric' i *capa*.

La camisa té falda 'faldó', *coll* i *punys* 'punys'. *Manga* és la 'màniga'. *Traus* i *botons*. *Los gemelos*.* *Camiseta* és la 'samarreta'. *Calçoncillos*, els 'calçotets'. *Jersè** és el 'jersei'. *Calcetí* és el 'mitjó'. *Bolsillo* 'butxaca'. *Corbata*, *bufanda*. *Cremallera* i *çarrapollera* (al. *Druckknöpfe*). *Piüc* 'peüc'. *Una muda*. *Lo camisó* 'camisa de dormir' i *lo pijama*.*

106. Vestits de dona. — *Les faldetes* són la 'faldilla'. *La brusa*. *L'escot*: *escotà* que *casi amostre lo sic* 'la sina'. *Viso*, *sinagües*. *Sostén*. *Lo corsé*. *Les bragues*. *Calces* són les 'mitges', i *camalligues* són les 'llicacames'. *La bata* i *lo devantal* amb *lo lligadó* 'vetes'.

107. Capells i calçat. — *Lo sombiaro*, entre els joves *sombrero*, 'capell'. *La gorra* i *la boina*, *la visera*. *Lo cabeçal*, 'drap entortolligat que les dones es posen damunt el cap per a poder transportar-hi càrrega'. *Lo velo* el 'vel'. *Mantellina*.

El 'calçat' és *lo calcé* (vegeu també V.103).

Çabata 'sabata', que té *punta*, *tacó* i *sola* i *lligadós* 'cordons'. Hom *los done llustre*. *Espartenyes*; les de *betes* negres són *minyones*; la 'llaçada' és *la flocà*, *lo floquinyol*. *Bota*. *Sandàlies*. *Çoc* 'soc' i *albarca* 'avarca'; els primers ja no es porten.

108. Accessoris i adorns. — *Abanico* 'ventall'. *Guan*, si és sense dits *munyquera*. *Careta*. *Cinta*. *Paraigües*. *Gaiata* 'bastó'. *Mocadó del coll*, *del bolsillo*, *del cap*. *Puntes*, *farandoles*. *Antiojos** o *lentes* 'ulleres'.

Joies i *alhajes*.* *Collà*, *anell*, *arracà* 'arracada', *pulsera*, *corona*.

Roba. *Tiala* 'tela'. *Drap*. *Llanç* 'llenç'. *Seda*. *Cotó*. *Llana*. *Tercepepo* 'vellut'. *Un peça de roba*.

109. El vestit regional és anomenat *lo traje de baturro*.*

Els saragüells són *los valons*, mot emprat sovint per a designar festiva-ment els pantalons. Els 'justacòs' és *lo justillo* i el 'gipó' *lo jubon*.* *La faixa*, anomenada també *la banda*. *Lo mocadó*, que era virolat entre els joves i és negre encara entre els vells (vegeu *Serra d'Or*, núm. 134, pàg. 33). Els 'mitjons' són *les calcilles mostrejaes* (de colors). Les dones portaven *caputxa* (vegeu *Serra d'Or*, núm. 134, pàg. 34).

110. Fer la *toilette*. — *Asseà-se*. *Llavà-se*. *Llimpià-se*/*llimplà-se* (les ungles). *Mirà-se a l'espill*. *Peinà-se* 'pentinar-se'; *lo peinat* 'el pentinat'. *Lo*

serrell o flequillo. Afeità-se 'afaitar-se'. Esquilà-se és 'tallar-se els cabells. Empolvà-se.

Brut i llímpio/llimplo 'net'. Embrutà-se. Marrano, cotxino, gorrino. Empolainat.

Per a brut hom diu: *va com un Adan, va (fet) un vint-i-cinc, va com un vint-i-cinc. Mascarat.*

'Despentinat' és *despeinat, esgrenyat.*

La 'tovallola' és *lo tovalló* o *la tovalla* (més modern). *Lo çabó* 'sabó' fa çabonera; hom *s'ençabone*. *La esponja*. *L'espill*. *La toquilla* 'toqueta'. *Lo peine* és la 'pinta': si *les pugues estan clares* 'separades' és *l'esclaridó*; si *estan pretes*, *lo peine espès*. *Horquilla* 'agulla de ganxo'. *Patilles*. *La carrereta* és la 'clenxa'. *Trena* i *llaç*. Al *pial* se fan *nugos*. *La navalla*.

Camp conceptual de l'ànima i l'intel·lecte

111. La facultat intel·lectual, el seny, és *lo coneiximén*; d'una persona que actua amb irreflexió hom dirà que *és poc coneiximén*, que *ha perdut lo coneiximén*; d'un infant que ja comença a comprendre, diran que *ia coneix prou*.

Templat és l'adjectiu que aplicat a persones sembla representar l'ideal. Contràriament a allò que s'esdevé amb els altres adjectius de la valoració ètica o intel·lectual, *templat* no és mai convertit en el seu contrari per mitjà de la ironia. *Templat* suposa un cert ideal d'harmonia entre el cos i l'intel·lecte: així, d'una persona que camina decidida i segura de si mateixa hom dirà que *va més templat* (*que un boire, que l'aire*). Preguntant per mots com *savi* (*sàvio*) i *inteligent* (*enteligén*),* mots a penes usats activament, hom ens els ha definits mitjançant *templat*. Hi ha en la concepció de *templat* una certa dosi d'astúcia considerada positivament: així el trobem en la definició de *sap de lletra*, mot aquest alterat ja per la ironia i que té el sentit de persona molt astuta i que hom difícilment enganyarà. *Templat* sembla desproveït d'un si és no és de mala fe que creiem advertir en *sap de lletra* (hom afegeix *menuda*). *Templat* ens ha estat donat també com a contrari de *flojo** i *falso* 'covard' i sinònim de *navarro* 'valent'.

112. La intel·ligència i l'astúcia, bé que no es confonen, poden neutralitzar-se: així els termes *espavilat*, *pito*, *rata sellarda* (vegeu també abans *templat* i *sap de lletra*), suposen una barreja d'astúcia i d'intel·ligència natural, ràpida. Tanmateix, *este sap mol, més que un mestre* suposen si més no un cas en què la intel·ligència se situa fora de l'astúcia. Diuen: *lo sabé no ocupe puesto, se hu sap pam a pam. És més estut que la fam, que les mustiales, que una vipra. Té picardia*. Observem també un cas de clara condemna de l'astúcia: *és més pillo que bonico*. Hom diu també *és més pillo que les raboses, és més viu que la fam*.

113. El camp de manca d'intel·ligència és expressat per un gran nombre de mots. *Tonto* és ací l'arxilexema: *més tonto que un caçol, que una pataca*,

atontit, tontaina, tontot, tontango, fe lo tonto. Lent de comprensió és *çoquet*, també *cacigrà, çaboc, tutiparo, cap de ruc, burro*. Si s'hi uneix una turpitud física és *maçaroc*. L'excessivament crèdul, ingenu és *benaulo, tracaletes, poca-pena*. Sinònims de *tonto* semblen ésser *somera* (usat només en femení), *milorxa, cuçot, panarra, çabatoles, sabanaces. Tontaes, tonteries, bajanaes*. 'Poca-solta', és a dir qui actua incongruentment amb les circumstàncies, és un *tararot, un tasquirot, un paiasso, un virot, fa l'osso, l'índio, l'animal, diu algueraes, fa lo borinot*. Si la incongruència és manifesta, hom dirà que *està tarumba, li falte un bull, està tocat del bolet*. Creiem que és ací on cal col·locar els mots *boig, bojaes i esbojarrat*; el mot *boig* ha estat declarat per uns catalanisme, per altres mot genú i diferenciat semànticament de *lloco*, que seria el terme extens (malalt mental + persona que actua de forma incongruent amb les circumstàncies). *Boig* només tindria aquest darrer significat. Hom diu també *lloquenc, allunat i llunenc* amb significat proper a *lloco*. *Més lloco que un candil, que una cabra*.

Llanut és la 'persona que no sap'. *Inoran i inorància*.

Dependre 'aprendre'. *Amostrà* 'ensenyar'. *Lo tafané* és la persona que *furone*, que tot ho vol saber.

114. El pensament i la memòria. — *Pensà* és el terme extens. Amb sema d'intensitat, és *cavilà (cavile més que un notari) i rumià*. Quan hom troba el pensament cercat, quan una cosa *ve al pensamén*, hom *atine*. Usat sobretot negativament: *io no atinave. Ocurrància* és un 'pensament fora de lloc'.

Un sentit semblant té *andròmines: a veure en què andròmines mos ixirà ixe*. Una 'cosa ben pensada' és *ben discurrida*.

Entendre i comprendre són usats sense diferència.

Tindre raó i atindre a raons. Dues persones *s'arreglen* 'es posen d'acord'.

'Causar desordre' és *enredrà, rebaldí*. El 'caos' és *l'esbarajuste,* un desfet, un desori*.

La memòria. Olvidà i no acordà-se, positiu acordà-se. D'una cosa que hom no recorda prou bé dirà que *li sone*.

115. La veritat i la mentida. — *La verdat*, mot molt usat al final de frase, reduït a *erdà*, demanant la confirmació d'allò que ha dit hom per part del qui escolta. Hom diu també *esto és ciart*.

Qui posseeix la veritat té *raó*.

El contrari és *la mentira, mentirós, di mentires. Embustero*.

Formes de deformació de la veritat són *embelec, engany, també ambrolla. Quan diguen al llop, al llop, rabosa segura, diuen*.

L'error' és *l'equivocació, lo fallo*. Hom està *equivocat i/o enganyat, equivocà-se i/o enganyà-se (de camí)*. El contrari de *segur* és *inciart. Lo secret*.

Quan hom no es decideixi per una afirmació segura dirà que una cosa li *pareix... bé, mal, etc.*

Hu diu en sèrio 'seriosament', *hu diu a falòria* 'amb aparença de veritat'.

116. L'atenció. — Hom *s'acate* 's'adona' d'una cosa. Si hom demana l'atenció d'algú, dirà *fija't** o *para cuenta lo que te vaig a di*. Si aquesta ac-

titud surt d'un mateix és que *està al tanto*, i si és molt intensa *està alerta*. *Fé cas*. *Creure*. *Se note*, *se coneix*.

La manca d'atenció — propera del camp conceptual de 'tonto' — és *està/quedà-se encantat*. *Badà* i *badoc*. Mots semblants a *badoc* són *çangüengo*, *apatusco*, *pantosta*, *baldragues*, *farnaca*, *petoste*.

Distraure.

Ovella que biale, *piart bocí*, diuen.

117. Els sentiments. — La persona molt sensible és *sentida: que sentida que és!*

Contén i en grau elevat hom dirà *més contém que lo món*, *que una pasqua*, també *estorat* 'persona que manifesta la seva alegria saltant i ballant'. *Feliç* i *felicitat*. *Tindre sort: té més sort que los que aforquen*.

Els contraris són *descontén*, *desgustat*, *trist*, *tristeça* i *tristó: se té una tristó al damun*. Hom té *congoja** i també *lo cor moll*. *La pena i la pena negra*. *Desesperat*.

'Amoïnar-se' és *apurà-se*. *Basquejà-se* és quan hom està amoïnat i ho manifesta (neguitós). *No passos pena*, diran a algú perquè no s'amoïni. *Tindre paçància: pals treballs, paçància*.

Disfrutà. *Divertí-se* i en llenguatge informal *xalà*. *Entretín-se*. Els contraris són *avorrí-se*, *fastidià*; de significació semblant, més intensos però, *fotre's* i *amolà-se: que s'amolo, que se fotego*.

Benestà. *Malestà*, *malviure* i *fé malviure*, *marturiçà* 'martiritzar', *marturi*, *ia té bon marturi* 'martiri'. De gent que viu molt bé hom dirà que *fan una vida com uns generals.**

118. Els sentiments relacionats amb el jo. — La persona equànime és *tranquilo, més tranquilo que Tiarracuca/Carracuca, té un fetge / una mialsa com d'ací a Fórnols / com un gorrino*.

La persona que perd el control de si mateixa està *ajenà,* rabiosa, és un furó, pareix un raio de foc, està encetrinà, té jànit 'té geni'*.

D'una persona retreta hom dirà que és *rara*, i si té alguna característica grotesca, *estrafalària*. La persona de caràcter retret i d'alguna manera perillosa, és *çaina*, també *mansa*, que és *traidó*.

Qui està massa convençut d'ell mateix i ho demostra és un *esvanit* o *de la polsera alta; se creu que és tot lo món*, diran d'ell. Si se li nota la satisfacció diran que *va güeco*, o que *està més güeco que una canasta sin cul*, que *està tou*, ocasionalment. Que *està estorrufat*. *Pinxo*.

119. La persona que té coratge (*coraje*)* és *valenta, navarra*. Si té valor i decisió, entusiasme, és que *té ànimo, brio*. Si ho demostra massa és *farruco*. Si gairebé esdevé perillós de tan valent és *fiero*. Vegeu *templat*, V.111.

Flojo* i *falso* signifiquen 'covard', 'traïdor'. Aquests dos mots són el contrari de *templat*. Són ambdós l'antiideal del que ha d'ésser una persona. En pronunciar-los hom sol fer senyals de menyspreu (direcció cap avall de les co-

Dixà fe. Consentí. Permetre. Quan hom manifesta incredulitat davant allò que li conta algú, diu *Fia-me'n un altre cajiç!*

126. L'acció. — *Fé: lo qui no la fa perquè no pot, fé com fan no és pecat; fé i refé; no ferem cosa dreta 'res ben fet'. Complí. Capaç.*

Torpe i maçolut és la persona que *té poca traça*. Hom diu *més torpe que un empial*. El contrari és *amanós* i també *manyós*. *Té manya*, diuen.

El costum és *lo costum*, és *lo costum nostre*, diuen per a justificar llur especial idiosincràsia. *Estem acostumbrats o aveats a tot; acostumbrà-se, aveà-se a una cosa.*

Força: és me(ne)sté força pa llevantà esto. D'una persona *forta* diran que *és forta com un robre, com un fjarro, com un raio de foc. Té potància i no ny'ha prou poté en contra, ningú no li pot. Dèbil* és mot que no hem sentit espontàniament; hom diu *moll, flojo** d'algú que *té poca força, resistència.*

La persona que canvia sovint de parer *té moixonets al cap.*

La persona negligent, que *té poca cura de les coses*, és *malfurré* i també *malfurradó*; *malfurrat* diran d'una cosa deixada. El contrari és *curiós*. *Después de la festa, se mude la bèstia*, diuen.

La persona que sempre *té excuses* és *romancera*, sempre ve amb *romances*.

127. *Toçut* i en grau més elevat *terne*, sovint junts: *ell toçut i terne*. Hom diu també que *és dur, té lo cap més dur que lo toçal de Taloja, que se li ha posat entre cella i cella, que és caborçut*. També que *és un barçabuc*, quan la tossuderia arriba a extrems de quasi dolenteria.

128. La persona que *treballe* és *treballadora*; *treballà* en un to lleugerament informal és *picà* i també *arrimà (l'hombro)*. Si hom no treballa les terres pròpies *va o treballe pa altri*. Allà on hom treballa és *lo tall; ací de tall 'ací treballant'*; *treballà a estall* és a preu fet. La persona que treballa molt *treballe com un Cain, sin parà. Cútio* es qui treballa sense parar i en silenci. *La faena*; si hom *té faena* amb excés diuen que *té taona o porte batà; té molta faena i no pot acudí 'donar l'abast'*. Hom indica que cal fer la feina i després *descansà: faena feta no dixé estorb; quan hi ha faena, faena, i quan no, llargues 't'estires'*, és a dir, 'descanses'.

Quan hom *té molta feina*, ací i allà, i no para de treballar és que *tragine*, que *té molt tràfec*. La persona que tot ho vol fer és un *manega*, un *manifacé*, un *trafugues*. Si hom treballa massa de pressa, atabaladament, es diu que *trantolle*, que *té un trantoll 'excés de feina'*.

Treballar potiner, a cuita-corrents, és *treballà d'estropà*. *Són de borrumbà, són xapucés*. De qui tot ho vol fer diuen: *ny'ha qui vol abarcà mol i no pot acudí*. Amb el sentit de no donar abast a la feina hom empra *acudí* (vegeu exemples abans) i *avindre, no me'n podia avindre, de tanta faena. Molta bulla i poques nous i no es pot està a missa i anà a la professó*.

Dirigir la feina és *navegà: tot s'ho navegue ell, les tiarres se les navegue sol, navegue mol, este 'és molt actiu en els afers'*.

De qui treballa molt diuen que *no se l'endú l'aire* (és l'actitud de l'home que cava, ajupit, i protegit per aquesta posició contra el vent), que *té poc assiento*. *Té poca son*, interpretat també com a 'llest', 'astut'.

D'algú que treballa molt de pressa diran que *paeix que enfilo serves*.

129. La persona que no treballa és un *gandul*, *més gandul que un goç*, *té ganduleria*, és *perro* i *més perro que un goç* o *més cansat que un goç*. És un *maltreballa*.

Qui defuig la feina — *faena*, *fuig* diuen — és un *roncero* 'fer el ronso'. La persona *s'apoltrone*, *pareix lo pa(r)emac*, escarxofat damunt una cadira i decidit a no moure-se'n. *Té pereça*.

De la persona gandula en extrem hom diu: *demane permís a un piau pa llevantà l'altre*; *lo qui no té res que fé en lo cul cace mosques*.

La persona que té fama de gandul *ferà viard a tots los puestos*, és a dir, li diran que no el volen encara que els faci falta.

Treball s'empra gairebé només amb el sentit d'"esforç": *tindràs treball pa pujà-te los pantalons*, sofriment: *pals treballs paçància*.

Hom *se canse*, *està cansat* o *rebenat de tan treballà*. Si fan mal tots els ossos hom diu que *està cruixit*. Molt cansat és *espeat*. Quan hom no pot més, no pot gairebé alenar, diu: *no puc di cebolla*. Hom *descanse*. *Les vacances*.

130. *Preparà* i també molt *amaní*: *amaní los trastes pa anà al camp*; *amaní la brena*, llugo estan *amanits* 'aviat hi són a punt'. *Apanyà té*, a més del sentit de 'preparar': *vai a apanyà lo dinà*, el de 'reparar': *ixo no se hu han apanyat bé*. També *arreglà*.

Empeçà. *Acabà*, *terminà*. Hom dirà a un infant molt menut: *a pus!* 'ja no n'hi ha més', 's'ha acabat'.

Fàcil, *difícil*, *costà*, és *costós*.

Aduià/aiudà. *Salvà*. *Favorí*. *Estorb*, *estorbà* és 'nosa', 'fer nosa': *los vells pa estorb*, diuen els vells amb amarguesa. *Qui té padrins se batege i lo qui no se quede moro*.

Hom fa les coses *per la segua comenància* 'conveniència', hom *s'aprofite*. És *peligrós* 'perillós', *lo peligre* 'perill'. *Consell*, *aconsellà*.

131. La moral. — *La conçància* és la 'consciència'. Hom diu que *com la conçància era viarda se la va minjà un burro*, i per això va el món com va. És una bona persona, és *més bo que lo pa*. Ruïn com a adjectiu és molt més freqüent que *mal*; com a adverbí i substantiu s'usa *mal*: *és més ruïn que la tinya*, que *Cain*, que una *pedregà*. Bé, rarament com a substantiu: *Ixo li ferà mal*, no li ferà pon de bé. D'una persona molt bona diuen que *va en lo cor en la mà*. És de mala enclina 'es dolent'; *és mol fotut*, *ixe*. És *flojo** i *moll*; la persona que no té caràcter. *Fa meleces* 'dolenteries'; *fe una mala passà*. *Enganyà*. *Fes bé i no fages mal*, que *altre sarmó no te cal*.

Runà i *renyí* és 'renyar'. *Cridà*, *escridaçà*. *Escarmentà*. *Castigà*.

Lliure, *llibertat*.

Per a altres consideracions referents al parlar local, vegeu II i ss. Hom considera la llengua com apresada en la societat: *és que mos hu han amostrat així. Qui t'amostre ixa llengua?*, es diu criticant algú que parla de forma poc d'acord amb les normes del bon gust. Un nivell de llengua advertit dins el propi parlar de la Codonyera és *baturro: ixo és baturro*; dit d'una paraula, és sempre pejoratiu. *Llenguaje.* Lo parlà: en lo parlà de vostès/vustès, tenen lo parlà més fi, tenim lo parlà mol basto. Lo qui té llengua a Roma va.*

138. *Di; nomenà* és sinònim de *dí* en el sentit de 'dir quelcom a algú': *nomena-se-ho tu! Parlà; quan parle cante un carro*, diuen de la persona que s'escolta en parlar; *parlà apoquetet* és 'en veu baixa'; *parlà vicioset* és el parlar lleugerament amanerat dels infants perquè hom els faci cabal. *Cridà, cridadó, crit* i sovint en plural, *baladrits* 'esgarips'. *Piulà* és una 'veu d'espinguet'. *Xilà, xelit* i, menys sovint, *xillà, xillit* és 'xisclar'; *xile com un conill, paeixes un tort xiladó*, diuen de qui xiscla molt agudament. *Repetí.*

La *veu* pot ésser *ronca, clara* i *rècia* i *forta*.

La persona que pronuncia defectuosament és *un mitja llengua* (pl. *mitges llengües*), *parle farfallós* o *ençarabullat. Tartamut, mut.*

La *palaura* és la 'paraula'.

Rüido és 'soroll'; acompanyat de desordre general, és *bullà. Silèncio. Callà, callat. Estai ahí cütio, cutiet* 'sense parlar'.

Parle çarrat 'serrat' (és a dir, amb tot l'accent propi dels nadius i, doncs, de manera poc intel·ligible per als forasters). Els noms dels parlars veïns són: *parle en català, en valencià, en o de castellano.*

139. La llengua escrita. — *Llegí. Escriure. Papé. Lapicero* 'llapis'. *Goma de borrà. Tinté, tinta. Pluma. Llibreta. Llibre. Fulla* és 'full'. *Pàgina.* Santets i dibujos** 'il·lustracions'. *Periòdic* i *diari. Patracol. Ralla. Carta.*

140. La conversa. — *Conversació* i menys *conviarsa. Té poca conversa*. *Xarrà* 'xerrar' i *xarradó; xarraire. Xarramenta* és despectiu. La persona que xerra molt és també *mastegallengues, mastegadó* i *revisalsera. Xafarderies* és també *xafaret* i *dijenda,* ny'ha una dijenda* pel lloc!; xafardé/-era. Xarre més que fetge en brases* i *xarre pels colces. Pun per agulla li vai di...*

Preguntà i *contestà, pregunta* i *contestació* i *resposta.*

Contà i *esplícà. Contà un qüento* 'conte'. *Ditxaratxo* 'dita', 'acudit'.

L'educació

141. *Portà-se bé o mal.*

Runà i *renyí* 'renyar'. *Amonestà. Los xics s'han de rectà. Parà qüenta dels xics* 'tenir cura dels infants'. *Escarmentà. Castigà* i *lo castic.*

Els càstigs són *clavà a la bodega fonda* 'tancar al celler' i *pegà o calentà* 'apallissar'; de l'infant hom diu que *ia ha cobrat* 'rebut'. *Bofetà, esclafità, cas-*

tanya són 'bufetada'. Çurra, tunda o paliça 'pallissa'. També sostovà, vb., i una sostovà o un sostovó (vegeu també V.131 i V.73).

La vida sexual

142. Enamorà-se. Parella d'enamorats. L'amor.

De l'home luxuriós es diu que *està calén (perdut)*, que *és un faldeté*, que *va detrás de les dones com un goç (tripé)*, *está fet un boc*, que *és un roperatxo*. La dona luxuriosa és una que *done caló a tots*, *és una çorra*, *una çorrota*, *está feta una bona pellejana** o *una perdigana*.

L'homosexual' és un *marica*, *maricon* o *marieta*. Per a la dona no hi ha mot. *Sisclo* és l'home impotent'.

Putà. *Alcavot* i més *alcagüet/-eta*, *alcagüetejà*.

Camp conceptual de la vida de societat

143. La gen o lo personal és la 'gent'; *gentola* i *gentuça* en sentit pejoratiu; si n'hi ha molta junta, *gentà*.

Amic/-ga; molt íntim, *company*; si l'amistat és més passatgera, *amigatxo*. *Conegut*. Hom *se trate* i *té amistat: se van acabà les amistats*. *Acompanyà*, *fè companyia*. Un grup de gent és una *quadrilla: una quadrilla d'amics, de xiques*; també *una colla*, *una arlà*, *una xorrutà* (vegeu V.12); un *corro* 'en cercle', *una corrà* si és gran. *Convidà*. *Acomboià*, tractar molt bé l'hoste o l'hostessa. Hom diu també *fè lo comboi*; hom *és acombriadó* amb els hostes, que *és molt cumplit*. *Visità*, *la visita*. *Tindre franqueça*. *Casolà* o *de casa* és lo qui no ix mai de casa.

Forasté s'oposa a uno del lloc o d'ací. *Estrangé*.

144. La urbanitat. — *Llengut*. Qui *és modós* o *té modos* és ben educat; sovint, però, és negatiu i s'acosta al significat de tímid. *Saludà* i *despedí-se*. Hom diu *són mol de la plana* dels qui no respecten mai les fórmules de salutació i acomiadament. D'una persona molt retreta hom dirà que *no és capaç ni de di-te un fé-te enta allà* (pròpiament 'fuig d'ací!'). La persona mal educada és *frescal* o *descarà*, *té poca vergonya*, *és un pocavergonya*. Quan hi ha infants, davant els quals els adults consideren que parlar de temes sexuals és indecent, hom diu advertint a qui no s'ha adonat de llur presència que *ny'ha polliços*.

145. L'ús de les fórmules de tractament per a la segona persona reflecteix la manca de grans desnivells socials en la comunitat rural de la Codonyera, bé que en alguns casos sembla encobrir un cert paternalisme.

Dins la comunitat rural de la Codonyera l'ús de les formes de tractament de la segona persona, *tu* i *vostè/vustè*, és determinat només pel prestigi o pel respecte que suposen l'edat. Hom tracta els vells de *vostè*, sovint acompanyat

del títol *tio* (*oncle* als molt vells) / *tia* i el nom de fonts de la persona. Entre els de la mateixa generació tothom es tracta de *tu*. Els vells, és clar, tracten de *tu* a tothom, i els infants a tots els grans de *vostè*. Hom s'adona del costum ciutadà de tractar de *tu* els pares i avis, que no és acceptat.

Enfront dels desconeguts, que són sempre forasters, hom empra *vostè*, llevat del cas que siguin encara infants o xicots. El metge, el capellà i el mestre, si no són nadius del poble, són sempre tractats de *vostè*, sovint acompanyat també dels títols *sinyó dotó* per al metge i *mossèn* (seguit del nom de fonts) per al capellà.

146. Les festes. — *Festa, lo dia de la festa, festa majó, una festa cumplida* és que ha tingut bon èxit. *La vesprà* és 'la vigília de la festa'.

La gent forma *quadrilles* 'colles' per *divertí-se*, *armà brenes* 'menjar i beure fora d'hora', generalment a les *bodegues* de les cases; *fé xirinola*. Si la reunió esdevé tumultuosa és que *ny'ha bulla, jaleo*,* si se senten moltes veus que criden és un *quirigall*, el clímax és l'*alborot, alborotà*; hom diu que *ia està tot enramat*, que és un *desori, revolvori. Fé lo carnistoltes* 'fer el ximble'.

A la nit, en havent sopat, els veïns baixen al carrer i s'asseuen en grups, *corros* o *corràs*, hom discuteix, parla, sovint només com una manifestació de solidaritat, fins a mitjanit; d'això se'n diu *velà, anem a velà*. A l'hivern hom seu al voltant de fogueres enceses al mig del carrer. Si hom *vele a casa*, quan la mestressa o l'amo creuen que ja és hora de *despatxà (a) la gen* 'acomiar-la', treuen els *tiçons* 'tions' del foc i els posen drets contra les parets de la llar. És un senyal tàcit que tothom comprèn.

147. Els jocs. — Hom *jugue, aposte, fa una aposta, una jugà, se jugue algo. A cara o cul*, diuen en llançar *una moneda a l'aire*.

Jocs d'infants menuts: *fé la mà morta*. Hom fa pessigolles a la maneta de l'infant mentre diu *realet, realet pica/paga dineret*. Per a cançons d'infants menuts, vegeu l'apèndix. *Fé veure lo Moncaio* 'fer veure la padrina'. *A conillets 'a cuit a amagar'*: en aquest joc el qui para posa el cap a la falda d'un altre i aquest canta la cançó següent mentre la resta dels infants s'amaguen: *Conillet amagat que la llebre l'ha caçat, salte lo rovelló: Valentès totxaix al pastó! Conillet està amagaet?;* en altres versions el darrer vers és substituït per *¡Qué va, qué va, conejito lo trairá!*

Jocs d'infants: *ajuntà* és 'fer colla amb un o més infants per jugar': *io no t'ajunto* 'no vull jugar amb tu', *ixa que no s'ajunto en nantros* 'que no jugui amb nosaltres'. En els jocs de persecució n'hi ha uns que *paguen* i són els que han d'agafar o descobrir els altres. Si hom arriba en un punt determinat abans d'ésser descobert o atrapat, *se salve*.

148. Jocs específics de nens: *a pitos* és 'a bales', *lo guà* és un forat on s'han de fer caure los *pitos* del contrari. *Al xurro* és 'a cavall fort'. *Al cascabell* és jugar 'a saltar i parar'. *Cerco* 'cèrcol'. *Galdrufa* 'baldufa'. *Tirà la milorxa* és 'engegar l'estel'. *Bacetja* és per als vells la 'fona', per als joves el 'tirador'. A

pilota o al baló. Jugà al catxo: en aquest joc hom agafa una pilota i es fan tants forats com jugadors; hom tira la pilota i si cau dins un clot cal que el jugador a qui pertany el clot agafi la pilota i la tiri contra els altres; si no en toca cap, 'paga penyora' *pague prenda. Fe sopetes* és 'tirar pedres fent-les lliscar damunt l'aigua'.

Jocs específics de nenes: *a brinca* o *a saltà* 'a corda', *a corro* 'rotllo'. *A la fregaceta* és a 'coudineta'. *A monxes* és 'a nines'; *monxa* 'nina'; *monxon* o *monxaio* 'nino'. 'A la xarranca' és *al tello* (*lo tello* és un tros de terrissa o de teula).

Més o menys comuns a tots els infants són a *l'ixagueda* 'a cuit a amagar', també dit *a pillà-mos*, i *a la gallina ciega. Fé la lluneta* és 'enlluernar amb un mirall', 'fer la rateta'. *A marro*.

Joguina és *juguete*.* *Xuflà* és 'xiular', *un xuflit* és un 'xiulet' (so) i *un xuflet* és l'instrument. *Lo refinall* és una mena de ninot fet d'un grapat de fang i un manadet d'herbes; hom el llança enlaire i sol caure dret. *Un rossinyol* és un cantiret que, mig ple d'aigua, en bufar-hi l'infant, refila. *Un si-sinyó* és un 'saltamartí'. *Un eslliçadó* és un 'tobogan'. *Un manxadó* és un 'gronxador', i *manxà-se* és 'gronxar-se'.

149. Els jocs d'adults, llevat del de les cartes i del dòmino, pertanyen tots al passat.

Jocs de cartes: la baralla, esbarallà 'remenar' les cartes; *cofes, espais, bastos, oros, l'oret* és l'as d'oros'; *joc o trumfo*; *una partida*; *la çaguera jugà* és la 'darrera jugada'. Les dones juguen *a la bresca*; en aquest joc el trumfo és *lo buf*; *bufà* és matar amb un *buf*. Els homes juguen especialment al *guinyot* i al *siat i mig* 'set i mig'.

Els homes també jugaven *a birles* 'a bitlles': *birles* i *boles. Jugà al pilotó* o *a la mà*, 'a pilota basca' (hi jugaven en un frontó); *lo trinquet*. *Jugar al rogle* era tirar una *barra* (*aragonesa*) o *barró* al més prop possible d'una pedra marcada amb un *redolino*, *lo rogle*, 'una rotllana'. *A l'hinque, clavà* o *acincà* un clau a terra com més fondo millor. Hom diu *pegà-se una joia*, 'fer una corre-guda', a l'udint a la joia o premi que hom rebia després de guanyar una *correguda*.

150. Música i cançons. — *Los moços rondan* i sobretot *rondaven* o *anaven de ronda*; eren *la ronda*. Hi ha encara una certa tradició de *tocadós de guitarra* o de *laüt* 'llaüt'. *Cantaven cançons* 'cançons' que s'anomenaven *albaes, coples, folies*. Hom cantava també *les aleluies* davant el balcó de l'estimada, adornat amb branques florides, *pa Pasqua*.

La manera peculiar com cadascú canta la *jota** és *l'estilo*.

Els altres *estruments* 'instruments' que *toquen* són *la bandúrria, lo tambor, la pandereta, la çambomba* i *los ferrets*. Qualsevol instrument de vent és anomenat, en un de una mica despectiu, *gaita: gaita pagà, fa mal sonà*.

Sap de solfa o *de nota. Cante com un canàrio. La cantamenta* és despectiu. *Fan ball a la plaça, a l'entaulat. Lo balladó* i *la balladora, ballen jotes*.*

151. *Fan corregules de bous, toregen.*

En algunes festes, a la nit, tot d'un plegat s'apaguen els llums i surt un home amb una careta que representa un cap de brau. Disparant focs artificials — *petardos* i *coets* — comença a perseguir la gent: *és lo bou de foc*.

Hom va a *la comàdia*. Els infants van a *la comàdia de cristobalets* 'titelles'. El concert és *lo conciart*. *Paiaosos*.

La tronca és un tronc d'olivera o de pi que es cremava al mig de la plaça *la vespra* de Sant Antoni Abat (16 de gener), Sant Valer (28 de gener) i Santa Àgueda (4 de febrer). Els homes esvalotaven, bevent i saltant per damunt de la foguera tota la nit. Hom diu *a llevantà, a rodà, a saltà la tronca*.

Endevinalla, endevinà. Romances. Qüentos (vegeu Apèndix).

Capuçà-se, tirà-se de capucet, 'capbussar-se'. Nadà.

Passejà.

Camp conceptual de l'home que treballa

152. El pagès és *lo llauradó*. *Sem del cam, gen del cam*, diuen. El pagès que viu en un *mas* és el *masové*.

Segons algunes de las tasques — *jaenes* — més pròpies, hom distingirà: *venemadó* 'veremador', *dalladó, segadó*. Abans anaven *a segà a la siarra*, a les terres altes de Terol i dels Ports, en *quadrilles*; el cap de colla era *lo rei*, el segon *lo conde*. *Rebuscadó* 'espigolador'.

Lo jornalé és qui *va/treballe pa altri*. Qui *du les tiarres* d'un altre, generalment *a mitges*, és *lo mitgé*. *L'amo, lo peó, lo sobrestan* 'capatàs' (vegeu també V.193/4 i VI.1).

153. *L'establa*. — *Lo corral* és la part de la casa (vegeu V.195 ss.) on viuen els animals. Bé que hi ha departaments separats per al bestiar i les cavalleries o l'aviram, el mot és sempre el mateix. Tant és així, que els corrals isolats que hi ha per la muntanya, emprats només per a guardar-hi el bestiar, se designen sovint com a *corral de bestia*, en una certa oposició al corral «general».

Moltes cases tenen tanmateix només *corral* per a les cavalleries. El *corral* per als altres animals és separat, lluny de la casa, generalment a la sortida del poble.

El *corral* sol tenir una part coberta i una de descoberta. A l'entorn hi ha *bardes* de *tàpia* rematades per *vidre* o *coscoll* perquè hom no les pugui saltar.

Al *corral* hi ha *lo pissebre* per a les cavalleries i *lo minjadó* 'menjadora' per al bestia. Pel poble hi ha *abeuradós* comunitaris. Als *corrals* isolats hom *abeure* els animals en *bàcins* (sg. *baci*) o *baciols* de fusta.

Al *corral* hi ha una cambra o senzillament una raconera on es guarda la palla d'ús immediat: *la pallerà*. La resta de *la palla* és guardada a *la pallaça*, petites edificacions situades al voltant de les eres que hi ha entorn del poble. Hom transporta la palla cap al corral dins *borraces* i l'aboca per un forat (*la botana*) a *la pallerà*. *Lo prenso* 'pinso'.

Lo fem s'acumula al *fimé*; hom *lo regire*; *muntó de fem*. El fem del bestia és l'*ixàrrit*, el de la gallina *la gallinaça*, *la colomina/palomina* el dels coloms.

Hom tanca el porc en un recambró — *la caseta (del gorrino)* — dins el corral. Menja i beu de *les piles*. Els conills són tancats dins *jaules** 'gàbies'; on la conilla fa el niu és *la catxapera*. Les gallines es retiren al *joqué* 'jóc' o *dormidó* en fer-se fosc. Els coloms són al *palomà*.

154. Les cavalleries — Vegeu V.37. *Lo cavall*, *la iegua* i *lo potro*. Hom diu que *relinxen* 'renillen'; *un relinxo* 'renill'. *Lo burro*, també *lo ruc*, *la burra*, *lo pollino*: *bramen*. *Lo mulo* i *la mula*, si són d'egua i ase, són *mules burreres*. *Mula guita*, que dona *coces* 'guitzes' sovint. Animal *ensobinat* és el que ha caigut damunt les potes i no pot aixecar-se.

Lo bou és el mascle, no necessàriament castrat; *la vaca*, *la ternera* 'vedella'.

155. Lo bestia. — *Mardà*, *ovella*, *cordé*; si l'animal és molt jove, encara mama, és *lo ternasco*. Els mascles joves, *los cordés*, si no són destinats a mardans, passen a l'escorxador. Ocasionalment hom els deixa créixer castrats: són *los moltons* o *cordés granats*. Les femelles joves es guarden per a llet i cria: són *les corderes*. L'edat de les ovelles es mesura per *les pales* 'incisives': segons el nombre de *pales* hom parla de *borregues* (un any), *primales* (dos anys) i *tercenques* (tres anys). Des del moment que tenen la dentició completa i hom ja no pot determinar l'edat es diu que *çarren*.

Ovella cabrenya és la que no té llana o només en té poca. *Palomes* són les ovelles blanques de cara. *Pintes* són les clapas de diferent coloració de la llana: *la ovella ullà té pintes negres a les orelles*. L'ovella *farda/fardasca* té *motes* negres.

156. *La llana* fa *borrellons* 'borrallons'. Tota la llana que s'ha esquilat d'una ovella és *lo velló*; es diu d'una ovella que *té mol velló*. La brutícia que s'enganxa a les penjarolles de la llana és *la cascàrria*.

Hom *descogue* 'escua' totes les ovelles perquè el mascle les pugui muntar (*encorre*) més bé. Hom *cape* els corders; ho fa *lo capadó*.

Els corders que no volen *mamá* i hi han d'ésser obligats són *assolmantins*; cal *assolmà-los* 'avesar-los a mamar'. Quan les ovelles ja no tenen llet es diu que *s'ixuguen*.

En determinades èpoques de l'any hom *boce* el mardà, és a dir, li posa un davantalet de cuir (*la taula*) perquè no pugui muntar les ovelles.

El mascle de *la cabra* és *lo xoto* o *lo boc*, el menut *lo cabrit* o *lo cabritet*. La cabra jove que ja no és la *xota* i ja més gran, però que encara no ha criat, *la segalla*.

Les ovelles i les cabres *investixen* i *se tocen* 'tossen'; *una toçà* 'tossada'. *Belen* o *bialen*.

Tot 'animal temorenc' és *esbarräic*; *esbarrà-se*. *Manso*.

Hom *muny* les ovelles. *La lleit* fa *broma* o *bromera*; amb *coll* (de *carxofera*) *se colle* 'qualla' o *se gele* (vegeu V.30); hom diu que *se fa agra*. La llet fa *grumos*, *se grume* o *gramulle* 's'agrumolla'. *La nata*.

En *queseres* (fig. 1) es fan o, més aviat, es feien *quiasos* 'formatges'. *Lo quesó 'mató'* i *lo soero* 'xerigot'.

157. *Lo gorrino* el 'porc', *la gorrina* la 'truja' i *lo gorrinet* el 'garrí'. (*Gorrino*) *petrén* és el que té molt pernil o carn magra. *Sellat* és el que té un gep, una giba. *Platxat*, el que té clapes de color.

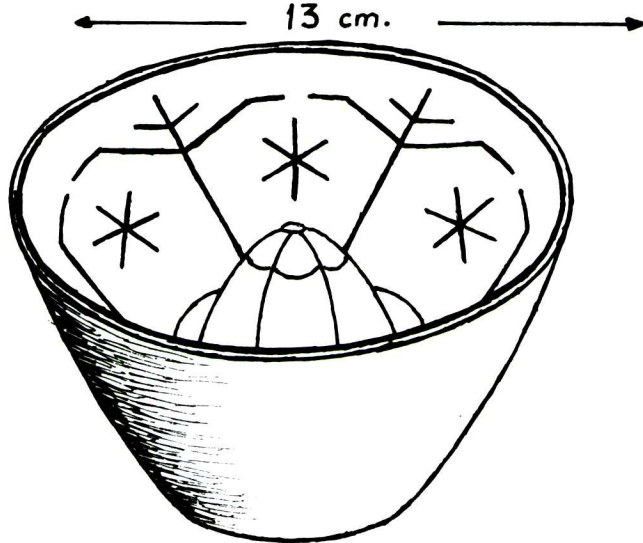

Fig. 1. — *Quesera* feta per un pastor local.

El mascle de *la gallina* és *lo gall* i si és jove *lo pollastre*. Els menuts són *los polls* o *pollets*. Les gallines *se posen cloques* 'lloques' i *ponen* als *ponedós*. Hom hi posa un *ou neal* 'covarot' d'algeç 'guix' per incitar la gallina a pondre. *La posta*. L'ou fecundat és *pres del pollastre*. Els pollets *piquen* per sortir de l'ou. *La clocà* o *la pollà* és el 'conjunt de pollets nascut al mateix temps'. Les gallines *muden* o *pelmuden* i *se desponen*.

Pato. *Pavo*. *Oca*.

Paloma i *lo palomet* 'colomí'. Els mascles *roden* les femelles: el moviment circular que fan entorn d'elles en temps de zel.

Ixalà és 'eixalar'. *Empapà* 'afartar per força l'aviram'.

Les gallines *cacaregen* 'escatainen' o *cloquegen*. *Lo gall cante*. Els pollets *piulen*.

Lo goç, *la goça*, *lo cadell lladren*, *reneguen* 'rondinen' i *ganyolen* 'udolen'. Quan xisclen perseguint la caça *glapeixen*. *Galgo*.

Lo gat, *la gata*, *lo gatet*; *miaulen* 'miolen'.

158. *La ramaderia*. — *Bestià* indica no solament un grup més o menys gran d'animals ramaders, sinó també l'activitat humana amb aquests animals: *me'n vaig al bestià*; *a este terreno tenen mol bestià*.

El terme extens és, doncs, *bestià*. Si el grup d'animals és considerable, hom l'anomena *ramat*; si consta només de pocs (no més enllà de vint) *rabera*; tot grup d'animals separat del grup central gran, del *bestià* pròpiament dit, és un *escarot*. El ramat comunal, amb animals de diferents propietaris, és *la dula*; actualment només n'hi ha d'ovelles, però n'hi havia hagut de *cavalleries* i de *gorrinos* i *cabres*. *Bestiarà* o *bestiam*, pejoratiu.

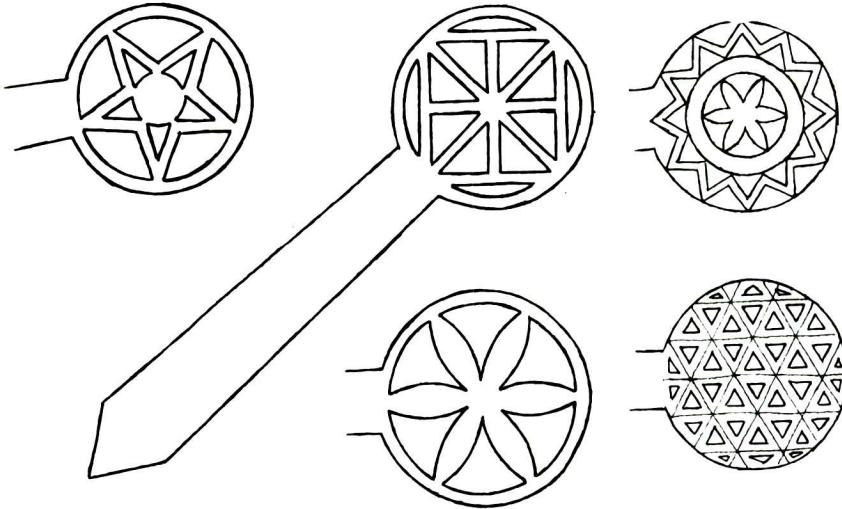

Fig. 2. — Clivilles fetes per pastors (reducció a la meitat).

El *pastó*. Si ho és de la *dula* és *dulé*, que abans tocava un *corn*. El sarró del pastor és *lo cerró*. El *rabadà*.

Els animals *pasturen*. Al davant del ramat solen anar unes quantes cabres, els *guions pa que ròmpen*, perquè obrin pas als altres animals.

Els animals porten *esquelles* i *picarols* penjats dels *collàs*. Els collars es fixen amb *clivilles*, que decoren els pastors (fig. 2).

Quan hi ha poca herba al terme, les ovelles de la *dula* no es tanquen juntes, ans es reparteixen a cada casa, on els donen pinso addicional. D'aquest repartir les ovelles se'n diu *trià-les*.

159. Crits als animals. — A les cavalleries: *boixque!*, a l'esquerra; *passallà!*, a la dreta; *so!*, aturar-se; *arre!* 'arri' o un clic lateral, també per animar-los.

El gos sol tenir nom i hom li parla. Hi ha tanmateix un vocatiu general: *xutxo (xet)!*

Al gat: *mona, (mix)!* o *mixina, (mix)!* *Çapi!* perquè se'n vagi.

A les gallines, *tita, ti, ti...!*

A les cabres, *xerrina!*

A les ovelles, un clic central.

Al porc, *coto, coto, coto!*; *coto, ias!*, també *guiàs* (creiem que cal relacionar aquest mot amb l'article *jas* del diccionari Alcover); *coteta, coteta!*

160. *Apicultura.* — *Les abelles* tenen *mare* (la reina), anomenada també *lo parigot*. La cria és *lo poll* i el mascle *lo çangano*. Quan abandonen el rusc formen *un ixam* o *un escarot*, es diu que *ixaminen*. Quan hom creu que en un rusc hi ha massa abelles fa que aquestes *ixaminen* en reduir la quantitat de mel; això és *tallà (la mial)*.

Lo vaso, el rusc, pot ésser de *corxo* 'suro' (el primitiu; no permet d'observar bé el procés de fabricació de la mel), o una caseta de fusta, *una caixa*. Dins la *caixa* hom hi posa *quadros* on es faran *les bresques*; hom sol *encerà-los*. El conjunt de bresques d'on s'ha extret *la mial* 'la mel' és *lo brescam*, que compra el *brescamé* per a la producció de *cera*; *cera verge** és la 'cera verge'.

161. *Les tasques del camp.* — Artigar es *fe roturats* o *rotes*, també *arrasà* o sigui *cremà lo toçal pa fe tiarra*. Posar fites (*bogues*) a un cap és *bogà-lo*. Les fites són pedres dretes; si van molt seguides formen una *sirga* o *sirguera*. A vegades la fita és una sola pedra, però sovint tres, una de més alta, *la boga* pròpiament dita, entre dues de més menudes: *los testigos*. A l'horta la fita es fa *a rastell*, és a dir, una paret amb lloses, de deu a quinze cm. d'altura. Sovint hom es limita a deixar un *cavalló ermo* entre els camps; d'això se'n diu *arrebaça/arribaça*.

El pendent que hi ha entre els bancals és *lo ribaç*, que no es conrea. Els marges de pedra són *parets (de cam)*; hom fa *paret (de cam)*. *Escotà* és treure terra del ribàs per a eixamplar el camp. Es fa amb *la robadora* 'excavadora'; hom diu *robà la tiarra*. Les parades s'han d'*albellonà* 'canalitzar', se'ls ha de fer *albellons*.

162. *Els camps es llauren.* La primera passada amb l'arada és *rompre*, la segona *mantornà* i la tercera *tercejà*. També diuen fer una *rellà* o tantes *relles*.

Per on passa la rellà queda el *solc*, entre solc i solc el *cavalló*. Si hom no llaura prou bé i es deixa trossos sense llaurar és que fa *ciarros* o *cerrillaes* 'llobades'.

Hom llaurava abans amb l'arada de fusta; se'n deia *llaurà a fija*.* Encara s'empra de vegades per a llaurar abans de sembrar, car no penetra tan profundament com la *vertedera*, l'arada que pot girar cap a un cantó o cap a l'altre.

Abans de començar a llaurar hom *marque lo bancal*, fa l'*arrimadó*, un 'solc al voltant del camp'. Llaurant *a fija** s'ha de fer, un cop llaurat el camp, un solc doble al mig: *lo baratero*, i dos a cada costat: *la entera*. Quan el solc és profund hom diu que ha fet *mol guareit*. Si la rellà no entra bé es diu que *va puntera* o *burcenca*.

Els *terroços* grans que queden es *desfan* amb *maces* o *maçoles*. La resta s'esmicola amb *les grades*, i finalment hom passa l'*escalera de taula* perquè el camp quedi llis per a la sembra. Això és *ataulà* o *aplanà*.

La vinya es *llaure*. Els horts es *caven*. 'Treure les males herbes' a l'hort és *entrecavà*, a la vinya *magencà*.

D'un camp lleugerament desnivellat es diu que *fa alteró*.

163. Hom *sembr a golp* 'quan es fa planter' o *a ixam* 'els cereals'. Quan se sembra el gra hom fa la *polca/pórca*, *apolque/aporque*.

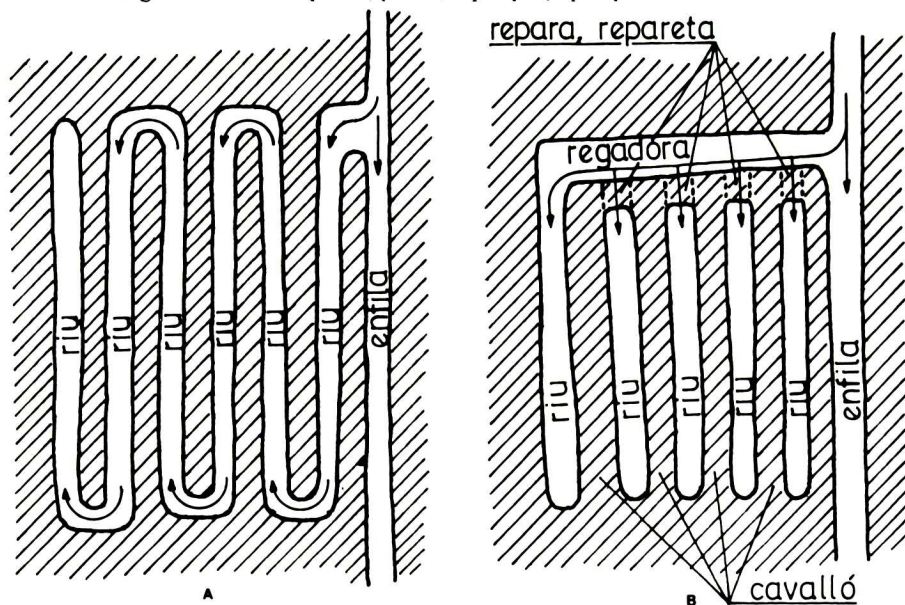

Fig. 3. — La irrigació dels camps: A) Rius a tornall; B) Rius a cavalló.

La *tiarra campa* (de cereals) se sembra un cop cada dos anys: *rostollà*. En alguns casos es deixa dos anys sense sembrar; en el segon any s'anomena *guareit vell*.

D'un *planté* hom dirà que s'ha de *tresplantà*, però, en fer-ho, que plante *cebolla* o *col*. Els arbres menuts que es *tresplanten*, traient-los del *vivero*, són *los plançons*. *Los polliços* es treuen juntament amb un tros de *llúpia* de l'olivera. Cal *injetà-los** 'empeltar-los'; si va bé hom diu que *l'injerto* ha pres*. L'olivera jove és *l'empial*. Una manera de plantar nous ceps és *abocant-ne* un de vell, és a dir, tapant amb terra un sarment; el cep que d'ací naixerà és un *abocat*.

Enrunà és 'cobrir de terra el peu de la planta que s'ha plantat'. *Les alubieres* 'mongeteres' s'han d'*enramà* per les canyes.

Els ceps són plantats en *tires* 'files', i entremig hi ha un espai, *la camà* 'camada', que hom aprofita a vegades per a plantar-hi cigrons.

Les eines emprades per a les tasques que acabem d'anomenar són: *l'aixà* 'aixada', *ampla*, *estreta*, *de ganxos*; *l'aixa(d)elleta*; *lo pic*, *la pala*, *lo rastrillo* 'rampí'.

l'entorn. Cada cinquanta garbes (cinc cavallons) són *un sellà*. Queda *lo rostoll* després de segar. Una garba mal feta és *esbotifarrà*; si és petita, *un garbijol*. El transport de les garbes a l'era és *carrejà*. Abans de transportar-les, les garbes *se peinen*, és a dir, es treuen les espigues que pengen massa i que es podrien perdre durant el transport. Aquest es fa amb *carrejadós* 'carrejadores', *damunt d'uses* (fig. 6).

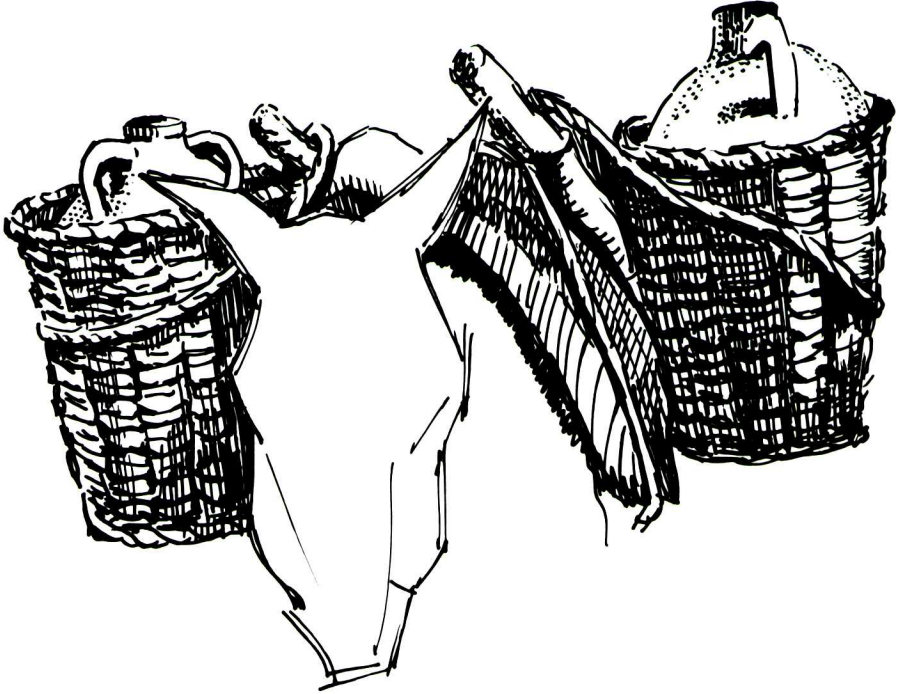

Fig. 6. — Caballeria amb *carrejadós* i *argadells*.

169. *La batuda*. — Abans de *trillà* 'batre', es *retrille*, és a dir hom aplanava l'era, que és de terra batuda, amb un corró, *la mola de retrillà*; prèviament s'ha escampat palla mullada damunt l'era.

Per a *la trilla* hom escampa les garbes deslligades, *la parva*, amb forques fins que tot queda a un nivell semblant — *tota la era igual d'altura de mies*. Un home va muntat damunt *lo trill de pedrinyera*, tirat per una mula, i els altres *fan la gira*, *giren la parva* amb forques; a aquests els *toque*. Hom torna a amuntegar les espigues al cap d'una estona — *repretà la parva*, *fé lo muntó de la parva*: cada cop és *un remo*. Quan hi ha poca palla se *fa roscó*: en comptes d'escampar la palla per tota l'era, la hi distribueixen formant *lo roscó* una 'anella'.

Hom *vente*. Per a *ventà* se *sacai tongà*, és a dir se separava una certa quantitat de palla, una *tongà*, de la *parva* i es feia un munt a part. Hom *porgue*

'garbella' amb la *porgadora*. *Grançats i porgueres* són les garbelladures, emprades per a aliment del bestiar.

L'era s'agrane 'escombra' amb un *raspall* 'escombra feta d'unes mates' (vegeu V.34). El *gra* es *paleja* i es guarda en *sacs* o *remitjons* (un *remitjó* és 'mig sac').

La palla i *lo palluç* 'pallús'.

Lo paniç 'blat de moro' es *descarrice* (hom li treu *les carrices*) (vegeu V.28), i els grans se separen del *çuro* 'el cor de la panolla' *rallan-los*.

Els cigrons i altres llegums es *batollen* o *atotxeguen* amb *batolles* (primer significat al Diccionari General) o *totxos* (segon significat al Diccionari General).

Quan n'hi ha molta quantitat, però, es *trillen*. Avui que hom ja només treballa amb màquines *trilladores*, la batuda tradicional persisteix encara en aquests casos.

Desgallà alúbies 'llevar-los la tavella'.

170. *La verema*. — El *rim*, un cop *collit*, se *pise* o *xafe* amb *maces*, *maçoles* o *pisons* (també amb màquines, *estrujadores*)* dins mateix de les *portadores* o *cubets*. D'allà passa al *cup* o *trull*. Allà es deixa que *fermento*; si és massa ple, se *punxe lo trull* i se'n treu vi per la *trullola*. Després es *prende* la massa per a treure tot el vi; queda *la brisa*; el vi passa a les *cubes* i *tonells*.

Lo tonell (fig. 7) és fet de *dogues* unides per *cercillos* 'cèrcols'; la base circular és *lo tempaño*; el forat superior, per a introduir-hi el vi, és la *porta* o *portillo*; la *canella*, que té una *aixeta*, s'introdueix en el forat lateral inferior, per a extreure el vi; la *boquera* del tonell és al *tempaño* una obertura considerable. Al tonell se fa *solà/solatge*, és a dir, s'acumulen impureses *poso ruin*. *Les mares del vi*. El vi té *solera*. Passar el vi d'un tonell a l'altre és *trescolà*. *Un bot (de vi)*.

Hom distingeix vi *negre*, *blanc*, *clar*, *clarete*, *del tellat* (vi vell); *vi esmerat* (bullit amb sucre); *most* i *most esmerat* (bullit amb sucre).

El raïm es posa en *banastes*, portadores de vímets, que són transportades amb *barretes* 'semalers' passades per les *cornaleres*.

171. *La collita de l'oliva* i l'elaboració de l'oli. — Abans de la collita hom *fa los plegadós*, és a dir, aplanar i netejar la terra al voltant de les oliveres per a poder collir millor les olives que aniran caient. Prèviament hom ha collit *les olives pa l'aigua* 'per a menjar'.

Els homes, enfilats dalt d'una *escalera*, donen *ganxais* amb un *ganxo*, bastó especial per a batre les oliveres que té un ganxo, *la ganxera*, per a poder-lo penjar de les branques o l'escala. Dels homes es diu que *cullen olives*. Les dones, aclofades al peu de l'olivera, van *plegan* les olives caigudes als *plegadós*, que hom ha recobert prèviament de *borraces*. Un cop collides, les olives són passades per un garbell, *lo ventadó* (fig. 8).

Els molins d'oli, *de biga*, han desaparegut tots, però hom els recorda encara. Les olives es posaven en *capaces* formant un munt, *lo piáu*: hom deia

han sabut dir-nos que *lo cànem s'ha d'amerà 'amarar'*. El mateix s'esdevé amb el *lli*.

Ocasionalment hom cull *espart* als *espartals*. Hom també collia l'*espígol*: *anà a l'espígol*.

173. Dalla - jou - arada.

La *dalla* consta de *mànec*, *fulla*, *rastre* i los *cordells del rastre*.

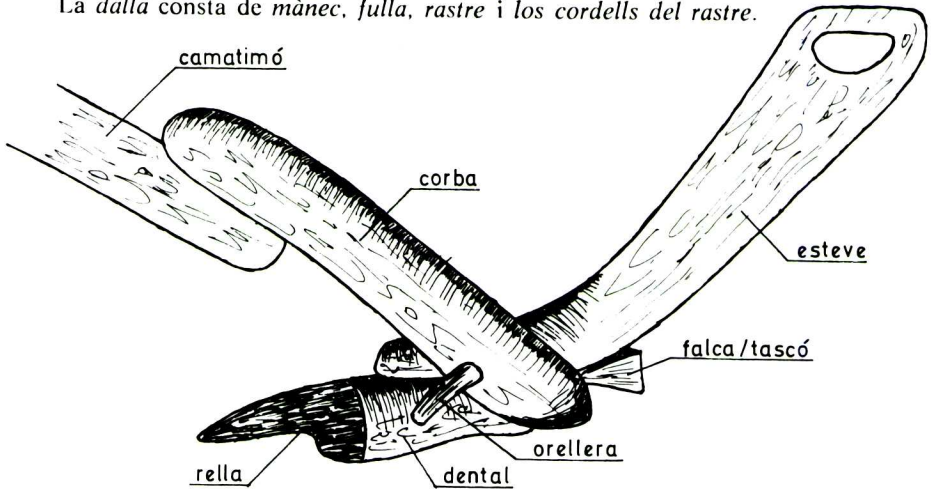

Fig. 10. — Aladre.

L'*aladre* (fig. 10) és l'*arada*: l'*esteve*, la *corba* i lo *camatimó*. La *rella*, lo *dental*, la *falca* o lo *tascó* i les *orelleres* (en el de fusta). En el modern, *vertedera* i *pala de la vertedera*. La *rella* se llucia a l'*enclusa*.

Lo *jou* (fig. 11) consta de *fialtres* 'collerons', *camelles*, *çoquet* 'socó situat per sota del centre del jou', *tellol* 'estaqueta damunt el jou per a passar-hi la traiga', *trasca* 'traiga', *clivilla* 'clau per a fixar la traiga al camatimó', *junidores* (cordes per a lligar les *camelles*). El *forcat* és una collera especial de fusta per a *ataulà*. Els animals que porten el jou són lo *parell*. Hom *va a conlloga*, és *conllogué* quan només un dels animals del parell és propi. Els animals són *junits* o *desjunits* del jou. La *polligana* 'pollegana'.

174. El transport amb cavalleries i vehicles. — La *càrrega*, *carregà* i *descarregà*.

Els guarniments dels animals són los *aparells*:

Per a la *robadora*, vegeu V.161.

Per al *jou* i la *pollegana*, vegeu V.173. Per als *carrejadós*, vegeu V.168.

L'*albarda* consta de *cabeçana*, d'on surt lo *ramal*, i de *cabeçó*, on van les *ulleres*. L'*albarda* pròpiament dita es col·loca damunt lo *llomo* de l'animal i s'aguanta mitjançant la *tafarra* i la *cingla*; l'anella per on passa la *cingla* és

lo *recinxo*. Sota l'albarda sol haver-hi un drap, lo *sugadó*, i sol ésser coberta amb lo *cubridó* (de l'albarda).

L'albarda serveix per a transportar persones, i també *sàries* 'sàries'. Les 'bosses de la sària' són los *covillons de la sària*. Si no en té, s'anomena *sarió*. Los *sarions*, de construcció local, consten de *lletes* o cintes amples que hom compra ja fetes i que uneix per mitjà de les *cosidores*; la cinta que fa cap és la *jareta*.*

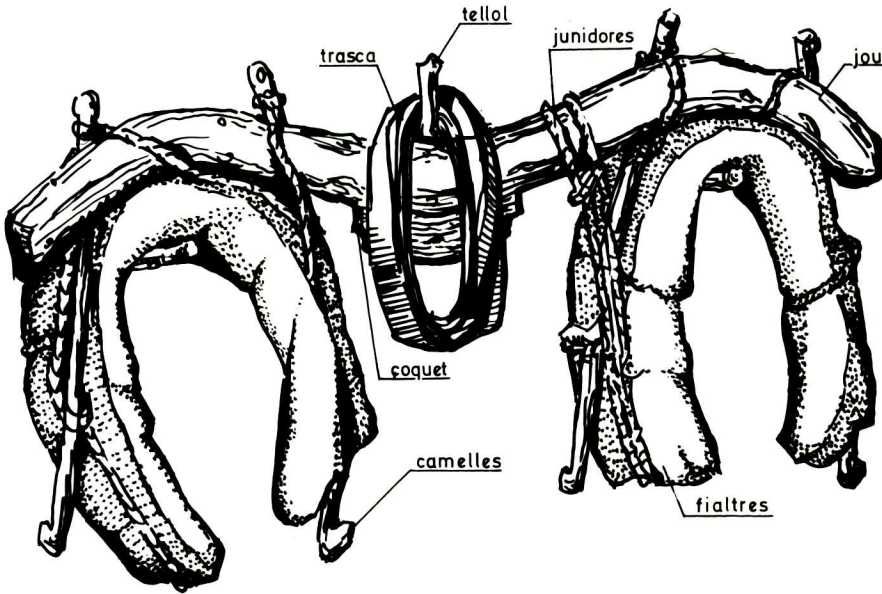

Fig. 11. — Jou.

Hom transporta aigua amb els *argadells* 'àrguens' (fig. 6).

Per al transport de l'*escalera de taula* (vegeu V.162), de tirassos (l'*estirac* que té lo *badall*, ganxo a la punta per a passar-hi les cadenes de la cavalleria, fig. 12) emprats per al transport de pedres, de *trills* i *moles de retrillà* 'corrans' i troncs de pi (que hom arrossega mitjançant *corbellons*): per al transport dels troncs hom clava al tronc una fulla ampla de ferro que té un orifici en el seu extrem superior (lo *tascó*). Per aquest orifici passa un extrem del *corbelló*, 'ganxo corbat que a l'altre extrem s'introdueix en una anella'. Aquesta anella forma part de les *cadenes* que van a la cavalleria. L'amplària de les cadenes es manté constant gràcies a un pal — *el batall* — que es col·loca entre elles. El *corbelló* (fig. 13) té joc suficient perquè els moviments del tronc en rodolar pels camins no molestin la cavalleria. Hom empra *colleres*. Per a *ataulà*, lo *forcat*. Per al transport de la *polligana*, lo *sillonet*.

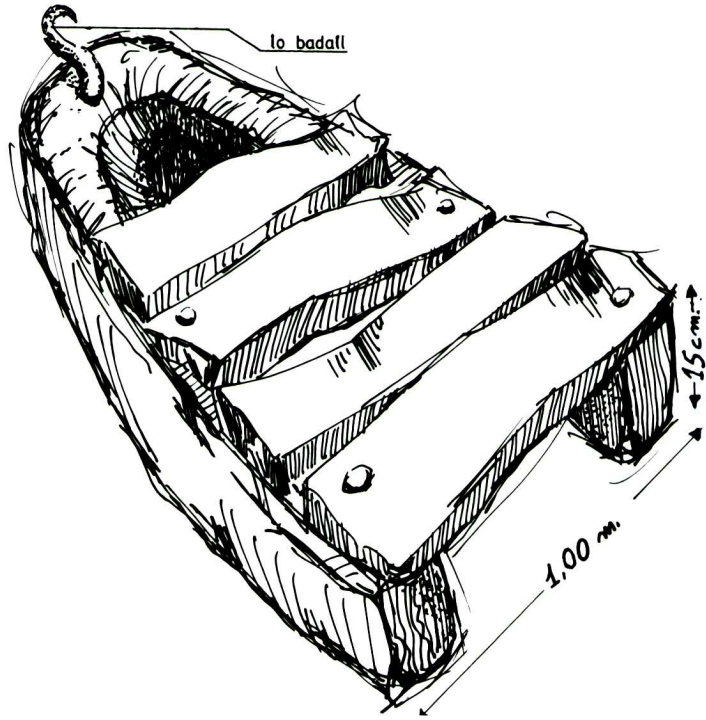

Fig. 12. - Estiraç

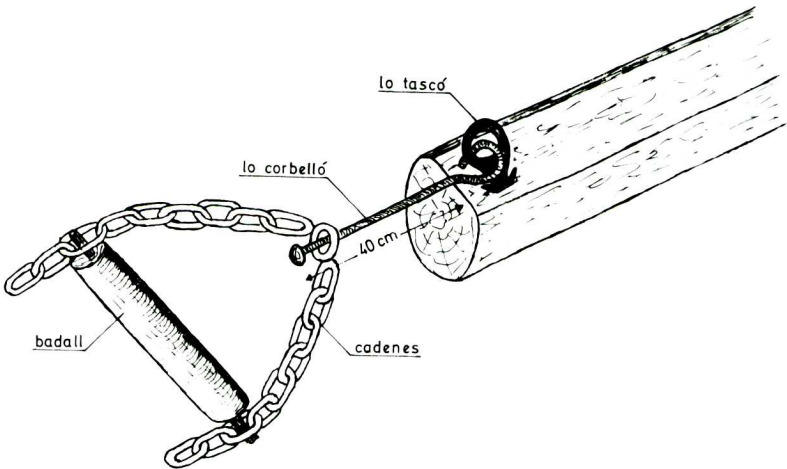

Fig. 13. — Corbelló.

175. La cavalleria s'enganxe i desenganxe.

Aparells del carro: *lo cabeçó i les riendes 'regnes', la collera, la pitralera, la çofra per a les vares, lo silló, fixat per la barriguera 'la cingla de l'albarda' i la retranca 'tafarra de l'albarda'*. Les cadenes que van de *les vares a la retranca* són *los reculans o açagadós*. Si van unides dues cavalleries, la de davant va lligada a les vares pels *tiros o tirans*. *Lo boç 'morrió'*.

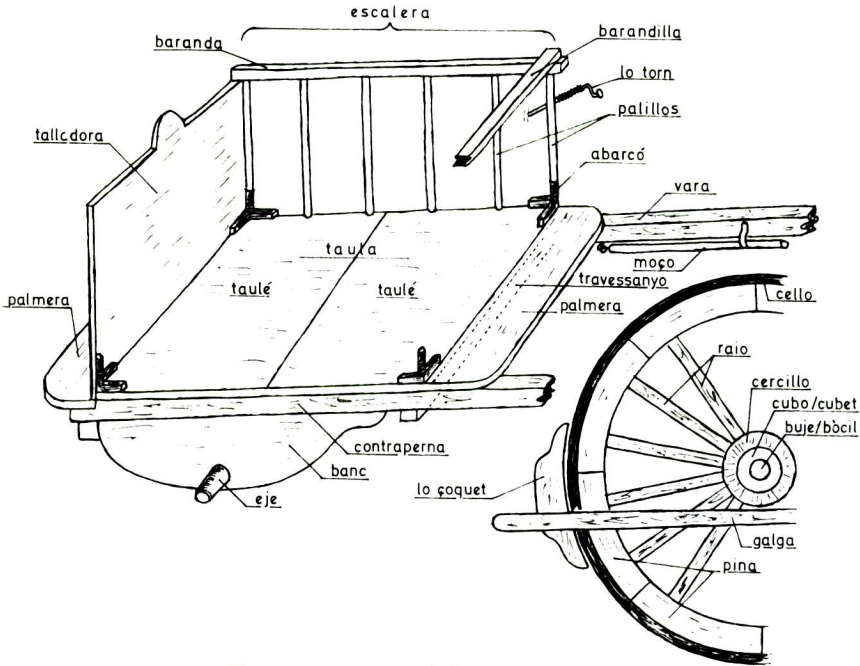

Fig. 14. — Carro amb la roda separada.

Els animals se *monten a llomo* 'al mig del llom' o *en silleta* 'a la gropa'; hom també diu *anà a cavall*.

El *carro* és d'escala (fig. 14). Traduïm segons els mots de la figura *Carro d'escala* del DCVB, II, 1069: *la taula* que consta de dos *taulé*s (telera) i dues *palmeres* (els dos extrems que sobresurten de la telera), *la escalera* que consta de *baranda* i *palillos* 'estaca', la *barandilla* és la 'baraneta que va d'ample a ample del carro'. *L'escalera* va muntada damunt de quatre muntants de ferro: els *abarcó*s. La *taula* descansa sobre la *contraperna* i el *travessanyo* 'd'ample a ample'. La *contraperna* descansa sobre el *banc* on hi ha *l'eje** 'l'eix'. Les *vares* i *los moços* 'descansos'. La *talladora* és una post que es posa entre *les escaleres* quan s'ha de transportar fems, per exemple. El fre és *lo çoquet* 'soc', que s'anomena també *la máquina*. La *galga*. En alguns carros s'acciona el fre des de davant: amb *lo torn*. La *farola*.

La roda consta de *lo cello* 'llanta' i de *la roda* pròpiament dita. La roda té *pires* 'corbes' on van *los raïos* 'raig'. Dins el *cubo* 'cuba', que té un cercol (*cercillo*) va *lo bòcil* o *buje* (boixa)* per a l'eix. Hom el fixa per *la xaveta*.

Els carros tenen a vegades *bolsas*, i *les tartanes* sempre *toldo*.

Per a fer avançar els animals, hom empra *vares* o *çuriagues* 'xurriaques' o *garrots*.

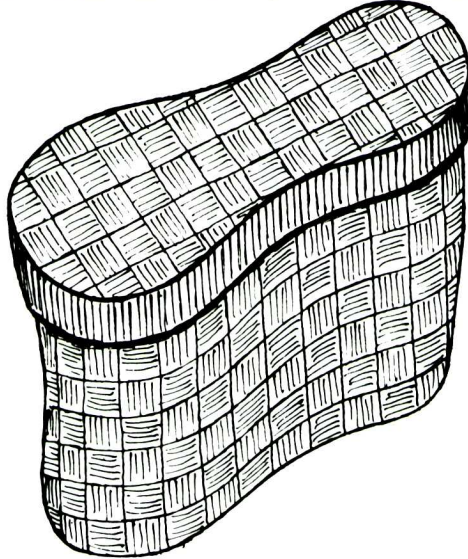

Fig. 15. — *Cenatxo*.

Hom *falque* el carro amb una *falca*.

Lo carretillo 'carretó' segona accepció al Diccionari General.

Cotxe i *tractor*. Posar en funcionament un *motor* és *engegà-lo*.

Desbocà-se un animal. Els animals a vegades *s'enrellen*, és a dir, entropessen amb la rella tot llaurant. Hom lliga els animals a *estagues* que hi ha clavades a les parets de cada casa.

Ensevà lo carro amb *seu*.

176. El transport humà. — Hom transporta els infants a *la perera* 'a l'esquena' o a *les xinxotes* 'a coll-i-be' o *en silleta* 'fent cadireta' o *al braç*.

177. *Sacs*, *taleques*, etc., es transporten a *l'hombro*, *espalda* o *esquena*, també a *rastre* o a *ròcec* 'arrossegant' o *al cap* (només ho fan les dones; es protegeixen el cap amb un tros de drap: *lo cabeçal*; porten així especialment recipients d'aigua).

Sac, *remitjó* 'mig sac', *taleca* per a la farina. Hom parla de *la boca del sac* / de *la taleca*.

Alforges. *Les capaces* són de quasi un metre de diàmetre i només uns 10-15 cm. d'altura; s'empren per al transport d'olives i per a fer *lo piaü* a les

Fig. 16. — Taulell.

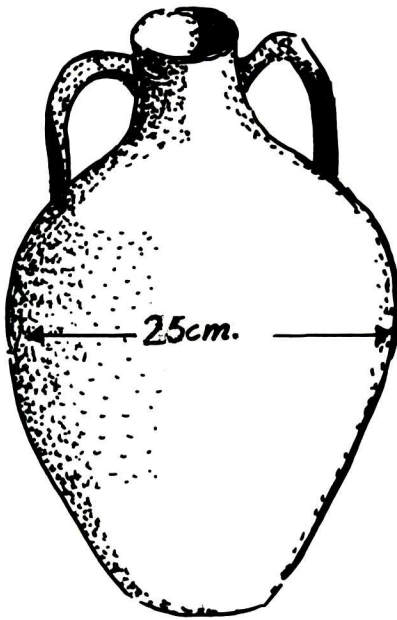

Fig. 17. — Cante.

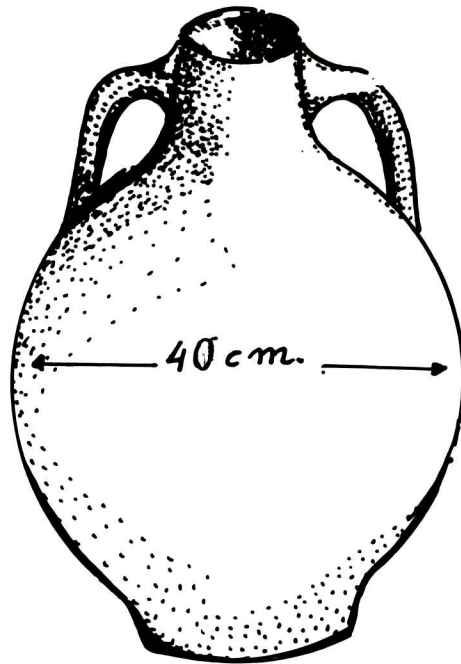

Fig. 18. — Cantera.

premses d'oli i de vi. D'ús escàs ara, hom les veu sovint a les entrades de les cases servint d'estores.

178. *Lo cabaç* és per a plegar olives, ametlles, etc.

La canasta, per a dur pa al forn.

Lo castró, de vímets, sol tenir dues *anses* 'nanses'; hom distingeix entre *los terrés*, baixets, per al transport de pedra i terra, i *los fematés*, més grossos, per al transport de fems.

Lo cenatxo va a la barana del carro per a transportar aigua i aliments (fig. 15).

La cesta 'cistell', amb *ansa*. *La cesteta* 'cistellet'.

La portadora i *la banasta* (vegeu V.172).

La caixa. *La bolsa*. *Lo monedero*. *La petaca*.

Hom transporta el pa damunt una post, *lo taulell* (fig. 16), o amb *la banasta*, al forn.

Una *llata* (de sardines) és una 'llauna'.

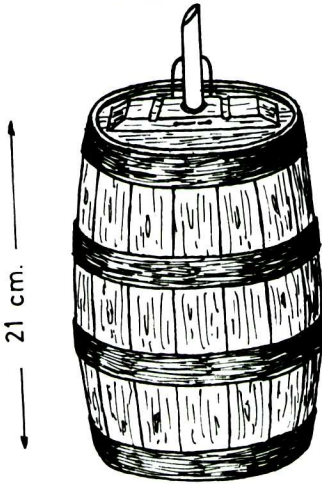

Fig. 19. — Carratell.

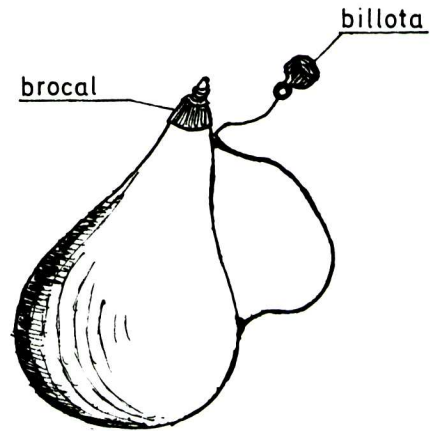

Fig. 20. — Bóta.

179. Per al transport de l'aigua hom empra *galletes* 'galledes' i *cantes* (sg. *lo cante*), cànteres (fig. 17), i *canteres* (més gran que *lo cante*, fig. 18). Per al transport del vi fan servir *lo carratell* (boteta d'un a dos litres, fig. 19), *lo tonell* i *la cuba*.

Per a líquids en general hom usa la *garrafa* i *lo barral*, que és més gran que la *garrafa* i de coll més ample.

Buit, *ple*, *buidà*, *omplí* (vegeu també V.220).

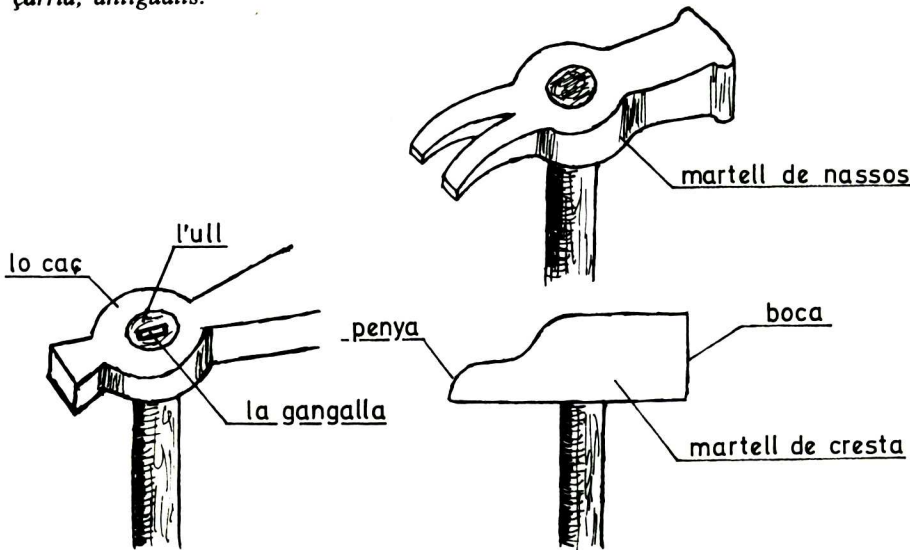
La botella o *ampolla* consta de *boca*, *coll*, *cul* i *çuro* 'tap'.

La bóta (de vi) té *lo brocal* i *la billota* 'tap' (fig. 20).

Lligà, *deslligà*, *enrelligà*. *Corca*: si és molt gruixuda, *maroma* o *soga*; si és molt llarga, *sirga*; si és molt prima, *cordell*. *Nugo*, *nugo escorreïç*, *baga*, *flocà* i *floquinyol* (vegeu V.107).

Camp conceptual dels oficis

180. Les eines són *la ferramenta* (fig. 21) i cada una un *ferramén*. Per a designar qualsevol moble, recipient o instrument hom empra també *traste* (no necessàriament pejoratiu). Pejoratiu és sempre *catxarro*, *catxirulo*, *telijorcio*,* *çàrria*, *antigualls*.

Fig. 21. — Parts d'un *ferramén*.Fig. 22. — *Martells*.

En les eines hom sol distingir *lo mànec*, *lo caç* amb l'ull per al mànec, *la gangalla* el 'tascó', *la fulla* i *lo tall*.

El tall *se reble* 'esmussa'; s'hi fan *garites*, *bades*, *portells*, o *s'esportelle*, *se bade*.

Per a les diverses eines, vegeu V.181 ss.

181. Els diferents oficis. — *Ofici*. El qui canvia sovint d'ofici és un *rompoficios*.

Lo moliné cobrava per *moldre* de cada *taleca* dos *almuts*; això era *la molturà* 'moltura'.

Lo molí. Fins pels volts de 1960 va funcionar encara un molí d'aigua tradicional: *lo molí Siscà*. L'aigua de la bassa queia pel salt o *botana* a les *moles*; la de sota era la *fija** o *sotana*. *La gronça*. La farina es recollia a la *çafa*. Hom distingeix entre diferents tipus de molinada: *la farina* i *la flo de la farina*. Entre la farina i el segó hi ha tres tipus mixts de farina i segó, usats com a pinso per al bestiar: *la tercerilla*, que conté molta farina; *la cabeçuela* o *me-*

nudillo, de més baixa qualitat, i *la tàstara*, que ja quasi només té segó. *Trits* era *menudillo* i *farina de centeno*; hom feia *pa de trits*. *Segó*; *grançats* i *porgueres* també es molien.

Abans de moldre el blat hom el *rosave* 'l'humitejava'.

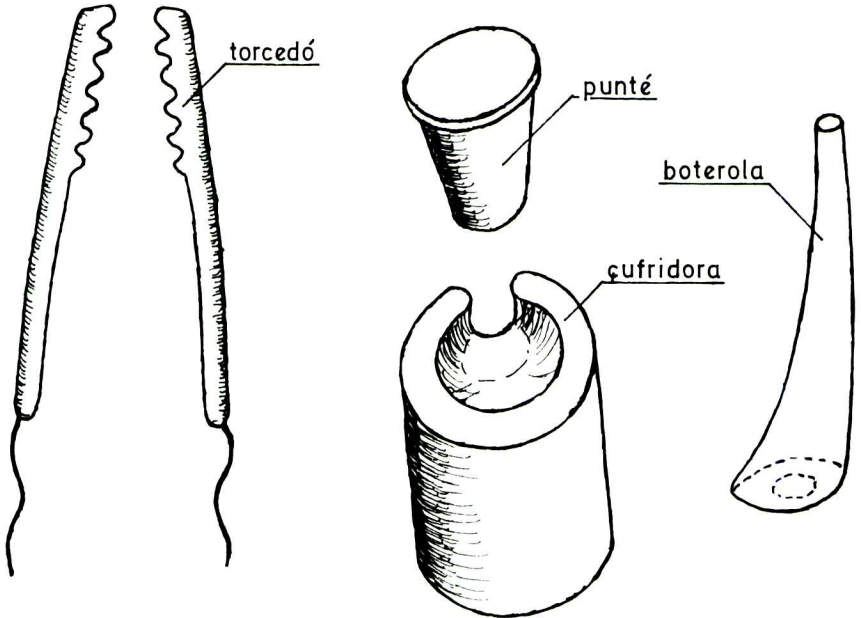

Fig. 23. — Eines de ferré.

182. *Lo forné* treballa al forn. Fins el 1971, una part de la població pastava el pa a casa i només el coïa al forn. Molts, però, compraven ja el pa al forn. Abans el forner només coïa el pa, no en venia. La gent del poble *allenyaven*, 'duien llenya al forn'; *los allenyadós*, anomenats més sovint *los pugés* eren els qui feien aquesta feina en torns setmanals; cobraven *la puja* en pa (1 de cada 30) que recollia *la pugera*, la dona del *pugé*.

El forner *enforne* i *desenforne* el pa amb la *pala*, que reposa damunt *la forca* o *forquilla* (fig. 24).

Lo carnicé, anomenat més rarament *lo cortan*. *La carniceria*. *Degollà*, *es-pelletà* 'treure la pell', *sucarrà lo gorrino* (vegeu V.15).

183. *Lo caçadó*. Hom distingeix entre *cacera* 'acció i resultat de caça', i *caça* 'conjunt d'animals que es cacen'. *Fé maçola* és 'tornar de la cacera sense haver caçat res'.

El caçador s'amaga en una barraqueta de branques, *la clotxa*, generalment prop d'una *culla* 'excavació en una roca convertida en abeurador per a atreure les aus'.

Hom para *trampes* i *llaceres* o *cepos d'aram*, dites també *rateres*, generalment prop de la *mallà*, és a dir, on hi ha excrements de conills. Un *boirac* és un tros de cuir untat amb *viçc* 'vesc'. *Punyanclos* són pins pelats per la punta i untats amb *vesc*. Hom fa *batudes*.

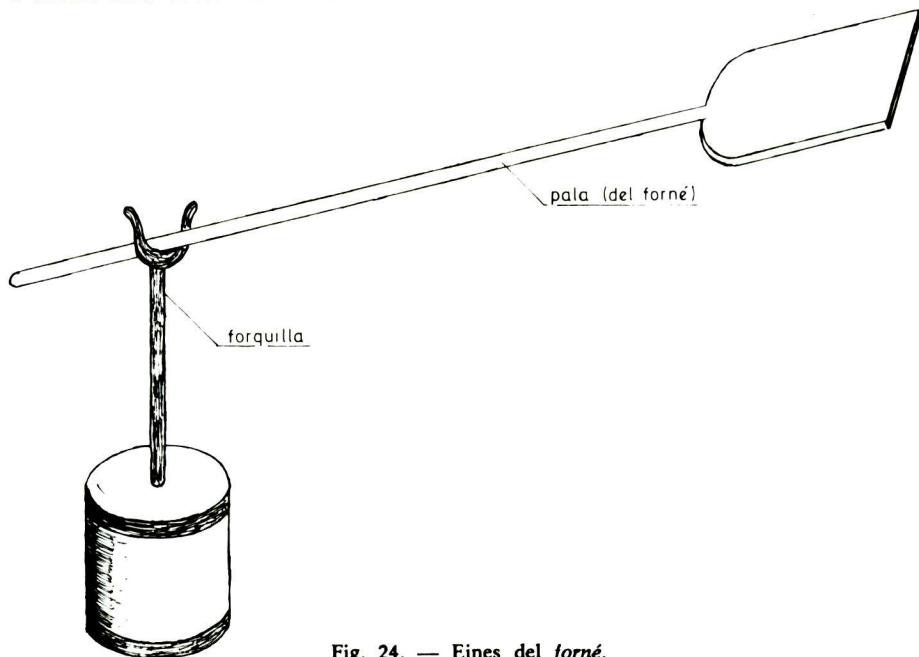

Fig. 24. — Eines del fornè.

Hom fa *lo reclam* amb un *xuflet* 'xiulet'. A la nit va a *moixonà* amb *lo cremallé* 'una paella plena de *tedes* (= teies) enceses per a enlluernar les aus'.

Hom *seguix lo rastre*. *Sendera* és una 'xarxa per a caçar'.

La pesca gairebé no es practica. *Pescà* i *pescadó*. *Canya*, *ançelo* 'ham', *cebo* 'esquer' i *jàrcia** o *ret* 'xarxa'.

Les armes són *lo fusil* i *l'escopeta*. Armes antigues: *espà* 'espasa', *llança*.

184. *Lo teixidó teixie*. A la primeria de segle hi havia un nombre considerable de *telés* per a fer *llanç* i *borraces*; han desaparegut, i amb ells la nomenclatura. *La llana* es *cardave*, el 'paraire' era *lo pelaire*. Petites quantitats de llana es carden amb *cartes*. Hom ha filat fins a temps recents: hi ha encara qui sap *fé ballà lo fus*. *Lo fus té l'osca*; *l'aspi* (*pa fé les maeixes*) i *lo fusany* (*pa torçre*); *lo copo* es posava dins una *canya* esbadocada. Una *fusà* és 'allò que cap en el fus'. *Debanadores*. *Torçre lo fil*; *la trama*; *l'estam*.

Lo filadó o *sogué* feia *sogues*.

Lo sastre i *la sastressa*, vegeu també V.206.

Lo çabaté treballa amb *lo punçó* i *la gúbia*.

193. *Les monedes: pecetes*, en llenguatge informal *piales* 'peles', *duros*. Hom dirà tant *té mols dinés* com *pecetes*, *piales* o *duros*, també *perres*. La moneda de deu cèntims és *lo godran* o *lo goç*, i la de cinc cèntims *lo gocet*. Un *cèntimo*, *centimet*, una *llagrimeta* és un 'cèntim'; una *quadiarna*, una *dobleta*, un *real*. D'una cosa que val poc hom dirà que *no val ni un gocet*.

Les tiarres 'terres' *s'arrenden a mitges*, i darrerament fins i tot a *çanceres* 'senceres'. El qui du les terres *d'altri* a mitges és *lo mitgé*. Les cases *se lloguen: lo llogaté* *pague lo llogué*.

Lo jornalé guanya *lo jornal*, a vegades *lo jornal* i *lo companatge* 'alimentació'.

194. *L'amo* i *la duenya* 'mestressa' *fan donació* de les *tiarres* o *testamén*. Les *herede* 'hereta' *l'heredé*. *L'herància*. Les terres es reparteixen entre tots els fills per un igual: hom diu *a partí los cams* o *a fé les particions*. Es fa *tiran a sorts* i traient unes *bolletes de papé* amb els noms dels diferents camps (*les partides*). Hom sap que *cap a la Catalunya*, o *a Catalunya*, *fan l'heriau* 'hereu'.

Quan hom no pot treballar ja per l'edat, és mantingut pels fills, un mes a casa de cada fill: això és *anà los pares a mesos*.

Donà, *regalà*, *regalo*. *Escatimà*, *escassejà*. *Avarícia*, *envejà*, *enveja*; *avariciós* i *avaro* i *envejós* són considerats com a sinònims d'*afanós* 'cobejós'; aquest afany de possessió és expressat també per *pretunyo*, *tacanyo*, *de la unglà*, *interessat*.

Pobre: més pobre que les rates / que una rata d'iglésia, i *ric: més ric que Rotxil* (Rothschild). *Ere casa bona*.

Demanà llimosna o *anà a plegà* és 'demanar almoïna'.

Camp conceptual de la casa

195. *La casa* i *lo siti* 'solar'; *casa cantonera* és la que 'fa cantonada', *mudà-se* de casa. La casa aïllada és *lo mas* o *maset*. Una 'casa gran' és un *casalici*. La 'barraca de vinya' és *la caseta* o *lo casetó*; fins fa uns seixanta anys es construïen de pedra seca amb cúpula; les de construcció recent tenen el sostre amb embigat. Una casa no habitada permanentment, *enmig dels camps*, s'anomena *maset* i si és a l'horta *torre* o *torreta*. Una 'casa fosca i poc acollidora' és un *algorí*. *Castell*.

Un 'porxo' és *lo cubiart* o *cobertiç*.

Lo fundamén és els 'fonaments'. *La frontera* és la 'façana'.

Les *parets* són de *tàpia* o *tapial*, menys sovint de *pedra* o de *rastell* 'lloses' o *adoba*. *La paret* que separa una casa de l'altra és sovint comuna; s'anomena *mitjà* o *paret de partició* (50 cm.). Modernament les parets són de *ladrillo pla* o *paret de quinze* i *de canto* o *paret de diau*. A l'interior les parets, *blanquejades*, es decoren amb *fenefes* 'sanefes' i *arrimadós* 'sòcol'. *Manisses blanques* 'rajola de València'. *La paret s'unfle* o *se bufe*, *se bade* 'esquerda'. *Tabic* (10 cm.).

196. Les bigues més primes són *llumeres*, les molt gruixudes *pons*.

Entre biga i biga hi ha les *bovedes*, que designen també el 'sostre', anomenat més ocasionalment *tetxo*.

Entre les bigues del *tellat* 'teulada' (fig. 25) es feia un *encanyicat* o *canyiç*, damunt el qual se posava *llodo* 'fang' per a fixar les *telles* 'teules'; això era *tellà*.

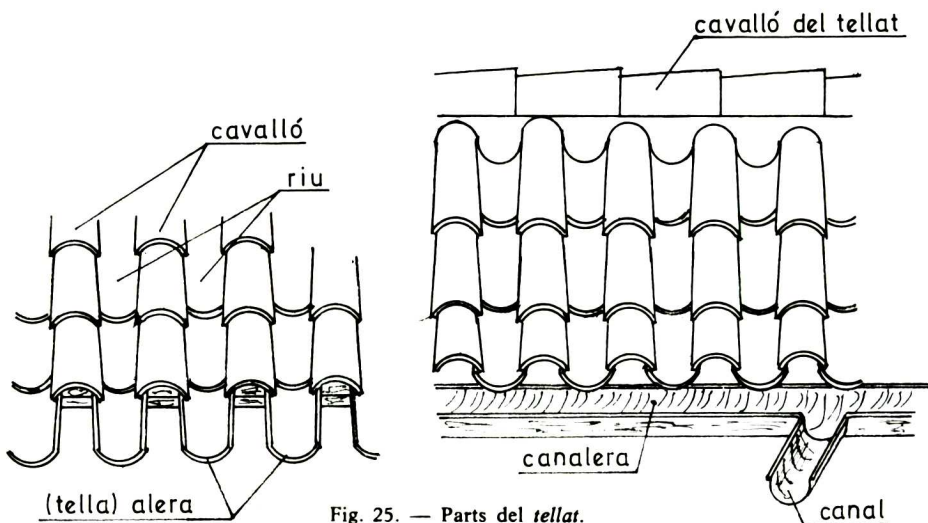

Fig. 25. — Parts del tellat.

Hom posava pedres damunt les teules perquè no se les endugués el vent. Les teules van distribuïdes en rengles de rius i cavallons; la renglera de teules que separa los *vertens* (del tellat) és lo *cavalló* (del tellat). Les volades que formen lo *ràfec* 'rafal' són les (telles) *aleres*. Per a fer lo *cielo raso* hom fa lo *teixit* de canyes. L'aigua es recull per la *canalera* i la *canal*. Les *goteres*.

197. Lo *portal* té a la part superior una biga travessera: lo *lindà*; a la inferior hi ha una pedra horitzontal — lo *brancal* — que té en alguns casos un revestiment de fusta: la *solera*. Moltes cases tenen *arc* o *arcà* de dovelles; la central és anomenada la *falca*. Els grans portals d'entrada a les cases solen tenir una *porta* o *portalà* doble, és a dir, dues portes, l'una dins l'altra. La més petita, quadrada, va muntada sobre l'aro i lo *galce* 'galze' i gira pel *golfo*. La gran, arquejada en alguns casos, d'altres, també quadrada, és de *gorronera* — de gorró. La porta de gorrionera, de construcció molt simple, gira entre lo *lindà* i un *plat de fjarro* enterrat al terra. Els dos muntants laterals s'anomenen *cairons*; com que no té aro topa cap a fora amb la *mongeta*: l'arc sobresurt uns cinc a deu centímetres als seus dos extrems inferiors. Les portes són de *taules* ajuntades pels *cairons* en els quals es pot *apuntalà* un *puntal*. La porta es tanca amb *balda* o *baldeta* (vegeu *boldelló* al DCVB), *pestell* 'balda', *forroll* 'forrellat', *picaport* (vegeu *picaport 2.* al DCVB) o *serralla* 'pany'. El mot *pany* de-

per a moldre la xocolata', *xocolatera*, *lo molinet pal café*, *oliera 'setrill'*, *salé*, *vinajeres*.*

Hom guarda la carn a la *carnera*; *caragolera*; *cantrellé* per als càntirs; l'aigua i l'oli es guarden en *tenalles* (fig. 28). *Lo panistre* és una *canasteta pal pa* i *lo cotxillo*.

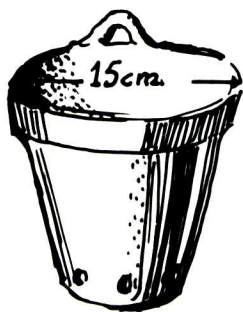

Fig. 27. — Culleré.

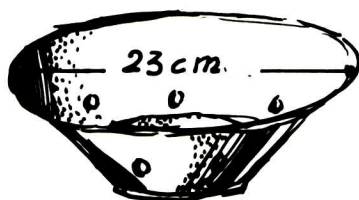

Fig. 29. — Escorredera.

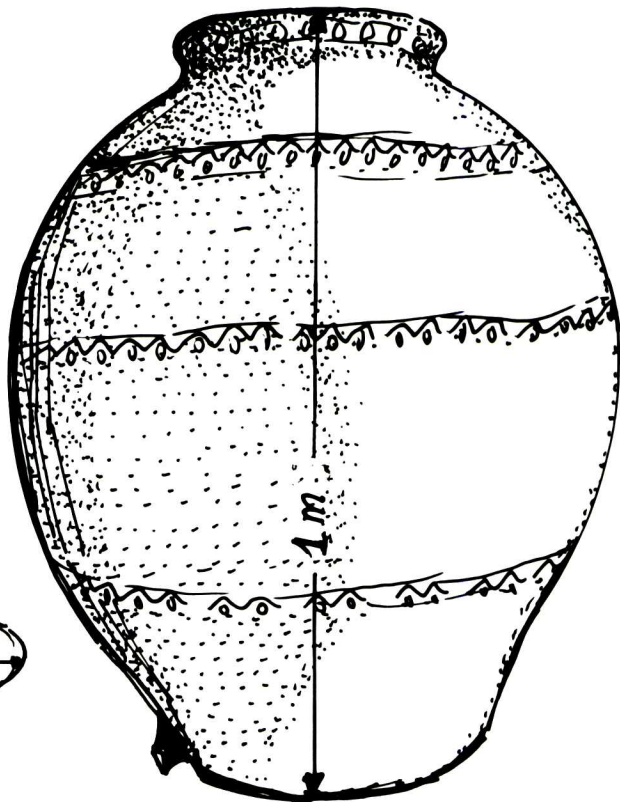

Fig. 28. — Tenalla.

202. *La fregadora 'aigüera' i lo grifo 'aixeta', l'escorredera* (fig. 29), *lo llibrell 'gibrell' i l'espart 'fregall'*.

Per a rentar-se les mans hom empra la *dregala*, que es posa al *dregalé 'rentamans'*.

• 203. En algunes cases hi ha encara *l'allar*, m., però a la gran majoria ha desaparegut, el foc es fa a nivell del sòl damunt una planxa de ferro, *la planxa*, que hom procura de tenir lluent quan no hi ha el foc encès. Hom parla de la *xaminera* i més encara del *foc*. Els 'clemàstecs' són *la cadena* (*de la xami-*

nera). Els 'capfoguers' per a cremar tions (*tiçons*) són *los cavallets*. *Los gats* són uns 'puntals de ferro, amb una abraçadora que envolta els tupins perquè no es trabuquin quan són una mica de gairell damunt les brases' (fig. 30). *Los fiarros* són els 'trespeus'. *Lo roda-foc*.

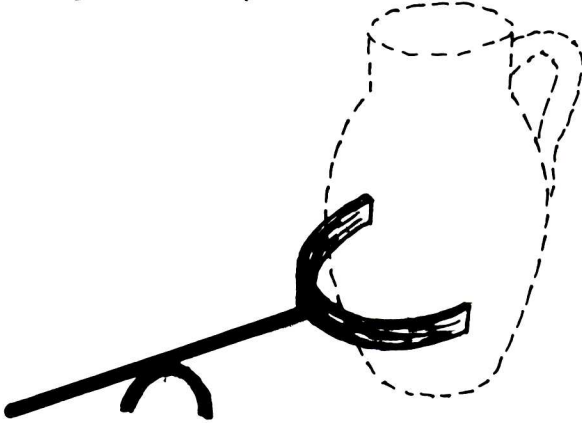

Fig. 30. — Gat per a aguantar els caçols.

Hom *encén lo foc* o *la llenya*, també *pegue* o *bote foc* (*a la llenya*). Les coses *s'encenen* o *pipen foc*, *cremen*. D'un foc molt gros hom diu *un foc com a l'hiviarn*. *Les brases*, *lo caliu*, *los tiçons* 'tions'. La *foguera* o *fogatera*; la *flama* i la *flamerà*. Un 'foc molt fort, amb grans flamarades' és una *xamerà*. *Purna* és l'"espurna encesa', *xispa* el seu 'efecte lluminós'. *Apagà lo foc*.

Ciandra és la 'cendra' i *lo follí* la 'sutja'.

Lo fum; fum que surt lentament i en gran quantitat es *fumarra*; molt de fum és també *fumarrina*. Quan hi ha molt de fum hom diu *fum a la rabosa*!, és a dir, més encara.

Hom *arreplegue llenya pal foc*, *llenya prima* o *solta*, *buscalls* o *buscalletes*.

204. *La llum*, si és gran, és *llumenària*; *a la tresllum* 'besllum'. El llum *brille*, hom *l'encén* i *l'apague*. *Lo candil* és el 'llum de ganxo'; la *metxa*, cal *escorquità-la* 'esmocar-la'. La *candiala* (anomenada festivament *viala* i *espialma*) es posa al *candelé*. *Llantiarna*, i al carro *farola*. Un 'llum elèctric' és una *làmpara*; hom diu també *una llum*.

205. *Les feines de casa*. — Hom diu que *lo de casa no és treball*.

La *mesa se pare* i *se reprete* o *se llevante* 'despara'. *Los plats se freguen*, *s'ixagüen* 'esbaldeixen' i *s'escorren*; la *fregaça* és el conjunt de plats bruts, hom la *reprete* 'endreça'.

Lo que està mascarar, *empastufat*, *xafurnat*, *en ditais*, *empiastrat* és *brut*, *descuidat*, si ho és amb excés és un *abandono*.

Lo pols 'la pols'. Les 'deixalles que queden a terra en un lloc on hi havia

hagut herba o llenya' és lo solatge o la borufalla, la brutícia que hi ha per terra, acumulada, és lo sostre/sotal. Basura és l'arxilexema. Quan n'hi ha, cal fe llimpieça, deixar-ho tot llímpio/llimplo, curiós, com una plata, com una patena. Llímpia/llimplà.

Hom agrane amb la granera 'escombra' i fregue amb la baieta.

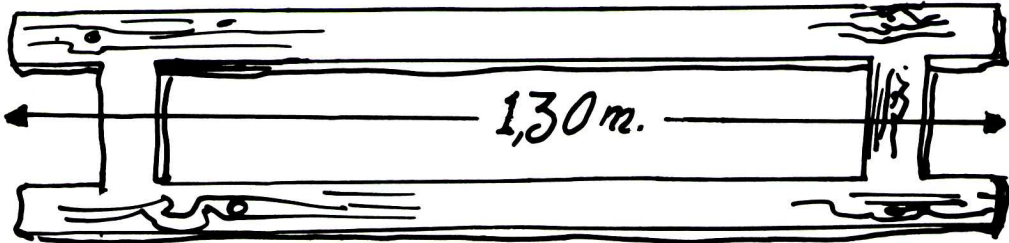

Fig. 31. — Escalereta de ciandre.

206. *Cosí, un cosit.* Çurcí és 'sargir', un çurcit. *Apiaçà o posà piaços* 'pedaços'. *Tallà, retallà; un retall.* *Fé calça: un pun de pla i un de revés* 'fer mitja'. *Fé puntes.* *Calà, bordà* 'brodar'. *Entornà un mocadó, fé bastes, embastà i desembastà.*

Agulles de cosí i de cap; el 'forat' és lo cos (de l'agulla). L'agulla s'enfile amb lo fil; es guarda al canut o es clava al coixinet. *Lo didal.* *Agulla saquera, agulla de fé calça.* *Hom fa puntaes o puns i,* si són fets de pressa i corrents, *hom diu (quatre) puntarracaes.* *Lo carret de fil.* *La oraviva o la orera, la basta.* *Ou de çurcí.* *Tisores.* *Allargà i acruçà* 'escurçar' un vestit.

Maeixa, cabdell, una maeixa estramallà 'desfeta'. *Un bastidó i lo canyemàs* 'canemàs'. *Lo monxon* 'coixí' i *los bolillos* 'boixets'.

Totes les coses de cosir es guarden al canastillo.

207. *Hom masse* 'pasta' a la pastera després d'haver cernut la farina amb un ceaç 'sedàs' posat damunt la escalereta de ciandra 'quadre de fusta que hom coHoca damunt la pastera', des d'on la farina cau a la pastera (fig. 31). En algunes cases tenen un torn per a cerndre la farina. *Hom afegeix aigua i lleute* a la massa i comença a pastar. *Amb la primera pasta fa com una rescloseta, la repara,* que omple d'aigua per a poder pastar més fàcilment. *Hom treballe la massa* (pejoratiu *la massucà*) fins que té consistència, *corretja;* per això cal *fé-li punys.* Les 'deixalles que queden a la pastera' són los çarrapastros.

Abans de començar a *fé los pans* hom fa una creu damunt la pasta amb la creixidora. Els pans són rodons (*fogaces*) o allargassats (*cocs* o *raspaus*); si són molt estrets són *barres.* *Hom els fa marques en creu o en ralla* o deixa sortir un tros de molla: *lo monyo;* hom diu que aquest pa és *en salé.*

El pa és transportat al forn damunt una post de fusta, *lo taulell,* damunt el qual hom ha posat un sac, *lo masiario,* amb plec (les *cajoles*) per als pans. També hi és dut amb la *banasta* i aleshores el sac es diu *masereta.*

Hi ha qui *pinte* el pa amb *lo pintadó,* l'unta d'oli amb una plometa.

Amb les deixalles de la pasta hom fa una *sinystoreta* per a les nenes i un *bovet* per als nens.

Pa besat, el pa que s'ha enganxat amb un altre en coure'l.

208. Hom *llave* 'renta' al *llavadó* comunal. Aquest consta de *lo llavadó* pròpiament dit, on hom *fregue* i *ençabone* la roba, i *l'ixaguadó*, d'aigües més netes per a *ixaguà* 'esbaldir' grans peces de roba. *Les llavadores* és on hom

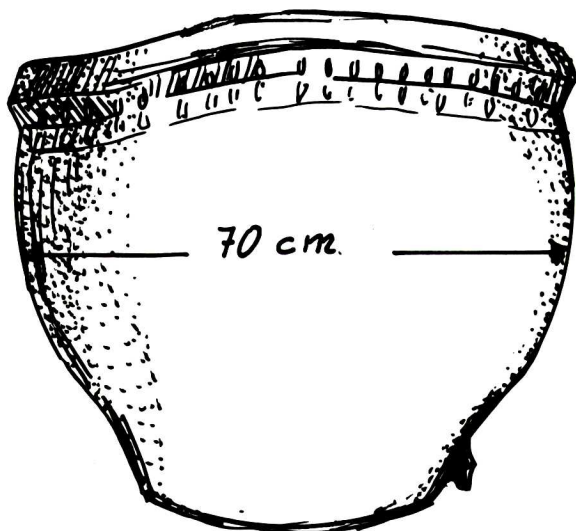

Fig. 32. — Coci.

frega la roba. Davant hi ha *la barra* per a penjar-hi la roba ja neta abans d'anar-la a *estendre*. Per *escorre* la roba, hom la *retorcille*. Després l'*estén* amb *agulles* (*d'estendre la roba*) perquè *s'ixugue*. Finalment la *replegue* 'cull'. Si s'ha escurçat diuen que *se n'ha entrat*. *La pala de llavà* és el 'picador'.

Abans hom posava la roba *al lleixiu* dins *còcins* (s. *coci*, fig. 32) amb cendra. Se'n deia *fe la colà*. Del lleixiu industrial se'n sol dir *la lejia*.* La roba és transportada en *cubells* al cap.

Abans de *repretà la roba* o *alçà-la a l'almari* 'endreçar-la' hom la *repassa* i la *planxa* amb *la planxa*.

L'administració comunal

209. L'administració comunal: la unitat administrativa, el comú, és formada per *lo lloc* 'el poble' i *lo terme*. La petita aglomeració urbana és doncs *lo lloc*, un de petit és *lo llogaret*, la casa isolada és *lo mas*. La gran aglomeració urbana és *la capital*.

En *lo lloc* hom distingeix *la ixida* i *la entrà* (*del lloc*) i *les afores* (*del lloc*).

A l'aglomeració urbana hi ha *la carrera* 'el carrer' i si és petita *lo carreró* o *la carrereta*. *L'acera*. *La plaça*, *la replaceta*. Hom diu d'una casa que *fa cantonà*, però hom dirà d'algú que *estave ahí al cantó* 'cantonada'. *Lo rincó* és el 'racó'. *Mançana de cases*.

L'ajuntamén representa *los vecinos* 'veïns' i és format per *l'alcait* 'batlle' i *los concejals** 'consellers'. L'"*algotzir*" és *l'aguacil*, que és també *lo pregoné* que *pregone lo pregó*. *Lo secretari*. L'ajuntament es reuneix *a casa la villa* 'casa de la vila'. *Lo somatén* 'sometent'.

210. Hom paga *la contribució*. Abans hom duia *les collides a la dialma* 'delme'. L'impost per al manteniment de les sèquies comunals és *lo cequiatge*; també s'anomena *l'alfarda*.

Quan hom participa en les tasques comunals diu que *va a çofra*. Si es tracta de netejar la sèquia comunal hom diu que *va a cequià*. La sèquia comunal és administrada per una *junta*; hi ha una persona encarregada de vetllar pels torns de l'aigua, *lo çabacèquia*.

Fins no fa gaires anys hi havia també un *hospital* i la persona que en tenia cura era *l'hospitalé* o *la hospitalera*.

La presó és *la càrcel* i en to festiu *la vall-clau*. En té cura *lo carcelé*. Abans hi havia *la forca* i *la piconja* 'la picota'.

L'indret on s'acumulen les escombraries és *lo balago*. On van a parar els animals morts és *lo muladà*.

L'organització sindical és *la cooperativa*, de la qual hom és *sòcio*. *La hermandat*.

El bosc comunal es *lo (monte) comú*.

Les vies de comunicació

211. *Camí* sembla ésser l'arxilexema; si és asfaltat és *carratera*; si no permet el pas dels carros *senda*; de dos camins que menen al mateix lloc el més curt és *la endrecera*. En relació amb els camps hom parla d'un *baixadó*, un *pujadó*, un *entradó*, un *cruçadó*, un *ixidó*, per destacar les diferents missions del camí.

El lloc d'unió de dos camins és *lo cruce*, les *curbes* tancades són *les revoltes*, les vores del camí són *les oreres*. Hom parla de *clots* i també de *lacos*. Les roderes són *les rodilaes*. El 'desnivell' és *la costera* o *la pendén*. Hom diu que *emboque la costera* en emprendre-la.

Lo pon per a passar *la cèquia* és *lo pontarró*. Les pedres per a passar a gual són *les passadores*.

Lo corriau designa tant el 'correu' com el 'cotxe-correu'. *Lo viatge*. *Viatjà*.

L'escola

212. *La ensenyança* 'ensenyament' es fa a l'estudi (per als nois) i a la *maestra* (per a les noies). La *maestra* i lo *maestre* amostren 'ensenyen' als *xiquets de llegí*. Els infants adprenen de lletra, la *leció*, a *fé les quèntes* 'els comptes'. *Dibujen** 'dibuixen' a la *piçarra* amb lo *piçarrin* o lo *clarion* 'guix' i ho *borren* amb lo *borradó*.

L'administració exterior

213. *Lo govianr* 'govern', lo *catastre*, l'*ejèrcit**, lo *soldat* fa lo *servici* i li donen després la *lliçància*. La *guiarra* i la *paç* 'pau'.

La justícia és administrada per lo *jueç** al *juçgat**. *L'ovogat*, la *lei* 'lleí', lo *notari*, lo *pleit*. *Denuncià*, *jurà*, *tirà la sentància*, lo *testigo*, *castigà*, lo *castic*, lo *lladre* — d'una persona que ho és molt hom dirà *més lladre que Tiarracuca/Carracuca* —; qui té tendència a robar és *ratoné*; lo *lladronici* 'robatori'. *Robà* i *furtà* semblen coincidir amb els significats de la llengua general (sema de violència a robar). *Assessino*, *assessinà*, hom diu *més fé una mort* o *una heretgia* (aquesta darrera expressió significa qualsevol acció criminal).

Just, *injust*. *Justícia*, *injustícia*. *O tots flares* o *tots monges* o *tots canonges*. *No té veu ni vot*.

Les creences: la superstició, la religió

214. Hom fa por als infants amb lo *papuni/paponi* 'papus'. Hom diu també: *ahí va, que t'agarre la mortalla!*

La persona que està *endimonià* o *endiablà* té los *enemics*. Quan hom no troba causes naturals per a les anomalies observades en les persones, animals o plantes, diu que *estan malignats*: lo *cam s'ha malignat*. Si hom es troba malament, sense una causa física evident, dirà: *estïc maläit*. *La maldició*.

Per protegir-se del llamp hom posa dos claus en forma de creu a la vora de la finestra o de la porta. Diuen que és mal averany de somniar que hom es pentina i que fa senyal al pa. Si hom veu un estel fugaç i en aquell moment s'estira els cabells, aquests creixen. Diuen que si a una persona li cau una dent i se la menja un gat o un gos li surten dents de gat o de gos. Diuen també que hom no s'ha de tallar les ungles els dies que tenen erra perquè surten 'repelons', *repials*; la falta o la presència de l'erra en el nom del dia de la setmana és segons el mot castellà: així el dimarts és un dia fatal malgrat que en el parlar de la Codonyera no té erra (*dímats*). Diuen encara que hom no ha de *cenyà* 'assenyalar'. Si hom assenyala les carbasses, es panseixen. Per a la lluna, vegeu V.234, i també 5.44 i 5.45.

Hom parla així mateix de *broixes* i *broixos*: *pareix que l'haixquen em-*

broixat, allà han fet broixereries, pareix un ball de broixes. Hi havia qui feia güendos 'follets', castellà duendes. Encantà, encantat.

215. *La fe, la religió**; d'algú que es comporta molt malament hom dirà desaprovant: *què religió!**

Lo diable és un mot molt més usat que *lo dimoni*; parlant d'infants hem sentit alguna vegada *és un dimoniet*. *L'Antecrist*.

Diós és la paraula més usada, *Déu* només es conserva en la fórmula d'encantament de la mantis religiosa (*l'andreu*, vegeu V.45). *Crist* és *Nostre Sinyó*; en el crucifix és un *Santo Cristo*.

La Virgen.* Los àngels; los apòstols; los sans. Ressucità. Milagre 'miracle'. *Mistiari* és 'misteri'. *Marturi* i *marturiçà* per a 'martiri' i 'martiritzar'.

Lo paraíso i també *lo cial, l'infiarn, lo purgatori, lo limbo. Pecat, pecà, pecadó.*

216. Qualsevol eclesiàstic és un *viquiari*. Hom li dóna el tractament de *mossèn*, seguit del nom propi. En sentit pejoratiu hom parla de *los corbs. Capellà* és un mot conegut però a penes emprat. *Flares* i *monges*. Quant a les jerarquies, hom parla de *canonge, obispo, papa*.

La casa rectoral no té cap designació especial, hom diu *la casa del viquiari* com podria dir *la casa del José* Antonio* o de *l'alcait. Lo sacristà, l'escolà*.

El capellà porta *sotana, diu missa* i *amostre la doctrina*.

217. *La iglésia, la ermita/armita*, de la qual té cura un *ermitanyo/armitanyo. La capella. La capellania*: les terres que pertanyen a *la parròquia. Convén (de flares)*.

A l'església hom distingeix *lo portico* 'el porxo de l'entrada' i *lo cancel* el 'cancell'. A l'interior: *la pedricadora* 'trona' des d'on es *pedrique lo sarmó, lo coro, l'altà majó. La creu. Los círios. La llàntia. La pila del bautismo, la pila de l'aigua bendita. Lo molimén* és el 'monument de Setmana Santa'. *Lo reclinatori. Lo càlic. Lo rosari* i *les quèntes* 'denes'. *La hòstia, lo copó, lo sagrari, la costòdia, lo guisopo* 'salpasser', *les vinajeres,* la patena, lo rodet* i *les matraques. L'escapolari*. Hom *passa la bandeja,* lo cepillo*.

Lo campanal és el 'campanar', on hi ha *les campanes. Lo batall*. Quan hom llança les campanes al vol és *bandejà*. Hom *toque a demà* o *a festa, a missa, a maitines, a vespres, a foc, a oració* 'àngelus', *a les crevetes* 'rosari', *al mort, al mortet* (quan el mort és un albat), hom diu *los tres toca pa la missa*.

218. *Reça. Oració. Santiguà-se* 'senyar-se'. *Lo padrenuestro. La missa, missa majó. La letania. Los evangèlios.* Maitines* és la 'missa del gall'. *Lo calvari* és anomenat també *les creus* o *les crevetes. Les vespres. Lo bateig, batejà. Confessà-se, confessió. Comulgà* o *pendre Nostre Sinyó, comunió. Compli en la parròquia* és 'complir el precepte pasqual de combregar'. *La unció. La penitència*. A *la professó* surten *les pedanyes* amb les figures dels sants dutes pels *pedanyés. Lo pàlio. Los capotxinós. Los gibuts. Lo pelegrí* i *la pelegrinació*.

219. El calendari religiós (*lo calendari*). — *Cap d'any* o *cabodanyo*. *San Valé* (*lo patró*) i l'endemà *San Valeret* és la festa major de l'hiviarn; hom diu: *pa san Valé entre morques i pelles lo caçol ple*. *Santa Agueda* (4 de febrer): en aquest dia els casats de l'any van, vestits a l'antiga, a recollir el *pa beneit* a l'església. *La Candelera*: *si la Candelera plora l'hiviarn ia és fora i si no plora ni dins ni fora*. *Lo carnistoltes*. *La Quaresma*, *Dimecres de Ciandra*. *Lo dia el xoricet* 'dijous gras'. *San Jusiap*. *Domenge de Rams*. *Pasqua* o *Pasqua Florida*; hom diu *Pasqua marçal*, *mortalera* o *fam*. *Semana Santa*. *Dijous* i *Diviandres San*. El tres de maig és *lo dia de la Santa Creu* i hom *benedix lo terme* 'beneeix'. *Pasqua Granà* 'Pentecosta'. *Corpus*. *San Jon*. *San Pere*. *San Jaime*.* *Lo dia (d)e la Virgen** 'l'Assumpció'. *San Cosme* és la festa major del verano. *San Miqual de les Cantrelletes*, al setembre, anomenat així per les pluges freqüents. *La sanmiquelà*, és a dir, la data de renovació dels contractes agraris, és encara un mot conegut. *La Virgen* del Pilà* i sovint *pal Pilà*. *Tots Sans* i l'endemà *lo dia de les Ànimes* o *de les Animetes*. *San Martí*. *La Purisma* 'Puríssima Concepció'. *Los Inocens*. *Nadal* i també *los Nadals*, *lo segundo dia de Nadal* 'Sant Esteve'. *Lo belén* 'pessebre'.

La majoria dels noms de sants s'usen només en castellà. Dels indicats damunt, *San Jusiap* és en franca decadència enfront de *San José*.* Conserveu la forma catalana també *San Roc*, *San Vicén*, *Santa Barbera*, *San Agostí* i *Santa Malaena*. *San Guergori* i *San Cristóbol* alternen amb les formes castellanes.

L'apriori

220. L'espai. — *Puesto* 'lloc'. *Bulto* 'embalum', *fé bulto*.

Llarc, més *llarc* que *cordes de carrejadós*, *que una maeixa (de fil)*, *llar-guerut*, *llargària*, *allargà* s'oposa a *curt*, *acruçà* 'escurçar'. *Ample*, *amplària*. *Gordo* s'oposa a *prim*, *sec*, *estret*, *fi*, i correspon als mots *gruixut*, *gros* i *gras* de la llengua literària: *m'ha passat una cosa mol gran*, *més gorda de lo que tu te penses*; la festa gorda és *San Cosme*. *Gran* s'oposa a *menut*. *Alt*, *altura*: *més alt que les estriales*, s'oposa a *baix* i a *catxo*. *Llugé* s'oposa a *pesat*: hom diu *pese com un plom*, *com un triboç*. *Maciç* s'oposa a *güeco* i a *tou*, bé que aquest darrer mot és poc usat. *Buit*, *buidà* s'oposa a *ple*, *omplí*.

Clar s'oposa tant a *espès*, *espessó* com a *preto*. *Preto* és un mot molt usat: *més preto que una pinya (de carxofera)*; *més preto que una roca*; d'uns pollets hom dirà *estaen allí pretets*, *tots en un piloquet*, és a dir, ocupant com menys espai possible; *lo poses preto*, *entapit* 'atapèit'; *lo llomo és lo que va preto al rosari*. *Clar*, al contrari, indica que hom deixa molt d'espai entre un cos i un altre; d'un vol de perdius hom dirà que volen *clares*, separades entre elles; és mot que s'usa també amb sentit figurat; d'una planta poc corrent diran que *és clara*; comentant que ara no moren tantes criatures com abans diran que *ara moren clares*; *les ovelles fardasques són clares* 'n'hi ha poques'.

221. *On; pertot, arreu; amun, avall; avan, atràs; davan, detràs; enfron; dintre, (de)fora; cerca, a la ora (de), llun, allà dellà 'molt lluny'; davall, damun, encima, al costat (de), alredó(de); dal, baix; a la dreta (de), a la çurda (de); enmig, al mig.*

Exemples:

On és ton pare?

Ny'ha collida pertot. Arreu és paraula poc usada, pràcticament només a la frase una casa sin altre i dos a l'arreu 'una casa sí i una casa no i cada dues cases també', és a dir, 'pertot arreu'; un dia sin altres i dos a l'arreu 'sempre'.

Riu amun i riu avall, vall avall.

Ia ham dinat, ia ham brenat i avan!; tira per avan!

Atràs!

Va caure escales avall; és més avallet.

Ahí enfron de la hermandat, la casa d'enfron, enfron de l'hort, esto d'ahí d'enfron.

Les potes de davan i les de detràs; se hu va di al de davan.

Està dintre un vas.

Ixirà més anta fora.

Lo de defora, estic més bé a defora.

Se'n va anà cerqueta. És mol lluntet.

Si me pille al davall, me mate; davall de l'aigua 'per sota de l'aigua', pa que l'aigua no entro al davall de les garbes s'ha de fé lo sellà. Se lo va posà damun; lo posen damun de la mesa / encima (de) la mesa.

Viven ahí al costat. A la ora del foc. Estaen tots allí alredó.

Vénen de per allà dal, del pinà; van pujà dal. Estan a baix.

Ella estai al mig de tots. Enmig de les pedretes.

222. La modalitat. — *Fort s'oposa a dèbil, moll. Força, potància.*

Brut, brutícia s'oposa a llimplo/llimpio, llimpieça. Una mascara, mascarà-se 'enmascarar-se'.

Allò que hom toca pot ésser llis, hom diu llis com una mançana, o borronyut, eslliçan 'relliscós', apegalós, arrugat, punxós

Çancé 'sencer'. Empeçat 'encetat'.

Pla, com la mà; s'oposa a costerut.

Dur, durenc, dur com una pedra, endurí-se s'oposen a blan, blan com una figa, blanó, reblaní-se i moll: un terreno moll. Tiandre s'oposa a corretjut.

Les coses que hom guste 'tasta' tenen bon o mal gust, si són especialment saboroses tenen bon sentit, si són fades són desustanciaes. Dolç com la mial, dolçó. Amarc com una fial, amargó. Agre. Àcit, aspre i, per a la sensació gustativa de serves poc madures, àstec. Melós. Farinós. Agredolç. L'aigua està sabenta. Ràncio. Coure i picà, coén, coentó. Hom diu pique com la pebrera i cou com la cebolla.

Fi s'oposa a basto: que pell més fina / més basta que té.

223. Les coses que hom *olore tenen* (bona) *oló*, *mala oló*, *fan pudó*; *pudén/-ta*, *pudí* és usat gairebé només en formes de tercera persona: *li put l'alieno* 'l'alè'. Una *pudor* intensa, que gairebé no deixa respirar, és *farum* i *fortó*, aquest darrer mot més aviat d'alcohol: *fortó d'alguardén*. L'"olor de putrefacció" és *la corrompina*. Una 'olor més o menys desagradable' és *tufo*. 'Olor molt desagradable' és *piasta* 'pesta'.

Hom *sen lo ruido*; intens, és *la remó*; el ressò allunyat del *tro* és *lo retombit*, *retombí*. La *lleny* *espetegue*; *espetec*. *Esclafit*. La manca de *ruido* és *lo silencio*.

Escur, *la escorina*: *escur com gola de llop*. S'oposa a *clar*. *Relluén*, *brillà*; *brille com l'or*. *Llustre*, *llustrós*. Els *colós*. *Açul*, *açuló*, *açulenc*. *Viart*: *viart com la edra*; *verdó*. *Groc*: *groc com la cera*; *grogó*, *esgrogui-se*, *grogüenc*. *Roig*: *roig com un tomate*; *rogénc*, *rojo*. *Gris* i també *coló ciandra*, considerat com un mot d'abans, *grisenc*. *Negre*, *negró*, *esnegri-se*: *negre com un follí*, *com un tiçó*. *Blanc*, *blancó*, *esblanqui-se*. *Descolorit*. *Morat*. *Moreno* i *rúbio* 'ros', només dels cabells. *Mota* és una 'taca de color en general', *pinta* en els animals. *Pi-carrat* 'a petits puntets'.

Fondo, hom diu *fondo com una sima*; no té contrari.

224. Per la forma hom distingeix *quadrat*, *abultat*, *torçut* i *retorcillat*, *curbat*, *redó*.

Per la posició: *rebullit*, *en un rebulló* és a dir 'arrugat' i 'fent un embolic', *arrugat*; *llarg* o *estirat*: *estai llarga allí descansen*, és a dir, 'estirada'. *Plato* 'aixafat damunt el sòl'. *Dret*, *tieso*, *plegat*: *plegat com un andreu*. *Gitat* vol dir també *estirat*.

Els líquids són *tèrbols*, *enterbolí*, o *clars*, *aclarí*.

Húmet, *humedat*, *banyat* 'xop', *amerat* s'oposen a *ixut* i *sec*. (Vegeu també V.4 i V.181).

Allò que conté molta aigua és *aigualós* (dit d'una fruita).

Caló, *calén*, *calentó* s'oposen a *fret*, *fredó*, *geló*, *gelat*, *fresc*, *frescó*. 'Tebi' és *tébio* i *templat*. *Rosén* significa un grau molt alt de calor i s'empra només amb *oli* i *fiarro*.

225. *Així*, *aixina*; *debaes*; *com*; *rai*; *junto*, *de banda*; *a posta*; *a troca de*; *apoquetet*; *fort*; *potsé*; *ojuala*,* *a voltes*, *tal volta* 'potser'; *hasta*, *ni* (*encà*); *en l'aire* 'fet malbé', 'en orris'.

Exemples:

Hu has de fé així; *aixina* és menys freqüent: *una cosa aixina com un re-loig*. *Io no estic mala debaes*.

Com se diu esto?

Rai és una forma que no hem sentit pas gaire: *vostè rai*, *ixo rai*.

Bledes, *pataques*, *tot junto*; *sempre anaven juntos*; *com hu poses*, *junto o de banda?*

Parlen apoquetet pa que no hu séntiga ninguno; *parla més fort!*

Hu fien a posta; *me hu ha dit a posta*.

231. En ús pronominal, adjectiu i adverbial tenim: *tan, quan* 'quant', *mol, poc, més, menos, prou, a manta, a muntó, bastan, pon (de), massa, tot*.

Exemples:

Ací no estem tan i tan mal; lo çagué dia de l'any n'hai de fé tans (anys); a tan pa cada uno; tantes classes, tantes lecions; quans anys tenim?; quan ne vols?

Ixa xica és mol sentida; tenen mol bestia; és mol un any; és mol de veure; a fé-ne moltes (dit d'un que s'ha mort); ne tenen poques; mos du un poc la contrària; una poca de faena d'ixa; una poca de col; li va apretà un poc al coll; ere un poc tontot; me n'ha dat una poqueta.

S'ha fet en més amigues, io ne tinc menos.

Ara prou; ia són prou hores; no li pagaven prou; ia té prou dinés (ho hem sentit al costat de ia té prou dinés); a manta se'n cullen; me vai parà a manta voltes; té a manta olives; n'ixirà a manta (herba); la van aplanà a manta, té tiarra a manta; treballen a manta cams; has de me(ne)sté a manta forigà 'furgar': el seu significat sembla ésser el d'un 'molt' emfàtic; a muntó ho hem sentit poc, com una variant de a manta: mo'n va contà a muntó (qüentos).

Pon equival al 'gens' i al 'pas' de la llengua literària: s'ha de fé sin pon d'oli; no era pon de precís; ixo no està pon de bé; l'hai topetat, però no l'hai parlat pon; no ha plorat pon; no s'apuro pon; no me trobo pon de bé; enguany no ne tenim pon, de vi; hom dirà així mateix en prou treballs si ne puc agarrà pon.

Treballe bastan; io potsé que'n tinga massa; hu tinc massa ple; està massa llun; me coste massa rato; mos compliquem massa la vida.

De tot ny'ha d'havé; tot lo món va en bicicleta; tots los críos; si haguere de du l'aigua i tot ixò; va passà tot l'hiviarn; lo qui més pot, de tot de tot; és tota d'acer, i tota contenta se'n va anà a casa; està tota desgustà; tota callaeta. Amb numerals es diu los tres 'tots tres', los dos 'tots dos'.

232. En ús només adverbial: *casi, si fa no fa, demassiat, només, sol, lo menos*.

Exemples:

Casi no ne quede cap; eren les siat, si fa no fa; ixò és demassiat, forma en competència amb massa, sembla més emfàtica; només i sol són formes concurrents, ambdues molt usades: sol tenie un ixidó, sol ne vull tres, només ixi del corral va veure lo fallo, no val la pena de fé música només per aquell dia; lo menos venien d'allà de Pequín.

233. *Que*, adj. i adv.: *que vi que beu, que gen que ny'ha; que bé que treballe.*

Algo, pron. i adv.: *fan algo de festa; quede algo de vinya; vols algo?; ere algo tontot.*

Per a indicar una quantitat petita és molt usat *mica (de)* i *miquetina (de)*

i *miqueteta (de)*: una *miqueteta de çabó*; *pareix que se n'acato una mica més*. Altres fórmules: *van caure quatre gotes*; *no fie un pial d'aire*.

La mà de per a una quantitat molt considerable: *ne ny'havie la mà de gen*. Molt sovint hom emprà metàfores: *m'hai posat com un toll de banyat*; *va quedà desfetet com la sal*; *alt com les estriales*; *llarc com d'ací a Fòrnols*, i tantes d'altres.

234. El temps (cronològic). — *La lluna i lo sol*: la seva presència i absència són importants per a la mesura del temps.

Lo sol mos allumene, ix i se pon, la posta del sol. *La lluna també ix i se pon*. *Raio* 'raig' de sol, de lluna. Per 'pondre's' hom diu també *amagà-se*, encara que aquest terme pot significar igualment que un núvol impedeix l'arribada de la llum del sol o de la lluna.

Hom parla de *lluna nova i vella, plena o çancera*; hom diu que *la lluna fa lo ple o està en lo ple, que creix o que mingüe* 'minva'; *lo quart de la lluna*. *Lo rogle de la lluna* 'l'halo'.

La fase de la lluna és tinguda molt en compte per a fer determinades tasques camperoles: la lluna nova és fatal, la vella favorable; la llenya per a cremar s'ha de tallar en lluna nova, mentre que el vi s'ha de trascolar en lluna vella; les patates s'han de plantar en vella, i també els alls, que igualment s'hi han de collir; els pins s'han de tallar en lluna vella d'agost, si no, es corquen. La llana dels matalassos s'ha de preparar en lluna vella, si no, s'arna. S'ha de femar en lluna vella.

235. *Lo dia i la nit*. *Vui, demà, aiir, después-demà, después-aiir, antes d'aiir no l'altre, después-demà no l'altre*. *Anit* és 'la nit d'ahir', *esta nit* 'la nit d'avui'.

El dia consta de: *matinà, dematí, migdia, vesprà, nit, mitjanit*. A l'alba hom diu *ia apunte lo sol, a punta de dia*; quan llustreja hom diu *a l'escorí, a boca de nit*.

Hom diu *a la una de la matinà, a les dos de la vesprà*, etc. La distribució del dia aproximada segons les hores és:

Matinà: de la 1 a les 6 (a l'estiu, a les 5); *dematí*: de les 2 a les 12; *migdia*, a la 1; *vesprà*: de les 2 a les 8 (a l'estiu a les 9); *nit*: de 8 (a l'hivern ocasionalment a partir de les 6, a l'estiu a les 9) fins a les 2 o les 3 de la matinada.

Hom diu *hora, minuto, segundo*. Hom diu *són les doce, lo quart pa la una* (12.15), *la mitja pa la una* (12.30), *los tres quarts pa la una* (12.45).

D'un dia que no s'acaba mai hom diu: *fa un dia com un any*. *Tardà*. Hom diu: *lo que no passe en un any, passe en un istan*. *Rato*.

La semana i los dies de la semana: *dilluns, dimats, dimecres, dijous, divendres, dissabte, domenge*.

Els mesos: *enero, febré, març, abril, maig, juny, juliol, agost, setiembre, octubre, noviembre, diciembre*. Aquest darrer s'anomena a vegades *lo mes de Nadal* (vegeu també el calendari eclesiàstic, V.218).

236. *Un dia sin altre 'dia sí dia no', una semana sin altre, esta semana que entre no l'altra.*

Hom diu *mesa de maig* quan no hi ha pa, a l'abril no te llevos fil, tot afegint i al maio ni capa ni saio, a l'agost figues, mial i most, al setiembre ny'ha que pendre, al juliol trille i vente qui vol, al maig a segà me'n vaig, al juny la falç en lo puny. Hom diu a primés o a çagués d'enero, febré, etc.

Les estacions són: l'hiviarn/hinviarn, hom parla de al cor de l'hiviarn; la primavera, coneguda també per la primavera del verano; lo verano, hom diu al bo del verano; l'otonyo, i també la primavera de l'otonyo, hom parla de lo veranet de San Martí, així com de les dos primaveres, la del verano i la del otonyo.

Any, enguany, l'any passat, l'any que ve. Ocasionalment hom dirà per any collida: *fa dos collides*.

237. *Quan; ara; entonces; sempre; mai; antes; después; pronte, llugo; tart; de pressa, a escape; poc a poc, poquet a poquet, apoquetet; una volta; asovín; seguit; de repén, en seguida, ara mateix, adenantes, de golp; al remat, a l'últim, a lo çagué, en çagueries; enca(ra), enca(ra) no; ia; ahora; en quan en quan; al cap de.*

Exemples:

Quan ha vengut?

Ara no està; los d'ara; ni ara ni mai.

Sempre ha d'anà lo quiento per avan; aplegaran antes de les siat.

Està bollín des d'entonces.

Después d'una cosa ve l'altra.

Encà és pronte; acompanyan és a lo pronte, después és pretendén; pronte mo n'anirem (en competència amb llugo en el sentit de 'prest'): ha marxat llugo 'prest'; llugo mo n'anem 'no trigarem gaire a anar-nos-en'; io llugo vaig d'un cam a l'altre 'ràpidament'; si no plou llugo 'aviat'; llugo 'aviat' no podré; hai marxat llugo 'ben' dematí; este çagal llugo 'aviat' està encenegat 'apassionat' en los quientos; poquet a poquet se va llugo 'de pressa'; i llugo ia se fan gran 'ràpidament'; s'esborde i ara llugo ixen los brots; han sentit la professó llugo dematí? 'a primera hora del matí'; hai baixat lluguet 'aviadet'; i llugo, llugo, se va morí 'ràpidament'; llugo se fan tots en cotxes 'ràpidament', pero des de llugo que mos compliquem massa la vida (actual castellà desde luego).

Ere tart.

Caminae mol de pressa; aneu apoquetet; posa aigua apoquetet, que si no se brinque.

Una volta vai anà a Castellseràs; beven mol assovín.

Vine de repén; en seguida baixaran; ara mateix/ adenantes han aplegat.

Al remat mos quedarem sin res; a l'últim tot s'assolarà; a lo çagué io ia no sabie què fe; en çagueries pagaven dos pans per la puja.

Encara està allí; encara no ha aplegat.

Ia se n'han anat.

Tot hu fan ahora; van vindre ahora.

Vénen en quan en quan; al cap de dos dies ia no estai.

En el sentit de 'mai' és usada la fórmula *en ma vida: en ma vida no hu hai sentit di aixina.*

VI

TOPÒNIMS

1. Hom coneix només en general els topònims menors del terme, a causa, suposem, que l'activitat ramadera, més intensa en el passat, no sembla haver-se fet sortint del terme.

El nom de la comarca, no usat mai espontàniament, és: *sem lo baix d'Aragó* o *al baix d'Aragó*; sembla entès més en el sentit de zona fronterera, allà on s'acaba Aragó, que no pas segons l'altitud, com suposa el terme castellà el *Bajo Aragón*, oposat a l'*Alto Aragón*.

El nom de les localitats properes, de tot el Matarranya, però també dels Ports i de les Serres de Terol o del Baix Aragó, en un radi d'uns cinquanta quilòmetres, és prou conegut i sovint, fins i tot els de les localitats castellanes, en la forma catalana. Així diuen *Castellot, les Parres de Castellot, lo Mas de les Mates, Cantavella, Anglesola, la Torrocella* (Torrecilla de Alcañiz). Per als noms de les localitats de parla catalana, comprovem entre la gent vella el nom de *la Canyà de Beric*.¹ La Torre de Vilella és anomenada sempre *la Torre*. Lleida, molt llunyana, és coneguda sota la forma aragonesa: *Lerida*.

Hom distingeix entre *la Plana*, de Castellseràs cap avall, i *la Siarra*, on habiten los *serranos*, de *la Siarra de la Torre*, la serralada que separa la vall del Mesquí de la del Bergantes, cap amunt. Hom no es considera *serrano*. Hi ha també una certa oposició entre els qui habiten al *lloc* 'poble' i els qui viuen als *masos* 'masies', els *masovés*, considerats més rústecs i de parlar més bast. Algunes formes que suggeriem i ens eren rebutjades eren comentades amb un *ixo ho diran per ahí a un mas*. Per *masovés* entén hom principalment els dels Ports que abans baixaven per la collita de les olives a la Codonyera. Per a designar una zona extensa de límits no necessàriament precisos hom dirà: *de la part de... Morella, Alcanyis, etc. Los llocs/llogarets i les capitals* 'la gran ciutat'. Hom s'oposa als *sinyós* 'senyors' que són (quasi) sempre de *capital*.

2. Hom s'oposa a catalans i valencians; dels uns diuen *català/rebedà* (terme més o menys ofensiu, relacionat, sembla, amb 'rebec', 'tossut'); dels altres: *valencià i home de bé no pot sé*. No hem sentit la forma *nantros, los aragonesos* oposats a *vostés, los catalans*, sinó només *nantros* enfront de *vostés los catalans*. Tanmateix els treballadors de la Codonyera que van a veremes al

1. Cf. JOAN COROMINAS, *Noms Catalans d'Aragó*, RLiR, XXIII (1959).

Penedès, es designen a si mateixos com a *aragonesos*, especialment davant la insistència dels del Penedès a declarar-los valencians. De l'aragonès diuen: *aragonés caborçut*. Potser més que amb aragonès hom s'identifica amb *baturre*, però com avergonyint-se'n; *baturre* és el temps passat, que hom vol superat, però pel qual hom sent, en determinades ocasions, recança. Els gitanos de parla catalana o castellana són *gitanos*, els altres *h(ú)ngáros/h(ó)ngáros*. Jueu és anomenat *judio*, mot no gaire emprat fora per a designar un tipus de cargol, on hi ha evidentment un simbolisme «anti», i.e.: negre = dolent = jueu. Per a altres actituds «anti», vegeu V.119.

Hom diu que *a cada puesto ny'ha un costum* i declara que *cada uno al seu terreno 'país'*.

3. Hom oposa *lo lloc* i *lo terme*. Descriurem primer *lo terme*: la majoria de topònims designen *partides* o, com deia el nostre informador principal per a la toponímia, Joaquín Nicolás, creant segurament el mot, *noms de cams*. La resta són noms de pujol, roques, valls i barrancs (aquests darrers solen ser també molt sovint noms de partides), fonts, basses, tolls, sínies, pous, masos (no habitats permanentment), corrals, edificis per al culte, fites i creus, coves i edificis o explotacions industrials (pedreres, etc.).

Gairebé tots els topònims són romànics, perfectament identificables per al parlant local. Només una vintena de mots, en gran part també romànics (15 %), resulten de comprensió difícil o impossible. Fins a quin punt són vius o no mots com *foia*, que ens ha estat esplèndidament explicat a Bellmunt «una foia és una vall aclotada», *tormet* o *llastra* és difícil de decidir; d'altres com *Güells*, *Llombart*, *Balat*, *Bustals*, *Sora* són totalment incomprensibles per als actuals parlants de la Codonyera.

Ja hem indicat que la majoria de topònims són romànics. Sembla haver-hi només un arabisme, *la Vall de Balat*, nom d'una vall i partida molt extensa. Pre-romànics podrien ésser *la Sora*, *la Ventafalla*. Hi ha uns quants aragonesismes, no gaires (o caldria dir mossarabismes?): *lo Fornello*, *lo Valello*, *lo Pallargüelo*, *lo Cabiario*.

4. Indiquem seguidament els diferents topònims. Els números darrera cada topònim indiquen la seva situació aproximada en el pla 1. Els dos primers són les coordenades, el següent indica la situació dins les coordenades. Si manca, és perquè el mot consta en el pla.

Noms de partides. — Per les característiques geogràfiques: *les Planes*, 2.3; *lo Planaç*, 2.5-4; *la Plana del Guixa*, 1.6; *la Plana del Calderé* o *lo Calderé*, 2.6; *les Planes del Tormet* o *lo Tormet*, 2.7; *les Planes de la Calcinera* o *la Calcinera*, 3.5; *la Solaneta*, 4.2-2; *los Vertens*, 3.7; *la Costera de les Mules*, 3.3-9; *la Costereta Siguiarra*, 4.3-16; *lo Costeraç*, 3.3-4; *la Foieta*, 4.3-10; *les Foies*, 3.2; *lo Rincó*, 4.3-18; *lo Muntet*, 3.2-4; *lo Salt*, 4.3; *lo Valello*, 3.3; *la Valleta*, 3.3-7.

Per les característiques de la terra: *lo Cascallà*, 1.5-3; *les Llastres*, 2.3-6.

Per la forma o dedicació de la terra: *lo Riu 'hort' del Camí (de) les Cases*,

3.2; *lo Riu 'hort' del Pasimiro*, 4.2-9; *la Horteta*, 3.2-7; *los Canemàs* (camps on hom recorda encara que s'hi conreava el cànem, a la vora de la *Bassa del Cànem*; és una partida de regadiu dividida en horts minúsculs, anomenats cada un *canemà*), 3.2-8; *les Porcions*, 3.3-1; *les Paraetes*, 3.3-2; *la Cama Curta*, 3.4-1; *lo Passet*, 2.4-1; *la Tira*, 3.2-13; *la Parà Redona*, 2.4-3; *lo Banquet*, 4.2-6; *lo Comú*, anomenat també *l'Hort de Barceló*, 2.2-2; *lo Vinyé*, 4.2-10; *la Defeseta*, que interpretem com a diminutiu de *devesa*, 5.5-1.

Pel color de la terra: *les Mascarais*, 2.5; *la Sora*, 4.3-20, podria ahudir a la coloració rogenca d'aquesta partida (vegeu article *Sora* al DCVB).

5. Per un(s) arbre(s) o arbust(s): *les Carrasquetes*, 3.4-6; *la Noguereta*, 2.5-8; *lo Nogueret*, 2.6-4; *lo Nogueret del Canonge*, 1.7-4; *la Noguerola*, 2.7-4; *la Noguereta*, 4.3-2; *la Morera*, 2.5-2; *la Gavarrera*, 4.3-1; *los Ginistals*, 4.3-12; *la Carrasca*, 4.4; *la Olivereta*, 4.5-3.

Per regadiu: *lo Xorrado* és una partida situada efectivament a la vora de la sèquia del *Molí Siscà* en un punt on es treia l'aigua, 3.2-14; *les Piles*, 3.5-1; *l'Albelló*, 3.6-1; *la Mineta*, 3.2-2; *les Basses*, 2.4-2, on hi ha efectivament unes basses i una sinya; *lo Fontanac*, on hi ha també una font, 2.7-5.

Per fites i creus: *la Creu de Roio*, 3.3-8, on hi havia hagut una creu; *la Creveta*, 3.4-4; *los Poios*, 4.3-15; *la Termenesa* podria ahudir al terme, la partida és situada a la vora de la ratlla del terme de la Torrocella, 4.3-8; *la Creu Foradà*, 4.3-5, on hi havia hagut una creu.

Per coves: *les Coves*, 3.2-12, partida a la vora d'un es coves molt properes a la població; *les Coves Roges*, 4.2-11.

6. Altres: *la Piconxa*, on abans hi havia hagut la picota, 4.2-7, i *la Forca* o *les Forques*, on abans hi havia, diuen, les forques, 4.2; *la Peixquera*, 4.2-8; *lo Malladà*, relacionat amb *mallà*, 3.6-5; *les Neveres* és una partida a la vora dels antics pous de glaç, 4.2-3; *la Corraliça*, 4.3-17; *les Olles* són una partida on hem vist unes sitges de pedra molt arruïnades, 4.3-9; *lo Camí Fondo*, 3.3-5; *lo Rogle* o *la Parà del Rogle*, on es conserva la pedra marcada amb el *rogle* per a jugar al joc d'aquest nom, 3.3-6; *lo Fornello*, 3.2-3; *la Valenciana*, 4.3-11; *lo Colomé*, 4.2-4; *Santa Lucia*, 4.2-12; *les Finestretes*, 3.3-3; *los Canterosos*, 4.3-7, i *los Rets*, 3.5, són d'etimologia incerta, bé que no manca, com en el cas de *lo Matatoro*; 4.5-2, i de *les Morandes*, 2.3-5, una clara etimologia, dita popular.

D'etimologia incerta són: *los Bustals*, 3.3, partida en lleuger declivi al peu del tossal de *Santa Barbera*, 3.3; *les Faceres*, partida plana a la vora de *la Vall*, 2.3-7, i *lo Pallargüelo*, 2.3, partida de terres en declivi al peu del *Cabeço Gordo*, 1.4.

7. Noms de pujols. — *Lo Toçal de Santa Barbera*, 4.3; *lo Cabeço Gordo*, 1.4; *lo Cabiario 'Cabrer'*, 1.5, Situat fora del terme, però ben visible des d'ell és *lo Toçal de Taloja*, a l'altra banda del Guadalo, damunt Calanda.²

2. Cf. «Serra d'Or», núm. 134 (1970) p. 32, on hi ha una foto.

Noms de roques. — *La Pedricadora*, roca abalmada situada sota l'ermita de *Santa Barbera*, 4.3-14; *les dos Maries*, 2.5-1; *la Roca Plana*, 3.4-5.

8. Rius. — El Mesquí és anomenat sempre *lo Riu* i el *Guadalop* és *lo Riu de Castellseràs*.

Valls: *la Vall*, 3.3 i 3.2 i 4.2.; *la Vall de Llombart*, 3.5; *la Vall de Balat*, 4.3; *la Vall del Pinà*, 2.7; *la Vall de Pastós*, 2.4; *la Vall de Ripoll* o *Repoll*, 1.6; *la Vall del Mas de Sàbado*, 4.5 i 3.6; *la Ventafalla*, 3.7.

Barrancs. — *Lo Barranc de la Coveta*, 1.6; *lo B. de Sanxo*, 4.6-1; *lo B. Espés*, 4.5-1; *lo B. de Popuelo*, 1.6; *lo B. dels Capellans*, 2.6; *lo B. de l'Oncle Mauro*, 2.6-1; *lo B. de Lino*, 2.6-2; *lo B. de la Buixosa*, 4.2; *lo B. del Sansa*, 3.6-2; *lo B. de Figuera*, 1.5; *lo B. de Caló*, 2.7-2; *lo B. de Güells*, 4.3; *lo B. del Senén*, 3.6-4; *lo B. Simon*, 5.5.

9. Tolls. — *Lo Toll del Benardo*, 2.2-1.

Fonts: *la Font de Julià*, 1.7-5; *la Fonteta Magra*, 2.3-3; *la F. de Gil*, 2.5-5; *la Fonteta del Burguera*, 3.2-11; *la F. del Llavadó*, 3.2-16; *la Fonteta dels Gavatzos*, 3.2-10; *la F. de l'Oncle Gacinto*, 4.4-1.

Basses. — *La Basseta de Galetes*, 2.5-7; *la B. del Cànem*, 3.2-6; *la Basseta de la Mata*, 3.4-2; *la B. de la Telleria*, 3.4-3; *la B. de les Creus*, 4.3-13; *la Basseta del Rosé*, 4.3-19.

Altres: *lo Llavadó*, 3.2.5; *la Sèquia del Molí Siscà* (vegeu mapa); *la Nòria del Marroc*, 3.6-3; *lo Pou de Roc*, 4.6-3.

10. Masos i casetes. — *Lo Mas del Simon*, 1.7-3; *lo Mas de la Creu*, 1.8; *la Casa (d)els Moros*, 2.5-6; *la Caseta de l'Ajiladó*, 4.2-14; *la Caseta (d)els Morts*, 2.3-4.

Edificis per al culte: *la Capella*, dedicada a la verge de Loreto, amb uns frescos prou interessants, 3.3; *lo Calvari o les Creus*, 4.3-6; *lo Fussà*, 4.3; *l'Ermita de Santa Barbera*, a la punta del tossal del mateix nom, 4.3.

Corrals. — *Lo Corral de la Telleria*, 3.4-3; *lo C. de la Plana*, 3.4-9; *lo C. del Quartilles*, 2.6-3; *lo C. del Calderé*, 2.6-5; *lo C. del Calén*, 2.7-3; *lo C. de l'Albogat*, 3.2-1; *lo C. del Faldetes*, 3.3.-11; *lo C. del Dotó*, 3.3-12.

Molins. — *Lo Molinet*, 4.2-1; *lo M. Siscà*, 1.2; *lo M. del Lloc*, 3.2-9; *lo M. del Fiarro*, 3.2-15; *lo M. del Potacari*, 3.3.

Explotacions industrials. — *L'Arené*, 2.3-2, i un altre a 4.3-3; *la Pedrera*, 4.3-4; *l'Adobé*, 2.3-1. Els pous de glaç, anomenats *les Neveres*, són ara abandonats, un d'ells és anomenat *la Mora Encantà*, 4.2-3.

11. Coves. — *La Coveta de l'Oncle Manrou*, 1.4-1; *la C. del Mangaces*, 1.5-1; *la C. de la Tia Catalina*, 1.5-2; *la Coveta del Paulet*, 1.7-1; *la C. (del) Gràcio*, 1.7-2; *la Coveta de l'Oncle San Guergori*, 2.5-3; *la C. de l'Inxes*, 2.7-1; *la C. del Çaragata*, 5.5-2; *la Coveta de l'Agüelo Cabret*, 3.4-7; *la C. de les Carasquetes*, 3.4-8; *la Coveta del Tio Marianico*, 4.4-2; *la C. de la Roia*, 4.6-2.

Creus i fites. — *La Creu de Santa Barbera*, 3.3-10; *la C. de les Eres Altes*, 3.3-13; *lo Piló Blanc* o *Gordo*, 4.2-13; *lo Paironet*, 3.4.

Per als noms de les eres, situades totes a l'entorn del poble, vegeu pla 2.

12. Per a la toponímia del nucli urbà, vegeu el pla 2. Hom diu que el nucli antic del poble era el barri de *lo Grau*, anomenat també *los Graus*.

Els noms de les cases no semblen pas mantenir-se a través de les generacions, ans canvien segons el del propietari. Tanmateix, com que la gent no muda gaire de casa, els noms solen ésser vells i mantenen en alguns casos el nom català de l'antic propietari, esdevingut ara malnom. Molts noms es repeteixen.

13. A continuació indiquem els noms de les cases o millor dit de les famílies que viuen en els diferents carrers:

La Carrera de la Iglésia: *lo Roig*, *lo Basilio*, *la Letxera*, *lo Pujol*, *lo Jon*, *lo Quico*, *les Loretanes*, *lo Basilio*, *lo Mariolivo*, *la Tia Monja*, *lo Muixés*, *lo Romeret*, *lo Goio*, *lo Sacristà*, *lo Sastre*, *la Xata*.

Lo Cantó Fussà: *lo Rafial*, *lo Pepe*, *l'Aurèlio*, *lo Torrina*.

La Carrera Majó: *lo Torrina*, *lo Genaro*,* *lo Carbó*, *lo Canonge*, *lo Tanané*, *lo Fornolenc*, *los Llargs*, *lo Garropla*, *lo Casero*, *lo Mossèn Pedro*, *lo Pilya*, *la Casa del Trentenari*, *lo Velilleta*, *lo Caçolet*, *lo Gallina*, *lo Cubero*, *la Tia Mica*, *lo Sanxa*, *lo Gascó*, *lo Roig*, *lo Quico*, *lo Jota*,* *lo Rallo*, *lo Tito*, *lo Timoteo*, *lo Beçó*, *lo Minyó*, *la Corsetera*, *l'Espritus*, *lo Veranet*, *lo Mingueç*, *los Siarres*, *lo Senante*.

La Carrereta: *lo Marroc*, *lo Ganxat*.

Lo(s) Grau(s): *lo Gat*, *lo Carbó*, *lo Morelleta*, *lo Pelegrí*, *lo Perito*, *la Tia Polla*, *lo Perero*.

La Carrera dels Albellons: *lo Cocotxo*, *lo Prisco*, *la Jacoba*,* *lo Delfin*, *lo Muixés*, *lo Ganxat*, *los Ruiços*, *lo Ganxat*, *lo Carmelita*, *lo Garreta*, *lo Flare*, *lo Pere*, *lo Romero*, *lo Candido*, *lo Beçó*, *lo Querin*, *lo Sacristà*.

Carrer que va des de la Carrera dels Albellons a la Plaça: *lo Nai*, *lo Garrita*, *lo Capa*, *lo Rallo*, *lo Toni*, *la Fornolenca*, *lo Dominguet*.

La Carrera del Pilà: *lo Flare*, *lo Buñandeta*, *lo Romeret*, *les Secretàries*, *lo Gaçulla*, *les Fusteres*, *lo Sacristà*, *lo Baldiri*, *lo Tedosio*, *lo Castell*, *lo Çaboné*, *lo Pere*, *lo Rallo*, *lo Moreno*, *lo Tellé*, *lo Pelegrí*, *lo Ganxat*, *l'Alfredo*.

(La Carrera de) la Basseta: *lo Gallito*, *les Pures*, *l'Antolín*, *l'Eleno*.

La Carrera de l'Hospital: *lo Balladó*, *lo Platillo*, *l'Emiliet*.

La Carrera del Viquiari: *Antonio lo Guàrdia*, *lo Quico*, *lo Çabaté*, *lo Romaldo*, *la Tia Orgina*,* *la Pecetona*, *lo Sarietes*, *lo Camperol*, *lo Caspolino*, *lo Rallo*, *lo Gasparet*, *lo Rallo*, *la Gorra*, *la Tia Baldíria*, *lo Perito*, *lo Fornolenc*, *lo Letxero*, *lo Fumadó*, *lo Garrilla*, *l'Escribano*, *Lamossenpedra*, *lo Cucal*, *la Tia Mica*.

La Replaceta: *lo Veranet*, *los Tirants*.

Lo Rinconet, *la Carrera de la Cultura*: *la Bertolina*, *l'oncle Miguelín*, *lo Romaldo*.

Lo Carreró: lo Fando, l'Oncle Palomo, la Tia Iela, lo Vité, lo Balladó, lo Manega, lo Cesàreo, lo Tio Romeret, l'Oncle Mariano lo Negre, lo Roig, lo Benito.

La Nevera: lo Tio Negre, l'Oncle Sisto, lo Fando, l'Oncle Alegre, lo Tio Pasqualet, lo Ganxat, lo Lauro, lo Rallo, lo Carbó, lo Quico, lo Bruno, les Bonifàcies, lo Ruiç.

Lo Campo: lo Padre Francisco, lo Rallo, l'Oncle Narciso, l'Albardé, lo Tio Manega, lo Morelleta, lo Garreta, la Tia Morena, lo Llacera.

Lo Regolfo: lo Baldiri, l'Urbano, lo Gregorietes, lo Genaro,* lo Gacinto, lo Moreno.

La Carratera: l'Oncle Mecànic, lo Tio Maçorras, lo Balladó.

VII

EL PARLAR DE LA CODONYERA DINS ELS PARLARS DE LES VALLS DEL MATARRANYA I DEL BAIX GUADALOP

Presentem ací setze mapes, breument comentats, que il·lustren la situació del parlar de la Codonyera en relació amb els parlars veïns. Aquest article és una reelaboració dels nostre treball inèdit *Estudis de Dialectologia del Matarranya* (treball que ja havia estat presentat als Jocs Florals de Tübingen on obtingué el premi *Pompeu Fabra* l'any 1970).

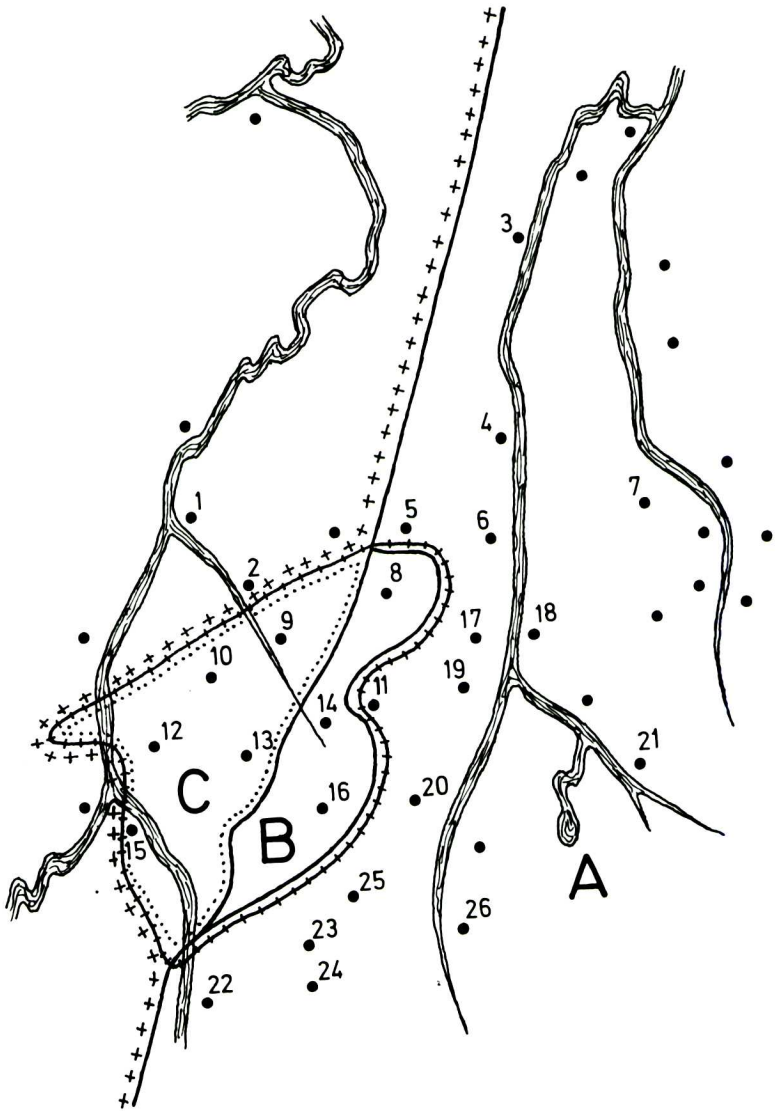
1. Indiquem en el mapa 1 els noms de les localitats estudiades; les localitats numerades són les que coneixem d'una manera o altra (enquesta nostra, materials de l'ALC, ALPI, etc.): 1, Castelseràs; 2, la Torrocella d'Alcanyís; 3, Maella; 4, Massalió; 5, el Mas del Llaurador; 6, la Vall del Tormo; 7, Calaceit; 8, Valljunquera; 9, la Codonyera; 10, la Torre de Vilella; 11, Fórnols; 12, la Ginebrosa; 13, la Canyada de Beric; 14, Bellmunt de Mesquí; 15, Aiguaviva de Bergantes; 16, la Sorollera; 17, la Fresneda; 18, la Torre del Comte; 19, la Portellada; 20, Ràfels; 21, Beseit; 22, Sorita; 23, Torredarques; 24, la Pobleta (barri de Morella); 25, Mont-roig de Tastavins; 26, Pena-roja.

Tant en aquest mapa com en els altres indiquem el límit lingüístic entre el català i el castellà. Indiquem també els límits de província i de bisbat (límit entre el bisbat de Tortosa — al sud i llevant — i de Saragossa); aquest darrer límit ha sofert canvis considerables en aquests darrers anys: així l'arxiprestat de Calaceit, que era del bisbat de Tortosa, ha estat incorporat al de Saragossa. El límit antic del bisbat de Tortosa cap a ponent era la línia del Matarranya, el «'ain» al Matrain» és a dir el Riu del Bisbe (Matrain per metropolitanus 'bisbe').¹ Haurem de veure en la línia del Matarranya un límit antic, més antic que el límit de l'arxiprestat de Calaceit i no cal dir que la línia de l'Algars.

1. J. COROMINAS, *Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa*, RLiR, XXIII (1959).

Mapa 2

- ++++ Límit lingüístic
- - - - já <é del català occidental general
- Fonemes Vocàlics: A = set fonemes; B = sis fonemes; C = cinc fonemes
- ..... Zona que no continua el vocalisme llatí

2. Presentem en el mapa 2 diverses isoglosses per al vocalisme dels parlars del Matarranya i del Baix Guadalop.

La diftongació já < ɛ del català occidental general és la característica més destacada dels parlars catalans del Matarranya i del Baix Guadalop. Observem que la diftongació només es presenta a l'extrem occidental i que només Valljunquera, entre les localitats que diftonguen, és situada dins la vall del riu Matarranya; totes les altres localitats en el parlar de les quals hi ha diftongació són situades a la vall del riu Guadalop. En el capítol V hem presentat els mots del parlar de la Codonyera que diftonguen; cal afegir-hi el mot *sitiàlit* (per a designar una part del molí d'oli, el *satèHit*).

Indiquem seguidament els mots amb diftongació que hem recollit a les valls del Matarranya i del Baix Guadalop i que són desconeguts en el parlar de la Codonyera o no hi tenen diftongació. Tots els exemples procedeixen de Bellmunt de Mesquí; són, però, mots que hem trobat a les altres localitats catalanes de la vall del Baix Guadalop i a Valljunquera en molts casos:

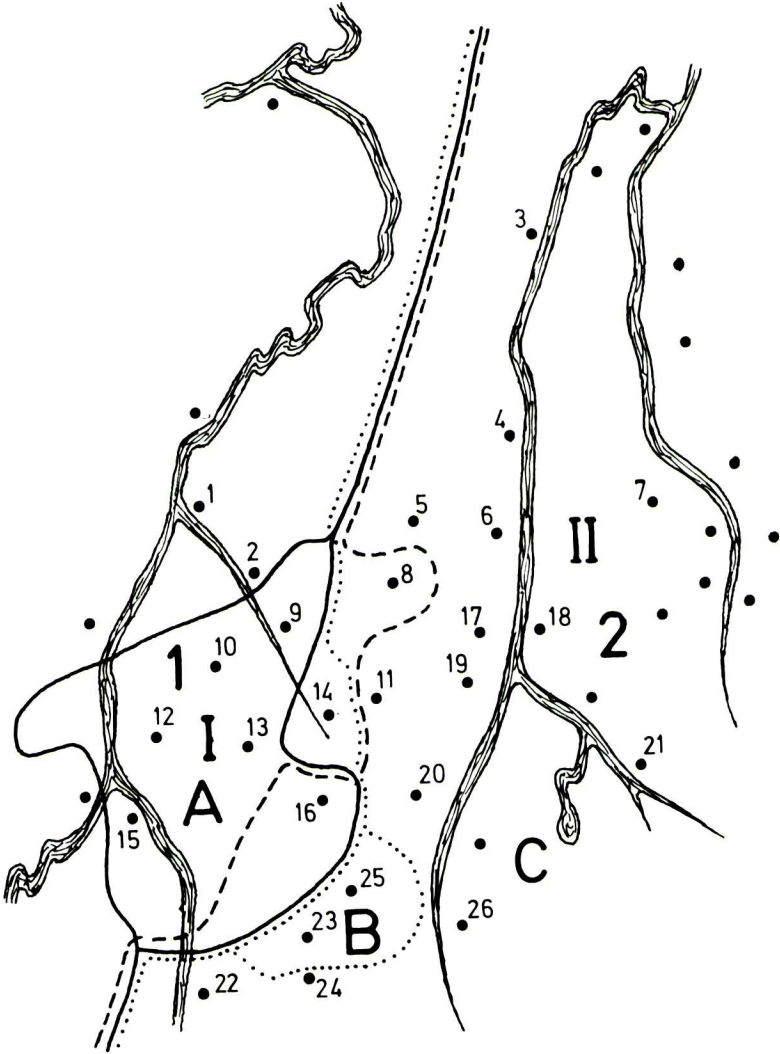
Piarxi porxada, *sunlà* a la Codonyera, mot considerat «antic» pel nostre informant de Bellmunt, on és substituït normalment per *perxada*; hem trobat *piarxi* a Aiguaviva i a la Torre de Vilella; a les localitats de la vall del Matarranya que no diftonguen hem trobat *perxi* (pér̃ši); *joliviart*, *perejil** a la Codonyera; *siàntim*, *cèntimo* a la Codonyera; *griala*, *dregala* a la Codonyera (vegeu mapa 7); *esquiarra*, *çurda* a la Codonyera; *modiarna*, *moderna* a la Codonyera; *matària*, *pus* a la Codonyera; *guitiarra*, *guitarra* a la Codonyera, en algunes localitats de la vall del Matarranya que no diftonguen trobem *guiterra* (git̃ɛra), a Fòrnols concretament; *ofiarra*; *tiars*, *tèrcio* a la Codonyera; en una cançoneta per a infants registrem *siardo*, *viarro de Catí*, *consalaeta al topí*; el mot *iart* que addueix G. Renat i Ferrís² per al parlar de Bellmunt no ens ha estat confirmat pel nostre informant, i tampoc no l'hem pogut comprovar en cap localitat de la zona de diftongació.

Sincrònicament trobem a les valls del Matarranya i del Baix Guadalop tres zones caracteritzades per un vocalisme diferent cada una: a llevant, a la zona de no diftongació de è del català occidental general trobem set fonemes vocàlics: /a, ɛ, ɛ̃, i, ɔ, ɔ̃, u/; al centre, dins la zona de diftongació de è del català occidental general [é̃] > [iá] trobem tres localitats (8, 14 i 16) amb sis fonemes vocàlics: /a, e, i, ɔ, ɔ̃, u/; finalment a ponent, a la resta de la zona de diftongació [é̃] > [iá] i a les localitats castellanes, trobem cinc fonemes vocàlics: /a, e, i, o, u/.

Diacrònicament observem una diferent ordenació de la zona estudiada en relació amb el vocalisme: el vocalisme del llatí tardà, base de tots els parlars que ací considerem, és mantingut d'una manera o altra a tota la zona, llevat de les localitats amb diftongació (é̃ > iá) i amb un sistema de cinc fonemes vocàlics, és a dir als punts 9, 10, 12, 13 i 15:

2. G. RENAT I FERRÍS, *Les e tòniques del valencià*. «Miscel·lània Fabra» (Buenos Aires 1943). A l'article citat hi ha ja la interpretació de la diftongació com un fenomen d'innovació local, independent d'una possible influència castellana; M. SANCHIS I GUARNER ho explicaria al seu article *Notícia del habla de Aguaviva de Aragón*, RFE, XXXIII (1949).

Mapa 4

- ..... Distribució de les formes per a 'typha' i 'fita':
 A = *sisca* / *boga*. ar. *huesa*; B = *boga* / *boga*;
 C = *boga* / *fita*.
- Distribució de les formes per a 'feia' / 'veia': 1 = *fia* /
via; 2 = *fea* / *veia*.
- Distribució de les formes per a 'càpiga' / 'sàpiga':
 I = *càpia* / *sàpia*; II = *càbia* / *sàbia*.

Les característiques negatives de la zona de diftongació *ia* < *ɛ* es manifesten per una gran fragmentació enfront de la relativa unitat dels parlars veïns sense diftongació *ia* < *è* del català occidental general.

Presentem en aquest mapa unes quantes isoglosses del tipus que hem denominat positiu:

sàpia, càpia enfront de *sàbia, càbia*

fia, via enfront de *fea, veia*

A la distribució de les formes per a *typha* i *fita* voldríem veure un exemple del tipus «*le chat a tué le coq en Gascogne*». En tal cas interpretariem l'actual zona *sisca* (*typha*) / *boga* (*fita*) com una antiga zona *boga* (*typha*) / *boga* (*fita*) (zona que encara existeix a Mont-roig i Torredarques), on l'homonímia ha estat eliminada per la introducció de la forma *sisca* presa dels parlars aragonesos veïns. Si aquesta interpretació era correcta, ens trobaríem amb una zona central que s'oposa d'una manera o altra a la perifèria i hauríem descobert a més una de les fonts d'innovacions d'aquesta zona central: els parlars aragonesos veïns.

5. En el mapa 5 presentem unes quantes isoglosses més, que caracteritzen positivament la zona de diftongació *ia* enfront dels altres parlars que ací considerem. Es tracta segurament del manteniment d'arcaïsmes.

digueve, rigueve, dugueve enfront de *die, reie, due/duie*

plantaina enfront de *plantage* (*plantáže, plantáše*)

cloca enfront de *lloca*

6. Els mapes 6 a 16 ofereixen exemples per a la caracterització, que hem anomenat negativa, de la zona de diftongació.

Presentem en el mapa 6 un grup d'isoglosses que afecta un nombre considerable de mots dels parlars que estudiem.

És el feix d'isoglosses que nosaltres denominem apitxat; donem a aquest terme un significat que difereix del generalment acceptat.⁴ Denominem apitxat el fenomen lingüístic observat diacrònicament o diatòpicament de manca total o parcial de la correlació de sonoritat per a les sèries d'africades i/o fricatives d'un parlar o grup de parlars; en cas de manca total de la dita correlació de sonoritat parlem d'apitxat pur, en tots els altres casos de formes mixtes. És llàstima que hom no hagi donat aquesta significació al terme apitxat o si més no que no ho hagi declarat explícitament: és un terme d'una gran autenticitat, creat per l'usuari corrent de la llengua en una zona dialectològica conflictiva (l'Horta de València), molt ben adequat per a designar un fenomen lingüístic de gran difusió, si més no entre les llengües romàniques i germàniques.

Dins una diacronia no massa allargassada dels parlars que ací considerem, caldria considerar també un oposició (*v*)/(*f*). Ens limitarem, però, a les formes que ara trobem vives a la zona que estudiem, és a dir, substituint la visió

4. SANCHIS I GUARNER, article «apitxat», a la «Gran Enciclopèdia Catalana», II, p. 290-291 (Barcelona 1970).

diacrònica per la diatòpica, que és en definitiva el que fa la geografia lingüística.

En un sol punt de la zona estudiada, a Aiguaviva, trobem el màxim de parells correlatius: /d//ð/, /z//s/, /ž//š/.⁵ A tots els altres punts de la zona la correlació de sonoritat és menys aprofitada per a les fricatives/africades: va des d'un màxim de dos parells: /z//s/, /ž//š/, a un: tipus a) /š//ž/, tipus b) /đ//ð/, o a cap, és a dir a formes d'apitxat pur, les quals ofereixen entre elles diferències diacròniques considerables: així, a 3 i 8 hi ha apitxat de /Ž/ i /Z/, mentre que a 9, 1 i 2 hi ha apitxat de /Ž/, /Z/ i /Đ/.

7. Presentem en el mapa 7 altres exemples — lèxics i morfològics — que documenten l'esmentada fragmentació de la zona. El futur *feré* no s'estén ni tan sols per tota la zona de diftongació: es tracta doncs d'una innovació de difusió mínima. El mateix cal dir de la forma *dregala* — localitzada a la Codonyera — i de les altres variants d'aquest mot.

Les designacions dels àpats presenten a la zona fronterera una fragmentació considerable, amb variants d'un lloc a l'altre i en contrast amb la uniformitat del bloc «aragonès» enfront del bloc «català occidental general».

8. Les isoglosses lèxiques presentades en el mapa 8 documenten la fragmentació de la zona, tantes vegades esmentades, adduint per a la Codonyera exemples que creiem que cal qualificar d'arcaïsmes; aquests arcaïsmes coincideixen sovint amb la forma aragonesa veïna, amb una evolució tanmateix catalana. A Aiguaviva trobem *ixaguar botes i plats*, però *aclair la roba*.

9. Presentem en el mapa 9 l'evolució del grup secundari *t'l, d'l, c'l, g'l*. Al costat de solucions generals del tipus *-l-* (no hem trobat cap exemple de geminada) per als mots: *vetllar, guatlla, espatlla, motlle, rotlle, ametlla (velà, guala, espala, mòle(c))*, però *rogle* i amb canvi d'accent *redol, amela/armela*) trobem dins les localitats catalanes formes del tipus *-ld-* (*velà, guala* però *espalda, molde, rolde* i *amelda, almelda*), formes que hom dubta entre qualificar de castellanismes (*espalda, molde* i *rolde* són els mots que trobem entre els parlars aragonesos) o de romanalles d'una evolució independent. Trobem *guala* a tot el Matarranya.

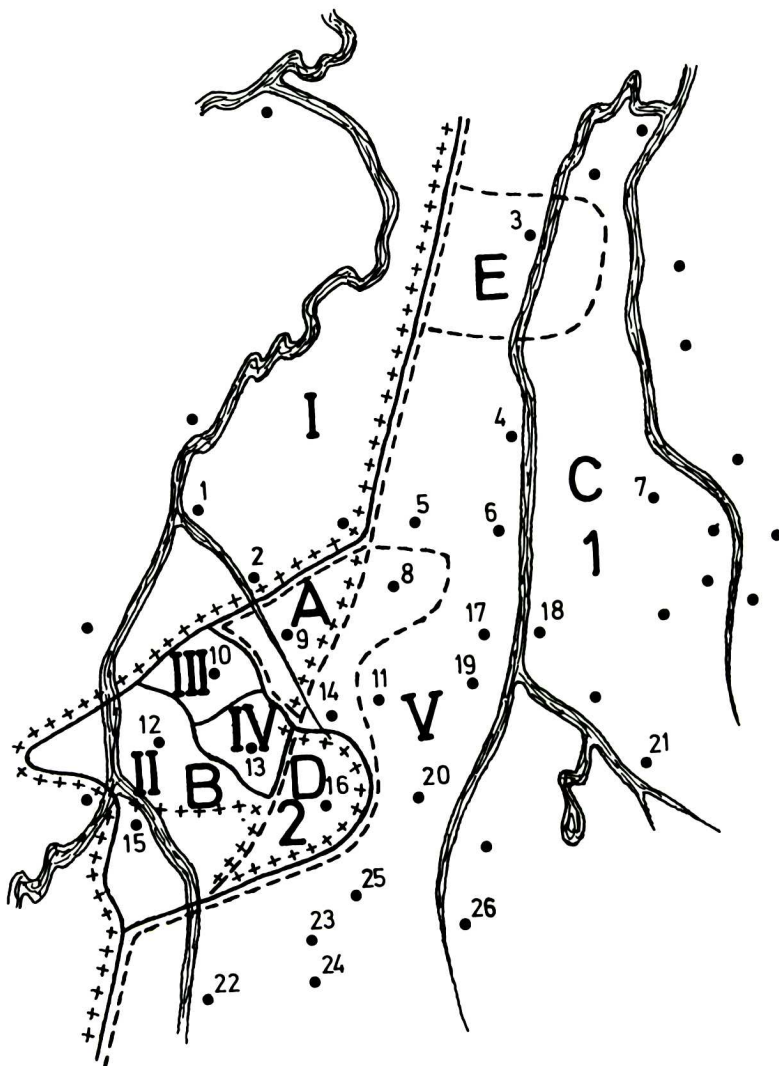
El límit entre *armela/almela* ens porta, un cop més, a la ratlla del Matarranya.

10. Presentem en el mapa 10 els casos de pèrdua o conservació de *-r*.

La *-r* es conserva sempre a Aiguaviva i als parlars aragonesos. A Aiguaviva la trobem fins i tot en casos no etimològics als infinitius: *beurer, tindrer*, etcètera. Només es perd davant pronom àton, com també en els parlars aragonesos: *pa decilo*, aiguavivà *pa di-lo*.

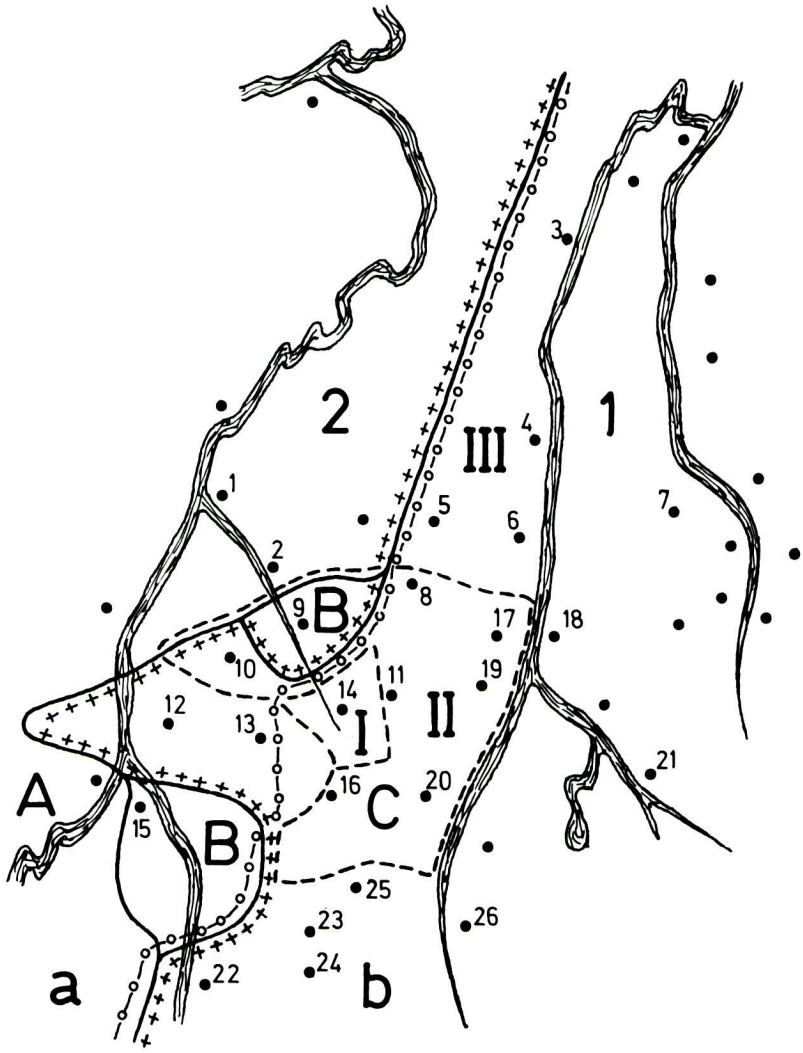
5. Procedim ací a una simplificació dels fets, potser no massa satisfactòria. Deixem oberta la qüestió de com cal interpretar *-ix-* [š] per manca de materials.

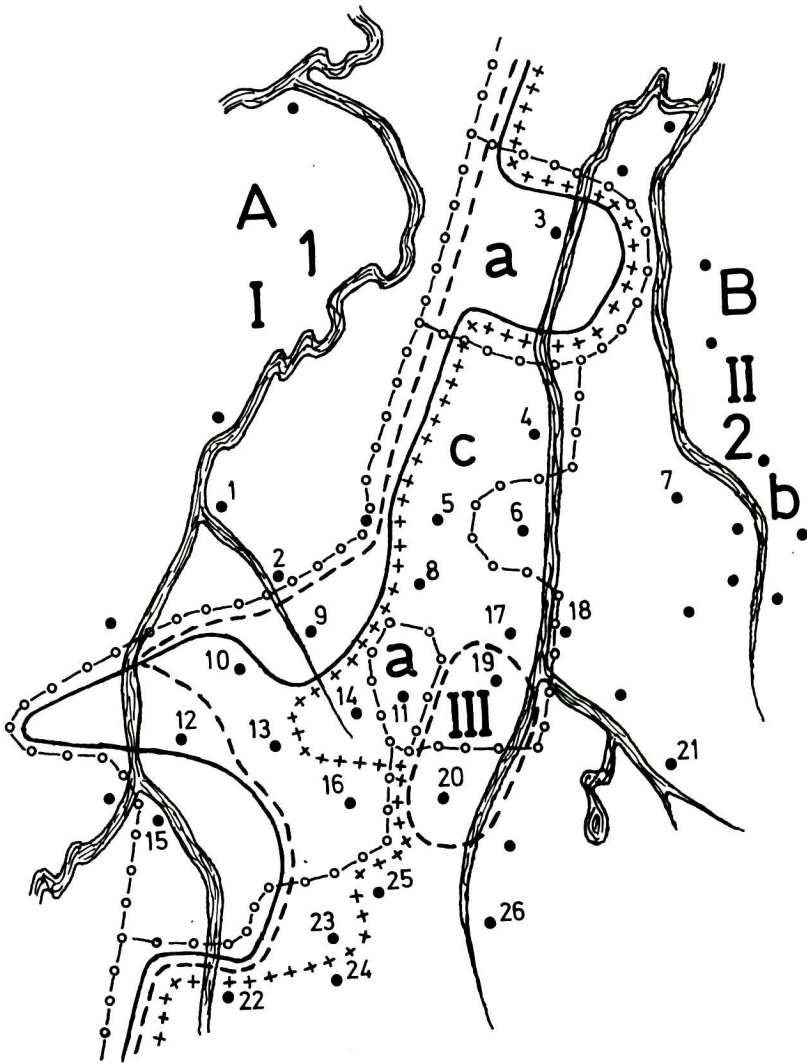
Mapa 7

- Distribució de les formes per a 'rentamans':
 A = *dregala*; B = *barrenyo*; C = *grela*; D = *griala*;
 E = *grisala*.
- Distribució de les formes per als àpats: I = *ar. almuerzo, comida, merienda, cena*; II = *almordà, brena, bocins, cena*; III = *almordà, brena, merienda, cena*; IV = *almorzà, dinà, bocins, cena*; V = *almorzà, dinà, brena, cena*.
- ++++ Distribució de les formes per a 'faré': 1 = *faré*; 2 = *feré*.

Mapa 8

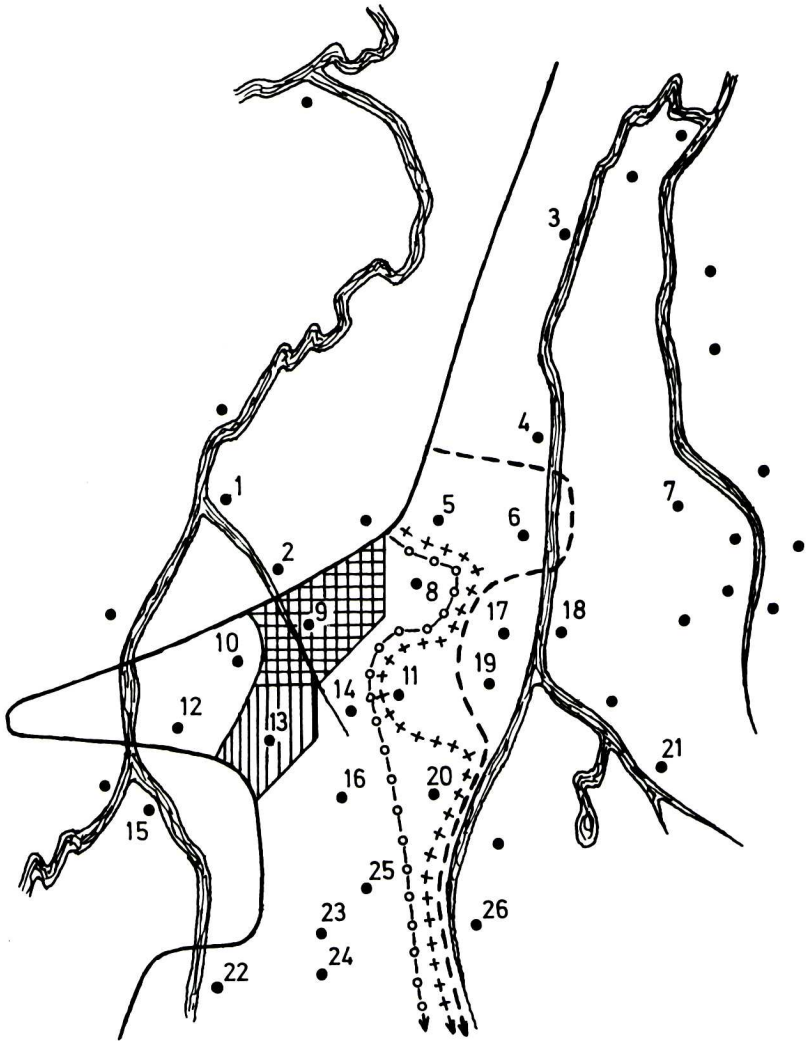
- Distribució de les formes per a 'carrer': A = ar. *calle*; B = *carrera*; C = *carré*.
 - - - - - Distribució de les formes per a 'setrill': I = *setrill*; II = *oliera*; III = *sitera*, *çaitera* (15), *açaitera* (1,2).
 + + + + + Distribució de les formes per a 'llepar': 1 = *llepà*; 2 = *llaminà*, *llaminar*, ar. *laminar*.
 o-o-o-o-o Distribució de les formes per a 'esbaldir': a = *ixaguà*, *ixaguar*, ar. *enjuagar*; b = *aclarí*.

Mapa 9

- Distribució de les formes: *espalda* a A; *espala* a B.
- - - - Distribució de les formes: *rolde* a I; *rogle* a II; *redol* a III.
- ++++ Distribució de les formes: *molde* a 1; *mole*, *mòlec* a 2.
- o-o-o-o Distribució de les formes: *almelda*, *amelda* a a; *amiela* a b; *armela* a c.

Mapa 10

r final conservada a ponent

- -r conservada en general.
- -r conservada a *ahir.*
- +++++ -r conservada a *dur* adjectiu.
- o-o-o-o -r conservada a *segur i madur.*
- ||||| -r conservada a *clar.*
- ==== -r conservada a *llar.*

A totes les altres localitats catalanes de la zona trobem pèrdua general de la *-r*, llevat dels monosíl·labs prou coneguts que en el català continental amb pèrdua general de *-r* conserven la *r* (*mar, cor, or*, etc.).

Tanmateix, a tota la zona catalana occidental trobem *r* conservada amb diferent difusió a *ahir, dur, segur, madur* i *clar*. Llevat de *clar*, i del mot *llar* (*allar* a la Codonyera), tots aquests mots tenen també *-r* conservada al valencià: en el cas d'*ahir* de forma general, per a *madur, segur* i *dur* ignorem fins on es conserva la *-r* en els parlars valencians septentrionals, els quals, com és sabut, tenen pèrdua de *-r* en general. En tot cas caldrà relacionar aquest mapa amb el mapa 16, on tornem a tractar les relacions dels parlars estudiats amb els parlars valencians septentrionals.

11. L'aïllament de la zona fa que es mantinguin formes per a alguns termes del llenguatge administratiu i religiós d'un caràcter marcadament local.

Així *lloc* designa a Aiguaviva i a la Codonyera el nucli de població. A la resta del territori català sembla dibuixar-se una línia *vila* per al sud, enfront de *poble* al nord. El batlle és *alcalde* en general; a la Codonyera i a la Torre de Vilella (considerat ací mot «antic») és *alcait*. La institució de l'hereu és (o era) practicada a la vall del Matarranya, però no a les valls del Baix Guadalop (l'heretatge és repartit ací entre tots els germans a parts iguals).

El mot per a designar eclesiàstic en general varia bastant d'una localitat a una altra i reflecteix en cada cas — com creiem que ho fa la terminologia *lloc/vila/poble* — l'estructura local. Hi ha una zona *viqueri, viquiari, vicari* enfront d'una zona *capellà* (a les localitats del bisbat de Tortosa) i una tercera zona *retó* 'rector' al nord. A Aiguaviva trobem el localisme *móssen* (usat altrament com a vocatiu a tota la zona, tant catalana com aragonesa) (mapa 11).

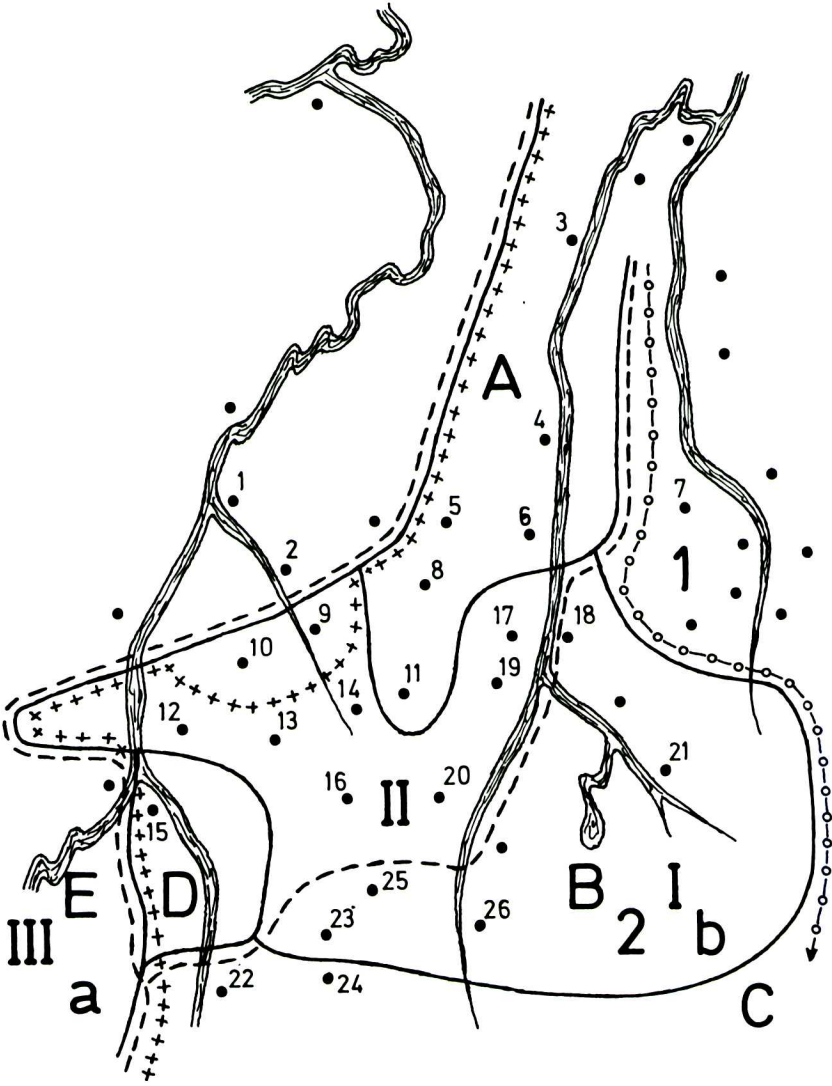
A totes les localitats del bisbat de Saragossa trobem el mot *bisbe* substituït pel castellanisme *obispo* (el mot *bisbe* subsisteix ací i allà només per a designar un tipus d'embotit). A Calaceit, que fou arxiprestat del bisbat de Tortosa fins fa poc, trobem *bisbe*; tanmateix també hem trobat *obispo* a Sorita, localitat pertanyent al bisbat de Tortosa.

El contrast entre les formes *pedricadora* / ar. *predicadera* enfront de *trona* ens porta un cop més a la línia del Matarranya.

Déu, la Mare de Déu, els *evangelis* són substituïts ací i allà (concretament a la Codonyera) pels castellanismes *Dios, la Virgen,* los evangelios.** A les dues localitats (9, 10) on el mot *Déu* ha estat substituït per *Dios*, trobem el mot *Déu* conservat a l'oració del plegamans (vegeu V.45).

12. Presentem en els mapes 12 a 14 una sèrie de castellanismes: es tracta de mots de freqüència considerable en els parlars estudiats. Tots ells penetren a les localitats del Guadalop i en alguns casos a les de la vall del Matarranya, sense traspasar-lo mai. La penetració de castellanismes és més intensa com més prop de la frontera de la llengua és una localitat.

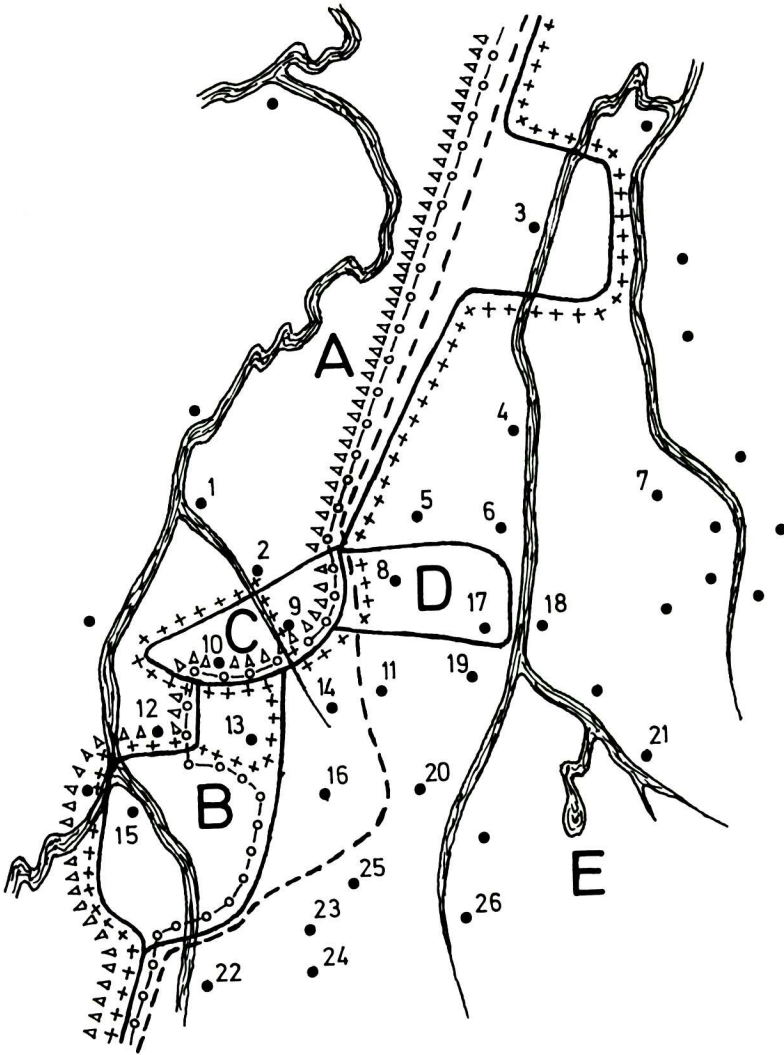
En el mapa 12, a la Torre de Vilella i a Aiguaviva *blau* alterna amb *açul*. Llatí *caseu* diftonga només a la Codonyera i a la Torre de Vilella.

Mapa 11

- A = retó; B = viquiari, viqueri, vicari; C = capellà;
D = mòssen; E = ar. cura.
- I = trona; II = pedradora, pedradora; III = ar. predicadera.
- ++++ a = Dios; b = Déu.
- o-o-o-o 1 = bisbe; 2 = obispo.

Mapa 12

- A = kέso; B = kέzo; C = kjάso; D = formάse; E = formάze.
 La primera forma a ponent, la segona a levant:
 - - - - silla / cadira.
 + + + + azul [aðúl], assul / blau
 o-o-o-o ancies [anθies] / genives [ženibes, šenibes].
 Δ Δ Δ cerca [θerka] / prop.

En el mapa 13, *colom* es manté en alguns derivats de la Codonyera on trobem *colomina* i a Aiguaviva on designen per *colomina* el colomí.

Al costat del castellanisme *lentejes** trobem formes contaminades del tipus *lentilles* a la Sorollera i a Calaceit.

Per a llorer trobem a Fórnols la forma *llauré*.

En el mapa 14, el mot *estrella* ha penetrat a Aiguaviva i a la Ginebrosa. A la Codonyera només s'ha produït canvi de gènere: *estriala* en comptes d'*estrel/estrial* generals al Matarranya.

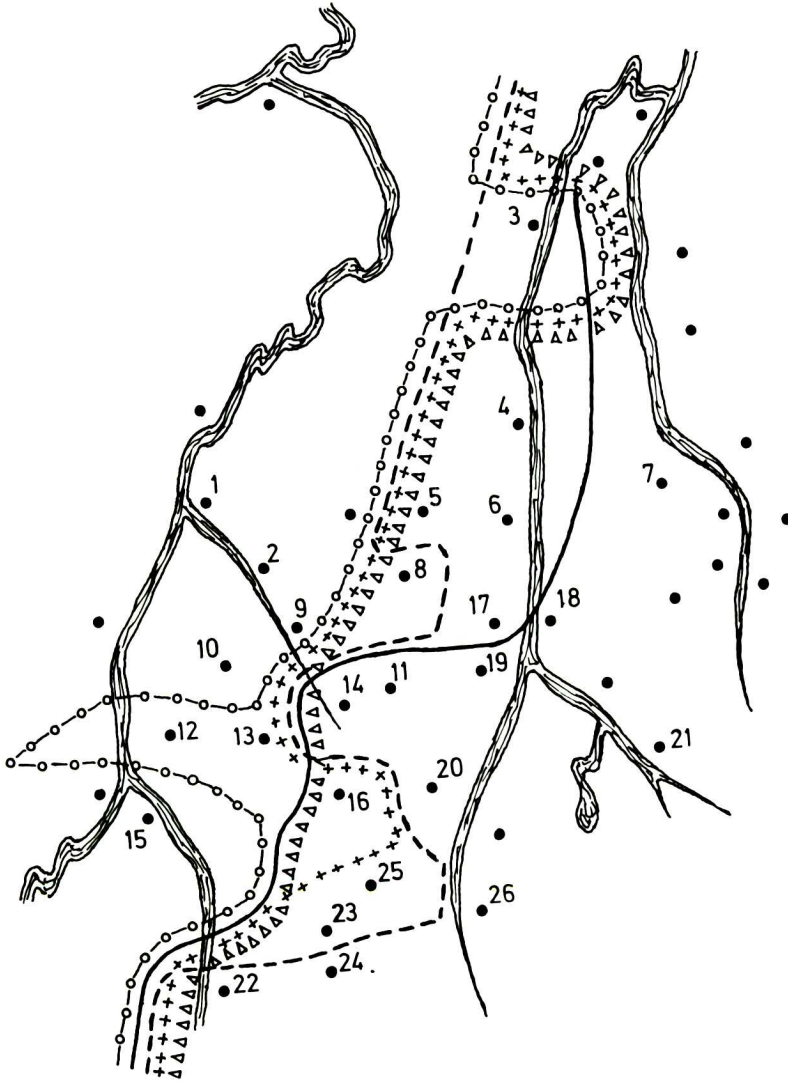
13. Isoglosses entre la Codonyera i les localitats veïnes de la Torre de Vilella i Bellmunt de Mesquí. — El fraccionament lingüístic de la zona occidental catalana, a les valls del Guallop, es manifesta en el nombre considerable d'isoglosses que separen una localitat de les seves localitats veïnes. Com a exemple d'aquest fraccionament, i també per a una localització més exacta del parlar de la Codonyera dins la zona estudiada, presentem ara les isoglosses que separen el parlar de la Codonyera del de les localitats veïnes de Bellmunt de Mesquí i de la Torre de Vilella.

El parlar de la Torre de Vilella és el més proper al de la Codonyera d'entre tots els parlars catalans de la zona estudiada. Tanmateix se'n separa per dues isoglosses importants.

A la Torre de Vilella trobem el parell /ð/ /đ/ mentre que a la Codonyera tenim formes d'apitxat pur: /ð/ < /ð/ i /đ/. /đ/ de la Torre de Vilella correspon a /z/ del català occidental general, i així tenim *dotze*, *tretze*, *setze*, *dotzena* pronunciats [dódđ], [trédđ], [séđ], [dodéna]. El fonema /đ/ només l'hem trobat en aquests mots i també al mot dissabte [disáđê]; altres mots catalans accidentals generals amb /z/ no la presenten; en els verbs en *-itzar*, poc usats, trobem /ð/. A la Ginebrosa i a Aiguaviva el fonema /đ/ es presenta també en els mateixos mots que a la Torre de Vilella, tret del mot dissabte, pronunciat [disápte]. En els casos de /z/ catalana occidental general després de consonant (és a dir en el *sandhi* sil·làbic) trobem /ç/ a la Torre de Vilella, així com també en alguns castellanismes que en el passat tenien /đ/ o un so molt proper: *colze*, *galze*, *donzella*, *polze*, *crusar*, *resar* són pronunciats [kólde], [gálde], [dondéla], [pólde], [krudá], [redá]. A aquesta /d/ de la Torre de Vilella correspon [ð] a la Codonyera.

Tots els verbs que en el parlar de la Torre de Vilella tenen [-w-] a la tercera persona del plural del present d'indicatiu han eliminat el [w] d'una manera o altra a la Codonyera: a) l'han substituït per [b]: [béwen], [eskriwen], [bíwen], [plówen], [mówen], [déwen] són [bében], [eskriben], [bíben], etc.) a la Codonyera; b) per [g]: [díwen], [ríwen], [dúen] són [digen], [rígen], [dúgen] a la Codonyera; c) per [đ]: [veuen] a la Torre de Vilella és [veden]

6. Que es tracta d'un fonema ho demostren les oposicions amb els sons més estretament emparentats amb [đ], és a dir [s], [ð], [d] i [t]. No trobem parells mínims, però sí casos on la influència del context és inversemblant; es tracta d'oposicions en la posició de més rendiment, és a dir, intervocàliques. Així [dóđe] (i un plural perfectament possible) s'oposa a *coses*, *rodes*, *coces* i *totes*.

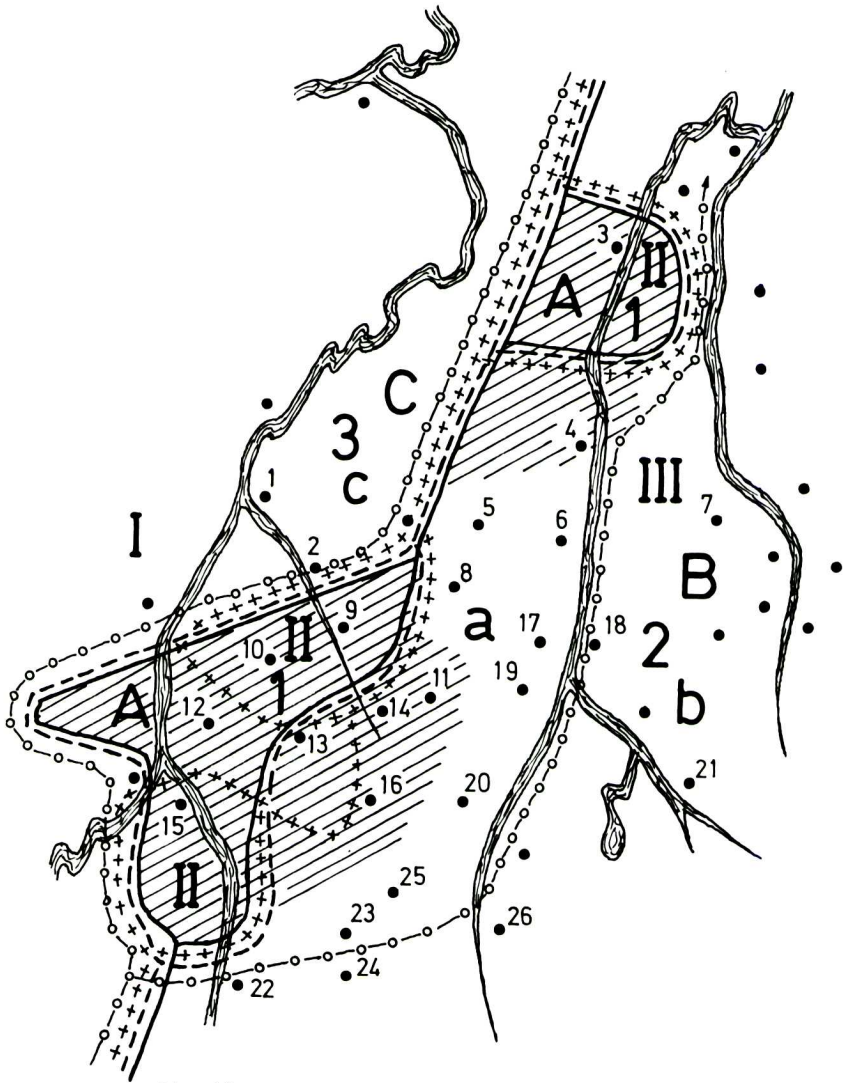

Mapa 13

La primera forma a ponent, la segona a llevant:

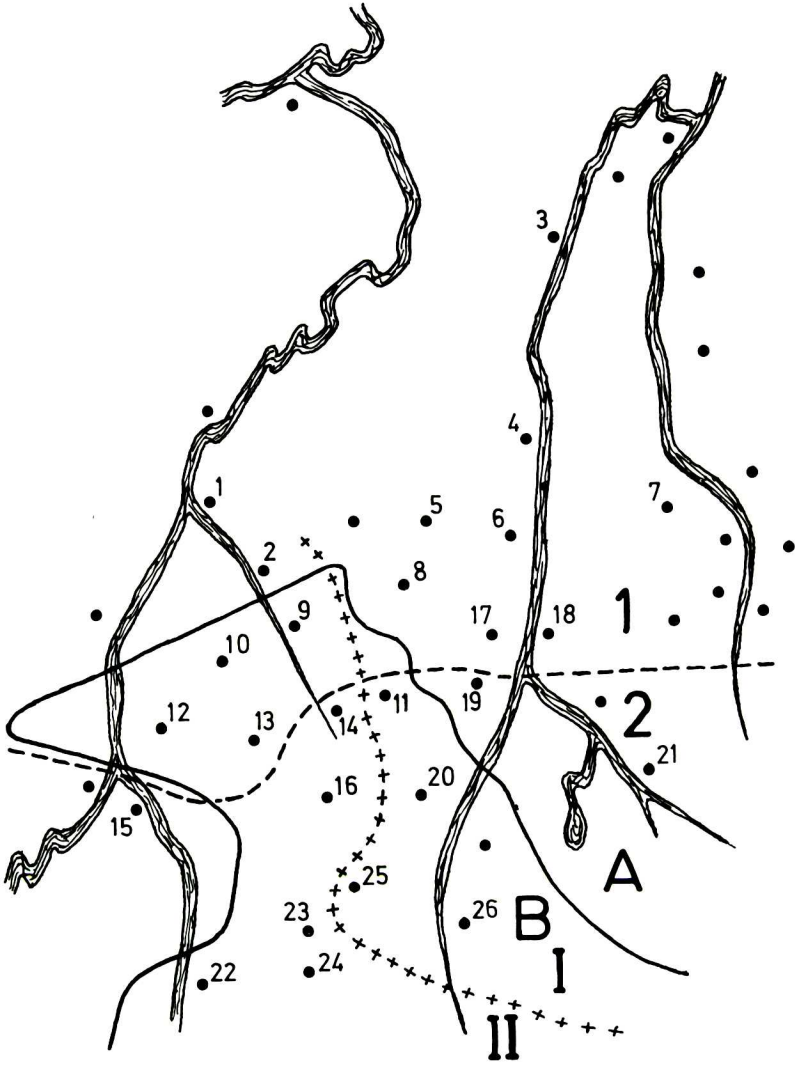
- lentejes [lentéxes] / gentilles, lentilles.
- laurel / lloré.
- ++++ candil / cresol.
- o-o-o-o palomo / colom.
- △ △ △ rana / granota.

Mapa 15

- A = sic; B = sóc; C = ar. soy.
 - - - - - 1 = anta; 2 = cap, caba, paca; 3 = ar. hacia, pa.
 + + + + 1 = tobillo; II = torterol; III = turmell.
 o-o-o-o a = tella, tellat; b = teula, teulada; c = ar. teja, tejado.
 Aproximat per a a/b.
 // // // // Zona d'imperfet digueve, dugueve, rigueve.

Mapa 16

- A = *tarde*; B = *vesprà*. Aproximat.
 - - - - 1 = *pop*; 2 = *polp*. Aproximat.
 + + + + Present d'indicatiu, primera i segona persones del plural:
 I = -am, -au; II = -em, -eu.

A. kí ne teníe de abéjes? pués... les abéjes... lamo meu ne té... però una dóna de la kařera ba beure un iišám i mos bá dí... anéu a agařalo... los apúros ke bá m pasá... la priméra bolta (*Com ho van fer per agarrar-lo?*) oi, kom u bán fé... kóm ke no sabíem kom piłálo... primé mos bá m fé un troç de kařéta... un troç de kařéta en un sák i bam agařá unes estisóres de podá i estáben a un šitét de koskól... ałí apiloka(d)es... i bá m dí... i ésto kóm u ferém? mos bá m posá guáns... ałí tóts ben ekipáts per ke bá m dí mos matarán... piļe lo manuél... piļe lo manuél les estisóres i io lo šit i ałí en una pó... u taļém... ni bañ fé... ałí totes apiloka(d)étes... les klabém... dintre un bás... u tapém i bá m dí iá és nóstre... iá está... però después pa destapálo kí fá iisó kí fá iisó.

B. pa destapálo de nit.

A. nó de día... bá de nít kóm labíem de destapá?

B. de nít és kuán nó se móben.

C. de nít se destápen.

A. é:

B. de nít si ke nó se móben.

A. nó nó lo pére bá bíndre a... a destapáles... les bá m agařá... i... i en kařéta i tót ben tapáts i bá m agařá lo bás... lo bá tirá... bó:m i les bá tirá tótes en tiára les bá diisá káure en tiáfa.

2

Conversa informal entre dones de 35 a 50 anys.²

A. bwéno i tú kás fet en lo prések?

B. pos yóı posát prések en almíbar i me samplít la kása plena de fúm, pléna una fumařina ke nó podíastá.

C. kláro a išes ores /// per fóřða te sabíe de fé fúm.

B. se béu ke tokái a la pún̄ta de la šaminéra... tokai sol yúna fumařá ke me ne tengút kaná me ploráben los úļš i tót (*lo habries d'haver fet en lo butáno*)? però són mols préseks los kái de posá mols pótš.

C. pwés la kaséra lán̄ pasát ne posáı trés o kwátre cada bolta en la ortéra kéļa en iša ortéra gran.

B. pós yó mira kóm nabía de posá táns maı dit a: no búļ félo yu faš toš los áņš yá.

A. i kóm u fém išó?

B. išo pós se póse lo prések... pelát i despwés póso ađúkre: trés kuļeráıjs de ađúkre per pót yu tápo: a láıgua al baņ de maría.

A. buéno i tu ké ás fét en lo prések?

B. pués ió ai posát prések en almíbar i me samplít la kása pléna de fúm pléna una fumařina ke no podía está.

2. El personatge B. és C. L.

C. kláro a iises óres per fórdā te s,abíe de fé fúm.

B. se béu ke tokábe a la punta de la šaminéra... tokábe sól i una fuma-rá ke me ne tengút ke aná me ploráben los úls tót (*lo habries d'haver fet en lo butano*) en lo butáno? però són móls préseks los ke ai de posá móls póts.

C. pués la kaséra l,án pasát ne posábe três o kuátre káda bóltā en la órtera akéĵa en iisa ortéra grán.

B. pués ió míra kóm n,abíe de posá táns m,ai dít á: no buĵ fé lo i,ĵu faš tóts los aņs iá.

A. i kóm u fém iisó?

B. iisó pués se póse lo prések... pelát i después póso ađúkre três kuĵe-ráes de ađúkre per pót i u tápo a láigua al bán de maría.

3

CONTE DE LA RABOSETA

Bueno pues ara lo qüento de la Raboseta. En una casa n'hi havie un gatet mol bonico, però estai mol sequet, mol sequet i tots los dies anai - tindre que di-lo així - a cagà al fimeret. I n'hi havie una raboseta que li fie mol goig de minjà-se'l i un dia se'n va acatà lo gat que la raboseta lo buscai i li va di: «Oi raboseta, raboseta, tin-me compassió que estic mol sequet, no me se minjos, ia tornaré un altre dia». I la raboseta va di: «Ai, m'enganyaràs!». Diu: «no t'enganyaré. Mira la megua duenya ha de matà lo gorrinet i miraré de minjà moltes magretes i me posaré mol gordet i entonces ia m'agarraràs i me se minjaràs perquè ara tot es ossets». I la raboseta va di: «Potsé que tinga raó, però si no m'enganye...» I així hu van fe. La raboseta tots los dies anai fen viages a les eres a ver si lo gatet tornai a baixà i quan ia van passà mols dies va veure lo gatet allí a la finestreteta tot pito i li va di la raboseta: «Gatet, però i què fas que no baixes a cagà al fimeret?». I lo gatet li va contestà, tot estut: «Ara cago en casa». I va di: «Arre pillo, que m'has enganyat. Ia m'hu pensava». I este qüento no és més llarc, de la finestreta al tellat, del tellat al coso pa que no lo sepa ningún mocosó.

Comunicat per V. N.

4

EL CONTE DEL FELIPE I LA JULIANA

Ere un matrimoni e ella ere mol estuta, mol viva, pero ell ere un poc tontot. I a ell le digueven Felipe i a ella Juliana.* I un dia tenien un xiquet menudet, menudet, encara i lo tenien al breç i tenien una cloca. (No sé si sabrà lo que és vostè una cloca). I ella s'havie d'anà a llavá i li va di: «Felipe, te dixo lo xiquet al breç i la cloca allí. Ojito* de que fages ninguna mala passà. Lo xiquet si plore, tu lo breces, ia callarà. I la cloca no la tocos». Diu: «Oi, no té cal patí. Ves-t'en tranquila que io no l'hai de tocà, i lo xiquet no plorarà». Bueno pues, ella se'n va anà a llavá i se va enganxà a plorà lo xiquet i diu «Oi». I no'l podie fe callà. I a l'últim diu: «Oi,

3. En aquest text i en els següents presentem material procedent de la literatura oral.

vaig a rasca-li en una cosa aci'l cap, i a ver si lo puc fe callà». Tan li va rascà que li va posà la mollera i ia va callà. Lo va matà! I va di: «Oi, ia ha callat, gràcies a Dios. A lo menos la Juliana* quan vingue estarà mol contenta perquè lo xiquet està callat».

La cloca, io no sé lo que li va passa que se va esbarrà i va anà ell i va di: «Oi, conyo, està-te ahi ben quieta i no te sorollos». La va mata i va di: «Oi que callaets que los tinc los dos. Que contenta que estarà la Juliana* quan pujo, pero que contenta».

Va vindre la Juliana* de llavà i li va di: «Puja, puja. Lo xiquet no plore i la cloca tota callaeta». Va di: «Oi, ala, pues ia està bé, mol bé, los has cuidat mol bé». I diu: «Vaig a fe lo dinà. Lo que m'estranye que dormigue tan pronte este xiquet, tan rato dormin». «Oi, pues mira dorm» ell. I ella a l'últim ia no va tindre paçància i va di: «Me'n vaig a mirà-lo». I va di: «Però si està mort! Si està mort lo xiquet lo xiquet, si està mort». Diu: «Però que l'has fet». Diu: «Io res, io res, plorave molt i li rascava lo cap i ha callat». «Oi, però si l'ha matat, si l'ha matat. Ia m'haura fet igual en la cloca que està tan callà. Ia m'haurà fet igual». Va anà a mirà la cloca i la cloca ia estave morta.

Diu: «Oi, marxa, que sempre dic que no te vull i no te vull. Marxa'm de casa que ia no te vull mes, ia no te vull mes, marxa de casa, però antes d'ana-te'n vaig a manà-te una altra faena. Ves du-me esta taleca a moldre». Ny'havie un molí a les afores del poble. «Però no t'entretingues pel camí. Has de vindre com l'aire». I diu: «Bueno, pues ia me'n vaig, ia me'n vaig». I s'en va anà al molí i a la tornà diu: «Oi, ia me coste massa rato i m'ha dit que tornara com l'aire». Va pujà damun d'una roca que ny'hi havie i va agarrà la farina i va di: «Ala, ves a la Juliana, i va esventà pa que anare a la Juliana.* Diu: «Aixina estarà contenta ella». I va aplegà a casa ell i diu: «Juliana,* què, ia t'ha aplegat la farina?». «Pues que no vens tu ara?». «Però ia te l'hai enviat la farina!». Diu: «Oi i en què me l'has enviat?». Diu: «M'has dit que vingueres com l'aire, pues io ia te l'hai enviat en l'aire, io». «Hu veus, que no te puc aguantà, venga ia estàs agarran lo trole i no me tornos mai mes, no te vull veure. Marxa!» I se'n va anà lo pobre home, se'n va anà que vivien mol a les afores del lloc i se'n va anà i se va assentà allí a la plaça i al cap un ratet que estae en la plaça va veure com una bolsa allí i va di: «Oi, pues paeix que siguen dinés, pues sí que seran, sí». Pues hu va mirà: «Pués sí son dinés. Me'n vaig a casa que la Juliana* me voldrà». I se'n va anà a casa i li va di: «Juliana*!». «Ia tornes? Pués no t'hai dit que no vingueres, que no te volia. Però és que no te vull». «Calla!», li diu «Calla! I no digues res!».. «Però què hai de callà sí no te vull». «Però calla, dona! Ia veuràs lo que te duc». Diu: «Mira lo que te duc». «Ala, pués dus. Calla, ala puja a la ora del foc i tu no digues res, ala camina i calenta't que estàs gelat, camina!».

I lo va fe assentà al foc i li va fe bon foc i allí se calentai ell. I ella va agarrà i tenie bunyols fets i se'n va anà a la ora de la xaminera, a la punta de la xaminera. I ell ahí s'estae calentan i per la xaminera caïen, plop: «Oi, oi, pués sí ploven bunyols», i se va minjà un bunyol i: «Oi, pués ia són bons». Pom, li'n caïe un altre i «Com és esto? Li'n guardaria a la Juliana*, però si són tan bons». Se'ls va minjà i al cap d'un ratet va vindre la Juliana* «Què ha passat?» «Pués no ploven bunyols». Diu «Bunyols ploven?» ella. Diu: «Sí, sí, me caïen a mi a la planxa per la xaminera, eren mols bons». I ella diu: «Què coses dius!». «No te n'hai guardat perquè eren mols bons. Però ploven bunyols!». «Bueno!».

A l'altre dia dematí se llevante ella i diu: «Ala, que vui ham de fe lo dinà mol bo». «Oi, i (e)ixò?» diu ell. «Pués sí, mo se case la burra. Vui se case la burra. Baixa a baix al corral i la veuràs». I li va posà unes faldetes i un mocadó i una mantellina

a la burra. «Oi, vaia, sí és verdat que se case la burra». «Oi, si vols, mentre faja lo dinà te'n pots anà un ratet hasta la plaça i estàs un ratet» diu. I va torna i va fe lo dinà bo. I van dinà i mol bé. A l'altre dia com ia tenien perra pues anai tot mol bé.

Va anà i se'n va anà a la plaça alta volta i va topetà un home que anai allí to desesperat, tot desesperat. I li va di: «Què. Què té bon home? Què li passe?». Diu, ai, que vai està l'altre dia a este lloc, pues no vai piardre la bolsa els dinés; no vai piardre una bolsa de dinés?». Diu: «Oi, d'ixò s'asuste? No s'apuro pon, que la vai trobà io. Ia se la darà la megua dona ia. Anem'on, anem'on a casa». I aquell home ... «Oi, es verdat, ia s'hu dic io, io me la vai trobà io. Anem'on a casa ia veurà». Aquell home tot contén: «Oi però què sort hai tengut de topetà. Anem!». Aplegue a casa i cride: «Juliana*?». «Quèèè?». «Ia tornes tan pronte?». Diu: «Ia, però escolta lo que te vaig a di. Baixa que» diu «mira, veus, este home va piardre la bolsa aquella de dinés que me vai trobà io». «Què bolsa?» — ella — «Què bolsa te vas trobà tu?». «Oi dona, però no t'acordes que vai trobà una bolsa de dinés?». Diu «Io no m'acordo de res, io no m'acordo per res». Diu «Sí, dona, sí, acorda't. No t'acordes aquell dia que te vaig di que plovién bunyols? No t'acordes?». «Amos, anque plovién bunyols? Però d'on t'hu saques tu ixo?». «Pués sí, dona, no t'acordes que te vai di que plovién bunyols i que no te'n vai guardà, que eren mol bons?». «Què coses que dius!». «I vam fe lo dinà bo perquè s'havie casat la burra». «Oi, bon home, però que mo'l veu, que està mal del cap este home? Què coses que diu. Vustè ha vist mai ploure bunyols ni que se caso ninguna burra?».

I aquell pobre home va di, diu: «Ai sí que veig que te lo cap desfet. Ia veig io que no es verdat». «Pués ia s'hu pot ben creure que no és verdat perquè miro si ne diu de tonteries». Diu «Bah, pués ia me'n puc anà, perquè ia hu veig que no sacaré res en llimpio de este bon home». Diu: «Oi, ia se'n pot anà tranquilo ia, perquè detràs d'una tonteria este bon home meu ne diu una altra». I aquell pobre home va tindre que agarrà lo trole i quan se'n va anà ella li diu a ell: «Que no se te ocurrixque mai més de di a ninguno que t'has trobat ninguna bolsa. Ia te vai avisà que no se te ocurrixque mai més, sinó desta casa desertaràs altra-volta». I diu: «Ah, pues no passos pena, que ia no hu tornaré a di més». I ia van viure mol bé i lo quènto s'ha acabat.

Comunicat per B. C.

54

Sempre lo quènto. Digueve, diu: «Es un matrimoni que la dona ere molt lla-minera, li agradave mol de minjà mol bé. A l'home sempre li digueve que no tenie gana. Diu: «No tinc fam». Ell digueve: «Però com és que no tens mai fam?». Quan ell venie del cam ella sempre la trobai gità ia, ia estai gità. «Què, ia t'has gitat?». Diu «sí és que no me trobo pon de bé. Estic mala». «Oi mare megua, pues que ham de fe? ixò hu haurem di di al dotó». Diu: «No, no, no te cal, al dotó no cal. Però és que no estic pon de bé, io». Diu: «Ala, bueno, pues ia està bé».

I cada dia igual. Se n'havia d'anà ell al cam. Diu: «Ia te prepararàs tu la brena que io no tinc ganes de llevanta-me, no tinc ganes de llevanta-me, que no me trobo bé». Diu: «Bueno, bueno». I aixina anaven passan to los dies, més que quan ell se n'anai al cam ella se levantant del llit i venga minjà tot lo bo que trobai. A la que ere cra de vindre l'home del cam digueve: «Me'n vaig a gità-me que ara llugo vindrà». I se torna a gità i dieve: «Ai, xica, què dia més ruín que hai passat, casi no m'hai llevatat del llit». «Pués sí què fas, pués te moriràs si no minges». Diu: «Ai, no hu sé, no hu sé». «Si me vols entrà un vas de lleit, entra-me'l». Diu: «Però io no tinc

4. Conte sense títol, comunicat per B. C.

ganes de minjà res». I lo pobre home patie però al mateix tems: «Pués si està tan gorda? Però i què gorda està! Si està tan mala i tan gorda ... no hu sé». I l'estranyai: «Però bueno, no és capaç que m'enganyo».

Lo pobre home tots los dies ell a minjà bledes i pataca i lo que ny'havie i ella sin llevantà-se. Hasta que se n'anai ell al cam. Ia se n'havie anat ell al cam ella ia estai de levante. Ia se llevantai i a comprà-se carn i a comprà-se de tot i anà minjan.

I un dia ell va di, diu: «Bah, esto no pot sé». Diu: «Io tinc que fe una cosa o altra ací perquè io la trobo mol gorda esta dona i no sé si esta mala. I si estare mala aniria al dotó». I diu: «Bueno, pués» diu: «Ai, no tinc ganes de llevantà-me, xiquet!». Diu: «Ala, pués, no te levantos que io ia me'n vaig al cam», diu. I estai lo dia aixina una miqueta núgol i va di ell, diu: «No tindrà mal cam». Diu «Vui he de sabè lo que passe ací —claro — «Me vaig a amagà a la bodega detràs d'una cuba».

Se va amagà ahí i va di, diu: «Aixina io oservaré a ver si és verdat que està mala o no està mala». I va fe veure que aubrie la porta i torna e a çarrà i se n'anai al cam. I se va amagà detràs de la cuba a la bodega i ella va di: «Va que ia se n'ha anat. Ia me puc llevantà i va ixí a la carrera i diu: «Escolta — com si hu diguera a tu, Vitòria — a voltes no tindries un pollastret i me'l vendries?». Diu: «Pues sí, sí que ne tinc uno». «Pues ala, ia mel' quedaré io». I se va quedà lo pollastre i lo va matà i lo va arreglà i va di: «Ara me'n vaig al forn i que me fagen massa i me feré una rosca» — vustè no hu entendrà, però — Diu: «Me feré una rosca i ia veuràs que dinà tan bo que tindrè». I se'n va anà al forn, se va du la massa i se va matà lo pollastre i se va fe una rosca. Quan ia hu va tindre fet, pues va di: «Ara m'hu minjaré i aixina quen ell vindrà io ia estaré arreglà i io al llit altra volta».

I s'hu va minjà i se'n va anà a la bodega i s'hu estai minjan i anai un vaset de vi, un vaset de vi i quan ia va està que ia va acabà de minjà-se-hu, i ia estai fartà ella, va di, diu: «Ara, està la dia aixina nugolós, potsé caiguen gotes». Diu: «Vai a gità-me». I se va gità ella.

Al cap de mol de rato pues ia va sentí que venie l'home del cam. Va obrí la porta, ell va fe veure que obrie la porta i que venie i va entrà i va pujà i diu: «Ia vens?». Diu: «Sii perquè caïen gotes, per ixo hai vengut més pronte, caïen gotes». «Oi, sí, oi pobret», diu «pués io, mira, no m'hai llevantat perquè estic tan delicà que no m'hai pogut llevantà». Diu: «Home, sí que hu séntigo de que estigues tan mala». Diu «Pues mira sí, però i tu que has fet? T'has banyat o què? Si ha plogut t'has banyat?». Diu: «Pués mira no, no m'hai banyat si no fuere un cubiart com la rosca que t'has fet m'haguera posat tan banyat com lo pollastre que t'has minjat» li va di. «Ui, però què dius?». «Lo que sens! T'has fet una rosca i t'has minjat un pollastre». «Ui, però ...». «Res, ia hu has sentit. Hu hai estat io vedén. Con que ara fes el favor de llevantà-te i de no enganyà-me més, ia, que no m'enganyaras. I lo quènto s'ha acabat.

6

Endevinalles

Una vella en una den, fa acudí tota la gen (la campana).
Un bancal ben llaurat, que punta de rella no n'ha entrat (lo tellat).

7

*Cançons*⁵

San Jusiap se fa vellet   i no pot pujà la escala
 matarem un corderet   per a tota la semana.
 Baixaran los pastorets   a minjà de bona gana,
 se gitaran a dormí   a la pallereta blana,
 se llevaran a beure   a la fon de Santa Clara (bis).
 Baixa les coquetes   i lo vi calén
 que si no los baixes   no mo n'anirem.

Què borratxera   tota la culpa, la tavernera/Santa Barbera.

A la vora del riu mare   m'hai dixat les espardenyas
 Mare no lo hi diga al pare que io ia aniré per elles
 Anda resalada, resalà

Totes les xiques ne tenen   i a mi no me'n volen da
 ojuala se lo semare   la fonteta de pixà.

A ta mare l'hai vista   al barranc de l'açut
 llevantan les faldetes   i amostran lo poput.

Totes les dones ne tenen   siguen grans o xiquetetes
 i en acabà de pixà   se peguen la çarpaeta

Allà baix a les Morandes   n'hi havie un cavall pelat
 que tenie tantes peques   com lo carnuç que ha cantat

8

Cançons i textos per a jocs d'infants:

Agafant els dits dels infants hom diu: Este es lo pare, este la mare, este fa les sopes, este diu que no'n vol i este se les minge totes.

Per a fer ballmanetes: Toca manetès que ve lo papa, toca-les tu que són de plata.

Per fer adormir l'infant: Este xiquet té soneta, i no se pot adormí, ia l'adormià sa mare, a la oreta el coixí.

Per a jugar a cuit: (a conillets): conillet amagat — que la llebre t'ha caçat — salte lo rovelló — valentes totxaes al pastó — conillet estat amagaet? *En altres versions* qué va, qué va — conejito lo trairà!

Dones, dones al sarmó   qui ha perdut lo mocadó?
 Lo gatet se l'ha encontrat   amagat en un forat
 Salte lo rovelló   valentes totxaes al pastó.

Cançons màgiques d'alegria per la pluja:

la plou, gotetes d'ou
 aigua a la plaça   i farina en casa.
 Plou caragol,   les banderes al sol
 lx l'abacuc   i s'endú tot lo suc.

5. Presentem ací l'escàs material recollit: una nadala, una albada (*albà*) i cinc *copies*.

Per a distreure l'infant i que obliidi el dolor:

Io tinc mal al ditet.
 Qui te l'ha fet? L'escarbatxet.
 A on està l'escarbatxet? A davall de la llenyeta.
 A on està la llenyeta? Lo foguet l'ha cremat.
 A on està lo foguet? L'aigüeta l'ha apagat.
 A on està l'aigüeta? Los bovets se l'han begut.
 A on estan los bovets? A llaurà se n'han anat.
 A on està lo qu'han llaurat? Les gallinetes hu han escarbat.
 A on estan les gallinetes? A pondre se n'han anat.
 A on està lo que han pongut? Los flarets se hu han begut.
 A on estan los flarets? A di missa se n'han anat.
 A on està la missa? Al cial se n'han pujat.

*Comunicada per V.N. i L.G.**Per a aprendre els dies de la setmana:*

Lo dilluns faves a muns — lo dimatx faves en naps
 lo dimecres faves seques — lo dijous faves en ous
 lo diviandres faves tiandres
 lo dissabte faves en recapte — lo domenge faves en fege.

Altres:

filan, filan, me'n vaig al cam a veure los pollets que tenen fam,
 a qui tens po? Al candil sin cotó.

Cançó per a comptar, a rotllo:

Piç, piciganya oli de la ganya.
 Què me'n diu? la perdiu
 Camisa de seda camisa bordà
 Més val la padrina que no la casà.
 Les xiquetes del castell toquen i toquen lo campanell.
 Burro, burro, ix ell.

Aquest darrer vers és eliminat en algunes versions i en comptes de campanell hom diu cascabell.

Pseudo-oració:

Per la senyal de la canal
 mon pare me pegue i no me fa mal.
 Una petxina xina, xina.
 Un soldat escabetxat
 Entre a la cuina i xafe un plat.

Embull de paraules:

Una ovella sedella, medella, llanuda
 del cap escornà
 Va crià un cordé sedell, medell, llanut
 del cap escornat

Si la ovella no haguere set sedella, medella, llanuda
del cap escornà/escornuda

Lo cordé no haguere set sedell, medell, llanut,
del cap escornut

Comunicat per Luisa Faci

9

*Poesies de Tomàs Bosque escrites en el parlar de la Codonyera.*⁶

Tots cantem

Tots cantem, tots cantem!
cantem a l'alegria
Tots cantem, tots cantem!
cantem a la paç
Tots cantem, tots cantem!
cantem la bona vida i cantem la llibertat.
Si trobes un amor pel teu camí, cantaràs
Si vius en ell la vida mol feliç, cantaràs.
I si te dixes ploraràs.
Fes lo valent i no ploros!
No n'hi ha remei!
Canta en mi esta canció i no fages mala cara.
Si un amor se'n va un altre ne vindrà.
Tots, cantem, tots cantem!
Cantem a la vida,
Cantem a l'amor.
Cantem la nostra sort
i cantem la raó.
Tots cantem la raó. Tots cantem!

La canció del xiquets.

Jo també vaig sé menudet, menudet,
vatros també vau sé xiquets.
Si vas per la carrera te trobaràs
en colles de xiquets que estant jugant.
No pensen en no res, no estan preocupats,
sol pensen en jugà, en dormí i en minjà.
Que aprofiton ara que són jovenets
que quan siguen grans ja treballaran.
Caminant, caminant pel món
se feran grans com nantros mos ham fet.
Caminant, caminant pel món se feran homes també.
Unos al treball, los altres a estudià,
lo qui més adrengue més home serà.

6. Són poesies fetes per a ésser cantades. Bosque segueix la tradició local dels tocadors de guitarra i llaüt. Les dues primeres composicions són del 1966; les altres, del 1970 i del 1971.

Seran ingenieros o llauradós,
 seran viquiaris o seran dotós.
 Siguen lo que siguen a mi igual me **té**,
 con lo que sàpïen ho empléon pa bé.
 Juguen, juguen i seguïxen jugant,
 sin donà-se qüenta que se van fent **grans**.
 Caminant, caminant pel món
 se feran grans com nantros mos ham fet.
 Es la canció dels xiquets,
 és també la nostra perquè tots ho hem set.
 Ara tots voldriem tornà a aquell temps,
 però no pot sé mos anem fent vells.
 Caminant, caminant pel temps se feran homes **també**.

M'agradarie

M'agradarie sé moixó
 i podè volà
 roçant les oliveres.
 M'agradarie sé canció
 i podè marxà volant per tot lo món,
 cantant les coses bones.
 M'agradarie sé neu
 pa adornà tots los camps
 i fe blanques les siarres.
 .....
 M'agradarie sé l'aire
 pa omplí los camps
 i maure lo pial blanc
 de un home vell que ny'ha treballant
 M'agradarie de di-li a les orelles:
 Què fas ací, bon home?
 perquè no vens en mi?
 Mo n'anirem a altres tiarres
 cruçarem les montanyes
 i pronte tornarem.

.....
 M'agradarie sé camí
 de tiarra i pedres
 en bones rengles de albres
 ben grans, per les oreres.
 M'agradarie de cantà
 pel dematí,
 quan encara los hòmens
 tots asusegats dormiren.
 M'agradarie cridà
 encà que los meus crits
 per l'aire se pergueren

Hasta demà

Bona nit ...,
 Bona nit al pobre,

bona nit al ric.
 Al qui dorm a la palla
 al qui dorm en bon llit,
 i al qui conte les hores
 sin podè-se adormí.
 I demà tornarà a sé com vui o,
 qui sap si tal volta milló?
 Per les herbes dels camps
 correran caragols
 i los hòmens seran
 unos ruïns
 i altres bons.
 Bona nit ...
 Bona nit al pare,
 bona nit al fill,
 Al qui fa lo que vol
 i sempre te raó
 i al qui no fa mai res
 que no té veu ni vot.
 Al qui treballe
 i no diu res.
 Al qui no calle
 i no fa res.
 Al qui no parle
 i està diguent
 que moltes coses
 no van prau bé.
 Bona nit ...

Me n'aniré

Me n'aniré
 pel dematí
 antes que ixque lo sol,
 veure aplegà
 la llum del dia
 i los moixonets
 quan empèçon a cantà.
 Cruçaré toçals
 i llogarets
 cantant content la megua canció
 i trobaré hòmens
 pels camps
 que quan treballen
 també van cantant.
 .....
 Toquen les campanes
 són de un llogaret.
 Dia de festa diguen
 que allí és
 Feran professó

per tot lo lloc
 quatre hòmens sèrios
 duran al patró.
 Quan s'acabo la missa
 s'ajuntaran tots
 i la festa empeçaran
 contents pues
 tenen orquesta,
 tiren coets i està lo lloc tot ple de forastés.
 Cantaran, s'enriuran
 i també s'alegraran
 un poc més de la cuenta.
 Tot sigue per la festa.
 I demà, igual que aiir,
 tornaran a treballà
 i dintre d'un any
 altra volta
 la festa empeçarà.

A on estan los mossos...

A on estan los mossos
 que en ells me'n vull anà.
 Esta nit és bona
 i entre tots hem de rondà.
 I si la gent dorm
 a nantros mos té igual,
 també si fa lluna
 o si està estrellat lo cial.
 Esta nit és nostra
 i volem aprofità.
 A totes les mosses d'este lloc
 ham de cantà.
 I si ne ny'ha alguna
 que és del gust d'algun cantó
 pa ella que canto la canció
 milló.
 Ja tenim guitarres
 i estem tots ben animats
 han tocat les doce al reloig
 del campanal.
 No olvideu lo vi
 que és lo més interessant.
 I afineu la veu
 que mos estan escoltant.

Perquè no és llauradó ...

Perquè no és llauradó
 i no fa creixe flos?
 Perquè no fa creixe flos?
 Perque no creixen sempre flos?

Perquè no canten sempre bé
los bons cantós?
Perquè, perquè no canten bé?
Perquè aquells albres no fan flo?
Perquè aquells camps estan perduts
sin treballà?
Aquella tiarra dura està.
Aquelles tiarres són totes d'un sinyó
qui viu molt lluny
i que ni és llauradó,
que per no està al sol
sempre té molt mal coló
i que li moleste lo fred i la caló.
Perquè no és llauradó
i no fa creixe flos?
Perquè no fa creixe flos?

ÍNDEX ALFABÈTIC

Donem la llista completa dels mots citats en el present estudi, amb indicació del capítol i el paràgraf on apareixen. La fraseologia, els refranys i les sentències van al final de l'índex.

- a* 4.73 4.76 4.78 4.80 5.147
abacuc A.9
abaejo 5.43
abandono 5.205
abanico 5.108
abarçà 5.128
abarcó 5.175
abatanà 5.73
abella 3.66 5.160
abellerol 5.42
abeurà 5.153
abeuradó 5.153
abocat 5.163
abort 5.65
abraç 5.123
abraçà 5.123
abracera 5.232
abrigo 5.105
abril 5.235 5.236
abriülls 5.32
abuela v. *agüela*
abuelo v. *agüelo*
abultat 5.224
acabà 5.130 5.143
açacanat 5.125
açagadós 5.175
acaricià 5.66 5.123
acatà 5.116
acatxà 5.69
acer 5.16
acera 5.209
acercà 5.67 5.71
ací 4.210 5.118 5.143
acincà v. *afincà*
àcit 5.222
aclari 5.1 5.136 5.224
aclojà 5.69
acomboià 5.143
acomboiadó 5.143
acometre 4.71 5.71
acompanyan 5.132
acomparat 5.227
aconduí 5.93
aconsellà 5.130
acorà 5.77
acordà 5.114
acostumbrà 5.126
acribaçà 5.14
acruçà 2.6 5.206 5.220
acruçaig 5.185
acubilà 5.40
açucres 5.100
acudí 5.67 5.128
açul 5.223 7.13
açulenc 5.223
açuló 5.223
açut 5.165
Adan 5.110
adenantes 5.237
adependre 5.212
adoba 5.187 5.189 5.195
adobé 5.189
adormí 5.75
aduià 5.130
afanós 5.93 5.125 5.194
afegi 5.171

- afeità* 5.110
afició 5.125
afilà 5.189
afiladó 5.189
afillà 5.135
afillat 5.135
afincà 3.65 5.72
afogà 5.60 7.13
afondí 5.72
afores 5.209
aforcà 5.72 5.117
aforrà 5.192
aguó 5.32
agarrà 5.66 5.71 5.75 5.78 5.91
agarrotat 5.78
agonia 5.89
agost 5.235 5.236
Agostí 5.219
agraçot 5.26
agradà 3.15 3.66 5.91 5.121 5.125
agrai 5.120
agramén 5.120
agranà 5.169 5.205
agre 5.156 5.222
agredolç 5.222
aguacil 5.209
aguantà 5.69
aguardà 5.65 5.86 5.89
Agueda 5.219
agüela 4.211 5.134
agüelo 3.67 4.211 5.90 5.134
àguila v. *guila*
agulla 5.140, 5.206 5.208
agulletes 5.80
agullonà 5.77
ah A.5
ahi 4.210 5.214
ai A.4-5
aigua 5.2 5.12-13 5.44 5.30 5.66 5.102
     5.165 5.171 5.217 5.222
aigualera 5.3
aigualós 5.224
aiguamoll 5.12
aiguaneu 5.3
aigüera 5.165
aiir 5.97
airat 5.124
aire 5.4 5.111 5.128 5.225
airegot 5.4
aiudà v. *adiudà*
- aixà* 5.163
aixadelleta 5.163
aixeta 5.170
així 5.225
aixina 5.225
aixol 5.185
ajenat* 5.118
ajuar* 5.132
ajuntà 5.132 5.147
ajuntamén 5.209
ajustadó 5.105
ala 5.39
aladre 5.173
alamo 5.23
albà 5.150
albarda 5.174
albelló 3.64 5.161
albellonà 5.161
alberginya 5.30
alberginyera 5.30
alborot 5.146
alborlotà 5.146
albre 5.17 5.21
albrecoç 5.24
albrecoqué 5.24
albroça 5.23
albrocera 5.23
alçà 5.39 5.208
alcagüet 5.142
alcagüeta 5.142
alcagüetejà 5.124 5.142
alcait 5.209 7.11
alcalde 7.11
alcança 5.71
alcavot 5.142
alcova 5.199
aleluia 5.96 5.150
alentà 5.60
alera 5.196
alerta 5.116
aleta 5.39
alfadega 5.32
alfalç 5.33 5.168
alfarda 5.210
alforça 5.49
alforges 5.177
algeç 5.16 5.157
algo 5.233
algorí 5.195
alguardén 5.102 5.223

- alguerà* 5.113
algun 5.230
alguno 5.230
alhaja* 5.108
alhora 5.237
alicates 5.186
aliento 5.60
all 5.30 5.100
all macerat 5.101
allà vb. 5.100
allà sub. 7.13
allà adv. 4.210 5.144 5.221
allar 5.203 7.13 7.10
allargà 5.101 5.206 5.220
allenyà 5.182
allenyadó 5.182
alli 4.210
allumenà 5.234
allunat 5.113
almari 5.200 5.208
almelda 7.9
almenara 5.165
almendrat 5.98
almireç 5.201
almodí v. *almudí*
almorçà 5.94
almorda 7.13
almorrans 5.79
almosta 5.92 5.229
almostà 5.92
almudí 3.16 5.190
almut 5.181 5.229
alredó 5.221
alt 5.47 5.68 5.118 5.220
altà 5.217
alteró 5.8 5.162 5.198
altre 4.215 5.89 5.125 5.131 5.221 5.230
     5.235-237
altri 4.215 5.128 5.193
altura 5.220
alúbia 5.29 5.169
alubiera 5.29
alvarca 5.107
ama 5.87
amagà 5.2 5.40 5.69 5.71 5.234
amagatall 5.71
amagatons 5.69
amaní 5.130
amanida 5.101
amanit 5.125
amanós 5.126
amarc 5.222
amargà 5.124
amargó 5.222
ambrolla 5.115
amela 7.8
amelda 7.9
amerà 5.172
ameramén 5.120
amerat 5.62 5.224
amic 5.120 5.143
amiga 5.143
amigatxo 5.143
amistat 5.143
amo 5.152 5.194
amodorrà 5.75
amolà 5.117
amollà 5.5 5.71 5.125
amonestà 5.141
amonestació 5.132
amor 5.45, 5.142
amortallà 5.136
amortalladó 5.136
amos A.5
amostrà 2.7 5.66 5.106 5.137 5.212 5.216
     5.75 5.88-89 5.103 5.110-111 5.116
     5.118 5.123-124 5.128 5.131 5.136-137
     1.150 5.152 5.172-173 5.175 5.189
     5.194 5.236-237
anca 5.56
ancies 5.52
ançuelo 5.183
andadó 5.166
andial v. *endial*
andola 5.93
andreu 5.45 5.69 5.224
andròmina 5.114
anell 5.108
anella 5.186
àngel 5.121 5.215
angelet 5.33
anguila 5.43
angúnia 5.77
anima 3.82

- ànima* 5.120 5.219
animal 5.37 5.41 5.46-47 5.113
animalet 5.37
animeta 5.219
ànimo 5.119
anit 5.235
anque 4.85
ansa 5.178 5.201
ànsies 5.78
anta 4.214 5.144
antes 4.214 5.237
Antecrist 5.76 5.215
antes 4.85 5.89
antic 5.132
antiguall 5.180
antiojos* 5.108
any 5.25 5.89 5.235-236
anyà 5.167
apagà 5.203-204
apany 5.96 5.100
apanyà 5.77 5.130
apanyaqüencos 5.189
aparà 5.71
aparegut 5.227
aparells 5.174
apatusco 5.116
apegà 5.73 5.77
apegalós 5.5 5.34 5.222
apendis 5.79
apiaçà 5.206
apilarà 5.71
apilocà 5.71
àpit 5.30
aplanà 5.162
aplegà 5.67 7.15
apoià 5.69 5.72
apoltronà 5.129
apolcà 3.64 5.163
apoquetet 5.67 5.138 5.225 5.237
aporcà v. *apolcà*
aposta 5.147
apostà 5.147
apòstol 5.215
apretà 5.72
aprofità 5.130
apujà 5.191
apuntà 5.9 5.235
apuntalà 5.72 5.164 5.197
apurà 5.117
aquell 4.210
aragonès 5.149 6.2
aram 5.183 5.186
aranya 5.45 5.48
aranyola 5.45
arbelló v. *albelló*
arc 5.197
arç 5.31
arcà 5.197
arco iris 5.3
arena 5.16 5.189
arené 5.189
arenós 5.14
aresta 5.28
aresti 5.82
argadells 5.174
argela 7.3
argila 7.3
argilaga 5.32
arguell 5.85
arguella 5.18 5.85
arjala 5.14
arjalós 5.13-14
arlà 5.143
arma 5.183
armà 5.94 5.124 5.146
armat 5.64
armela 5.24 7.9
armelé 5.24
armita v. *ermita*
armitanyo v. *ermitanyo*
aro 5.197
arracà 5.39 5.108
arramblà 5.71
arrastrà 5.72
arre 5.159
arrea 5.64 5.68 5.72-74
arribaça 3.15 5.161
arrebullà 5.103
arreclau 5.45
arreglà 5.114 5.130
arremangà 5.103
arrencà 5.68 5.72
arrendà 5.193
arreplegà 5.203
arretressat 5.75
arreu 5.221
arrié 5.189
arribà 7.15
arribaça v. *arribaça*
arril 5.19

- arrimà* 5.71 5.128
arrimadò 5.162 5.195
arroç 5.28 5.123
arrova 5.229
arruga 5.49 5.104
arrugà 5.21 5.104
arrugat 5.222 5.224
arruixà 5.73
arrupí 5.69
ascla 5.185
asclà 5.74 5.185
asco 5.66
aspi 5.184
aspre 5.222
asprella 5.34
assaonat 5.14
asseà 5.110
assecà 5.14
assellarà 5.168
assentà 5.69
assessinà 5.213
assessino 5.213
assiento 5.128 5.200
assolà 5.74
assolmà 5.156
assolmantí 5.156
assomà 5.69
assovin 5.237
assustà 5.119
àstec 5.222
atabut 3.66 5.136
atascà 5.67
atasquinà 5.82
ataulà 5.162 5.173-174
atiçà 5.73
atinà 5.114
atindre 5.114
atontit 5.113
atopedà 5.124
atotxegà 5.169
atràs 5.221
atreví 5.125
aturà 5.67
avall 5.221
avant 5.221
avarícia 5.194
avariciós 5.194
avaro 5.194
aveà 5.126
avellana 5.24
avellané 5.24
avena 5.28
aventà 5.73
avergonyí 5.131
avespes v. *vespes*
avindre 5.128
avogat 5.213
avorrí 5.117

baçcoll 5.53
baçcollut 5.53
bacetja 5.148
baci 5.153
baci 5.200
bacia 5.187
baciol 5.153
bada 5.74 5.180
badà 5.74 5.81 5.116 5.180 5.195
badall 5.60 5.174
badallà 5.60
badallera 5.60
badina 5.12
badoc 5.116
baf 5.100
baga 5.179
bagatge 5.37
bah A.2
baieta 5.205
baix 5.4 5.47 5.220-221
bajanà 5.113
baixà 5.12 5.68
baixadó 5.211
baladrit 5.138
balago 5.210
balandran 5.87
balbo 5.78
balcó 5.197
balda 5.197
baldeta 5.197
baldragues 5.103 5.116
baldragut 5.103
ball 5.150 5.214
ballà 5.150 5.184
balladó 5.150
balladora 5.150
baló 5.148
bambolla 5.80
banasta 5.164 5.170 5.178 5.207
banc 5.175 5.185
bancal 5.11 5.162

- bançalà* 5.11
banda 5.109 5.225
bandà 5.39
bandeja* 5.201 5.217
bandejà 5.217
bandúrria 5.150
bany (de) maria 5.100
banyadina 5.3
banyà 5.14
banyat 5.224
bar 5.190
baralla 5.149
baranda 5.175 5.198
barandilla 5.175
barat 5.191
baratero 5.162
barba 5.39 5.50 5.53
barbé 5.184
Barbera 5.4 5.219
barçabuc 5.127
barcella 5.190 5.229
barda 5.153
barra 5.149 5.171 5.207-208
barral 5.179
barranc 5.9 5.11-12
barrena 5.185
barrenyo 7.13
barreta 5.170
barriguera 5.175
barró 5.149 5.200
barruga 5.80
bartola 5.2
basca 5.5 5.78
basquejà 5.117
bassa 5.45 5.165
bassot 5.165
basta 5.206
bastan 5.231
bastidó 5.206
basto sub. 5.149
basto adj. 5.137 5.222
bassura 5.205
bata 5.106
batà 5.128
batall 5.174 5.217
bateig 5.135 5.218
batejà 5.130 5.218
batí 4.82 5.100
batidó 5.201
batolla 5.169 5.172
batollà 5.169 5.172
batuda 5.183
baturro 3.82 5.107 5.137
baül 5.200
bautismo 5.217
bava 5.62
bavero 5.87
bavós 5.36
bavejà 5.62
bé 5.76 5.115 5.120 5.125 5.131 5.141
     5.227 6.2
beça 5.79
beato 5.112
becà vb. 5.75
becà sub. 5.75
becicleta 5.231
beço v. *befo*
beçó 5.134
befo 5.52
begut 5.99
belà 3.12 4.38 5.116 5.156
belén 5.219
belenyo 5.32
bellugà 5.70
ben 5.227
benaulo 5.113
benda 5.84
bendita 5.217
benedí 5.219
beneit 5.219
benestà 5.117
bequerà 5.39 5.93
bes 5.123
besà 5.123
besat 5.207
bèstia 5.32 5.123 5.126
bestià 5.37 5.153 5.155 5.158 5.189
bestiam 5.158
bestiarà 5.158
beta 5.107
beure 3.66 4.61 4.72 5.92 7.13
beurer 7.10.
biberon 5.87
biga 5.171 5.196
bigot 5.50
billabarquí 5.185
billota 5.23 5.179
birla 5.149
bisagra 5.197
bisbe 7.11

- bissalto* 5.29
blan 5.13 5.97 5.99 5.222
blanc 5.2 5.25-26 5.42 5.50 5.76 5.95
 5.123 5.170 5.195 5.223
blancó 5.223
blanó 5.222
blanquejà 5.188
blanquejadó 5.188
blanquejat 5.195
blat 5.28 5.125 5.168
blau 7.12-13
bleda 5.30
bledera 5.30
bledó 5.33
bo 5.236
boc 5.142 5.156
boç 5.175
boca 5.52 5.177 5.179 5.185 5.188 5.201
 5.235
boçà 5.156
boci 5.94 5.116
bòcil 5.175
boda 5.132
bodega 5.141 5.146 5.198
bofetà 5.141
boga 5.161 7.14
bogà 5.10 5.161
boina 5.107
boig 3.78 5.113
boira 5.2
boirac 5.183
boire 5.67 5.111
boixque 5.159
bojà 5.113
bola 5.149
bolcà vb. 5.87
bolcà sub. 5.87
bolet 5.36 5.56 5.113
bolillo 5.206
bolleta 5.194
bolli 4.81 5.100
bollit 5.101
bolo 5.15
bolsa 5.63 5.175 5.178
bolsilla 5.229
bolsillo 5.105 5.108
boltri 5.46
bonico 5.112 5.121
bonyigo 5.62
boquera 5.170 5.188
bordà 5.206
bordiç 5.22 5.27
borinto 5.113
borra 5.21
borrà 5.139 5.212
borraça 5.153 5.171 5.184
borradó 5.212
borraina 5.33
borrasca 5.3
borratxo 5.93
borrega 5.155
borrelló 5.156
borró 5.20 5.34
borronà 5.20
borrony 5.81
borronyut 5.222
borrumbà 5.128
bort 5.22 5.33 5.35 5.79 5.134
borufalla 5.205
bot 3.78 5.68 5.170
bóta 5.107 5.123 5.179
botà 5.68 5.203
botana 5.153 5.181
botella 5.179
botera 5.22 5.45
boterola 5.186
boteta 5.123
botgeta 5.29 5.33
botja 5.17
botó 5.63 5.105
botonà 5.103
botxorn 5.4
botxornera 5.5
bou 5.49 5.151 5.154
bou de foc 5.151
boveda 5.196
bovet 5.207
braç 5.19 5.25 5.45 5.55 5.64 5.71 5.80
 5.176
braçat 5.229
bracete 5.123
braço 5.98
braçuelo 5.95
bragué 5.53
bragues 5.106
bragueta 5.105
bramà 5.12 5.154
branca 5.19 5.64
brancal 5.197
brasa 5.140 5.203

- breç* 5.87 5.200
breçà 5.87
brena 5.91 5.94 5.129 5.146 7.13
brènà 5.94
bresca 5.149 5.160
brescam 5.160
brescamè 5.160
bri 5.20
brillà 5.204 5.223
brincà 5.68 5.148
brinco 5.68
brinet 5.20
brio 5.119
brisa 5.170
brocà 5.164
broça 5.17 5.41 5.81 5.166
brocal 5.166 5.179
brocé 5.93
broceguera 5.17 5.166
broixa 5.34 5.214
broixeria 5.214
broixo 5.214
broma 5.156
bromera 5.156
brot 5.20
brotà 5.20
brotxa 5.188
brulla 5.17
brusa 5.106
brut 5.79 5.110 5.205 5.222
brutícia 5.166 5.205 5.222
buba 5.76
buçarró 5.91
budell 5.62
bueno A.4 A.6
buj 5.149
bufa 5.62
bufà 5.60 5.149 5.195
bufalaga 5.32
bufanda 5.95 5.105
buidà 5.179 5.220
buit 5.179 5.220
buitre 5.41
buje* 5.175
bulcà 5.68 5.72
bull 5.113
bullà 5.124 5.128 5.138 5.146
bulto 5.220 5.229
bunyol 5.98
burcenc 5.162
burdo 5.12
burla 5.124
burlà 5.124
burra 5.154
burrera 5.154
burro 5.37 5.92 5.113 5.131 5.154
buscà 5.72
buscall 5.203
buscalleta 5.203
butifarra 5.96

cabaç 5.178
çabacèquia 5.210
cabacet 5.36
çabata 5.107
çabaté 5.56 5.184
çabatoles 5.113
cabdell 5.206
cabeçal 5.107 5.177 5.200
cabeçana 5.174
cabeçó 5.174-175
cabeçuela 5.181
cabet 5.49
çabó 5.110
çaboc 5.41 5.113
cabodanyo 5.219
çabonera 5.110
çaborçut 5.217 6.2
cabra 5.37 5.68 5.113 5.156
cabre 4.48 5.72 7.4
cabrenya 5.155
cabrit 5.36 5.156
cabritet 5.156
çaburí 3.66 5.70 5.189
caç 5.180
caca 5.62
caça 5.183
caçà 5.129
caçadó 5.183
cacarejà 5.157
cacera 5.31 5.183
cacigrà 5.41 5.49 5.113
caço 5.201
caçol 5.96 5.113 5.201 5.219
caçola 5.201
caçolet 5.201
caçoló 5.201
cada 4.215
cada uno 4.215
cadell 5.20 5.27 5.157

cadena 5.44 5.174 5.186 5.203
cadira 2.6
cadufo 5.166
çafa 5.181
cafe 5.73 5.102 5.201
cafiç 5.125 5.229
çafrà 5.30 5.100
çagà 5.62 5.123
çagal 5.90
çagala 5.90
çagarniu 5.87
çagarrita 5.62
çagué 5.228 5.236-237
çaquera 5.149
çagueres 5.79
çaqueries 5.237
caiguda 5.68
Caïn 5.128 5.131 5.227
çaino 5.118
cairó 5.197
caixa 5.160 5.178
caixé 5.165
caixó 5.200
cajola 5.9 5.207
calà 5.206
calamar 5.43
calamonat 5.48
calandari 5.219
calavera 5.58
calbo 5.50 5.89
calça 5.103 5.106 5.206
calçat 5.104
calcé 5.103 5.107
calceti 5.104 5.105
calcilla 5.109
calcina 5.13 5.16 6.188
calcinera 5.188
calçoncillos 5.105
caldera 5.45 5.201
caldo 5.100
calè 4.52 4.218 5.131
calén 5.64 5.93 5.142 5.224
calentà 5.93 5.100 5.141
calentó 5.64 5.224
calentura 5.78
calfret 5.78
càliç 5.217
calitja 5.5
caliu 5.203
calivà 5.100

callà 5.138
callat 5.138
caló 5.5 5.64 5.142 5.224
calolífero 5.200
calorà 5.124
calostre 5.65
calvari 5.218
cam 5.10-11 5.18 5.152 5.161 5.194 6.3
cama coixa 5.56 5.67
camà 5.163
camal 5.105
camallí-camallà 5.56 5.69
camalliga 5.106
camalligà 5.71 5.80
camamirla 5.32
camatimó 5.173
cambajon 2.3
çambomba 5.150
cambra 5.199
camelles 5.173
cametes roges 5.34
cami 5.88 5.211
caminà 5.67 5.88
caminadó 5.67
camisa 5.105
camiseta 5.105
camisó 5.105
campà 5.90 5.163
campà 5.85
campana 5.70 5.217
campanal 5.217
canal 5.196
canalera 5.196
canalla 5.90
canàrio 5.150
canasta 5.93 5.118 5.178
canasteta 5.201
canastillo 5.206
çancè 5.193 5.222
cancel 5.217
càncer 5.79
canció 5.150
candelé 5.204
Candelera 5.219
candiala 5.69 5.204
candil 5.113 5.204
canella 2.6 5.58 5.170
cànem 5.32 5.172
canemà 5.32
canet 5.64

- çangano* 5.160
cangrejo* 5.45
cangrena 5.81
çangüengo 5.116
canó 5.39
canonge 5.213 5.216
cansà 5.124 5.129
cansalà 7.2
cansat 5.66 5.93 5.124 5.129
cantà 4.31 5.138 5.150 5.157
cantal 5.15 5.76
cantamenta 5.150
cante 5.179 5.229
cantera 5.3 5.179
canto 5.97 5.195
cantó 5.209
cantonà 5.209
cantoné 5.195
cantrella 5.201
cantrellé 5.201
cantrelleta 5.219
canut 5.206
canya 5.19 5.28 5.32 5.48 5.183-184 5.187
canyella 5.100
canyemàs 5.206
canyic 5.172 5.196
canyicé 5.187
canyota 5.34
cap sub. 5.49
cap pro. 5.226 5.230
cap a 4.214
al cap de 5.237
cap d'any 5.219
capa 5.105 5.236
capà 5.156
capaç 5.126 5.144
capaçà 5.171 5.177
capadó 5.156
caparra 5.45
capella 5.217
capellà 5.216
capellania 5.217
çapi 5.159
capiscol 5.70
capital 5.209 6.1
çapo 5.44 5.55 5.68
capotxino, caputxino 3.16 5.218
çapremà 5.72
capuçà 5.71 5.151
capucet 5.151
capullo 5.20
caputxa 5.109
car 5.191
cara 5.51 5.68 5.147
cara a 4.214
caragol 5.13 5.44 5.50
caragol sin clasca 5.44
caragola 5.171
caragolera 5.201
caramelo 5.98
caramull 5.190 5.229
cara-sol 5.11
carbaça 5.30
carbàcera 5.30
carbaceral 5.30
carbaci 5.30
carbó 5.188
carboné 5.188
carbonera 5.188
çarçal 5.31
carcàs 5.62
càrcel 5.210
carcelé 5.210
cardalina 5.42
cardà 5.64 5.184
careta 5.76 5.108 5.123
carga 5.229
carícia 5.123
carinyà 5.120
carn 5.30 5.48 5.73 5.78 5.91 5.95
carnera 5.201
carnicé 5.182
carniçgra 5.229
carniceria 5.187
carnistoltes 5.146 5.219
carnuç 5.39 5.123
carpa 5.43
çarpa 5.58
carpit 5.48
çarrà 3.26 5.72 5.155 5.165 5.197
Carracusa v. *Tiarracuca*
çarranclós 5.88
çarrapastros 5.207
çarrapollera 5.105
carrasca 5.17 5.23
carrascal 5.23
carrasquic 5.17 5.23
carrasset 5.23
çarrat 5.50 5.79 5.138
carratà 5.229

- carraté* 5.189
carratell 5.179
carratera 3.16 5.5 5.211
carré 7.13
càrrega 5.174
carregà 5.174
carregat 5.21 5.164
carrejà 5.168
carrejadó 5.47 5.168 5.174 5.220
carrera 5.198 5.209 7.13
carrereta 5.110 5.209
carreró 5.209
carretera v. *carratera*
carretillo 5.175
çàrria 5.104 5.180
carriça 5.21 5.28 5.200
carriçó 5.20 5.28
carro 5.5 5.138 5.175
carroll 5.229
carrutxa 5.166
cart 5.33 5.184
carta 5.139 5.149
cartabó 5.185
carufla 5.51
carut 5.51
caruteta 5.23
carxoja 5.30 5.63
carxofera 5.30 5.156 5.220
cas 5.116
casa 5.211 5.86 5.143 5.194-95 5.205
     5.209 5.216 5.221
casà 5.132
casalici 5.195
casamén 5.132
casà 5.64 5.124
cascall 5.15
cascallà 5.9 5.15
cas càrria 5.156
cas cavell 5.148
casco 3.10 5.58 5.186
cascoll 5.21 5.28
casetà 5.153 5.195
casetó 5.195
casi 5.232
casolà 5.143
caspa 5.50
castanya 5.24 5.63 5.141
castanyé 5.24
castell 5.195
castellano 2.7 5.138
castic 5.141 5.213
castigà 5.131 5.141 5.213
castigat 5.77
castró 5.178
català 2.2 5.138 6.1
Catalunya 5.194
cataplasma 5.84
catarro 5.78
catastre 5.213
catorce 5.228
catxap 5.40
catxapera 5.40 5.153
catxarro 5.180
catxirulo 5.180
catxo 5.69 5.148 5.220
catxurro 5.33
cau 5.40 5.45
caure 3.13 4.50 5.3 5.68 5.72 5.193 7.13
cavall 5.95 5.154 5.175
cavalleria 5.37 5.153
cavallet 5.185 5.203
cavalló 5.161-162 5.166 5.168 5.196
cavilà 5.114
ceaç 5.207
cebo 5.183
cebolla 5.30 5.129 5.222 5.229
cebollino 5.30
ceduritja 5.31
celebre v. *cerebre*
cell 5.2
cella 5.51 5.127
cello 5.175
cellut 5.51
celós 5.120
cen 5.89 5.228
cen uno 5.228
cena 5.94 7.13
cenà 5.94
cenatxo 5.178
centella 5.3 5.67
centellà 5.3
centeno 5.28 5.181
centimet 5.193
cèntimo 5.193 7.2
cenya 5.66 5.214
cep 5.19 5.25 5.93
cepillo 5.185 5.217
cepo 5.183
cèquia 5.38 5.165 5.211
cequia 5.210

- cequiatge* 5.210
cera 5.160 5.223
cerca 5.221
cercillo 5.170 5.175
cercó 5.148
cerebre 5.59
cero 5.228
cerol 5.119
cerrillà 5.162
cerró 5.158
cerval 5.40
erveça 5.102
cesta 5.93 5.178
cesteta 5.178
ceta 2.3 nota 4
cetrinà 5.124
cial 5.1-2 5.89 5.215
cials 5.120
ciandra 5.203 5.219
ciandre 4.46 4.72 5.207
ciarç 5.4
ciarro 5.162
ciart 5.115
cicatiç 5.81
ciego 5.66 5.148
cielo raso 5.196
cientopiés 5.45
ciervo 5.40 5.68
cigarrillo 5.102
cigarro 5.102
cigüenya 5.41
cigüiala 5.45
cimal 5.19
cimén 5.187
cinc 5.16 5.228
cincàic v. *finçàic*
cindria 5.187
cingla 5.174
cingle 5.8
cinquanta 5.228
cinta 5.108
cipiala 5.79
cipot 5.63
ciprés 5.23
cirera 5.24
cireré 5.24
círio 5.217
cisne 5.41
cistiarna 5.166
civà 5.28 5.33 5.168

clajo 3.10 5.21
cla 7.13
clar 5.1 5.110 5.138 5.170 5.220 5.223-
224 7.10 7.13
clara 5.99
clarete 5.170
clarianda 5.7
clarion 5.212
claro A.6
clarura 5.7
clasca 3.10 5.21 5.44 5.99
clau f. 5.72 5.197 5.210
clau m. 5.186
clavà 5.71-72 5.141
clavell 5.35
clavellinera 5.35
clavellinera borda 5.35
clavera 5.186
clin 5.50
clivilla 5.158 5.173
cloca 5.157 7.15
clocà 5.157
clojo 3.10 5.13 5.21
cloquejà 5.157
cloquetes 5.69
clot 5.2 5.9 5.136 5.221
clotet 5.53
clotxa 5.183
cluca 5.66
cobertiç 5.195
cobertora 5.201
cobillà 3.16 5.42
cobrà 5.141 5.191
cobrellit 2.7 5.200
cobri 4.83 5.72
coc 5.73 5.207
coç 5.72 5.107 5.154
coca 5.98
çoca 5.19 5.27 5.51
coci 5.208
cocó 5.99
çocollà 5.31
cocorutxo 5.190
cocota 5.49
codalbet 5.42 5.86
codiarna v. *Quadiarna*
còdol 5.15
còdol de java 5.15
codony 5.24
codonyà 5.24

- codonyat* 5.101
codonyé 5.24
coén 5.222
coentó 5.77 5.222
coet 5.64 5.151
çofra 5.175 5.210
çofre 5.16
coga 3.66 5.5 5.39-40 5.42 5.191
cogomaça 5.36
coixí 5.200
coixinet 5.206
coixo 5.56 5.67
cojon* 5.63 5.123
col 5.30
colà 5.208
colce 5.55 5.93 5.140
colde 7.13
colera 5.79
colgà 5.72 5.104 7.13
colgadó 5.200
colgall 5.172
colgalló 5.95
còlic 5.79
colilla 5.102
coll 5.95 5.105 5.108 5.156 5.179
colla 5.143
collà vb. 5.156
collà sub. 5.108 5.158
collat 5.59
collera 5.174
collí 4.81 5.167 5.170-171
collida 5.167 5.210 5.236
colló 5.63 5.123
coló 5.78 5.223
colom 7.12
colomello 5.52
colomina 5.153 7.12
colxa 5.200
colxó 5.200
com 4.221 5.126 5.225-226
com si 4.221
comàdia 5.151
comare 5.84
comadrona 5.84
comboi 5.143
comenància 5.130
comercian 5.190
cometa 5.5
comiarç 5.190
comoda 5.200
companatge 5.193
company 5.132 5.143
companyera 5.132
companyia 5.143
compassió 5.120
compendre 5.46 5.114
compli 5.126 5.218
çompo 5.67
compondre 5.121
comprà 5.191
compradó 5.191
comú 5.210
comulgà 5.218
comunió 5.218
cona 5.95
conca 5.201
conçància 5.131
concejal* 5.209
conciart 5.151
conde 5.152
conegut 5.50 5.143
coneixe 4.41 5.116
coneiximén 5.52 5.78 5.111
confessà 5.218
confessió 5.218
confit 5.98
confitura 5.101
conformà 5.125
conforme 4.221 5.76
congoja* 5.117
conill 5.29 5.40 5.68 5.74 5.89 5.118
conillets 5.147
conlloga 5.173
conllogué 5.173
consequí 5.123
consell 5.130
consentí 5.125
consogra 5.134
consogre 1.134
consol 5.120
consolà 5.120
contà 4.210 5.140 5.228
contaforats 5.45
contén 5.117
contentà 5.125
contestà 5.140
contestació 5.140
contra 4.78 4.85 5.126
contracunyat 5.134
contraparen 5.134

- contraperna* 5.175
contrària 5.124 5.231
contribució 5.210
convén 5.217
conversació 5.140
conviarsa 5.140
convidà 5.143
cony 5.63 5.123
conyo 5.63 5.123
copa 5.149 5.201
coperativa 5.210
copla 5.150
copo 5.184
copó 5.217
çoquet 5.91 5.97 5.113 5.173 5.175
çoqueta 5.168
coquinet 5.73
cor 5.20-21 5.59 5.117 5.131 5.236 7.10
coraje* 5.119
coranta 5.228
corba 5.173
corbata 5.105
corbella 5.168
corbelló 5.174
corc 5.45
corca 5.45 5.124
corcó 5.45 5.124
corda 5.47 5.62 5.166 5.179 5.220
cordé 5.95 5.155
cordell 5.173 5.179
cordera 5.155
corderet 5.23
corn 5.39 5.44 5.132 5.158 7.13
cornalera 5.170
cornut 5.132
coro 5.217
corona 5.108
coroneta 5.49
corp 5.41 5.216
Corpus 5.219
çorra 5.142
corrà 5.143 5.146
corral 5.153 5.198-199
corre 4.33 5.4-5 5.67 5.84 5.93
correguda 5.67-68 5.149 5.151 5.159
corrén sub. 5.4 5.12
corrén adj. 5.13
corretja 5.95 5.105 5.207
corretjola 5.33
corretjut 5.222
correu, corriau 5.211 2.3 nota 4
corro 5.6 5.69 5.143 5.146 5.148
corrompina 5.223
çorrotja 5.142
corsè 5.106
cortina 5.197
cortan 5.182
corxo 5.140
cos 5.46-47 5.79 5.206
cosa 3.35 5.89 5.126 5.230 5.237
cosca 5.21
coscarana 5.98
coscoll 5.23 5.67 5.153
coscollà 5.23
coscollina 5.31
cosí 4.62 5.134 5.206
cosidora 5.174
cosina 5.134
cosit 5.206
Cosme 5.219
cosquilletes 5.66
costà 5.130 5.191
costat 5.56 5.66 5.77 5.221
costella 5.58 5.95
costellà 5.54
costera 5.8 5.68 5.211
costerut 5.222
costòdia 5.123 5.217
costós 5.130
costum 5.126
coto 5.159
cotó 5.108
cotxe 5.175
cotxilla 5.201
cotxillo 2.6 5.201
cotxino 5.110
coure 3.13 4.63 4.72 5.77 5.100 5.222
     7.13
cova 5.9
covartxa 5.9
covilló 5.174
crebaça 5.14 5.80
cregut 5.125
creixe 4.40 5.18 5.85 5.234
creixidora 5.207
cremà 5.81 5.100 5.161 5.203
cremadura 5.81
cremaïç 5.188
cremallé 5.183 5.185
cremallera 5.105

- cresta* 5.8 5.39 5.185
crestall 5.8
creu 5.207 5.217-219
creure 4.63 4.72 5.116 5.118 5.125 7.13
crevetes 5.217-218
cria 5.90
crià vb. 5.18 5.38 5.40 5.44 5.87
crià sub. 5.189
criat 5.189
cridà 5.131 5.135 5.138
cridadó 5.138
crio 5.90
crismat 5.76
crispell 5.98
Cristo 5.215
cristobalets 5.151
Cristòbol 5.219
crit 5.138
crítica 5.124
crosta 5.20 5.27 5.81 5.97 5.122
crualda 5.36
cruçà 5.67
cruçadó 5.211
cruçat 5.66
crucé 5.211
crucera 5.53
crudà 7.13
crugo 5.100
cruixí 5.76 5.129
cubet 5.170
cubil 5.40 5.75
cuba 5.170 5.179
cubell 5.208
cubiart 5.195
cubiarta 2.7 5.200
cubillà v. *cobillà*
cubo 5.175
cupridó 5.174
cuc 5.44
cuca fera 5.124
cucà 5.21
cucet 5.101
cuçot 5.113
çucre v. *açucre*
cuenta 4.214 5.116 5.141 5.212 5.217
cuento 5.140 5.151
cuerno 7.13
cuero 5.184
çufridora 5.186
cuidà 5.123
cuidado 5.226 5.230
cuina 5.199
cuit 5.100
cuità 7.13
cuixa 5.56 5.95
cul 5.32 5.56 5.91 5.97 5.118 5.122 5.147
     5.179
culà 5.62
culacera 5.55-56
culicro 5.87 7.13
culla 5.183
cullera 5.201
culleré 5.201
cullereta 5.201
culleró 5.201
cullerot 5.44
cumplit 5.89 5.143 5.146
cunya 5.134
cunyat 5.134
cup 5.170
cura 5.84
curà 5.77 5.84
curandé 5.84
curandera 5.84
curba 5.211
curbat 5.224
çurci 5.206
çurcit 5.206
çurda 5.55 5.221 7.2
çuriaga 5.175
curiós 5.126
çuro 5.28 5.93 5.169 5.179
çurra 5.73 5.173
curt 2.6 5.66 5.220
custió 5.124
cútio 5.128 5.138
cutxaron 5.201
cutxillo v. *cotxillo*

da 4.35 5.71 5.187
dal 5.4 5.199 5.221
dàlia 5.35
dalla 5.168 5.173
dallà 5.168
dalladó 5.152
dama 5.25
damun 5.200 5.221
davall 5.36 5.55 5.200 5.221
davall del braç 5.55
davan 5.58 5.221

- de* 4.209 4.214 4.218
debaes 5.123 5.225
debanadores 5.184
dèbil 5.126 5.222
decidí 5.125
decidit 5.125
defora 5.221
degollà 5.182
dellà 5.221
demà 5.217 5.235
demanà 5.125 5.129 5.132 5.194
demasiat 5.232
demati 5.235
demés 4.215
den 5.30 5.52 5.81
denou 5.228
dental 5.173
dentera 5.91
denuncià 5.213
dependre 5.113
depòsit 5.166
depressa 5.67
des 4.214 4.221 5.237
desalici v. *desilici*
desapartà 5.132
desassegat 5.77
desbocà 5.175
descaç 5.104
descaçà 5.103
descansà 5.128-129
descarat 5.144
descarregà 5.174
descarriçà 5.169
descendància 5.132
descogà 5.156
descolorit 5.223
descontén 5.117
descotí 5.124
descuidat 5.205
desdentegat 5.52
desembastà 5.206
desenforrà 5.182
desenganxà 5.175
desenterrà 5.136
desertà 5.68
desesperat 5.117
desfè 5.74 5.132 5.162 5.171
desfet 5.114
desgallà 5.169
desgracià 5.89
desgrenyat 5.110
desgustat 5.117
desiart 5.11
desig 5.65 5.125
desilici 3.19 5.71
desjuní 5.173
deslligà 5.179
desmaià 5.78
desmaio 5.24 5.78
desmamà 5.87
desnudà 5.103
desori 5.114 5.146
desossiego 5.75 5.77
desparà 5.171 5.188 5.205
despartí 5.132
despatxà 5.146 5.190
despedí 5.144
despeinat 5.110
desperta 3.12 4.38 5.75
despiart 5.75
después 5.93 5.126 5.237
después-aiir 5.235
después-demà 5.235
después que 4.221
despullat 5.104
dessiat 5.228
destapà 5.72 5.165
destetà 5.87
destornilladó 5.185
desustanciat 5.66 5.119 5.222
desvirgà 5.64
desvorcià 5.132
detindre 5.69
detràs 5.58 5.142 5.221
Dèu 2.6 5.45 5.215 7.11
deuda 5.191
deure 4.61 4.218 5.191 7.13
devantal 5.103 5.106
devuit 5.228
di 3.66 4.46 4.68 4.72 5.115-116 5.125
 5.129 5.135 5.138 5.140 5.144 5.216
 7.5 7.10 7.13
dia 5.1 5.89 5.91 5.97 5.136 5.146 5.221
 5.219 5.235-236
diable 5.125
dialma 5.210
diari 5.139
diarrera 5.79
diau 5.195 5.228
dibujà* 5.212

- dibujos** 5.139
diciembre 5.235
didal 5.23 5.206
diferància 5.227
diferén 5.227
difícil 5.130
digeri* 2.6 5.61
digestió 5.61
dijenda* 5.140
dijous 5.219 5.235
dijú 5.93
dijunà 5.94
dijunes 5.94
dilluns 5.235
dimats 5.214 5.235
dimecres 5.219 5.235
dimoni 5.215
dinà 5.93-94 5.130 7.13
diné 5.191 5.193
dineret 5.147
dins 5.219
dintre 5.132 5.221
Diós 2.6 5.123 5.215 7.11
dirigi* v. *digeri*
discurrit 5.114
disfraçà 5.103
disfrutà 5.117 5.230
dispensa 5.199
dispost 5.125
dissabte 5.235 7.13
dissatde 7.13
distraure 5.116
dit 5.55 5.57 5.66
dità 5.205
ditxaratxo 5.140
divertí 5.117
diviandres 5.219 5.235
dixà 5.10 5.100 5.125 5.128 5.191
doblà 5.72 5.93
doble 5.171 5.228-229
dobleta 5.193
doce 5.228
docena 3.66 5.229
doctrina 5.216
doga 5.170
dol 5.136
dolç 5.222
dolçó 5.222
doldre 4.38 5.120
doló 5.77 5.80
domenge 5.219 5.235
dòmino 5.149
dona 5.46-47 5.90 5.132 5.142
donà 4.35 5.66 5.71 5.107 5.121 5.124
     5.142 5.194 5.198
donació 5.194
dondella 7.13
doricia v. *durícia*
dormí 4.78 5.75
dormidó 5.153
dormilon 5.75
dos 5.221 5.228 5.231
dot 5.132
dotde 7.13 nota 6
dotdena 7.13
dotó 5.45 5.84 5.145
dotó de bassa 5.45
dragó 5.44
drap 5.108
dregala 5.202
dregalé 5.202 7.2 7.7 7.13
dret 5.55 5.69 5.120 5.224
dreta 5.221
du 3.66 4.66-67 4.72 5.10 5.64 5.71 5.88
     5.93 5.95 5.103 5.124 5.132 5.152
     5.231
duenya 5.194
dula 5.158
dulé 5.158
dur 5.79 5.95 5.99 5.127 5.222 7.10
durenc 5.222
durícia 3.16 5.80
duro 5.193

edat 5.88 5.90
edra 5.31 5.223
eh A.2
eje* 5.175
eixe v. *ixe*
ejèrcit* 5.213
ell 4.206 4.208
embadinà 5.12
embastà 5.206
embelec 5.115
embocà 5.211
emboçà 5.60
embocinà 5.60 5.82
embolicà 5.190
embotí 5.72
embotit 5.96

- embroixà* 5.214
embrutà 5.110
embustero 5.115
empanà vb. 5.72
empanà adj. 5.40
empapà 5.157
emparellat 5.229
empastufat 5.205
empeçà 5.130
empeçat 5.222
empenyà 5.125
empial 5.27 5.126 5.163 5.185
empiastrat 5.205
empiucat 5.76
empolainat 5.110
empolvà 5.110
en 4.214
enamorà 5.142
enamorat 5.142
encà 5.225 v. també *encara*
ençarbonà 5.110 5.208
encanà 5.60
encangrenà 5.81
encantà 5.214
encantat 5.116 5.214
encanyicat 5.187 5.196
encara 5.237
encara que 4.85
ençarabullat 5.138
encarí 5.191
encendre 4.51 5.203-204
encenegat 5.125
encerà 5.160
encetrinà v. *cetrinà*
encetrinat 5.118
encima 5.91 5.221
enclina 5.131
enclusa 5.173 5.186
encoixà 5.80
encondoli 5.77
encondolit 5.77
encontrà 5.71
encorre 5.65 5.67 5.71
ençucrà 5.100
endenyà 5.77
endevinà 5.151
endevinalla 5.151
endiablat 5.214
endial 5.76
endimoniat 5.214
endrecera 5.211
endú 5.71 5.128
endurí 5.222
enemic 5.120 5.214
enero 5.235
enfarinà 5.100
enfermedat 5.76
enfila 5.165
enfilà 5.128 5.172 5.206
enforjà 5.182
enforruscat 5.122
enfron 5.221
enganxà 5.68 5.72 5.175
enganxó 5.104
engany 5.115
enganyà 5.115 5.131
enganyat 5.115
enganyista 5.42
engatà 5.93
engegà 5.67 5.175
enguany 4.220 5.236
engullí 5.92
enjoyí 5.88
enmig 5.74 5.221
enramà 5.163
enramat 5.146
enredrà 5.114
enrellà 5.175
enrelligà 5.179
enriure 5.124
enrunà 5.163
ensaginà 5.98
ensalà 5.30
ensenyança 5.212
ensevà 5.175
ensobinat 5.154
ensombià v. *ensomià*
ensòmbic v. *ensòmic*
ensomià 5.75
ensòmic 5.75
ensordí 5.66
ensúndia 5.95
entapí 5.72
entapit 5.220
entaulat 5.150
enteligén 5.111
entenció 3.15 5.125
entendre 4.37 5.114
entera 5.162
enterholí 5.224

enterrà 5.136
enterradó 5.136
entierro v. *intierro*
entiesà 5.64
entomà 5.71
entonces 5.237
entonces que 4.85
entornà 5.206
entrà vb. 5.68 5.208 5.236
entrà sub. 5.198 5.202
entradó 5.211
entranyes 5.61
entre 4.214 5.96 5.127
entrecavà 5.162
entretindre 5.117
entresugó 5.78
entrevirat 5.95
entropçà 5.68
envàlit 5.80
enveja 5.194
envejós 5.194
investí 5.156
envià 5.71
equivocà 5.115
equivocació 5.115
equivocat 5.115
era 5.169
erdà v. *verdat*
eriço 5.40
ermita 3.17 5.217
ermitanyo 3.17 5.217
ermo 5.11 5.161 5.166
esbadocà 5.81
esbarxajuste* 5.114
esbarallà 5.149
esbarrà 5.156
esbarràic 5.156
esbelluçà 5.85
esblanquí 5.223
esbojarrat 5.113
esbordà 5.164
esbotifarrat 5.168
esbrajat 5.16
esbromadora 5.201
esburdellà 5.12 5.74
esbultregà 5.70
esbultregó 5.70
esca 5.20 5.27
escabetx 5.100
escabetxà 5.100

escabollí 5.68
escagarçà 5.79
escaldà 5.100
escalera 5.162 5.171 5.174-175 5.198-199
 5.221
escalereta 5.207
escalpre 5.186
escamarrà 5.69
escamarrat 5.56 5.69
escampà 5.72
escanyo 5.136
escapà 5.68 5.125
escape 5.67 5.237
escapolari 5.217
escapullà 5.27
escarbà 5.66
escarot 5.158 5.160
escarbadens 5.201
escarbatxo 5.45
escarlatina 5.79
escarmentà 5.131 5.141
escarrilà 5.79
escassejà 5.194
escata 5.39
escatimà 5.194
esclabó 5.186
esclajit 5.223
esclajità 5.73 5.141
esclaridó 5.110
escoba 2.7
escoí 5.45
escola 5.212
escolà 5.216
escolltà 5.66
escombrà 5.166
escopeta 5.183
escopinyà 5.62
escorí 5.235
escorina 5.223
escornat 5.82
escorquità 5.204
escorre 5.12 5.64 5.205 5.208
escorredera 5.202
escorreguda 5.64 5.190
escorreïc 5.179
escorrellimó 5.201
escorxadura 5.81
escoscà 5.172
escot 5.106
escotà 5.106 5.161

- escridaçà* 5.131
escriure 4.48 4.58 5.139
escruçó 5.44
escuela 5.201
esculà 5.123
esculejà 5.70
escur 5.223
escusa 5.126
esderiçà 5.50
esfardatxo 5.44
esfilagarxà 5.104
esfollinà 5.189
esfollinadó 5.189
esgaiat 5.199
esgalarxà 5.12
esgarrà 5.74
esgarranyà 5.74
esgarrat 5.46
esgarro 5.104
esgroguí 5.223
esguellà 5.19 5.164
esguitxà 5.73
esllaminat 5.193
esllenguít 5.85
eslliçà 5.68
eslliçadó 5.148
eslliçan 5.222
eslliçó 5.68
esme 5.88
esmerà 5.100
esmerat 5.170
esmolà 5.189
esmordaces 5.201
esmunyí 5.44, 5.68
esnegri 5.223
esnucà 5.53
espà 5.1 5.149 5.183
espadella 5.171
espala 7.9
espalda 5.54 5.95 5.177 7.9
espalma 5.186
esparavan 5.46
esparc 5.32
esparraquera 5.32
espart 5.32 5.172 5.202
espartal 5.32 5.172
espartenya 5.93 5.107
espartenyé 5.184
esparvantalla 5.33
esparvé 5.41 5.55
espastellà 5.68
espavilat 5.112
espeat 5.130
espelletà 5.182
espenilla v. *espinilla*
espentà 5.72
espentó 5.72
esperà 5.65
espès 5.110 5.220
espessó 5.220
espetec 5.223
espetegà 5.223
espiama 5.204
espiga 5.28
espigà 5.18
espigó 5.18 5.30
espigol 5.31 5.172
espigueta 5.34
espill 5.110
espillera 5.197
espina 5.39
espinilla v. *canella* i 3.15
epinac 5.30
espiralat 5.103
esplicà 5.140
esplomà 5.68
espoló 5.39
espolsa 5.20 5.27
espolsà 5.20
esponja 5.110
esporgà 5.164
esportellà 5.180
espulla 5.39
espuernegà 5.3
esqueleto 5.58
esquella 5.158
esquellotà 5.132
esquellots 5.132
esquena 5.54 5.177
esquiarra 7.12
esquilà 5.110 5.156 5.184
esquinaç 5.58
esquirol 5.40
esquirola 5.30
està 4.37 4.126-217 4.219 5.1 5.3 6 5.11-12
5.14 5.18 5.48 5.62 5.64-65 5.67 5.69-
70 5.75-78 5.80 5.85 5.91 5.93 5.97
5.104 5.110 5.113 5.116 5.118 5.125
5.128-129 5.142 5.146 5.166 5.205 5.214
5.234

està sub. 5.1
estaca 5.175
estall 5.128
estam 5.184
estancat 5.13
estany 5.16
estarnudà 5.60
estarnut 5.60
estarrufat v. *estorrufat*
estat 5.65
este 4.210 5.235
estendre 4.51 5.72 5.208
estesa 5.171
esteve 5.173
Esteve 5.135
estilo 5.150
estirà 5.72
estiraç 5.174
estirat 5.224
estiró 5.72
estisora 5.26 5.45
estoçolà 5.68
estómeç 5.61 5.79
estopera 5.32
estorat 5.117
estorb 5.128 5.130
estorbà 5.79 5.130
estornell 5.42
estorrufat 3.18 5.39-40 5.118
estrafalari 5.118
estral 5.185
estramallat 5.12 5.206
estrangé 5.143
estregà 5.73
estrel 7.12
estrelat 5.99
estrella 7.12
estrellat 5.5
estret 5.5 5.220
estrial 7.12-13
estriala 5.5 5.220 7.12-13
estrinque 5.186
estrocejà 5.74 5.185
estropà 5.74 5.185
estrujadora* 5.170
estrumén 3.15 5.150
estudi 5.212
estut 5.112
esvaní 5.3
esvanit 5.118

esvelat 5.75
esvorcià 5.132
evangeli 7.11
evangelio* 5.218 7.11

jàcil 5.130
jadrina 5.132
jaena 5.67 5.128-129 5.152
jafundòria 5.30
jaixa 5.109
jaixà 5.87
jalç 5.168 5.236
jalca 5.173 5.175 5.193
jalca vb. 5.15 5.175
jalca sub. 5.168
jalci 5.164
jalçiga 5.42
jalcó 5.41
jalda 5.8 5.69 5.95 5.105
jaldà 5.229
jaldetè 5.142
jaldetes 5.106
jallo 5.115
jalòria 5.115
jalša 5.199
jalšo 5.111 5.119
jaltà 5.113
jam 5.91 5.219
jamília 5.65 5.86-87 5.132-133
jamolenc 5.91
janeca 5.229
jarandola 5.108
jarða, jardasca 5.155
jarfallós 5.138
jarga 5.27
jarina 5.181 5.207
jarinós 5.222
jarjoles 5.103
jarinetes 5.101
farmàcia 5.84
farmaca 5.40 5.116
farola 5.175 5.204
farruco 5.119
fart 5.93
farum 5.223
fase 5.234
fastidià 5.117
fati 5.48
fatiarna 5.124
fàtic v. *fati*

- fato* 5.66
fava 5.29 5.63 5.85
favà 5.10 5.29
favera 5.29
favó 5.80
favor 5.120
favorí 5.130
fe vb. 4.58 4.72 5.1 5.3-5 5.11-12 5.18
     5.21 5.41 5.44 5.48 5.55 5.61 5.69
     5.72-73 5.75-79 5.84 5.88-89 5.91 5.93-
     94 5.100 5.110 5.112-113 5.116-117
     5.120-126 5.128-129 5.131-132 5.142-
     144 5.146-148 5.150 5.156 5.161-5.162
     5.168-169 5.171 5.183-184 5.188 5.191
     5.194 5.198 5.200 5.205-214 5.220 5.223
     5.228 5.231-232 5.234-235 7.4 7.7 7.13
fe sub. 5.122 5.215
febré 5.235
feliç 5.117
felicitat 5.117
fem 5.23 5.153
femà 5.166
fematé 5.178
femella 5.46
femna 2.3
fenaç 5.33
fenaç de la botgeta 5.33
fenaça 5.33
fenefa 5.195
feo 5.121
fera 5.124
ferí 5.81
ferida 5.81
ferina 5.79
ferüt 5.81
ferradura 5.186
ferramén 5.180
ferramenta 5.180
ferratja 5.33
ferré 5.186
ferreria 5.186
ferrets 5.150
festa 5.126 5.146 5.217 5.219
festejà 5.132
fetge 5.61 5.118 5.140
fetillé 5.93
fi 2.7 5.76 5.137 5.199 5.220 5.222
fià 5.125 5.191
fial 5.61 5.222
fialtre 5.173
fiarro 5.16 5.126 5.187 5.197 5.203 5.224
fidiau 5.101
fiebre 5.78
fiero 5.119
figa 5.25 5.31-32 5.63 5.182 5.222 5.236
figuera 5.25
fija* 5.162 5.181
fijà* 5.110
fil 5.29 5.184 5.206 5.220 5.236
fila 5.229
filadó 5.184
filera 5.229
fill 5.86 5.133-134
filla 5.86 5.134
fillastra 5.134
fillastre 5.134
fimé 5.36 5.153
fincaïc 3.65 5.185
finestra 5.71 5.197
finestró 5.197
fira 5.190
fita 5.197
flac 5.48
flama 5.203
flamerà 5.203
flare 5.213 5.216
fleixera 5.23
flema 5.60
flequillo 5.110
flo 5.20 5.25 5.35 5.171 5.181
floc 5.34
flocà 5.107 5.179
flojo* 5.111 5.119 5.126 5.131
floquinyol 5.107 5.179
floreçilla 5.80
floreta groga 5.34
florí 5.20 5.31
florida 5.219
floronco 5.80
foc 5.118 5.126 5.151 5.186 5.199 5.203
     5.217 5.221
foeta 5.53
fogaça 5.207
fogatera 5.203
foguera 5.203
folia 5.150
folli 5.203 5.223
fon 5.12 5.165 5.201
fondo sub: 5.9
fondo 5.141 5.198 5.201 5.223

- Jongo* 5.36
Jonoll 5.31
Jonollà 5.31
Jora 5.192 5.219 5.221
Jorasté 5.143
Jorat 5.60 5.71 5.104
Jorca 5.169 5.182 5.210
Jorça 5.126 5.222
Jorcat 5.173 5.174
Jorcatja 5.164
Jorcó 5.229
Jorigà 5.72
Jorn 5.182
Jorné 5.182
Jorniga 5.45 5.124
Jornigué 5.166
Jorniguilla 5.80
Fórnols 5.118 5.132
Jorquilla 5.182
Jorroll 5.197
Jort 5.13 5.64 5.76 5.79 5.126 5.138 5.222
     5.225
Jortó 5.223
fossa 5.136
Jotre 4.45 4.72 5.64 5.117
Jotut 5.76 5.131
Jranqueça 5.143
Jredat 5.119
Jredó 5.5 5.224
Jredorà 5.78
Jregà 5.92 5.205 5.208
Jregaça 5.205
Jregaceta 5.148
Jregadora 5.202
Jregí 5.100
Jresc 5.224
Jresca 5.5
Jrescó 5.224
Jrescal 5.144
Jret 5.5 5.78 5.224
Jron 5.51
Jrontera 5.195
Jrut 5.21
Jruta 5.21 5.164
Juet 5.96
Jugí 4.75 5.68 5.219
Jugina 5.40
Julana 5.135
Julano 5.89 5.135
full 5.171
fulla 5.20 5.139 5.173 5.180 5.187
fullarasca 5.20
fum 5.203
fumà 5.102
fumadó 5.102
fumaeta 5.42
fumarra 5.203
fumarrina 5.203
funda 5.200
fundamén 5.195
furgà 5.72
furó 5.40 5.118
furonà 5.113
furtà 5.213
furtadinés 5.192
fus 5.184
fusà 5.184
fusany 5.184
fusil 5.183
fusillo 5.34
fussà 5.136
justa 5.19 5.185 5.199
justé 5.185
justeria 5.185

gaburro 5.80
gaia 5.199
gaiata 5.69 5.105
gaita 5.63 5.150
galan 5.90
galarxo 5.12
galce 5.197
galde 7.13
galdrufa 5.148
galga 5.175
galga 5.67 5.157
galipan 5.47
gall 5.157
gallarofa 5.21 5.26
gallego 5.119
gallet 5.52 5.63
galleta 5.166 5.179
gallina 5.78 5.157
gallina ciega 5.148
gallo 5.21 5.63
gallotina 5.124
galtà 5.51
gama 5.48
gana 5.91
gandul 5.129

- ganduleria* 5.129
ganes 5.125
gangalla 5.180
ganivet 2.6
ganxà 5.73 5.171
ganxera 5.171
ganxo 5.163 5.171
ganya 5.39
ganyolà 5.123 5.157
garba 5.168
garbancera 5.29
garbanço 5.29
garbí 5.4
garbijol 5.168
garça 5.41
gargall 5.92
gargallet 5.92
garganxó 5.59
garrita 5.180
garra 5.56 5.182
ga 5.179
gai 5.74
garraspa 5.26
garres 5.68
garró 5.56 5.95 5.103
garrofa 5.25
garrofat 5.29
garrofé 5.25
garrós 5.56
garrot 5.175
garrotà 5.73
garxo 5.66
gases 5.87
gastà 5.192
gasto 5.91 5.192
gat 5.68 5.93 5.157 5.166 5.185 5.199
 5.203
gat cervàl 5.40
gata 5.93 5.157
gatet 5.157
gatjo 5.41
gato 5.34
gavarrera 5.31
gavatxeria 5.120
gavella 5.168
gelà 3.12 4.38 5.3 5.5 5.156
gelat 5.224
geló 5.5 5.224
gema 5.99
gemec 5.123
gemecà 5.123
gemecon 5.123
gemelos* 5.105
gen 5.46 5.143 5.152
general* 5.117
gentiscle 5.31
gentola 5.143
gentuça 5.143
geranio* 5.35
germà 5.88 5.134
germana 5.134
germanastra 5.134
germanastre 5.134
germanet 4.211 5.134
germaneta 4.211 5.134
giba 5.54
gibós 5.54
gibut 5.54 5.218
gibante* 5.47
ginebre 5.17 5.23
ginebriça 5.17 5.23
ginesta 5.31
ginestera 5.31
ginistal 5.31
ginoll 5.56
gira 5.169 5.200
girà 5.4 5.69 5.169
girasol* 5.32
git 5.19
gità 5.69 5.75
gitano 5.91
gitat 5.224
glapa 5.14 5.15
glapí 5.157
glapiça 5.15
gleva 5.14 5.15
glopejà 5.92
goç 5.50 5.62 5.89 5.129 5.142 5.157
 5.193
goça 5.157
gocet 5.193
gòcio 5.79
godran 5.193
goig 5.48 5.91 5.121
gola 3.10 5.59 5.78 5.84 5.93 5.223
goleta 5.93
goleró 5.12
golfo 5.197
golondrina 5.42
golp 5.73 5.163 5.237

- golut* 5.93
goma 5.139
gordo 5.48 5.57 5.87 5.220
gori 5.70
gorra 5.107
gorret 5.87
gorrina 5.157
gorriné 5.189
gorrino 5.15 5.37 5.82 5.95-96 5.110 5.118
     5.153 5.157 5.182
gorripatxa v. *gorrupatxa*
gorronera 5.197
gorrupatxa 3.20 5.76
gota 5.3
gotaina 5.3
gotera 5.196
goviarn 5.66 5.213
gra 5.26 6.28 5.80 5.169
Grabiél 5.135
gràcia 5.66 5.84
graciós 5.123
grada 5.162
gradelles 5.201
gradó 5.198
gralla 5.41
gram 5.34 z
gramullà 5.156
gran 5.47 5.88 5.90 5.134
granat 5.155 5.219
grané 5.199
grançats 5.169 5.181
gràndula 5.59
granera 2.7 5.205
granilló 5.22 5.26
granullà 5.80
gras 5.95
grassets 5.95
grava 5.16
greixe 5.33
grela 7.2
grenya 5.50
griala 7.2
grifo 5.202
grill 5.20 5.22 5.27 5.45
grillà 5.22 5.27
gripe 5.79
gris sub. 5.4
gris adj. 5.233
grisenc 5.223
griva 5.41 5.67
groc 5.34 5.78 5.223
grogó 5.223
grogüenc 5.223
gronça 5.181
grumà 5.156
grumo 5.22 5.30 5.156
guà 5.148
guala 5.42 7.9
guan 5.108
guanyà 5.91 5.191
guanyança 5.191
guarnicioné 5.184
guata 5.84
guapeça 5.121
guapo 5.121
guareit 5.162-163
gúbia 5.21 5.184
güeco 5.118 5.220
güendo 5.214
Guègori 5.219
guiarra 5.213
guiàs 5.159
guió 5.158
guila 5.41
guinyà 5.66
guinyot 5.149
guipà 5.66
guirigall 5.124 5.146
guirlatxe 5.98
guisà 5.100
guisopo 5.217
guita 5.154
guitarra 5.150 7.2
güterra 7.2
güitiarra 7.2
guixa 5.29
gusanà 5.21
gusano 5.44
gusano de fe llum 5.44
gust 5.64 5.222
gustà 5.222
gustet v. *gust*
habitació 5.199
hala 5.230 A.5
hasta 4.214 5.221 5.225
havè 4.59 4.208 4.216 4.218 4.220 5.77
     5.84 5.91 5.120 5.125 5.131 5.144 5.236
hebillà 5.105
herància 5.194

- herba* 5.12 5.33
herba apegalosa 5.34
herba raspallera 5.34
herba de la tronà 5.34
herbaçal 5.9 5.33
herba-sana 5.34
herbé 5.59
heredà 5.194
heredé 5.194
heretgia 5.213
heriau 5.194
hermandat 5.210
hi 4.206-208
hinque 5.149
hipo 5.78
hiviarn 5.24 5.203 5.219 5.236
hinvirn v. *hiviarn*
hombro 5.54 5.69 5.128 5.177
home 5.46 5.50 5.63-64 5.90 5.132 6.2
hora 5.1 5.235
horquilla 5.110
hort 5.10 5.162
horta 5.10
hortaliça 5.17 5.30
hortera 5.201
hospital 5.84 5.210
hospitalé 5.210
hospitalera 5.210
hoste 5.143
hostessa 5.143
hòstia 5.123 5.217
hu 2.7 4.206-208 5.125 5.82
humedat 5.224
húmet 5.224
hongaro v. *hungaro*
hungaro 6.2
hustal 5.190
hustalé 5.190
hutxa 5.192
- i* 4.210 4.221
ia 5.191 5.237
iaia 4.211 5.134
iart 7.3
ias 5.159
iegua 3.74 5.154
iglèsia 5.194 5.217
igual 5.227
inciart 5.115
indial v. *endial*
- índio* 5.113
infiarn 5.215
ingines* 5.78
ingle 5.56
ingüén 5.76 5.84
injertà* 5.163
injerto* 5.163
injust 5.213
injustícia 5.213
Inocens 5.219
inoran 5.113
inorància 5.113
interessat 5.194
intierro 5.136
invàlit v. *envàlit*
io 4.206 5.91
isla 5.13
istan 5.235
istrumén v. *estrumén*
ixaguà 5.205 5.208
ixaguar 7.8
ixaguadó 5.208
ixaguada 5.148
ixalà 5.157
ixam 5.160 5.163
ixamenà v. *ixaminà*
ixaminà 3.15 5.160
ixàrrit 5.153
ixe 4.210
ixí 4.73 4.74 5.2 5.12 5.18 5.64 5.68 5.78
     5.100 5.234
ixida 5.62 5.209
ixidó 5.199 5.211
ixidura 5.80
ixit 5.64
ixò 5.91
ixò que 4.221
ixugà 5.14 5.156 5.208
ixut 5.224
- ja* 7.13
jabalí* 5.40
Jaime* 5.219
jal 5.3
jaleo* 5.146
jamà* 5.91
jamància* 5.91
jandre 5.134
jànit 5.118
jaqueta 5.105 5.120

- jàrcia** 5.183
jàreta* 5.174
jarra* 5.201
jarro* 5.201 5.229
jaula* 5.153
jersé 5.105
jicara* 5.201
joc 5.147 5.149
joder* 5.64
joia 5.108 5.149
Jon 5.24 5.135 5.219
jopà* 5.68
joqué 5.153
joliviart 7.2
jornal 5.193
jornalé 5.152 5.193
José* 5.219
jota* 5.150
jou 5.171 5.173
jovà 5.229
jove 5.88 5.90
jovenalla 5.90
joventut 5.90
Juan* 5.135
jubon* 5.10
juçgat* 5.213
Judes 5.124
judio 5.44 6.2
jueç* 5.213
jugà vb. 5.147
jugà sub. 5.147
juguete* 5.148
julio 5.235-236
junc 5.32
juncà 5.32
juni 4.80 5.173
junida 5.229
junidora 5.173
junta 5.55 5.210
juntes 5.56
junto 5.225
juny 5.235-236
jurà 5.213
Jusiap 5.219
just 5.213
justícia 5.213
justillo 5.109

la sub. 3.82
la art. v. *lo*
- laco* 5.211
ladrillo 5.187 5.195
lago 5.13
làmpara 5.204
lapicero 5.139
laurel 5.24
laüt 5.150
làvio 5.51
leacà 5.79
leció 5.212
lei 5.213
lejia* 5.208
lemosín 2.2
lenteja* 5.29 7.12
lentes 5.108
lentilla 7.12
letania 5.218
letxuça 5.41
lidiera 5.35
lídio 5.35 5.73
limbo 5.215
linaça 5.32
lindà 5.197
lindrinero 5.23
lindrino 5.23
lisiat 5.80
llaç 5.110
llacera 5.183
lladrà 5.157
lladre 5.213
lladronici 5.213
llaga 5.80
llagà 5.80
llagunya 5.62
llaganyós 5.62
llàgrima 5.123
llagrimeta 5.193
llaminà 5.66 5.92 7.13
llaminé 5.93
llamineria 5.93
llana 5.50 5.103 5.108 5.156 5.184 5.187
llanç 5.108 5.184
llança 5.183
llançol 5.200
llanda 5.201
llàntia 5.104 5.217
llantiarna 5.204
llanut 5.113
llaó 5.22
llarc 5.47 5.69 5.128 5.200 5.224

- llargària* 5.220
llarguerut 5.220
llastríça 5.14
llata 5.174 5.178
llauna 5.16
llaurà 5.162
llauradó 5.152
llauré 7.12
llavà 5.110 5.208
llavadó 5.208
llavadora 5.208
llebre 5.40 5.67
llegí 4.32 5.139
llegidora v. *lligidora*
llegudet 5.67 5.70
llegum 5.29
llegut 5.67 5.70
lleit 5.64-65 5.102 5.156 5.229
lleixiu 5.208
lleme 5.45
llengua 2.2 5.52 5.124 5.134 5.137-138
llenguaje* 5.137
llenguaniça 5.96
llengut 5.144
llenya 5.185 5.203
llepà 7.13
llesca 5.97
lletra 5.111 5.212
lletré 5.190
lletrera 5.34
lleu 5.60 5.95-96
lleute 5.207
llevà vb. 5.1 5.66 5.68 5.71 5.78 5.103
     5.236
llevà sub. 5.164
llevantà 5.72 5.75 5.129 5.151 5.203
llevat 4.78 4.214
lli 5.32
llibertat 5.131
llibre 5.139
llibrell 5.202
llibreta 5.139
llicència 5.213
llicó 5.33
llidó 5.24
llidoné 5.24
lligà 5.103 5.125 5.179
lligadó 5.106-107
lligidora 3.15 5.171
llima 5.185
llimaç 5.166
llimató 5.185
llimó 5.25
llimoné 5.25
llicosna 5.194
llimpia 5.100 5.210
llimpieça 5.205 5.222
llimpio 2.6 5.110 5.205 5.222
llimplà v. *llimpia*
llimpló v. *llimpio*
llis 5.222
llistó 5.185
llit 5.63 5.70 5.80 5.200
lliura 5.17 5.229
lliure 5.131
lloba 5.40
llobet 5.40
lloc 1 2.9 5.7 5.143 5.209 6.1 6.3 7.11
     7.13
lloca 7.5
lloçano 5.48
lloco 5.81 5.113
llodo 5.14 5.196
llogà 5.193
llogaret 5.201
llogaté 5.193
lloguè 5.193
lloma 5.8
llombriç 5.44
llomo 5.54 5.95 5.174-175
llonja 5.190
llop 5.40 5.115 5.223
lloquenc 5.113
Llorans, Llorens 5.135
llosa 5.198 5.229
llosmo 5.15
lluç 5.43
llucià 5.173
lluciarna 5.197
llugé 5.75 5.220
llugo 5.237
lluí 5.187
lluició 5.121
lluít 5.121
llum 5.44 5.66 5.78 5.204
llumenària 5.204
llumera 5.196
llun 5.221
lluna 5.199 5.201 5.234
llunenc 5.113

- lluneta* 5.148
llúpia 5.27 5.80 5.163
llustre 5.107 5.223
llustrós 5.223
lo 4.209 4.211 4.213 4.221 5.135 5.194
 5.231

mà 5.55 5.78 5.122 5.131 5.147 5.149
 5.233
maça 5.162 5.170 5.201
maçaroc 5.113
macerat 5.101
maceta 5.164 5.187
maciç 5.220
maço 5.229
maçola 5.162 5.170 5.183
maçolut 5.126
madalena v. *malena*
madastra 5.134
madur 5.22 5.11
maeixa 5.184 5.206 5.220
maellana 5.25
maestra 5.212
maestre 5.112 5.212
magra 5.95
mai 5.226 5.237
maio 5.236
maig 5.235-236
maitines 5.217-218
majància* 5.121
majo* 5.121
majó 5.146 5.217-219
mal sub. 5.76-82 5.84 5.131
mal adj. 5.1 5.4 5.12 5.65 5.76 5.115
 5.120 5.131 5.141 5.222-223 5.227
malaena 5.98 5.219
malait 5.214
malalt 5.76
malaltia 5.76
malbé 5.21
maldició 5.214
maleça 5.17 5.131
malestà 5.77 5.117
malfarjat 5.103
malfarjoles 5.103
malfurradó 5.126
malfurrat 5.126
malfurré 5.126
malgarbat 5.103
malgastà 5.192

malignat 5.213
mall 5.186
mallà 5.171
mallà 5.183
malparit 5.65
malitjol 5.65
maltes 5.78
maltreballa 5.129
malva 5.31
malvaviçc 5.32
malvendre 5.190
malvera 5.31
malviure 5.117
mama 5.133-134
mamà 5.87
mamella 5.39 5.53
manà 5.125 5.156 5.191
mançana 5.24 5.55 5.209 5.222
mançana del braç 5.55
mançanella 5.27
mançanera 5.24
mançanereta 5.24
mançaneta 5.24
manco 5.55
mandarina 5.25
mànec 5.30 5.173 5.180
manega 5.128
manera 2.2
manga 5.105
mangencà 5.162
mangrana 5.25
mangranera 5.25
manguetes 5.103
mania 5.81
maniós 5.81
manifacé 5.128
manissa 5.195
manobre 5.187
manso 5.118 5.156
manta sub. 5.200
manta adj. 5.231
manteca 5.100
mantel 5.200
mantellina 5.107
mantequilla 5.100
mantindre 5.91
mantornà 5.162
manxa 5.186
manxà 5.72 5.148
manxadó 5.148

- manya* 5.90 5.126 5.134
manyó 5.90 5.123 5.134
manyós 5.126
màquina 5.175
mar 5.13 5.62
març 5.235
marcà 5.162
marçal 5.219
marcona 5.24
maridà 5.155
mare 4.211 5.133-134 5.160 5.170 7.11
mare de Déu 7.11
marero 5.120
màrfeça 5.200
margall 5.34
Maria 5.93 5.100
marica 5.142
maricon 5.142
marjeta 5.44 5.142
mariposa 5.45
marit 5.132
màrmol 5.16
maroma 5.179
marramiu 5.87
marrano 5.110
marro 5.102 5.148
manoll 5.229
martell 5.185
Martí 5.219 5.236
marturi 5.117 5.215
marturiçà 5.117 5.215
marxà 5.67
marxità 5.18
mas 5.195 5.209 6.1
mascara 5.222
mascarà 5.222
mascarat 5.110 5.205
mascle 5.46 5.64-64
maset 5.195
masové 5.152 6.1
massa 5.207 5.231-232
massà 5.207
massereta 5.207
massiario 5.207 7.13
massucà 5.207
mastegà 5.91
mastegadó 5.140
mastegallenques 5.140
mata 5.17 5.20 5.31
matà 5.89 5.93 5.95-96 5.199
mataparens 5.36
matapoll 5.32
matària 7.2
matarife 5.189
mateix 4.215 5.88
matinà 5.235
matinadó 5.75
matorrà 5.17
matraca 5.217
matricè 5.63
matrimoni 5.132
matxorra 5.65
matxucat 5.72
medell
medi 5.229
medida 5.229
medrà 5.85
melena 5.50
melic 5.54
meló 5.30
meló d'aigua 5.30
melonà 5.30
melonera 5.30
melós 5.222
memòria 5.68 5.114
menescal 5.84
menesté 5.125
menos 4.221 5.231-232
mentira 5.115
mentirós 5.115
menudall 5.190
menudàncies 5.95
menudillo 5.181
menut 5.47 5.55 5.88 5.90 5.95 5.111
     5.220
mercat 5.190
merecina 5.84
mereixe 4.40 4.72 5.120
merendilla 5.94
merienda 7.13
mermelà 5.101
mes 5.64 5.194
més 4.210 4.221 5.227 5.231
més que 4.221
mesa 2.6 5.200 5.205 5.236
mesell 5.82
metge 5.84
metro 5.229
metxa 5.50 5.204
meu 3.16 3.66 4.75 4.211

- mial* 5.160 5.222 5.236
mialca 5.33
mialsa 5.61 5.118
miarda 5.62 5.123
miàrit 5.120
miarla 5.42
miaulà 5.157
mica 5.233
miés 5.169
mig 5.221 5.228
migdia 5.235
migdià 5.75
mil 5.228
milagre 5.215
milano 5.41
millaca 5.34
milló sub. 5.228
milló adj. 5.75-76 5.227
milorxa 5.113 5.148
minguà 5.234
ministran 5.84
minja 5.91
minjà vb. 5.91 5.96-97 5.125 5.131
minjà sub. 5.91
minjadó 5.153 5.199
minjua 5.100
minuto 5.235
minyонера 5.107
miqueteta 5.233
miquetina 5.233
Miquial 5.219
mirà 5.66 5.110
misària 5.80
miserere 5.79
missa 5.128 5.216-218
mistiaría 5.215
mitat 5.134 5.228
mitgé 5.152
mitja sub. 5.10 5.235
mitja adj. 5.152 5.193
mitjà 5.195
mitjallengua 5.138
mitjalluna 5.199 5.201
mitjanit 5.235
mix 5.159
moc 5.60
moça 5.90 5.132
mocà 5.60
mocadó 5.108-109 5.206
mocarça 5.60
mocarçut 5.60
mocet 5.90
moceta 5.90
moço 5.90 5.132 5.175
moço vell 5.132
mocós 5.60
moderna 7.2
modiarna 7.2
modorra 5.75 5.82
modorré 5.75
modos 5.144
modós 5.144
mofles 5.51
moflut 5.51
moguda 5.64
mogut 5.1
moimén 5.67
moixó 5.37 5.39 5.41-42 5.47 5.126
moixonà 5.183
moixonenc 5.27
mol 5.79 5.89 5.112 5.128 5.144 5.231
mola 5.48 5.169 5.174 5.181
molde 5.201 7.9
moldre 4.51 4.72 5.181
mole, mòlec 7.9
molí 5.171 5.181
molimén 5.217
molinà 5.171
moliné 5.181
molinet 5.201
moll sub. 5.200
moll adj. 5.13 5.24 5.117 5.119 5.126
     5.131 5.222
molla 5.14 5.49 5.95 5.97 5.132
mollera 5.59
molleta 5.51
moltó 5.155
molturà 5.181
momé 5.93
món 5.6 5.67 5.75 5.89 5.117-118 5.231
mona 5.159
Moncaio 5.147
mondongo 5.96 5.201
mondonguilla 5.101
moneda 5.147 5.193
moncdero 5.178
monçeta 5.197
moniato 5.30
monja 5.213 5.216
montà 5.72 5.175

- monte* 5.7-8 5.38 5.40 5.210
monxa 5.148
monxaio 5.2 5.148
monxon 5.148 5.206
monyí 4.81 5.156
monyigo v. *bonyigo*
monyo 5.50 5.207
móra 5.31
moradura 5.81
morat sub. 5.81
morat adj. 5.73 5.223
morca 5.96 5.219
morcadela 5.96
morella 5.39
morellà 5.4
moré 5.23
morenillo 5.201
moreno 5.50 5.223
moreta 5.80
morí 4.78 5.18 5.89
moro 5.130
morquera 5.62
morràgià* 5.78
morro 3.35 5.8 5.51
morros 5.68 5.123
mort sub. 5.89 5.136 5.213 5.217
mort adj. 5.50 5.89 5.147
mortalera 5.219
mortalla 5.136 5.214
morté 5.201
mortet 5.217
mos 5.91
moscu 5.45 5.129
mosqueral 5.45
mosquito 5.45
mossegà 5.44 5.74 5.91
mossèn 5.145 5.216 7.11
most 5.170 5.236
mostatxó 5.98
mostillo 5.101
mostració 5.64
mostrejat 5.109
mota 5.33 5.81 5.155 5.223
mote 5.135
motor 5.175
moure 4.61 5.72 5.20 5.70 7.13
muc 5.66
muçol 5.41 5.80
muda 5.105
mudà 5.103 5.126 5.157
mueble 5.200
mueca 5.123
mula 5.154
muladà 5.210
mulladina 5.3
mullé 5.132
mulo 5.154
muntó 5.153 5.169 5.229 5.231
muntonà 5.229
munyeca 5.55 5.81
munyquera 5.108
munyqueta 5.87
murga 5.124
múrgola 5.36
musclo 5.43
musgo 5.34
músic 5.189
música 5.189
mustià 5.18
mustiala 5.40 5.81 5.112
mut 5.138

nadà 5.151
Nadal, Nadals 5.219 5.235
nafra 5.81
nafrà 5.74 5.81
naixcut 5.86
naixe 4.40 5.85
nano 5.47
nantros 4.206
nap 5.30
narigalut 5.51
nas 5.51 5.60 5.72 5.78 5.185
nassut 5.51
nata 5.156
navalla 5.110
navarro 5.111 5.119
navegà 5.128
ne 4.87 4.206-208
neal 5.157
neboda 5.134
nebot 5.134
negà 5.101
negoci 5.64 5.190
negocian 5.190
negre 5.2 5.26 5.45 5.50 5.117 5.123
     5.170 5.223
negró 5.223
nét 5.134
néta 5.134

- neu* 5.2-3
nevà vb. 5.1 5.3
nevà sub. 5.3
nevera 5.189 5.199
ní 4.221 5.71 5.225-226 5.230 5.237
nineta 5.51
ningun 5.230
ninguno 5.226 5.230
ninyera 5.87
nispro 5.24
nispré 5.24
nít 5.121 5.235
nítxo 5.136
niu 5.39 5.41
nivarçà 5.39
nivell 5.187
no 5.70 5.84 5.87 5.93 5.114 5.125-126
     5.144 5.226 5.235-237
Noè 5.88
nogué 5.24
nom 5.135 6.3
nomenà 5.138
només 5.232
nones 5.228
nonon 5.75
nora 5.134
nòria 5.166
nostre 4.211 5.126 5.215 5.218
Nostre Sinyó 5.215 5.218
nota 5.150
notà 5.116
notari 5.114 5.213
nou sub. 5.24 5.53 5.128
nou adj. 5.228 5.234
nou del coll 5.53
novanta 5.228
nòvia 5.132
noviembre 5.235
nòvio 5.132
nuca 5.53
nugo 5.20 5.55 5.110 5.179 5.191
núgol 5.1-3
nyirvi 5.59 5.80
nyisclo v. *sisclo*

o 4.221 5.147
obedí 5.125
obispo 5.216 7.11
obligà 5.125
obra 5.187

obrà 5.187
obré 5.187
obrí 3.39 4.79 5.72 5.197
oca 5.157
octubre 5.235
ocupà 5.112
ocurrància 5.114
ofegà 7.13
ofiarta 7.2
ofici 5.181
oi 5.230 A.2 A.4-6
oïdo 5.81
ojo* A.5
ojuala* 5.225
ola 5.13
olí 5.100 5.171 5.224
oliàça 5.171
oliera 3.39 5.201
olipa 5.41
oliva 5.27 5.171
olivà 5.10
olivera 5.19 5.20 5.27 5.36
olivó 5.27
olla 5.85 5.132 5.201
òlleta 5.96
olmo 5.23
oló 3.39 5.66 5.223
olorà 3.39 5.66 5.223
olvidà 5.114
omplí 3.39 4.79 5.179 5.220
on 3.67 4.213 5.221
onça 5.229
once 5.228
oncle 2.6 3.16 4.211 5.134 5.136 5.145
ontina 5.32
or 5.16 5.223
ora 5.221
oració 5.217-218
oratge 5.4
oraviva 5.206
orégano 5.31
orella 3.39 5.51 5.81
orellera 5.173
orelló 5.31 5.98 5.172
orera 3.39 5.9 5.206 5.211
oret 5.149
oro 5.149
oruga 5.45
os 5.48 5.58
osca 5.184

- ossari* 5.136
ossequià 5.120
osservà 5.66
osso 5.40 5.113
ou 5.63 5.99 5.157 5.206
ovàrio 5.63
ovella 3.39 5.37 5.95 5.116 5.155
overa 5.63
ovet 5.99
- pa* sub. 5.71 5.74 5.97 5.131 5.181 5.201
     5.207 5.219 5.227
pa prep. 4.209 4.214
pa que 4.85 4.221
paç 5.213
paçància 5.117 5.129
padastre 5.34 5.134
padrenuestro 5.218
padrí 5.130
padrina 5.135
padrino 5.135
paemac v. *paremac*
pàgina* 5.139
pagà 5.147 5.148 5.150 5.191 5.193
pago 5.191
paiasso 5.113 5.151
pala 5.155 5.163 5.173 5.182 5.208
paladà 5.52
palaura 5.5 5.138
palcigà 7.12
palejà 5.169
paleta 5.187
paletí 5.187
paletilla 5.58
paliça 5.141
palillo 5.175 5.199
pàlio 5.218
pàlit 5.78
palla 5.64 5.153 5.169
pallera 5.153
palliça 5.153
palluç 5.169
palmell 5.55
palmera 5.175
palo 5.95
palom 7.12
paloma 5.155 5.157
palomà 5.153
palometa 5.28 5.45 5.101 5.157
palomina 5.153
- palpà* 5.66
palpote 5.66
paltrigà 5.72 7.12
pam 5.112 5.229
pampa 5.20 5.26
pampúrries 5.66 5.121
panarra 5.113
pandereta 5.150
pané 5.93
paniç 5.28 5.169
panical 5.32
panicera 5.28
paniquesa 5.103
panistre 5.201
panolla 5.28
panolla 5.28
pansa 5.26 5.89
pansí 5.18
pantalons 5.104-105
pantorrilla 5.56
pantosta 5.116
pany 5.197
pap 5.39
papa 5.133-134
papà vb. 5.91
papà sub. 5.53
papatiarra 5.44
papé 5.121 5.139 5.194
papelina 5.190
paperes 5.79
paponi, papuni 5.16 5.214
parà 5.67 5.70 5.116 5.127 5.141 5.171
     5.188 5.205
parà sub 5.11
paradó 5.201
paraeta 5.11
paraigües 5.108
paraiso 5.215
pardal 5.42
pare 4.211 5.133-134 5.194
pareixe 4.41 5.4 5.103 5.115 5.118 5.128-
     129 5.138 5.214 5.16
parell 5.173 5.228
parella 5.132 5.142 4.228
parello 5.227
paremac 5.129
parén 5.132-133
parenta 5.133
parentiala 5.133
pares 5.228

- paret* 5.12 5.161 5.195
parí 5.65
parigot 5.160
parlà vb. 2.2 i nota 2, 2.7 3.35 5.138
parlà sub. 5.137
parpàdo 5.51
parra 5.26
parral 5.26
parrilles 5.201
parròquia 5.218
part f. 4.214 5.228 6.1
part m. 5.65
parts 5.54
partí 5.8 5.10 5.74 5.194
partició 5.194-195
partida 5.11 5.149 5.194 6.3
parva 5.169
pasqua 5.117 5.150 5.219
Pasqua Florida 5.219
Pasqua Granà 5.219
passa 5.39
passà vb. 5.60 5.67 5.117 5.124 5.166
     5.217 5.235
passà sub. 5.131
passadora 5.211
passallà 5.159
passapiso 5.187
passarepiaus. passaripiaus 3.15 5.33
passat 5.236
passèjà 5.151
pàssia 5.77
pasta 5.98
pastanya v. *pestanya*
pastera 5.187 5.207
pastó 5.158
pasturà 5.158
pataca 5.30 5.113
pataquera 5.30
patejà 5.72 5.82
patena 5.205 5.217
patera 5.82
patí 5.77 5.120
patidó 5.120
patimén 5.120
patilla 5.110
pato 5.157
patracol 5.139
patxutxa 5.76
pavo 5.157
pebraç 5.36
pebrera 5.30 5.222
pebreta 5.30
peca 5.80
pecà 5.215
peça 5.108
pecadó 5.215
pecat 5.126 5.215
peceta 5.193
pecic 5.66
pecigà 5.66
peçó 5.53
peçunya 5.58
pedanya 5.218
pedanyé 5.218
pedra 5.3 5.14-15 5.76 5.88 5.91 5.195
     5.222
pedregà vb. 5.3
pedregà sub. 5.3 5.131
pedregall 5.9 5.15
pedricà 5.217
pedricadora 5.217 7.11
pedrinyera 5.15 5.169
pegà 5.60 5.68 5.73 5.141 5.149 5.203
pegot 5.124
peinà 5.110 5.168
peinadora 5.184
peinat 5.110
peine 5.110
peix 5.37 5.39 5.43
pelà 5.5 5.64 5.100 5.124 5.185
peladó 5.185
peladura 5.21
pelaire 5.184
pelegrí 5.218
pelegrinació 5.218
pelejà 5.124
peligre 5.130
peligrós 5.130
pell 5.20 5.48-49
pella 5.96 5.219
pellejana* 5.142
pelmutà 5.157
pelusilla 5.21
pelut 5.50
pena 5.117 5.120 5.123 5.132
pendatxo 5.3 5.104
pendén 5.8 5.211
pendre 4.55 4.72 5.71 5.163 5.218 5.236
penitència 5.218
penjà 7.13

- pensà* 5.114
pensamén 5.114
penya 5.185
peó 5.152
pepinà 5.30
pepino 5.30
pepita 5.22 5.82
Pequín 5.232
per 4.209 4.214 5.140
Pera 5.135
pera 5.24 5.30
percut 5.119
perdiu 5.31 5.41
perdigana 5.41 5.142
perdigatxo 5.41
Pere 5.135 5.219
pereça 5.129
perejil* 5.33
perejil* bort 5.33
perera 5.24 5.176
periòdic 5.139
perlesia 5.80
pernil 5.95
permetre 4.71 5.125
permís 5.125 5.129
però 4.221
perquè 4.221 5.126
perra 5.193
perro 5.129
persiana 5.197
persona 5.37 5.46 5.131
personal 5.143
pertot 5.221
perxada 7.2
perxi 7.2
pes 5.71 5.187
pesà 5.190 5.220
pésame 5.122
pesat 5.124 5.220
pescà 5.183
pescà 5.183
pescadó 5.183
pèsol 5.29
pestanya 3.17 5.51
pestanyejà 5.51
pestell 5.197
pet 5.62
petà 5.62
petaca 5.63 5.178
petardo 5.151
petit 5.82
peto 5.58
petoste 5.116
petrén 5.157
petxin 5.63
petxina 5.43 5.63
petxinet 5.63
pi 5.23 5.185
piac 5.206 5.229
pial 5.50 5.110 5.233
piala 5.193
piadre 4.46 4.72 5.71 5.78 5.88 5.111
     5.116 5.125 5.191
piàrduga 5.71
piarxi 7.2
piasta 5.79 5.223
piau 5.19 5.27 5.57 5.69 5.81 5.88 5.129
     5.171 5.177 5.200
pic 5.39 5.163
picà 5.39 5.44 5.74 5.77 5.100 5.128
     5.147 5.157 5.201 5.222
picaçó 5.77 5.82
picacul 5.31
picaport 5.197
picardia 5.112
picarol 5.158
piçarra 5.212
picarrat 5.223
piçarrin 5.212
picasson 2.3
piciganya A.9
picó 5.77
picolà 5.74 5.100 5.201
piconja 5.210
picotà 5.91
pidola 5.23
pielero 5.184
pigota 5.79
pigota borda 5.79
pijama* 5.105
pila 5.153 5.171 5.217
Pilà 5.219
pillà 5.68 5.71 5.148
pillo 5.112
piloc 5.220 5.229
pilota 5.148
pilotó 5.149
pimentó 5.98
pina 5.175
pinà 5.7 5.23

pinagral 5.23
pinça 5.99
pinçà 5.42
pincell 5.188
pinganetes 5.69
pinta 5.155 5.223
pintà 5.26 5.188 5.207
pintadó 5.207
pintó 5.188
pinxo 5.118
pinya 5.23 5.30 5.220
pinyerol 5.42
pinyó 5.23 5.98
pinyol 5.22
pipà 5.203
pipí 5.62
pipirroig 5.42
pisà 5.72 5.170
piso 5.198
pisó 5.170
pissebre 5.153
pít 5.53 5.95
pitjó 5.227
pito sub. 5.148
pito adj. 5.64 5.112
pitórral 5.5
pitral 5.53
pitralera 5.53 5.175
pitxa 5.63
pitxín v. *petxín*
pitxorro 5.63
pitxorret 5.63
piüc 5.105
piulà 5.138 5.157
pixà 5.62
pixats 5.62
pixera 5.62
pixum 5.62
pla sub. 5.18
pla adj. 5.195 5.201 5.206 5.222
plaça 5.209
placenta 5.63
plaià 5.13
plaindre 4.43 5.120 5.123
plana 5.8 5.144
plançó 5.19 5.163
planta 5.17 5.35 5.57
planta del piau 5.57
plantà 5.163
plantaina 5.33 7.5

plantatge 7.5
planté 5.163
planxa 5.203 5.208
planxà 5.208
plat 5.92 5.95 5.101 5.197 5.201 5.205
plata 5.16 5.205
plátano 5.25
platerà 5.229
plato 5.69 5.224
platons 5.67
platxat 5.157
ple 5.96 5.179 5.219-220 5.234
plec 5.104-105
plegà 5.45 5.72 5.167 5.171 5.94 5.194
plegadó 5.171
plegat 5.69 5.224
pleit 5.213
plepa 5.124
ploguda 5.3 5.165
plom 5.16 5.220
ploma 5.37 5.39 5.41
plorà 5.123 5.219
ploricà 5.123
plorona 5.136
ploure 4.61 5.1 5.3 7.13
plovinejà 5.3
plovinyós 5.4
pluma 5.139
plumó v. *pulmó*
po 5.119
poble 7.11
pobre 5.194
pobretó 5.26
pobricó 5.119
poc 5.11 5.126 5.128 5.144 5.231
poc a poc 5.67 5.237
poca-pena 5.113
poca-vergonya 5.144
podà 5.164
podè sub. 5.126
podè vb. 4.58 5.67 5.79 5.125-126 5.128-129 5.191
podrí 5.21
polca 3.64 5.163
polce 5.55
polde 7.13
polilla 5.45
poliol 5.32
poll 5.45 5.80 5.157 5.160
pollà 5.157

- pollastre* 5.157
pollera 5.87
pollet 5.157
polliç 5.19 5.27 5.144 5.163
polligana 5.173-174
pollino 5.154
pols 5.51 5.59 5.205
polsera 5.51 5.118
polvo 5.64
pom 5.30 5.229
pon sub. 5.19 5.196 5.211
pon pron. 5.231
pondre 4.51 4.72 5.157 5.234
ponedó 5.157
ponén 5.4
pontarró 5.211
pop 5.43
poput 5.42 A.8
poquet a poquet 5.237
pórca v. *polca*
porgà 5.169
porgadora 5.169
porgueres 5.169 5.181
porró 5.201
porta 5.170 5.197-198
portà 5.12 5.136 5.141
portadora 5.170 5.178
portal 5.197
portalà 5.197
portell 5.8 5.12 5.180
portico 5.217
portillo 5.170
posà 5.50 5.62 5.64 5.69 6.71 5.73 5.77
     5.93 5.100 5.103 5.123 5.126 5.136
     5.157 5.206
posat 5.46
poso 5.170
posta 5.157 5.225 5.234
posteta 5.95
postre 5.101
postura 5.46
pot 5.201
potà 5.58 5.95 5.200 5.221
potà 5.72
potacari 5.84
potància 5.126 5.222
potro 5.154
potsé 4.220 5.225
potxo 5.76
pou 5.2 5.166
prat 5.10
pratican 5.84
precis 5.125
predicadera 7.11
pregó 5.209
pregonà 5.209
pregoné 5.209
pregunta 5.140
preguntà 5.140
prenda 5.148
prensà 5.170
prenso 5.153
prenyà 5.65
prenyat 5.65
preparà 5.130
pres 5.157
presa 5.95
presquilla 5.24
presquillé 5.24
pressa 5.237
préssec 5.21 5.24
pressegué 5.24
pretendén 5.132
preto 5.110 5.220
pretunyo 5.194
priau 5.190-191
prim 5.48 5.87 5.203 5.220
primala 5.155
primavera 5.236
primavera de l'otonyo 5.236
primavera del verano 5.236
primé 5.52 5.75 5.228 5.236
principal 5.76
privat 5.80
professó 5.128 5.218
profit 5.91
prometre 4.57 5.71 5.125
pronte 5.123 5.237
prou 5.76 5.11 5.231
provocà 5.124
pruna 5.24 5.30
prunera 5.24
pudén 5.222
pudí 4.80 5.60 5.223
pudó 5.223
pués 4.221 A.2-4
puesto 5.112 5.129 5.220
puga 5.110
pugé 5.182
pugera 5.182

- puja* 5.182
pujà 5.60 5.68
pujadó 5.211
pujamante* 5.186
pulça 5.45
pulmó 5.60
pulsera 5.108
pun 5.140 5.206
punçó 5.184
punta 5.8 5.50 5.95 5.107-108 5.186
     5.206 5.235
puntà 5.206
puntal 5.197
puntapiau 5.73
puntarracà 5.206
punté sub. 5.186-187
punté adj. 5.162
puntet 5.100
punxa 5.22
punxà 5.74
punxós 5.222
puny 5.12 5.55 5.207 5.236
punyanclo 5.183
punyat 5.229
punyet 5.55
punyeta 5.124
punyetà 5.73
punyo 5.105
purga 5.84
purgà 5.84
purgatori 5.215
Purisma 5.219
purna 5.203
pus sub. 5.81 7.2
pus int. 5.130
puta 5.142
- quadiarna* 3.21 5.193
quadrat 5.224
quadrilla 5.143 5.146 5.152
quadro 5.160
qual, qualo 4.76 4.212
quallquíé, quallquiere 4.79 4.215
quan 4.220-221 5.128 5.138 5.231 5.237
Quaresma 5.219
quart 5.228 5.234-235
quartal 5.229
quarteró 5.229
quartillet 5.229
quarçillo 5.229
- quarto* 5.199
quatre 5.3 5.68 5.206 5.228 5.233
que 4.209 4.213 4.218 4.221 5.233
què 4.76 4.212
quebrat 5.79
quedà 5.12 5.74 5.77 5.116 5.130 5.132
     5.134
queixà 5.123
quera 5.45 5.124
quesera 5.156
qui 4.209 4.212-213 5.96 5.126
quià 5.90
quiaso 5.30 5.156
quieto 5.70
quince 5.91 5.136 5.195 5.228
quinquillé 5.189
quinta 5.88
quió 5.90
quixal 5.52 5.81
quixal del coneiximén 5.81
- rabà* 5.55 5.95
rabadà 5.158
rabera 5.158
ràbia 5.82
rabia 5.124
rabios 5.118
rabo de gato 5.34
rabosa 5.40 5.112 5.114 5.203
raedora 5.229
ràfec 5.196
ragut 5.190 5.229
rai 5.225
raio 5.3 5.67 5.118 5.126 5.175 5.234
rajola 5.198
ralla 5.139 5.207
rallà 5.169
ram 5.25
rama 5.19
ramal 5.174
ramat 5.158
rambla 5.12
rampa 5.80
ramugà 5.61
ramulla 5.19
Rams 5.219
rana 5.44 5.56
ràncio 5.222
raó 5.114 5.115
raro 5.118

- ras* 5.1
rasà 5.1
rascà 5.64 5.66
rasé 5.11
rasera 5.201
rasina 5.22
raso 5.196
raspall 5.34 5.169
raspallera 5.34
raspau 5.207
rastell 5.161 5.195
rastre 5.173 5.177 5.183
rastrillo 5.163
rasurà 5.168
rata 5.40 5.63 5.68 5.194
rata empanà 5.40
rata sellarda 5.40 5.111
ratat 5.97
ratera 5.183
rato 5.235
ratolí 5.40
ratoné 5.213
ravaniça 5.33
re v. res
real 5.193
realet 5.147
rebaixà 5.31 5.84 5.191
rebaldí 5.114
rebassa 5.165
rebedà 6.2
rebentà 5.129
reblà 5.180
reblaní 5.84 5.222
rebotà 5.68
rebreçà 5.104
rebuig 5.190
rebullit 5.224
rebulló 5.224
rebuscà 5.167
rebuscadó 5.152
reça 5.218
reçadora 5.136
recaiguda 5.77
recapte 5.91 5.101
recaure 5.77
recièn naixcut 5.85
recinxo 5.174
reccio 5.138
reclam 5.67 5.183
reclinatori 5.217
recorre 5.67
recoure 5.1
rectà 5.141
reculà 5.68
reculans 5.175
recules 5.68
redà 7.13
redall 5.168
redó 5.224
redolino 5.149
redolons 5.68
redonxa 5.96
refé 5.126
refinall 5.148
refredà 5.78 5.100
refredat 5.78
refregà 5.92
regà 5.165
regadiu 5.10 5.165
regadora 5.165-166
regalà 5.194
regalícia 5.32
regalo 5.80 5.194
regat 5.12
regatejà 5.191
regirà 5.73 5.153
regirat 5.99
regità 5.19
regla 5.64
reglot 3.10 5.61
reglotà 5.61
regoll 3.10
rei 3.50 5.25 5.51 5.152
reina de l'hiviarn 5.24
reixa 5.197
relacions 5.132
religió* 5.215
relinxà 5.154
relinxo 5.154
rella 5.162 5.173
rellàmpec 5.3 5.67
rellampegà 5.3
relleu 5.101
relluén 5.223
reloig 5.189
relotgeria 5.189
relotgé 5.189
remanso 5.12
remat 5.237
rematxà 5.186

- rematxe* 5.186
remei 5.84
remitjò 5.169 5.177
remo 5.169
remó 5.223
remulla 5.100
renegà 5.123 5.157
rengla 5.196 5.229
renou 5.27
rento 5.191
renyi 5.124 5.131 5.141
repara 5.165-166 5.207
repareta 5.166
repartí 5.71
repassà 5.208
repetí 5.138
repial 5.80 5.214
repiçcalló 5.97
repijà 5.69
repisa 5.197
replegà 5.71 5.134 5.208
repost 5.199
repretà 5.84 5.169 5.205 5.208
requesó 5.156
res 5.76 5.84 5.219 5.230
resclum 5.4
resistància 5.126
respalde 5.200
respigà 5.125 5.167
respirà 5.60
respiració 5.60
resposta 5.140
ressenti 5.77
ressentit 5.74 5.77
ressucità 5.89 5.215
ret 5.183
retalínea 5.229
retall 5.206
retallà 5.206
retirà 5.64
retó 7.11
retombí 5.223
retombit 5.223
retorcillà 5.72 5.208
retorcillat 5.224
retorcilló 5.81
retorçut 5.56
retranca 5.175
retrillà 5.169
reüll 5.66
reuma 5.80
revelli 5.21 5.88
revenedó 5.190
reverdí 5.18
revés 5.73 5.206
revestí 5.103
revisalsera 5.140
reviscolà 5.89
revolejà 5.39
revolta 5.211
revoltilla 5.168
revolvori 5.146
rià 5.12
ribaç 5.8 5.161
ribaçà 5.8
ric 5.86 5.194
riço 5.185
rienda 5.175
rim 5.26 5.34 5.170
rim de broixa 5.34
rincó 5.209
rinyó 5.61
rinyonà 5.56 5.95
ripià 5.15
rípio 5.15
riu 5.10 5.12 5.164-66 5.196 5.221
riure 3.6 4.66 4.69 5.72 5.25 5.123-124
     7.5 7.13
roba 5.103 5.108 5.208
robà 5.161 5.213
robadora 5.161 5.174
robre 5.23 5.126
Roc 5.219
roca 5.8 5.15 5.68 5.220
ròcec 5.66 5.72 5.177
roda 5.175
rodà 5.6 5.67 5.69 5.78 5.151 5.157
rodadits 5.80
roda-foc 5.203
rodamén 5.78
rodet 5.217
rodilà 5.211
rogall 3.10 5.89
rogenc 5.14 5.223
rogle 5.69 5.149 5.234 7.9
roig 5.14 5.34 5.50 5.123 5.223
roja 5.83
rojadura 5.80
rojó 5.223
rolde 7.9

- Roma* 5.137
romance 5.126 5.151
romancé 5.126
romé 5.31
romeral 5.31
rompoficios 5.181
rompre 4.45 4.72 5.74 5.78-79 5.158 5.162
roncà 5.75
roncero 5.129
ronco 5.78 5.138
ronda 5.150
rondà 5.150
ronquit 5.75
ronya 5.80
ronyós 5.80
roperatxo 5.142
roquiçal 5.15
rosa 5.35
rosà vb. 5.181
rosà sub. 5.3
rosarí 5.58 5.172 5.217
rosca 5.98
roscó 5.98 5.169
rosé 5.35
rosegà 5.55
rosegó 5.97
rosella 5.34
rosén 5.100 5.224
rossinyol 5.42 5.148
rostí 5.100
rostoll 5.168
rostollà 5.163
rota 5.11 5.161
roturat 5.11 5.161
Rotxil 5.194
rovell 5.16
rovellà 5.16
rovelló 5.36
rúbio 5.45 5.50 5.223
ruc 5.113 5.154
ruda 5.32
rüido 5.138 5.223
ruin 5.78-79 5.90 5.131 5.170 5.227
rumià 5.114
runà 5.124 5.131 5.141

sà 5.76
saballó 5.80
sabanaces 5.113
sabé vb. 4.70 5.60 5.111-112 5.150 7.4

sabé sub. 5.112
sabenta 5.222
sac 5.125 5.169 5.171 5.177
sacà 5.71 5.123 5.169
sacacorxos 5.201
sacristà 5.216
sagrari 5.217
saió 5.236
sal 5.100
sala 5.199
salà 5.100
salé 5.201 5.207
saliva 5.62 5.93
salobre 5.14
salobrenc 5.14-15
salsa 5.100
salsitxó 5.96
salt 5.68 5.181
saltà 5.68 5.148 5.151
saltadó 5.28
saltagüerbas 5.45
saludà 5.144
salut 5.76
salvà 5.122 5.130 5.147
sàlvia 5.32
samorda 5.5
san 5.5 5.26 5.132 5.215 5.219
sandàlia 5.107
sàndalo 5.23
sang 5.31 5.59 5.78 5.84
sangrà 5.84
sanguinyola 5.44
sanmiquelà 5.219
sansa 5.171
Sanson 5.88
santets 5.139
Santiago 5.5
santiguà 5.218
Santo Cristo 5.215
saó 5.14
sàpia 5.20
saquera 5.206
sardina 5.43 5.178
sardineté 5.31 5.172
sarga 5.32
sargantana 5.44
sària 5.174
sarió 5.174
sarmén 5.19 5.25
sarmó 5.131 5.217

- sarna* 5.80
sarnós 5.80
sarrampió 5.79 5.88
sartén 5.73 5.201
astre 5.184
sastressa 5.184
sauquera 5.20 5.23
savina 5.23
sàvio 5.111
savorejà 5.66
se vb. 3.65 4.70 5.47 5.76 5.86-88 5.118
     5.122 5.125 5.128 5.131 5.144 5.152
     5.228 7.13
se pron. 4.206-207 4.81 4.217
sec 5.14 5.29 5.48 5.73 5.95 5.220 5.224
secà 5.18
secall 5.17 5.48
secallut 5.48
secano 5.10 5.25
sece 5.228
secret 5.115
secretari 5.209
sedu 5.108
sedell A.9
sega 5.168
segà 5.125 5.153 5.167-168 5.236
segadó 5.158 5.168
segalla 5.156
segó 5.181
seguí 5.71 5.183
seguida 5.237
seguit 5.237
segundo sub. 5.235
segundo adj. 5.52 5.219 5.228
segur 5.115 7.10
seixanta 5.228
sellà 5.168 5.221
sellarda 5.40
sellat 5.157
semà 5.18
semana 5.64 5.219 5.235-236
Semana Santa 5.219
sembrà 5.163
sembrat 5.10
semellà 7.15
sempre 5.237
sen 5.29
senda 5.166 5.211
sendera 5.183
sentat 5.69
sentància 5.213
sentí 4.78 5.66 5.80 5.120 5.223
sentimèn 5.120
sentit sub. 5.222
sentit adj. 5.117
senyor 5.122
sèpia 5.43
sequia 5.3
serena 5.3
serení 5.4
sereno 5.1 5.93
sèrio 5.115 5.123
serp 5.39 5.44
serrà 5.185
serralla 5.197
serrano 6.1
serrel 5.110
serrutxo 5.185
serva 5.24 5.128 5.172
servera 5.24
serví 5.189
servici 5.213
servilleta 5.200
sesos 5.59
set sub. 5.92
set num. 2.3 nota 4
setanta 5.228
setde 7.13
seu sub. 5.175
seu pron. 3.16 3.66 4.211
si pron. 4.206
si conj. 4.220-221 5.276
sí 5.276
siàntim 7.2
siardo 7.2
siarra 5.8 5.44 5.153 5.185
siat 2.3 nota 4 3.12 5.104 5.149 5.228
siat i mig 5.149
siatmesino 5.86
sic 5.53 5.106
sifó 5.102
silèncio 5.138 5.223
silla 2.6 5.200
silleta 5.175-176
silló 5.175
sillonet 5.174
sima 5.9 5.223
sin 5.214 5.29 5.84 5.221 5.236
sinagües 5.106
sinyal 5.191

- sinyalà* 5.66
sinyó 5.145 5.125 5.218 6.2
sinyoreta 5.207
sirga 5.161 5.179
sirguera 5.12 5.161
sis 5.228
sisallo
sisca 5.32 7.4
Siscà 5.181
sisclo 5.63 5.65 5.142
sisella 5.41
si-sinyó 5.148
siti 5.7 5.195
sitiàlit 7.2
sitiat 5.80
so 5.159
sobà 5.73
sobaco 5.55
sobo 5.73
sobrestan 5.152
sobrina 5.134
sobrino 5.134
socarrà 5.15 5.100 5.182
sòcio 5.210
sofocà 5.124
sofregí 5.100
soga 5.179 5.184
sogra 5.134
sogre 5.134
sogué 5.184
sol sub. 5.1 5.2 5.121 5.234-235
sol adj. 5.228
sol adv. 5.232
sola 5.107
solà 5.170-171
solana 2.6 5.11
solatge 5.170 5.205
solc 5.162
soldat 5.213
solé 4.39 4.53
soleguera 5.5
solera 5.170 5.197
solfa 5.150
sofato 3.16
solt 5.71 5.203
soltà 5.71 5.165
soltadó 5.165
solté 5.15
solteriç 5.15
somatén 5.209
sombiaro, sombrero 5.107 7.13
somera 5.113
somicó 3.16 5.123
son sub. 5.75 5.128
son pron. 4.211
sonà vb. 5.60 5.114
sonà sub. 5.75 5.150
sondormí 5.75
sonregà 5.14
sonsí 5.12 5.70 5.100
sonsidea 5.12
sopa 5.101
sopero 5.87
sopetes 5.148
sorbo 5.92
sordo 5.66
sorigot 5.100
sorollà 5.65 5.70
sort 5.117 5.194
osmoure 5.70
sostén 5.106
sostovà vb. 5.120 5.141 5.200
sostovà sub. 5.141
sostovó 5.141
sostre 5.205
sotana 5.181 5.216
soteral 5.205
suc 5.21 5.66 5.100
sucà vb. 5.92
sucà sub. 5.92
sucarrel 5.34
suelo 5.198
suero 5.156
sugà 5.62
sugadina 5.62
sugadó 5.62 5.174
sugat 5.62
sugó 5.62
sujetà* 5.71
sulfato v. *sofato*
sumicó v. *somicó*
sunalà 2.6 5.199 7.2
supurà 5.81
suspirà 5.123
suspiro 5.123
susto 5.119

tabaco 5.102
tabarra 5.124
tabic 5.195

- taca* 5.104
tacà 5.21 5.104
taça 5.201
tacanyo 5.194
tacó 5.107
taçó 5.201
tafané 5.113
tafarra 5.174
tafugo 5.40
tal 4.215 4.221 5.225
taleca 5.177 5.181 5.229
tall 5.81 5.95 5.128 5.180
tallà vb. 5.74 5.80 5.85 5.124 5.160 5.185
     5.206
tallà sub. 5.95 5.185
talladó 5.185 5.201
talladora 5.165 5.175
tallaiç 5.185
taló 5.57
Taloja 5.127
tambor 5.150
tamborinà 5.68
tamé 5.226
tampoc 5.226
tan 4.85 4.221 5.231
tanto 5.116
taona 5.128
tapà 5.72 5.165
tàpia 5.153 5.187 5.195
tapial 5.195
taonà 5.82
taraganya 5.45
tararot 5.113
tardà vb. 5.235
tardà adj. 5.22 5.87
tarquí 5.166
tart 5.237
tártago 5.32
tartamut 5.138
tartana 5.175
tarumba 5.113
tascó 5.173-174 5.185
tasquirot 5.113
tàstara 5.181
tastarana 5.84
tut 5.66
tata 5.134
tato 5.134
taula 2.6 5.156 5.162 5.175 5.185 5.197
taulé 5.175 5.190
taulell 5.178 5.207
tauló 5.185
tavano 5.45
tavanta 5.168
tavella 5.21
taviarna 5.93 5.190
te 5.23 5.84
teca 5.91
teda 3.66 5.183 5.185
teixi 4.77 5.184
teixidó 5.184
teixit 5.187 5.196
telé 5.184
teijòrcio v *teijòrcio*
teijòrcio* 3.65 5.180
tella 5.196
tellà 5.196
tellat 5.170 5.196
tellé 5.188
telleria 5.188
telliç 5.187
tellol 5.173
telló 5.148
tempano 5.170
templat 5.111 5.119
temple 5.76
temprana 5.22
tems 5.1 5.87-88
tenalla 5.54 5.96 5.201
tenalla de l'olleta 5.96
tenda 5.190
tendé 5.190
tendó 5.58
tenedó 5.201
tèrbol 5.224
tercejà 5.162
tercepelo 5.108
tercé 5.228
tercenca 5.155
tercerilla 5.181
tèrcio 5.228 7.2
Teresa 5.98
terme 5.7-8 5.18 5.40 5.209 5.219 6.3
terminà 5.130
ternasco 5.155
terne 5.127
ternera 5.154
ternilla 5.58
terongé 5.25
teronja 5.21 5.25

- terrat* 5.199
terre 5.178
terreno 5.6-7 5.122
terró 5.98
terroç 5.14 5.162
tèsic v. *tísic*
testamén 5.194
testigo 5.161 5.213
teta 5.53 5.87
tetà 5.87
tetetes 5.32
tetxo 5.196
teu 3.16 4.75 4.211
tevallaç 5.187
tua 4.211 5.134 5.136 5.145
tial 5.63 5.99
tiala 5.61 5.108
tiandre 5.29 5.95 5.222
tiars 7.2
tiarra 5.10-12 5.14 5.152 5.161 5.163
     5.193-194 5.198
Tiarracuca 5.118 5.213
tibiari 5.91
tiçó 5.39 5.146 5.203 5.223
tieso 5.224
tífus 5.79
timó 5.32
tindre 4.57 5.72 4.216 4.218 5.10 5.46-47
     5.49 5.51 5.53-5.56 5.62 5.65-66 5.75
     5.77-81 5.86-87 5.89 5.91-92 5.114-115
     5.117-119 5.123 5.125-130 5.133-34
     5.137 5.143 5.193 5.213-214 5.223
tindrer 7.10
tinta 5.139
tinté 5.139
tinya 5.45 5.88 5.131 5.227
tinyós 5.125
tio 2.6 4.75 4.211 5.134 5.145
tipo 5.46
tira 5.163
tirà 5.64 5.68 5.72 5.85 5.132 5.148 5.151
     5.194 5.213 5.221
tirans 5.105 5.175
tiros 5.175
tísic 5.79
tisores 5.206
tita 5.159
tobillo v. *tortèrol*
toc 5.217
tocà 5.21 5.66 5.169 5.217
toçà vb. 5.73 5.150 5.156
toçà sub. 156
tocadó 5.150
toçal 5.8 5.18 5.127 5.161
tocadures 5.82
tocat 5.113
tocino 5.95
toçut 5.127
toldo 5.175
toll 5.12 5.62
tollà 5.229
tolva 5.5
toma 5.98
tomate 5.30 5.104 5.223 5.229
tomatera 5.30
ton 4.211
tonell 5.170 5.179
tongà 5.169 5.229
tontà 5.113
tontaina 5.113
tontango 5.113
tonteria 5.113
tonto 5.1 5.76 5.113
tontot 5.113
topetà 5.71
topi 7.2
topo 5.40
toquilla 5.110
torcedó 5.186
torçre 4.42 4.72 5.72 5.184
torçut 5.224
tordo 7.2
torejà 5.151
tormo 5.100
torn 5.175 5.207
tornà vb. 5.68 5.95 5.226 5.231
tornà sub. 5.68
tornall 5.166
tornillo 5.185
torpe 5.126
torrà 5.100
torraetes de Santa Teresa 5.98
torre 5.195
torreta 5.195
tort sub. 5.42 5.138 7.2
tort adj. 5.66
tortèrol 2.6 5.56
tortilla 5.99
tortola 5.42
tos 5.60 5.78-79 5.88

- tos ferina* 5.79
tosca 5.15
tossí 4.76 5.60
tot 5.75-77 5.89 5.91 5.118 5.125 5.129
     5.131 5.213 5.231
Tots Sans 5.219
totxo 5.17 5.169
tou sub. 5.20 5.27
tou adj. 3.13 5.118 5.220
tovalla 5.110
tovalló 5.110
traça 5.126
tracaleo 5.70
tracaletes 5.113
tractor 5.175
tràfec 5.128
trafugues 5.128
tragà 5.92
tragallà 5.92
tragància 5.93
traginà 5.128
trago 5.92
tragon 5.93
traidó 5.118
traje* 5.103 5.109 5.124
trama 5.184
tramontana 5.4
trampa 5.183
tranquillo 5.118
tranquillà 5.68
trantoll 5.128
trantollà 5.128
trasca 5.173
trassero 5.56
traste 5.130 5.180 5.199
tratà 5.120 5.143
tratan 5.189
trau 5.105
travessé 5.200
travessanyo 5.175
treball 5.117 5.129 5.205 5.231
treballà 5.93 5.128 5.152 5.207
treballadó 5.128
trece 5.228
tremolà 5.70
tremolüt 5.70
tremoló 5.70
tremolós 5.70
trenu 5.110
trenc 5.81
trencà 5.74-75 5.81
trencat 5.78-79
trenta 5.228
trenta-i-dos 5.228
trenta-i-uno 5.228
tres 5.217 5.228 5.231
trescolà 5.170
tresllum 5.204
tresplantà 5.163
tresportà 5.71
tretde 7.13
trià 5.125 5.158 5.171
triboç 5.185 5.220
trill 5.169 5.174
trilla 5.169
trillà 5.167 5.169 5.236
trilladora 5.169
trinquet 5.149
tripa 5.29 5.54 5.62 5.68 5.95
tripé 5.142
triple 5.228
triscà 5.70
trist 5.117
tristó 5.117
trits 5.181
tro 5.3 5.121 5.223
trobà 5.71 5.76
troç 5.229
troca 5.225
trocà 5.192
trompà 5.73
tronà 5.3 5.12 5.34
tronc 5.19 5.74-75 5.185
tronca 5.72 5.151
tronçadó 5.185
truba 5.36 5.51
trull 5.170
trullola 5.170
trumfo 5.149
trutxa 5.43 5.44
tu 4.206 5.145
tuca 5.33
tuerca 5.185
tuerto 7.2
tuetano 5.58
tufo 5.223
tunda 5.141
turmell 2.6
tutiparo 5.113

u 3.82
ui A.6
ull 5.51 5.66 5.78 5.80-81 5.229
ull de poll 5.80
ullat 5.97 5.155
ulleres 5.78 5.174
ullerós 5.78
últim 5.228 5.237
umbria 5.11
un 5.230
unció 5.218
uncle v. *oncle*
unflà 5.80 5.195
unflació 5.80
ungla 5.55 5.58 5.110 5.194
uno 4.207 5.228 5.230
untà 5.73 5.100
ús 5.132
uspen 5.68

vaca 5.21 5.53 5.71 5.95 5.154
vacacions 5.129
vaia A.5
valé 4.44 5.76 5.191 5.193 5.232
Valé 5.96 5.219
valén 5.119
valencià 2.2 5.26 5.138 6.2
Valeret 5.219
vall 5.9 5.11-12 5.221
vall-clau 5.210
valleta 5.9
valletó 5.9
valletonet 5.9
valons 5.109
vaqueta 5.44
vara 5.175 5.229
varilla 5.53
vas 5.63 5.160 5.201
vatros 4.206
veça 5.32
vecino 5.209
vedat 5.60
velà 3.12 4.38 5.75 5.136 5.146 7.9
vell 5.88 5.90 5.130 5.132 5.163 5.234
velledat 5.90
vello 5.50
velló 5.156
velo 5.107
vena 5.59
vencill 5.168

vendre 4.51 4.72 5.190
venedó 5.190
venema 5.167
venemà 5.167
venemadó 5.152
veneno 5.84
venga A.5
venguda 5.68
venta 5.4 5.190
ventà 5.167 5.169 5.236
ventadó 5.171
ventolera 5.4
ventura 5.67
ventre 5.54
ver A.4
vera 5.27
verano 5.219 5.236
veranet de San Martí 5.236
verdaleta 5.25
verdat 5.115
verderol 5.42
verdete 5.16
verdó 5.223
verdura 5.17
vergé 5.10
vergonya 5.131 5.144
vergonyós 5.131
verós 5.22
vertedera 5.162 5.173
vertén 5.8 5.196
vespes 5.45
vespra 5.146 5.151
vesprà 5.235
vespres 5.217
vestí 5.103 5.132
vestit sub. 5.103
vestit adj. 5.104
veterinari 5.84
veu 5.138 5.166 5.213
veure 4.64 4.72 4.208 5.44 5.66 5.125
     5.147 7.4 7.13
vi 5.102 5.170
viala 5.60 5.204
vialut 5.60
vianda 5.4 5.94-95 5.100
viarro 7.2
viart 5.22 5.129 5.131 5.223
viatge 5.68 5.211 A.4
viatjà 5.211
vibora 5.44

- vicari* 7.11
Vicèn 5.219
viçc 5.183
vici 5.131
vicioset 5.138
vida 4.211 5.85 5.101 5.117 5.124 5.237
vidre 5.48 5.153 5.197
vila 7.11 7.13
villa 5.209
vime 5.31
vimenera 5.31
vin 5.228
vinagre 5.100
vinajeres* 5.201 5.217
vindre 4.56 4.216 5.64 5.68 5.114 5.250
vint-i-cinc 5.110
vint-i-dos 5.228
vint-i-uno 5.228
vinya 5.26 5.162
vipra 5.44 5.112
viqueri 7.11
viquiari 5.216 5.12
virgen* 5.123 5.160 5.171 5.215 5.219
virgo 5.63
vira 5.95
virtut 5.131
visera 5.107
visita 5.143
visità 5.143
viso 5.106
vista 5.66
Vito 5.80
viu 5.85 5.89 5.112
viuda 5.131
viudedat 5.132
viudo 5.132
viure 4.49 5.85 7.13
vivero 5.10 5.163
vol 5.39
volà 5.39
volé 4.54 5.86 5.120 5.123 5.125 5.228
     5.236
volta 5.225 5.237
voltera 5.68
volva 5.3
vòmit 5.66 5.78 5.171
vomità 5.78
vossà vb. 5.78
vossà sub. 5.78
vossera 5.78
vostè 5.16 5.145
vostre 4.75 4.211
vot 5.213
vui 5.235
vuit 5.228
vuitanta 5.228
vustè v *vostè*

wàter 5.199

xacos 5.90
xafà 5.74 5.170
xafaret 5.14 5.140
xafardé 5.140
xafarderia 5.140
xafurnat 5.72 5.205
xalà 3.12 4.38 5.117
xamerà 5.203
xaminerera 5.199 5.203
xanfuç 5.14
xangla 5.124
xapà 5.92
xaparots 5.73 5.100
xapinà 5.4
xapollejà 5.73
xapucé 5.128
xapurriau 2.2 5.137
xarop 5.84
xarrà 5.140
xarradó 5.140
xarraire 5.140
xarramenta 5.140
xarrús v. *xorrús*
xato 5.51
xaveta 5.175
xec 5.90
xelit 3.15 5.138
xerigol v. *xirigol*
xerrina 5.159
xet 5.159
xic 5.90 5.65 5.76 5.86-87 5.90
xica 5.86 5.90
xicòrnia 5.30
xilà 5.138
xiladó 5.138
xilit 3.15
xillà 5.138
xillit 5.138
xingló 5.26
xinxè 5.45

xinxotes 5.176
xiquet 5.90 5.212
xiqueta 5.90
xirigall 5.54 5.104
xirigol 3.15 5.101
xiringa 5.84
xirinola 5.146
xirnet 5.81
xitxa 5.95
xispa 5.203
xocolate 5.98
xocolatera 5.201
xoricet 5.96 5.219
xoricet de l'olleta 5.96
xoriço 5.96
xorrà 5.12
xorradó 5.12
xorret 5.63
xorro 5.12 5.201
xorreta 5.63
xorrús 3.18 5.50
xorrutà 5.12 5.143
xota 5.156
xoto 5.156
xuflà 5.148
xuflit 5.148
xufllet 5.148 5.183
xulla 5.95-96
xumà 5.12
xumadó 5.12
xumba 5.25
xupà 5.92
xupete 5.87
xupó 5.3

xurro 5.148
xutxo 5.159

Fraseologia de la llengua, refranys i sentències: 5.1-2 5.6 5.25 5.31 5.50 5.75-76 5.84 5.86 5.89 5.91 5.93 5.96 5.101 5.112 5.115-117 5.125-126 5.128-129 5.130-132 5.136-137 5.150 5.203 5.205 5.213 5.219 5.228 5.235-237 6.2 7.2.

Frases del tipus *lo cial està ras com una espà* i similars: 5.1 5.3-5 5.12 5.47-49 5.51 5.53-56 5.62 5.64 5.67-70 5.73 5.75-76 5.88-89 5.91-93 5.103 5.110-114 5.117-118 5.121 5.126-129 5.131-132 5.138 5.140 5.142 5.150 5.193-194 5.203 5.205 5.213 5.220 5.222-223 5.227 5.232-233 5.235

Eufemismes: 5.89 5.93 5.122

Al·literació, rima: 5.56 5.66 5.71 5.90-91 5.121 5.123 5.129 5.221 5.232 5.236-237

Frases del tipus *pam a pam*: 5.48 5.71 5.112 5.127 5.140

Altres tipus de frases: 5.75 5.85 5.91 5.93 5.110 5.118 5.124 5.126 5.128-130 5.132 5.144 5.191

Fraseologia de la parla: 5.67 5.89 5.91 5.117 5.120-123 5.126 5.143

A. QUINTANA I FONT

Universitat de Heidelberg